

УКРАЇНСЬКА ДЛЯ ВСІХ

Як навчати тих, для
кого українська мова
не є рідною

М. Костюк, І. Хворостяний, І. Унгурян

УКРАЇНСЬКА ДЛЯ ВСІХ

Як навчати тих, для кого
українська мова не є рідною

Київ

ТОВ "Видавництво "ЮСТОН"

2021

Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах

(Лист Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України (комісія з української мови та літератури для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України) від 20 жовтня 2020 року № 221/12-Г-857)

Рецензенти:

О. О. Дідур, заступник завідувача науково-методичного центру координації методичної роботи та освітніх вимірювань Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка;

О. Т. Федунівич-Швед, кандидат філологічних наук, доцент кафедри методики викладання суспільно-гуманітарних дисциплін Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Українська для всіх: як навчати тих, для кого українська мова не є рідною / М. Костюк, І. Хворостяний, І. Унгуран. — Київ.: ТОВ "Видавництво "ЮСТОН", 2021. — 252 с.

ISBN 978-617-7854-44-8.

Посібник містить теоретичний матеріал щодо закономірностей засвоєння знань, умінь і навичок, формування переконань, удосконалення методів й організаційних форм навчання учнів закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин, а також практичні поради з реалізації нових державних освітніх стандартів.

Видання розраховане насамперед на вчителів, але містить інформацію, яка може бути корисна адміністрації та іншим зацікавленим сторонам у їхніх зусиллях із планування та впровадження концептуальних засад НУШ. Теоретичний матеріал, практичні поради й приклади застосування педагогічних ідей можуть бути використані під час навчання (як у педагогічних ЗВО, так і для підвищення кваліфікації вчителів).

Проект «Навчаємось разом» висловлює щирю вдячність Міністерству освіти Альберти (Alberta Education) за дозвіл адаптувати матеріали з посібника «Українська мова та культура. Імплементация дев'ятирічної програми. 4–6 класи» (Ukrainian Language and Culture Nine-year Program Guide to Implementation, Grades 4–5–6) для створення цієї книжки.

За допомогу у створенні матеріалу про угорську мову дякуємо *С. М. Кеслер*, учительці української мови та літератури Ужгородської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 10 ім. Дойко Габора Ужгородської міської ради Закарпатської області, а матеріалу про румунську мову — *А. К. Морараш*, методистці ММЦ управління освіти Чернівецької міської ради, учительці української мови та літератури Чернівецької загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 10 Чернівецької міської ради; *Г. В. Димашок*, учительці української мови та літератури Волоківської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів Глибоцького району Чернівецької області; *Т. І. Фонарюк*, учительці української мови та літератури Чернівецької гімназії № 6 ім. Олександра Доброго.

Цей матеріал був створений за фінансової підтримки Європейського Союзу та Міністерства закордонних справ Фінляндії. Висловлені в цьому матеріалі думки жодним чином не відображають офіційну точку зору Європейського Союзу чи Міністерства закордонних справ Фінляндії.

ISBN 978-617-7854-44-8

УДК 373.3/5.016:811.161.2'243](072)

©М. Костюк,
©І. Хворостяний,
©І. Унгуран

Зміст

Передмова	5
Вступ. Мови корінних народів і національних меншин в Україні.....	8
Мови слов'янської групи	10
Угорська мова.....	10
Румунська мова.....	14
Розділ 1. Підготовка до вивчення мови.....	18
Фокус на учнях.....	18
Роль учителів	23
Вивчення мови і культура.....	30
Засвоєння мови	39
Створення сприятливого середовища	49
Розділ 2. Планування	55
Принципи ефективного планування	55
Особливості планування.....	58
Планування стратегічного навчання.....	62
Структура й типи планування	65
Планування домашніх завдань	72
Розділ 3. Оцінювання	73
Оцінювання й оцінка	73
Формувальне та сумативне оцінювання.....	74
Принципи ефективного оцінювання	77
Оцінювання із залученням учнів.....	80
Оцінювання з боку вчителя / вчительки.....	88
Оцінювання виконання.....	95
Розділ 4. Стратегії навчання та викладання	97
Стратегії вивчення та використання мови	98
Загальні стратегії навчання	99

Стратегії для навчання читання.....	119
Робота з лексикою	122
Цифрові технології та вивчення мови	123

Розділ 5. Підтримка й навчальні виклики для різних учнів

133

Учні з особливими освітніми потребами.....	133
Диференційоване навчання	134
Обдаровані й талановиті учні.....	154

Додатки

167

Додаток 1. Множинний інтелект за Г. Гарднером	167
Додаток 2. Таксономія Б. Блума	170
Додаток 3. Приклади текстових форм.....	176
Додаток 4. Графічні організатори	177
Додаток 5. Рубрики оцінювання.....	187
Додаток 6. Зразки матеріалів для оцінювання в класі	189

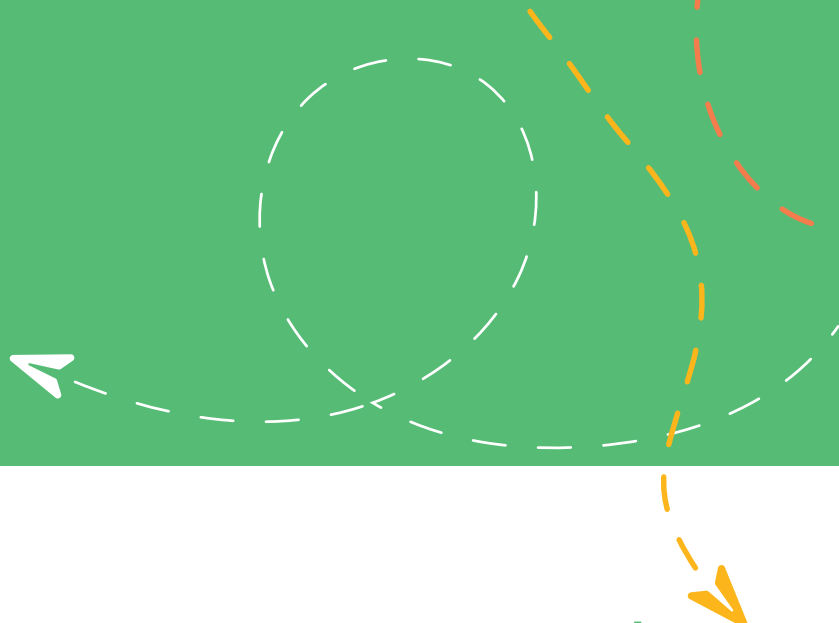
Глосарій.....

240

Список літератури і цитованих джерел

244

Передмова

5 вересня 2017 року в Україні було прийнято новий закон «Про освіту»¹. Стаття 7 Закону передбачає збільшення кількості предметів, що їх вивчають національні меншини на рівні загальної середньої освіти українською мовою. У вересні того самого року Міністерство закордонних справ України звернулося до Венеційської комісії, консультативного органу в галузі конституційного права, із проханням підготувати висновок щодо статті 7 Закону «Про освіту», яка регулює використання державної мови, а також мов меншин й інших мов у сфері освіти. Ураховуючи рекомендації Венеційської комісії, 2018 року Міністерство освіти і науки України розробило дорожню карту щодо імплементації Статті 7 Закону «Мова освіти» і звернуло увагу на необхідність підтримки викладання української мови серед етнічних громад, особливо в Закарпатській і Чернівецькій областях.

У січні 2020 року було прийнято Закон України «Про повну загальну середню освіту»². Стаття 5 цього Закону передбачає, що особи, які належать до національних меншин України, мови яких є офіційними мовами Європейського Союзу, здобувають базову середню освіту державною мовою обсягом не менше ніж 20 відсотків річного обсягу навчального часу в 5 класі зі щорічним збільшенням такого обсягу (не менше ніж 40 відсотків у 9 класі); профільну середню освіту державною мовою обсягом не менш як 60 відсотків від річного обсягу навчального часу. Особи, які належать до інших національних меншин України, здобувають у державних, комунальних чи корпоративних закладах освіти базову та профільну середню освіту державною мовою обсягом не менше ніж 80 відсотків від річного обсягу навчального часу.

У липні 2018 року було розпочато чотирирічний проєкт співпраці між Україною та Фінляндією «Навчаємось разом», до якого наприкінці 2018 року приєднався Європейський Союз. Виконавцем завдань проєкту є компанія FCG Finnish Consulting Group Ltd.

Проєкт реалізується на національному рівні. Його метою є надання підтримки реформі «Нова українська школа» (НУШ), особливо її імплементації.

1 Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38–39, ст. 380.

2 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

тації в початковій школі. Проєкт містить три пов'язані між собою тематичні кластери: підготовка вчителів, популяризація освіти й нове освітнє середовище. Підтримка діяльності проєкту з боку Європейського Союзу спрямована на поліпшення викладання української мови серед двох національних меншин — румунської та угорської.

Мета посібника

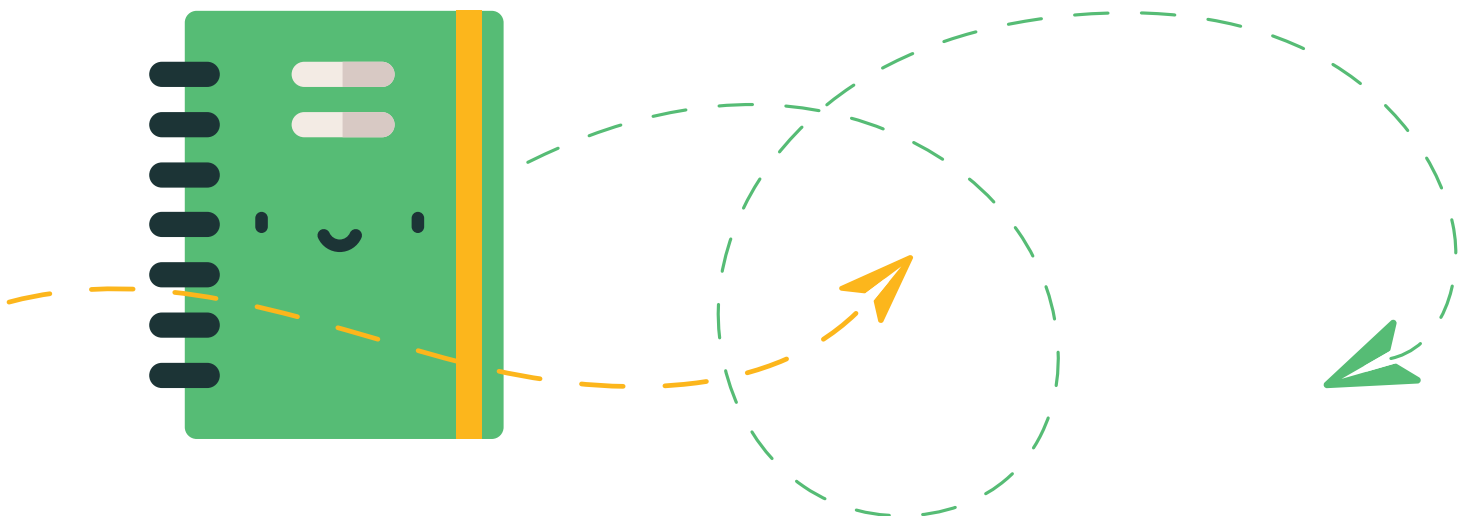
Цей посібник є результатом діяльності мовного компонента проєкту «Навчаємося разом» і має на меті підтримку процесу навчання української мови в закладах загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин. Він був розроблений щонайперше для вчителів, але містить інформацію, яка може бути корисна адміністрації та іншим зацікавленим сторонам у їхніх зусиллях із планування та впровадження концептуальних засад *Нової української школи*. Теоретичний матеріал, практичні поради й приклади застосування педагогічних ідей можуть бути використані під час навчання (як у педагогічних ЗВО, так і для підвищення кваліфікації вчителів).

Варто зауважити, що процесу безпосереднього навчання української мови має передувати ґрунтовне ознайомлення із державними стандартами (початкової освіти, базової середньої освіти), які визначають вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти, а також загальний обсяг навчального навантаження в базовому навчальному плані.

Знання державних стандартів важливе, оскільки саме на їх основі вчителі планують і впроваджують курс вивчення мови безпосередньо у своїх класах. У стандартах подано опис циклів навчання та зазначено обов'язкові результати навчання. Вони окреслюють, чого повинні досягти учні й, отже, що повинні викладати вчителі.

Цей посібник допоможе вчителям:

- розвивати глибше розуміння Державного стандарту початкової освіти й програм із вивчення української мови в закладах загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин;
- планувати задоволення потреб різних учнів;
- планувати використання технологій в освітньому процесі загалом і під час навчання української мови зокрема;
- спілкуватися з зацікавленими сторонами, такими як батьки та члени спільноти;
- планувати оцінювання навчальних досягнень учнів;
- відслідковувати прогрес учнів у досягненні результатів навчання;
- обирати навчальні ресурси для власного професійного розвитку;
- обирати навчальні ресурси для учнів, щоб поліпшити процес навчання та його результативність.

Вступ. Мови корінних народів і національних меншин в Україні

Україна є багатоетнічною державою, на території якої на 2001 рік мешкали представники понад 130 національностей і народностей¹. Деякі з них мають свою так звану «материнську державу» (наприклад, для угорців це Угорщина, для болгар — Болгарія тощо). Інші народи сформувалися на певній частині території України, тобто мають Батьківщину, але при цьому не мають своєї держави (такими в Україні є кримські татари, караїми та кримчаки).

Питання про корінні народи й національні меншини в Україні є дискусійним, зокрема й через відсутність чинних законів чи нормативно-правових актів, які б визначали та закріплювали статус окремого народу як корінного народу України. Варто, проте, зауважити, що 20 березня 2014 року Верховна Рада України визнала кримських татар корінним народом, ухваливши відповідну заяву. Тим самим документом український парламент визнав і Декларацію ООН про права корінних народів². Не вирішеною законодавчо в Україні лишається й ситуація з гагаузами (у складі Молдови існує автономне територіальне утворення Гагауз Єрі зі столицею в місті Комрат) і греками з Приазов'я (з погляду мови приазовські греки — це дві відмінні одна від одної групи: румеї, які спілкуються румейським діалектом грецької мови, та уруми, мова яких належить до групи тюркських мов).

До національних меншин в Україні (відповідно до Закону України «Про національні меншини в Україні»³) належать «групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного

1 Дані Всеукраїнського перепису населення 2001 року [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. — Електронні дані. Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>

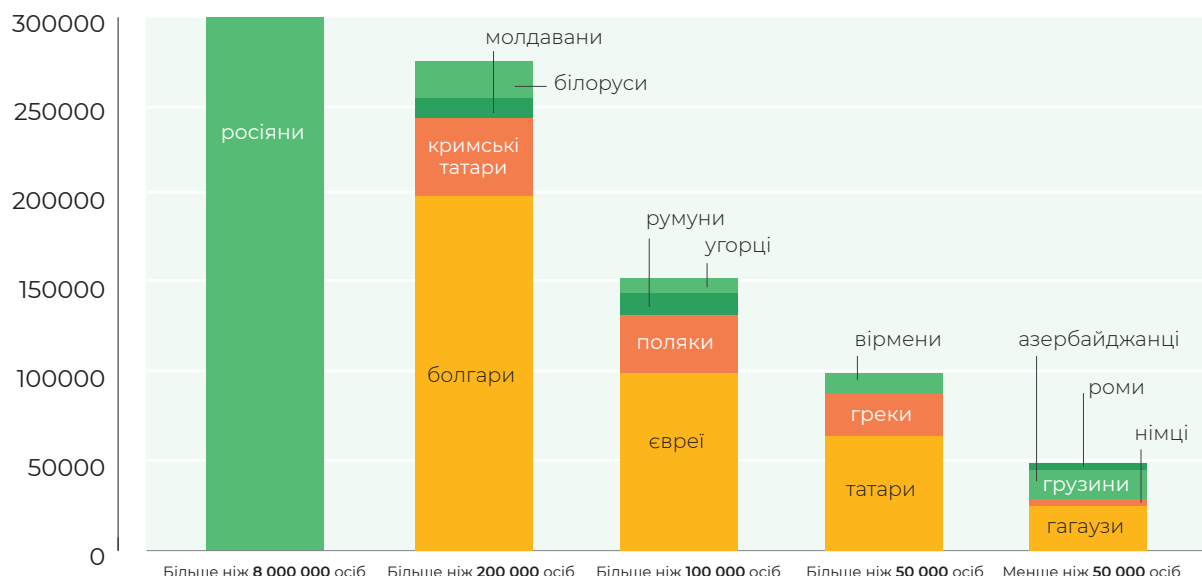
2 Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави» (Відомості Верховної Ради, 2014, № 15, ст. 581).

3 Закон України «Про національні меншини в Україні» (Відомості Верховної Ради України, 1992, № 36, ст. 529).

самоусвідомлення та спільності між собою» (Стаття 3). Академічна наука в Україні національною меншиною вважає «фізичний масив (групу) людей некорінного етнічного статусу, які живуть в сучасному для себе етносередовищі»¹.

Найбільш численними представниками національних меншин, які мешкали в Україні на 2001 рік, є росіяни, білоруси, молдавани, болгари, угорці, румуни, поляки й ін.

Найчисленніші національності в Україні (за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року)

Мови, якими розмовляють корінні народи й національні меншини в Україні, споріднені неоднаковою мірою.

Індоевропейська мовна сім'я	
російська, білоруська, болгарська, польська	слов'янська група мов
румунська (молдовська)	романська група
їдиш	германська група
вірменська	окрема група
грецька	окрема група
ромська	індоарійська група
німецька	германська група
Уральська мовна сім'я	
угорська мова	фіно-угорська група
Алтайська мовна сім'я	
кримськотатарська, татарська, азербайджанська, гагаузька	тюркська група
Картвельська мовна сім'я	
грузинська	картвельська група

¹ Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2010. — Т. 7 : Мл — О. — С. 331. — 728 с.

Мови слов'янської групи

Найпоширенішими мовами, що належать до слов'янської групи, в Україні є українська, російська, білоруська (східнослов'янська підгрупа), болгарська (південнослов'янська підгрупа), польська (західнослов'янська підгрупа).

Близькість мов, із одного боку, спрощує засвоєння граматики й лексики (адже вони мають спільні риси); можливість робити акценти на відмінностях значно економить час порівняно з вивченням «з нуля». З іншого боку, така близькість створює чимало труднощів в опануванні мови (калькування, міжмовна омонімія, фонетичні відмінності тощо), тому перед учителем стоїть непросте завдання компаративного навчання мови.

Далі ми зосередимося на особливостях угорської та румунської мов, оскільки цільовою аудиторією проєкту «Навчаємось разом» є саме ці національні меншини, проте слід зауважити, що дидактика другої мови (М2), запропонована в цьому посібнику, є універсальною — її можна застосовувати й під час викладання української представникам інших національних меншин.

Угорська мова

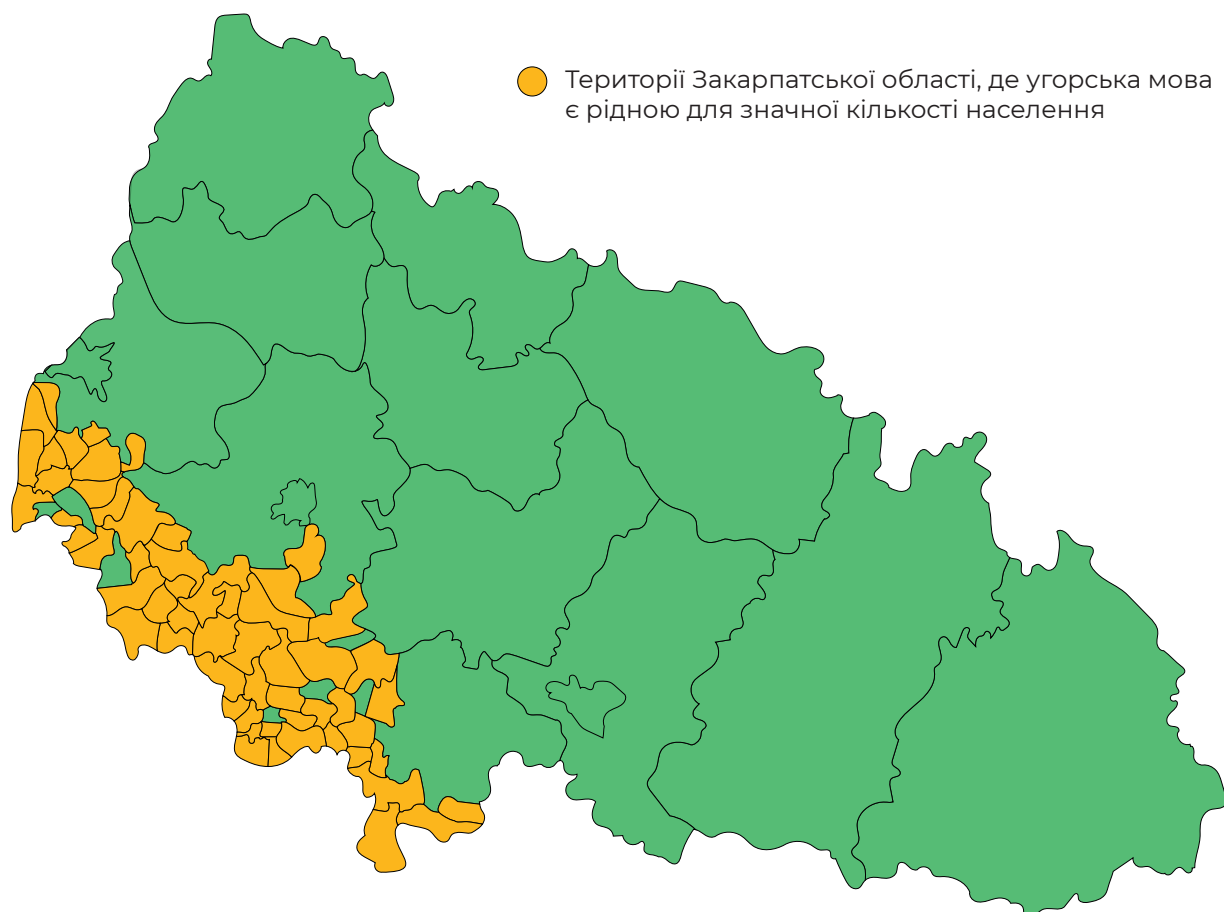
Угорська мова (угорськ. *magyar nyelv* [mɒɟɒr ɲɛlv]) — рідна мова угорців, народу, який мешкає переважно на території Середньодунайської рівнини, оточеної горами Карпатами, чи, як її ще називають, Тисо-Дунайській низовині. Самі ж угорці цю територію називають Карпатським басейном.

Угорська мова — державна мова Угорщини, яка є членом Європейського Союзу. Загальна кількість носіїв угорської мови в Карпатському басейні сягає 10,5 мільйонів, а в цілому світі, за оцінкою електронної мультимедійної енциклопедії *Encarta*, — 14,5 мільйона носіїв. Розмовляють угорською мовою не тільки жителі Угорщини, а й значні групи людей, які населяють Словаччину, Румунію, Сербію, зокрема й захід України, а саме Закарпатську область. Невелика кількість носіїв угорської мови живе також у Хорватії, Словенії та на сході Австрії.

За результатами проведених у минулі століття наукових досліджень, які визнає й Академія наук Угорщини (*Magyar Tudományos Akadémia*), угорська мова належить до фіно-угорської групи, що є частиною уральської мовної сім'ї. Тобто угорська належить до мов, які зародилися біля Уральських гір.

На Закарпатті живе приблизно 150 тисяч носіїв угорської мови. До того ж, науковці виявили, що літературна угорська мова почала формуватися

в кінці XVI століття саме в північно-східному та східному регіонах Угорщини (тоді Трансильванського князівства), до яких ще 100 років тому належали й землі Закарпатської області. Події XX століття принесли багато змін та смутку в життя корінних мешканців Закарпаття. І Перша, і Друга світові війни з усіма їхніми наслідками не оминули закарпатські землі, і протягом одного століття люди, не змінюючи місця мешкання, були громадянами принаймні п'яти країн, що передбачало зміни влади й державної мови, грошових одиниць і можливостей господарювання. З 1946 року, на прохання національних спільнот, у багатьох містах і селах Закарпаття відновилося навчання угорською мовою разом із вивченням державної та однієї іноземної мови.

Закарпатська область

Фонетичні, графічні й орфографічні особливості

Писемність угорської мови заснована на латинському алфавіті, проте модифікованому, який має 40 букв; з-поміж них 14 слугують для позначення голосних звуків — *a, á, e, é, i, í, o, ó, ő, ű, u, ú, ü, ű*. Існує так званий «розширений алфавіт» угорської мови, що містить додаткові чотири букви *q, w, x, y*, які використовують для запису прізвищ та іншомовних слів. Порівняймо з українською абеткою, що нараховує 33 літери, із яких 10 слугують для позначення шести голосних звуків [a, o, u, e, и, i].

Усі голосні звуки в угорській мові парні: короткий — довгий (їх позна-

чають різні літери). Важливо розрізняти їх, аби правильно розуміти значення слів, наприклад: *örült* [ørylt] означає «радів», *őrült* [ø:rylt] — «божевільний».

В угорській мові для позначення м'яких приголосних звуків, а таких є всього чотири, існують окремі букви.

[д']	gy	[т']	ty
[н']	ny	[й]	j, ly

Знання цієї особливості важливе для педагогів, які навчають угорськомовних учнів української мови, оскільки, порівнюючи дві мови, спостерігаємо різну логіку графічного зображення складів із м'якими приголосними звуками: в українській мові м'якість приголосних на письмі позначають буквами *ь, і, я, ю, є*, а в угорській м'які приголосні позначають окремими буквами. Отже, якщо вчитель(-ка) не звертає увагу учнів на цю особливість двох мов, то, як результат, маємо заміну букв *я, ю, є* на *ьа, ьу, ье*, а слова «ніс», «ліс» учні записують так: *лыс, ныс*.

Говорячи про фонетично-графічні особливості угорської мови, слід зауважити, що в цій мові немає букв на позначення двох звуків, тоді як в українській мові таких букв є декілька — *щ, я, ю, є, і*. Знову ж таки, під час навчання української мови ця відмінність потребує окремої уваги, інакше на письмі з'являються комбінації на кшталт *щчука, йаблуко, йушка, йенот* чи *йіжак*.

Угорській мові не притаманний звук [х]. Цей звук трапляється в декількох словах іншомовного походження, на письмі його передають буквами *ch*. Під час вивчення української мови угорці не розрізняють на слух звуки [г] — [х] і часто плутають на письмі літери на їх позначення.

Явище подовжених м'яких приголосних (*життя, взуття*) чи подвоєння приголосних унаслідок збігу (*законний, сонний*) для угорців є знайомим. Під час вивчення цих тем учитель(-ка) успішно може спиратися на досвід учнів, здобутий під час вивчення рідної мови.

На відміну від української мови, в угорській наголос є сталим і зазвичай падає на перший склад. Це значно ускладнює для угорців вивчення розмовної української мови, у якій наголос є вільним і рухомим.

Такого орфографічного знака, як апостроф, в угорській мові не існує, тому усвідомлення логіки його використання та практичне закріплення на письмі вимагає в учнів більше часу.

Морфологічні й лексичні особливості

Граматичні особливості угорської мови, що відрізняють її від української,

щонайперше прикметні наявністю 17 відмінків іменників (серед них є ті, які вказують на суб'єкт, об'єкт, кінцевий або початковий пункт траєкторії руху, відмінки, які вказують на перехід в інший стан або якість, на рух суб'єкта з поверхні когось / чогось тощо). Така кількість відмінків зумовлена передусім відсутністю в угорській мові прийменника як службової частини мови (в українській мові прийменник у поєднанні з відмінковими формами іменника, займенника або числівника вказує на об'єкт чи на обставину дії). Функції прийменника частково виконують так звані «післяйменники» (український варіант «під столом» угорською передаватиметься як «стіл під»), а частково роль прийменника «перебрали» суфікси, досить поширені в аглютинативній угорській мові. Розуміння цих відмінностей дає змогу краще дібрати методи навчання української мови, зокрема під час вивчення морфології.

В угорській мові немає категорії роду, і це ускладнює для угорців практичне використання української в писемному й усному мовленні. Розвиток навички правильного вживання категорій роду під час відмінювання різних частин мови потребує ретельного добору практичних вправ і відведення чималої кількості занять.

Під час вивчення ступенів порівняння прикметників чи прислівників варто зосереджувати увагу на творенні складеної форми вищого та найвищого ступенів, оскільки такої форми не існує в угорській мові. Творення простої форми вищого та найвищого ступенів порівняння угорськомовні учні засвоюють легко, оскільки є можливість провести аналогію між двома мовами — і в одній, і в другій мові використовують конкретні суфікси (-ш, -іш- / -bb, -abb-, -ebb-, -obb-) і префікси (най-, якнай- / leg-).

Науковці вважають, що принаймні 20 відсотків угорської лексики запозичено зі слов'янських мов, що дає можливість застосовувати порівняльний метод навчання, тим самим стимулюючи інтерес до вивчення української мови, роблячи навчання привабливішим, створюючи ситуації успіху.

Синтаксичні особливості

Будова речення в угорській мові передбачає прямий порядок слів: на першому місці підмет, потім — присудок, додаток й інші члени речення. Однак угорська мова також відома своїм умовно вільним порядком побудови речень. Іменники та дієслова часто не мають фіксованого місця в реченні. Порядок слів переважно визначають не правила синтаксису, а прагматичні чинники. Наприклад, у простому реченні з трьох слів «*Gyuri ismeri Annát*» («Юра знає Анну») слова можна поставити в будь-якій послідовності, і зміст речення від цього не зміниться.

Важливу роль в угорській мові відіграє наголос. Інформацію, на якій ми хочемо наголосити, — фокус — треба ставити безпосередньо перед

дієсловом. Якщо фокус — це саме дієслово, тоді його ставлять на початку речення. Зазвичай речення складається з чотирьох фрагментів: теми, фокуса, дієслова й інших компонентів, що розширюють зміст речення (так званих «розширень»). Тема та розширення можуть складатися з будь-якої кількості словосполучень, а фокус — лише з одного.

В угорській мові підметом можуть бути іменник, інфінітив, іменниковий займенник. Підмет також може бути прихованим; у таких випадках він виражений за допомогою особових закінчень дієслівного присудка або дієслівної частини складеного присудка; іменний присудок указує на третю особу, а його число визначає число підмета. Займенник використовують, тільки якщо є потреба наголосити на підметі. Підмет також може бути прихованим, якщо він відомий або зрозумілий із контексту. Часто трапляються безпідметові речення; ними переважно виражають погодні умови, наприклад «*Esik*» («Дощить»).

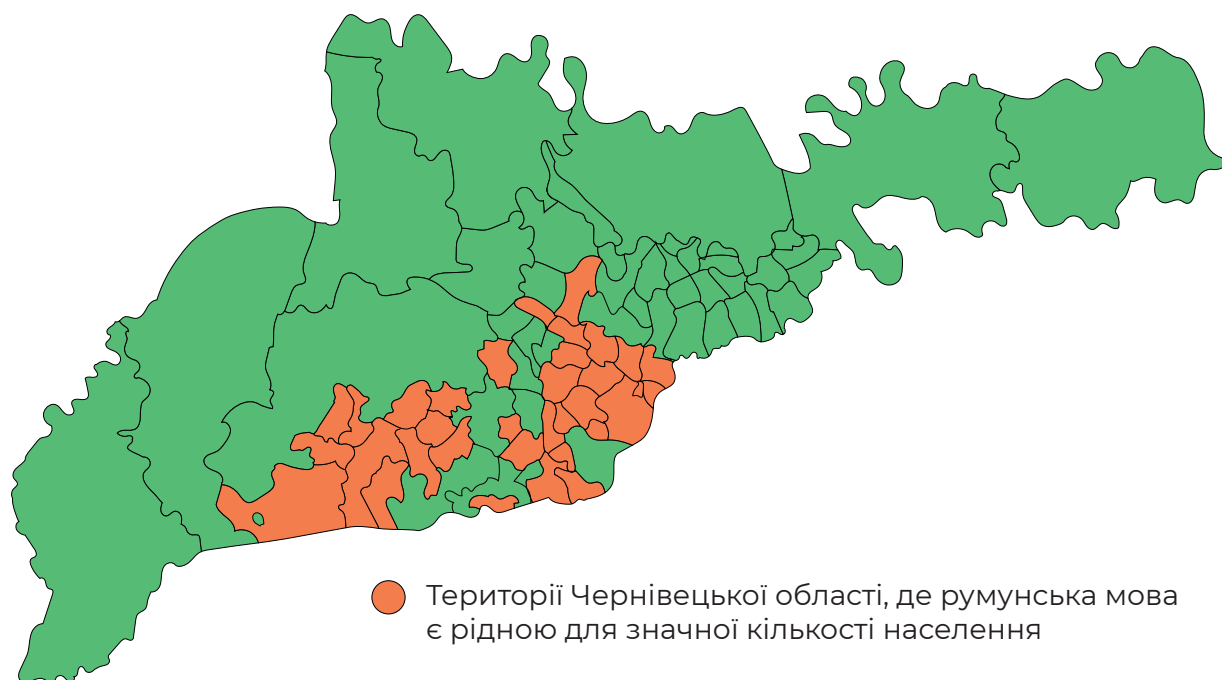
Класифікація речень в угорській граматиці має багато спільного з українською класифікацією, наприклад, в угорській мові речення класифікують за будовою, за метою висловлювання, за складом граматичної основи. Наявні ж відмінності (наприклад, декілька видів питальних речень) школярі легко засвоюють за умови достатньої кількості відведеного часу для практичного закріплення вивченого.

Румунська мова

Поряд із французькою, італійською, іспанською, португальською мовами до романської сім'ї мов належить і румунська.

Румунська мова (*limba română* [limbə rominə]) має приблизно 24 млн носіїв у Румунії, Молдові й Україні. Найбільша частина, а саме 98,9 %, румунськомовного населення України мешкає на території двох областей: Чернівецької (108 859 осіб) та Закарпатської (32 224 осіб), де становить 11,9 % та 2,6 % населення відповідно. Носії румунської мови переважають у Герцаївському районі, а також складають значну частину населення Глибоцького, Сторожинецького районів Чернівецької області й Тячівського, Рахівського районів Закарпатської області.

Румунська мова походить із латинської та зберігає низку її особливостей, серед іншого й відмінки іменників, давно втрачені іншими романськими мовами. У ній багато слів, запозичених зі слов'янських мов сусідніх країн, а також із французької, німецької, грецької та турецької мов.

Чернівецька область

Фонетичні, графічні й орфографічні особливості

Шість голосних української мови і сім румунської вимовляють не цілком однаково: українські [a], [o], [y], [e], [и], [і] — румунські [a], [ă], [e], [i], [î], [o], [u]. Проблемними для засвоєння є українські звуки [и], [е], які часто сплутують із румунським [ă]; викликає труднощі вимова [й], [йі], [йе], [і], глоткового [г], твердих шиплячих, бокового [л] тощо. Букви «знак м'якшення» в румунській мові немає, її замінює в орфографії румунська літера *i*, це й спричинює постійний огріх школярів у класах із навчанням румунською мовою — написання букви *i* замість знака м'якшення й часте сплутування букв *i* — *î* — *ь*. Для відпрацювання відповідних навичок учням слід засвоїти вимову українських голосних і приголосних звуків, зокрема [и], [е], [і], [г], [ґ], [х], поєднань звуків [йі], [йе] шляхом мовленнєвих вправ здебільшого в ігровій формі, написання диктантів різних видів із метою вдосконалення орфографічних умінь і навичок.

У румунській мові немає звука [г], окрім того, буква *x* у румунській мові може передавати різні звуки — [gz] і [ks], через що учні сплутують українські звуки [г] — [ґ] — [х] та, відповідно, припускаються орфографічних помилок у словах з буквами *г* — *ґ* — *х*. Для роботи із засвоєння відповідних норм учням потрібно «відпрацювати» більшість слів із буквою *г*, наведених в українському правописі, в ігровій (наприклад, віршованій) або інших ефективних формах; прирівнювати вимову цих приголосних до трьох слів, наприклад *хліб*, *ґава* та *гуска*, методами мнемотехніки й ейдотехніки.

У румунській мові є дифтонги (наприклад, у словах [deal], [iarbă], [voios] та ін.) і трифтонги ([tăiau], [tăiai], [leoarcă]), тому, коли в українському слові

маємо йотовані звуки ([зна́йеш], [кра́йати]) або [ŷ] ([каза́ў], [п'ішо́ў]), звертаємо увагу на вимову двох звуків, які відмінні за природою від дифтонгів чи трифтонгів.

Румунські звуки [c] і [g] перед голосними [e], [i] вимовляють як [č] (че, чі), [dž] (дже, джі), а в українській мові перед [i] вимовляють м'який звук [ц']; [г] лише пом'якшується: [г']. Ігри та вправи на розвиток слухової уваги, фонематичного сприймання та пам'яті, вивчення скоромовок тощо допоможуть засвоїти відповідні розрізнення.

Морфологічні особливості

Граматичне значення середнього роду іменників різне у двох мовах: іменниками середнього роду (*neutru*) в румунській вважають ті, які в однині мають формальні ознаки чоловічого роду, а в множині — роду жіночого (*avion* — *avioane*, *sat* — *sate*). Саме тому під час вивчення відповідної теми варто звернути увагу на роди іменників та їхні закінчення, застосовувати творчі вправи, у яких використано словосполучення прикметників / займенників з іменниками чоловічого роду типу *тюль*, *біль*, *шампунь* тощо, з іменниками середнього роду й ін.

У румунській мові відмінків 5, в українській — 7; найскладнішим для учнів у класах із румунською мовою навчання є засвоєння форми та функцій орудного, місцевого й кличного відмінків української мови. Саме тому важливо, щоб учні складали діалоги з використанням слів / словосполучень у різних відмінкових формах; варто звертати увагу школярів на роль кличного відмінка іменників в українській мові. Особливої ваги набуває власний приклад учителя / вчительки під час спілкування з використанням іменників у кличному відмінку.

Прикметники в румунській мові, які узгоджуються з іменниками середнього роду (*neutru*), в однині мають форму чоловічого, а в множині — жіночого роду (*palton albastru* — *paltoane albastre*). Крім того, існують суттєві відмінності між розрядами прикметників за значенням у двох мовах. Спосіб подолання проблеми — практичні вправи діалогічного / творчого характеру з використанням словосполучень «прикметник + іменник» тощо.

Після вивчення в румунській мові дієслова з його розгалуженою системою способових (особових і безособових, до яких зараховують інфінітив, супін, дієприкметник і дієприслівник) і часових форм (їх сім), із чотирма дієвідмінами засвоювати форми українського дієслова мало б бути легше, але значення цих форм у тексті потребує уважного коментування.

У румунській мові важливу функцію виконує артикль, тому румунськомовному учневі складно його не вживати, поєднуючи іменники з прикметниками, присвійними займенниками, порядковими числівниками, у яких в українській мові на рід указує закінчення. Утворення словосполучень (іменник + прикметник, займенник, порядковий числівник),

речень, зв'язних текстів із використанням цих словосполучень сприятиме виробленню відповідних мовленнєвих навичок.

Прийменники в румунській мові вживають з іменниками в знахідному, рідше — родовому відмінках; в українській мові їхні функції значно ширші, нерідко вони багатофункційні, тому побудова відмінкових форм іменників і займенників з прийменниками, уживання їх у реченнях, зв'язних текстах, діалогах є надзвичайно важливим методом вивчення цієї теми.

Синтаксичні та пунктуаційні особливості

Учні класів з навчанням румунською мовою сплутують прості речення, ускладнені однорідними членами, зі складними реченнями: у румунській мові немає поняття однорідних присудків, речення з двома присудками — складне. Варто приділити особливу увагу тому, щоб учні усвідомили правила пунктуації в реченнях з однорідними членами; можна збільшити кількість практичних завдань для засвоєння пунктуаційних норм; використовувати таблиці, схеми, вправи на конструювання за схемами; проводити мовні тренінги, тестування онлайн тощо.

Структурні, смислові й ритмомелодійні розділові знаки в румунській мові теж мають свою специфіку. Наприклад, кому ставлять для відокремлення означення, вираженого прикметником, який стоїть перед означуваним словом; обставини умови відокремлюють комами, незалежно від їхньої позиції в реченні; двокрапку ставлять після дієслів зі значенням звуковияву, а також на місці пропущеного слова; тире можуть використовувати з метою інтонаційного увиразнення звертання, узгодженого й неузгодженого означення, обставин; кому не ставлять, коли підрядна з'ясувальна частина стоїть після або всередині головної, після підрядної способу дії, яка стоїть перед головною, а також у підрядній місця в позиції після головної. З огляду на це, варто приділити особливу увагу усвідомленню пунктуаційних правил відокремлення / невідокремлення; можна збільшити кількість практичних завдань для засвоєння пунктуаційних норм у простому ускладненому реченні й складних реченнях; використовувати таблиці, схеми, вправи на конструювання, доповнення; зіставляти синтаксичні конструкції (ускладнені — неускладнені речення — складні речення) та перебудовувати їх (неускладнені перетворювати на ускладнені та навпаки, складні перетворювати на ускладнені прості речення) й ін.

Після прямої мови перед словами автора в румунській мові ставлять лише кому або не ставлять нічого, якщо пряма мова — питальне чи спонукальне речення. Тому вчителів(-льці) варто доповнити теоретичний матеріал схемами до правил уживання розділових знаків при прямій мові, закріпити практично, збільшити кількість творчих вправ (учням необхідно самостійно скласти речення до кожної зі схем); моделювати різні мовленнєві ситуації, складати діалоги, монологи; записувати цитати та ін.

Розділ 1. Підготовка до вивчення мови

Фокус на учнях

Природа учня / учениці

Різноманітний досвід дітей ще з раннього віку має довгостроковий вплив на їхнє навчання й особистісне зростання. Навчання — це активний процес, учні досягають успіху в ситуаціях, у яких вони є залученими учасниками. Можливості грати, досліджувати, думати, вирішувати проблеми, ставити запитання, домовлятися про зміст й уявляти — важливі для дітей, оскільки вони вчаться наповнювати сенсом власний світ.

Пізнання світу відбувається й через мову — першу (рідну) чи другу. Вивчення мови — це активний процес, який починається з народження і триває все життя. Мову засвоюють різними темпами та різними способами в процесі дорослішання, розвиваючись відповідно до індивідуальних особливостей та умов. Учні розширюють свої мовні здібності, застосовуючи знання мови в нових і складніших контекстах зі щораз більшою складністю. Вони обмірковують попередні знання й використовують їх для розширення та вдосконалення своїх загальних уявлень про мову та її розуміння.

Заведено вважати, що діти вивчають мову природно. Розвиток мовлення та грамотності починається з найраннішого досвіду взаємодії дитини з мовою. Здобуття навичок аудіювання, говоріння, читання та письма — це взаємопов'язані процеси. Учні початкової школи активно опановують мову та формують власне розуміння того, як відбувається усне та писемне мовлення. Вивченню мови на початкових етапах сприяють гра та досвід у значущих контекстах. Соціальна взаємодія також є важливою частиною соціального, емоційного, інтелектуального та мовного розвитку учнів.

Учні повинні відчувати, що їх приймають; вони мають усвідомлювати, що

їх підтримуватимуть інші в зіткненні з ризиками, у навчанні та зростанні. «Я-концепція» відіграє важливу роль у навчанні учнів і їхній готовності розв'язувати складні завдання. У дитинстві учні прагнуть вибудувати власний світ і надати йому сенсу; вони готові досліджувати, ризикувати, конструювати речі та розбирати їх на складові. Учні також засвоюють моделі ставлення до навчання, які залишаються з ними в шкільні роки та в подальшому житті.

Вивчення мови від 1-го до 4-го класу вимагає унікальної культури та клімату в класі, які відрізняються від інших, необхідних для старших учнів. Учні початкової школи наділені особливими інтелектуальними, фізичними, емоційними, психологічними та соціальними характеристиками, які формують спосіб їхнього навчання. Методи, контексти, ресурси й підтримка, що їх обирають учителі, мають бути визначені потребами, характеристиками й інтересами конкретних учнів, зокрема, стратегії й темпи навчання можуть змінюватися залежно від особливостей того чи іншого класу.

Нейронаука та вивчення другої мови

Дослідження у сфері нейронауки надали вчителям важливу інформацію про розвиток мозку, його вплив на навчання та засвоєння дітьми мови, зокрема й щодо розвитку грамотності.

«Важливо, щоб учителі розуміли, як працює мозок; що більше ми розуміємо мозок, то краще зможемо організувати навчальний процес, щоб навчання було ще ефективнішим» [58¹].

Навчання та мозок

Існують докази, що мозок є більш гнучким, ніж вважали раніше, а навчання може змінити розвиток мозку. Сучасні наукові дані дозволяють стверджувати, що хоча деякі функції мозку є усталеними з народження, інші формуються через досвід і навчання [33]. На думку Девіда Соуси [52], вивчення другої мови посилює здатність до навчання та розумову компетентність у всіх предметних галузях. Ще одна перевага опанування другої мови полягає в тому, що вивчення чогось нового допомагає мозку розвиватися, будуючи нові нейронні шляхи та зв'язки [58].

Критичний період

Результати нейродосліджень демонструють, що не існує критичного періоду для навчання людей [47]. Однак є чутливі періоди, які зазвичай тривають до статевої зрілості, коли мозок особливо сприйнятливий

¹ Тут і далі цифри в квадратних дужках указують на порядковий номер у Списку літератури і цитованих джерел (див. наприкінці посібника)

до вивчення мов; після цього така здатність знижується. За даними вчених [49], якщо діти вивчають мову в молодшому віці, як правило, до статевого дозрівання, їхня вимова може бути майже такою, як у рідній мові, і вони можуть засвоїти багато мов із чудовою вимовою, якщо середовище навчання безстресове. Деякі дослідження свідчать, що «вікно можливостей» (коли активізуються певні види розвитку, наприклад, засвоєння граматики), закривається в роки формування (0–8 років). Пластичність мозку найвища в дитинстві [35], і з розвитком мозку стає складніше засвоїти другу мову.

Нейропластичність, або пластичність мозку — це здатність мозку змінювати зв'язки або перезавантажуватися. Без цієї здатності мозок не міг би розвинути від стану немовляти до зрілого віку чи відновитися після травм.

Це, проте, не означає, що діти старшого віку та дорослі не можуть вивчити другу мову. Початок вивчення другої мови в середні шкільні роки є вигідним для засвоєння академічної мови (необхідної учням для виконання завдань у школі), оскільки розвинені пізнавальні навички старших дітей дають їм перевагу перед молодшими школярами. Крім того, попередній досвід старшого школяра щодо життя в школі, разом із уже наявною грамотністю, може бути перенесений на вивчення другої мови [49].

Діти обробляють мовну інформацію в іншому відділі мозку, ніж дорослі, і це пояснює, чому вивчення другої мови для дітей є простішим і швидшим. Коли діти вивчають мову, вони використовують ту саму частину мозку, яка відповідає за його автоматичну роботу, або «глибоку моторну ділянку», отже, мова стає для них другою природою [35]. Інформація та навички в глибокій моторній ділянці мозку встановлюються в ранньому дитинстві, і ця ділянка «закривається» приблизно у 18-річному віці. З цієї причини дорослі не думають автоматично іншою мовою, як це роблять діти, навіть якщо діти не знають, що вони вивчають другу мову [12].

Нижче наведено результати дослідження мозку, що стосуються вивчення другої мови.

- 1. Діти вивчають мови природним шляхом:** вони мають змогу природно засвоювати та вивчати другу мову [42].
- 2. Навчання — це активний процес:** діти потребують можливостей грати, досліджувати, думати, практикувати, вирішувати проблеми та уявляти для того, щоб відбувалося навчання [47].
- 3. Мозок соціальний:** ми завжди шукаємо способів належати до групи та прагнемо взаємодії з іншими.

4. **Виклики сприяють навчанню, а загрози його гальмують:** стрес негативно впливає на навчання та пам'ять. Середовище в класі повинне бути мінімально загрозливим і спонукати до навчальних викликів [15].
5. **Рефлексія є ваговою частиною навчального процесу:** важливо дати дітям час на роздуми щодо їхнього навчання, щоб результати навчання можна було перенести в довгострокову пам'ять.
6. **Емоції мають вирішальне значення для навчання.** Емоція та навчання тісно пов'язані. Пет Вольф [58] стверджує, що мозок біологічно запрограмований спочатку сприймати інформацію, яка має сильний емоційний зміст. Якщо учні не звертають на щось уваги, вони не залучені до процесу навчання; як наслідок, вони не вчаться. Якщо ми хочемо привернути й утримати увагу учнів, то повинні подбати, щоб те, чого ми навчаємо, було для них значущим.
7. **Потрібно актуалізовувати базові знання учнів:** навчання — це процес побудови зв'язків і нейронних мереж. Навчання, яке дає змогу учням під'єднати нову інформацію до попереднього досвіду, збільшує міцність і складність нейронних зв'язків, а отже, сприяє утриманню інформації.
8. **Музика відіграє важливу роль у процесі вивчення мови:** ментальні механізми, які обробляють музику, тісно переплетені з функціями мозку, зокрема з емоціями, пам'яттю та мовою. Коли інформацію «вбудовують» в музику чи риму, то запам'ятовувати стає легше [58].
9. **Проекти та діяльність із вирішення проблем у реальному житті:** розв'язування проблем із реального життя та залучення до таких заходів, як моделювання та рольові ігри, можуть добре мотивувати учнів. Якщо учні активно залучені до процесу навчання й бачать його цінність, цілком імовірно, що вони приділятимуть належну увагу своєму навчанню і зможуть із часом пригадати те, що вже вивчили.
10. **Сприймайте весь світ як навчальний клас:** реальне життя, переживання досвіду та ситуацій допомагають залучити учнів до навчального процесу, надають йому сенсу і створюють широкий контекст [58].

Приклади стратегій, заснованих на навчанні з урахуванням особливостей мозку

- Створіть атмосферу в класі, за якої учні стикаються з навчальними ризиками, але при цьому почуваються безпечно та розслаблено.
- Сформууйте ентузіазм щодо спілкування українською мовою.
- Вбудуйте фізичний рух у заняття в класі. Підвищена фізична активність позитивно впливає на навчання.

- Створіть для учнів багато можливостей взаємодіяти та працювати разом. Навчання — це соціальний процес.
- Визнайте, що кожен мозок унікальний і що учні дозрівають із різною швидкістю. Через ці природні відмінності не можна очікувати «рівності» серед учнів у виконанні різних завдань.
- Створіть навчальне середовище, яке передбачатиме усталені послідовності дій і чітко встановлені очікування щодо поведінки. Це забезпечує для учнів передбачуваність, яка зменшує стрес.
- Плануйте діяльність, яка містить навчальний виклик і захоплює учнів.
- Забезпечте в класі середовище, у якому будуть змінні постери з лексикою та матеріалами, що відображають культурні явища.
- Організуйте заходи, що передбачають занурення в мову та культуру, такі як виїзні екскурсії, проєкти, складання історій, вистави тощо.
- Дайте учням можливість осмислити, *чого і як* вони навчилися, через рефлексію та метапізнання (думаючи про своє мислення).
- Враховуйте переваги індивідуалізованого навчання.
- Аби сприяти навчанню, плануйте заходи, які активізують різні типи сприйняття. Наприклад, додавання руху до музики чи рими забезпечує додатковий сенсорний «вхід» до мозку [58].
- Для кращого засвоєння лексики та граматики вивчайте її в реальному (автентичному) контексті.
- Заохочуйте учнів гратися з мовою, щоб почуватися комфортно та розвивати знання.
- Подавайте інформацію в контексті, щоб учень міг визначити закономірності та пов'язати її з попереднім навчанням і досвідом [58].
- Додайте емоційний «гачок» до процесу навчання, залучаючи учнів до рольових ігор, симуляцій і розв'язання проблем із реального життя. Наприклад, проста активність зі створення продуктової крамниці в куточку класу, коли учні дізнаватимуться про значення грошей і практикуватимуть розмови щодо вартості предметів, безумовно, швидше «зацепить» в емоційному плані, ніж записування навчального матеріалу в зошит.

Вивчення мови — це природний процес. Розуміючи, як мозок навчається природним шляхом, учителі мови можуть зробити свою роботу в класі більш успішною. Хоча дослідження мозку не вказують, *чого* саме потрібно вчити, вони є важливим джерелом, яке ми повинні застосовувати у своїх освітніх рішеннях. Розуміння того, як навчається мозок, дає змогу трактувати навчання як процес, що вибудовується довкола практичних завдань [33].

Роль учителів

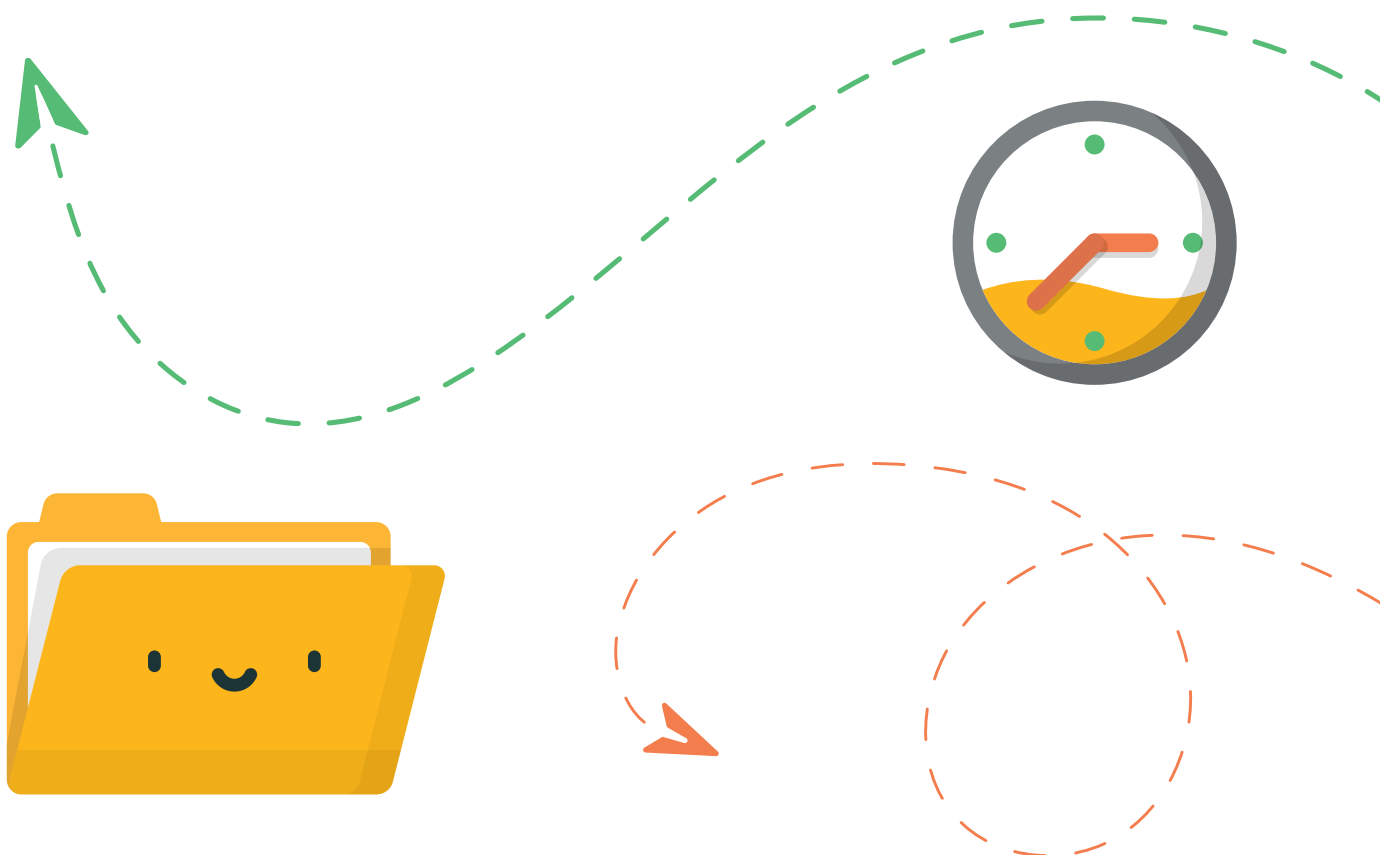
Дослідження підтверджують думку про те, що успішність уроку та учнівський успіх значною мірою залежать від учителя(-льки).

Як спорт може навчити нас викладати другу мову?

Процес вивчення мови часто порівнюють зі спортом. Учитель(-ка) — це тренер(-ка), який / яка планує стратегії, моделює методи, забезпечує можливості для практики, дає зворотний зв'язок та заохочує під час практики, радить і підтримує, коли настане час для гри. Учні — це учасники команди, які насправді грають у гру, приймаючи рішення та оцінюючи себе під час гри та після неї.

Зміна ментальних установок

Стилі викладання та педагогіка загалом формуються під впливом багатьох чинників. До них належать і думки вчителя(-льки) про мову, його / її попередній досвід навчання та викладання тощо. Інформацію, наведену в таблиці нижче, зібрано з низки джерел. Ці твердження заохочують поміркувати про свої поточні переконання та практику навчання, що сприятиме професійній рефлексії щодо зміни ментальних установок: від підходу, орієнтованого на вчителів, до підходу, орієнтованого на учнів.

Підходи до навчання

Підхід, орієнтований на вчителя / вчительку	Підхід, орієнтований на учня / ученицю
 - Акцент на тому, як учитель(-ка) навчає: «У мене є урок, який я маю провести». - Учитель(-ка) є центром уваги на всіх етапах: проводить усі активності, викликає учнів по черзі, щоб вони відповідали, — він / вона говорить упродовж усього уроку	 - Акцент на тому, як учні вчаться: «У мене є учні, яких я маю зорієнтувати в навчанні». - Учні є активними учасниками процесу навчання. Таке навчальне середовище створює умови, що сприяють незалежності учнів, які усвідомлюють, як відбувається навчальний процес, і завдяки цій обізнаності здатні взяти під контроль своє навчання. - Клас, орієнтований на учнів, спочатку має створити вчитель(-ка), а потім його повинні прийняти учні. Це відбувається не автоматично, а завдяки спільній роботі вчителя(-льки) й учнів
Навчальне середовище	
Учитель(-ка) може використовувати переклади та змінювати мови в процесі навчання (рідна мова ↔ друга мова), вважаючи, що це допоможе учням вивчити другу мову	Учитель(-ка) максимально використовує другу мову в класі, навіть для учнів із початковим рівнем володіння мовою. Учитель(-ка) постійно говорить другою мовою, роблячи її зрозумілою для учнів, використовуючи мову тіла, жести, наочні зображення, конкретні предмети тощо
Зусилля спрямовані на уникнення помилок, оскільки акцент зроблено на досконалості мовлення	- Учитель(-ка) створює безпечне, заохочувальне середовище в класі, де учні можуть ризикувати й не боятися помилитися. Помилки розглядаються як природна частина процесу вивчення мови. - Коли учні вправляються та поглиблюють розуміння мови, учитель(-ка) забезпечує моделювання та моніторинг

Підхід, орієнтований на вчителя / вчительку	Підхід, орієнтований на учня / ученицю
	
Учитель(-ка) — це керівник, експерт, центральна фігура в класі, яка передає знання учням	- Учні вибудовують знання завдяки взаємодії та роботі з іншими (тобто партнерами; групами, що співпрацюють). - Учитель(-ка) дає зразок та виконує роль фасилітатора
Уся відповідальність за навчання учнів — на плечах учителя(-льки)	Учні також відповідальні за своє навчання. Вони посилюють свою роль активних учасників навчального процесу
Учитель(-ка) є авторитарною особою, яка бере на себе відповідальність за всі рішення в класі	Учитель(-ка) «ділиться» силою, посилюючи можливості учнів. Учні беруть участь у прийнятті рішень. Вони мають право голосу щодо того, чому, що і як відбувається під час навчання
Учитель(-ка) дотримується директивного стилю: «Роби, як я кажу...»	- Учитель(-ка) дотримується консультативного стилю: «Зважаючи на ваші потреби, нумо працювати разом і реалізовувати план дій». - Учні мають змогу приймати рішення та брати на себе відповідальність за діяльність у класі
Уроки та ресурси	
Навчання заради навчання — це спрямованість, за якої навчання в контексті «реального життя» дістає мало уваги	На уроках учитель(-ка) показує зв'язки з «реальним світом», коли це можливо. Для глибшого досвіду учні застосовують здобуті навички в такий спосіб, що сприяє покращенню сучасного їм «реального світу»
Зосередження уваги на розвитку знань і вмінь під час уроків	Увага спрямована переважно на розвиток навичок критичного мислення та метапізнання (мислення про мислення) як ключового результату виконання завдань

Підхід, орієнтований на вчителя / вчительку	Підхід, орієнтований на учня / ученицю
	
Мало уваги приділено (або взагалі не приділено) розгляду стратегій під час вивчення мови	- Учитель(-ка) послідовно навчає стратегій і моделює їх. - Під час уроків передбачено час, щоб учні могли порефлексувати щодо використаних стратегій і поділитися одне з одним таким досвідом для кращого вивчення мови та її використання
Основну увагу під час уроків мови в класі приділено вивченню граматики, а учні засвоюють інформацію «про» мову	- Увагу зосереджено на тому, щоб учні використовували мову в різних контекстах і з різною метою. - Учитель(-ка) орієнтує учнів на комунікативну мету, надаючи їм відповідні інструменти для змістовної, реальної діяльності [56], наприклад, певний граматичний принцип або специфіку культурної норми для вибачення. Це дозволяє учням навчатися і зростати, використовуючи інструменти для спілкування (а не для відтворення фактажу) цільовою мовою
Граматику викладають ізольовано, насамперед за допомогою тренувань і запам'ятовування — «у вакуумі», так би мовити	- Учитель(-ка) навчає базової граматики, необхідної учням, щоб вони успішно виконали реальне (життєве), змістовне завдання. - Учитель(-ка) використовує автентичні тексти як засіб навчання граматики
Учитель(-ка) застосовує дефіцитний підхід до роботи з учнями. Основну увагу зосереджено на тому, чого учні не знають і що потрібно виправити	- Учитель(-ка) спирається на сильні сторони учнів, особливо тих, хто має різноманітні потреби в навчанні. Визначає та визнає сильні сторони, які має кожен учень у класі. Учитель(-ка) вважає, що кожен учень має потенціал, і шукає способів допомогти учням навчатися. - Учитель(-ка) фокусується на собі й запитує, що йому / їй потрібно зробити інакше, щоб вивчення мови стало доступним для учнів, природні сили яких не можуть бути пов'язані з мовами чи діяльністю в школі

Підхід, орієнтований на вчителя / вчительку	Підхід, орієнтований на учня / ученицю
 Вивчення різних навчальних предметів відбувається ізольовано	 Учитель(-ка) шукає міжпредметні зв'язки та розробляє навчальні розділи на основі інтересів учнів і тем, пов'язаних із життям учнів
Учитель(-ка) навчає відповідно до власних навчальних уподобань (наприклад, із акцентом на візуальному матеріалі)	- Учитель(-ка) усвідомлює власні навчальні вподобання та вподобання своїх учнів і адаптує свій стиль, щоб знайти найкращі шляхи викладання для учнів. - Учитель(-ка) шукає способи планування уроків, щоб урахувати ті навчальні вподобання й сильні сторони учнів, які відрізняються від її / його вподобань
Підручники — єдиний ресурс для навчання мови	- Учитель(-ка) доповнює підручник автентичними матеріалами та різноманітними текстовими формами, зокрема й мультимедійними текстами. - Учитель(-ка) вільно акцентує теми, які він / вона вважає цікавими та значущими для учнів
Учитель(-ка) та / або підручник визначають розділи, теми, граматичні елементи, словниковий запас, які потрібно вивчати	- Учитель(-ка) бере на себе роль «дослідника», приділяючи пильну увагу інтересам, потребам, сильним сторонам і проблемам учнів та використовуючи цю інформацію для обґрунтування навчальних рішень. - Учитель(-ка) розробляє уроки / завдання й тематичні підрозділи на основі навчальної програми з урахуванням потреб та інтересів учнів. - Учні впливають на вибір розділів і тем, які вони вивчають. Вони вибирають, що вивчати і як демонструвати результати свого навчання (плакат, проєкт, есе, фотоколаж, мультимедійна презентація тощо)

Підхід, орієнтований на вчителя / вчительку	Підхід, орієнтований на учня / ученицю
	
Технології (зокрема комп'ютерні)	
Технологію розглядають як «додаток» для вивчення мови; це корисна, але не необхідна річ	Технологію інтегровано в змістовні способи залучення учнів і підвищення рівня вивчення мови
Учитель(-ка) почувається невпевнено щодо того, як використовувати технологію на уроці, тому він / вона уникає її використання	- Учитель(-ка) бере на себе зобов'язання дізнатись про те, як інтегрувати технології в навчання в класі, шляхом професійного розвитку. - Учитель(-ка) бере на себе роль учня; шукає допомоги й звертається по неї до інших викладачів і навіть учнів
Культура й навчання мови	
Культуру розглядають як «додаток» для вивчення мови; це корисна, але не необхідна річ	- Культуру розглядають як невід'ємний компонент вивчення мови. - Культурний компонент продумано інтегрований в уроки мови
Основну увагу спрямовано на викладання культури для обміну культурними знаннями з учителем(-лькою), який (яка) відіграє роль «екскурсовода», що ділиться культурними знаннями (наприклад, про українські великодні традиції)	- Учитель(-ка) є «культурним перекладачем» для учнів і вбудовує інтерактивні заходи в уроки, що дозволяє учням замислитися над культурним досвідом. - Основну увагу спрямовано на розвиток міжкультурних навичок, а не лише здобуття знань про культуру
Оцінювання	
Практика оцінювання не є прозорою. Учні, по суті, вгадують, як їх оцінять та якими є очікування вчителя(-льки)	Практика оцінювання прозора. Учні розуміють процес оцінювання та очікування вчителя(-льки)

Підхід, орієнтований на вчителя / вчительку	Підхід, орієнтований на учня / ученицю
 Роль учителя(-льки) в процесі оцінювання — це роль судді. Основну увагу приділено фактичній оцінці результатів навчання (сумативне оцінювання)	- Роль учителя(-льки) — це роль і коуча, і судді. Учитель(-ка) більшу частину часу є тренером (коучем), надаючи, якщо необхідно, постійну підтримку, заохочення та відгуки для учнів. - Учитель(-ка) використовує форми формульованого оцінювання, надаючи учням багато можливостей для практики, моделюючи для учнів, який вигляд повинне мати навчання
Учитель(-ка) не пояснює учням своїх очікувань. Не наведено прикладів зразкової роботи. Учитель(-ка) сприймає таку практику як «обман» або надання учням надто великої переваги	- Учитель(-ка) заздалегідь ділиться з учнями критеріями й інструментами оцінювання, наприклад, рубриками оцінювання. - Учитель(-ка) ділиться з учнями зразками якісної роботи, щоб вони чітко розуміли, якими є навчальні цілі
Учитель(-ка) пояснює поняття або тему / навчальний розділ, а потім рухається далі, не використовуючи оцінювання, щоб визначити подальші кроки для навчання. Учитель(-ка) міркує: «Я вже навчив(-ла) цього, тому учні мають знати і розуміти те, чого я навчив(-ла)»	Учитель(-ка) аналізує зібрані результати оцінювання для прийняття рішень про подальші кроки. Педагогу, можливо, доведеться повторно навчати понять, надавати учням більше можливостей для практики та більше зворотного зв'язку, перш ніж переходити до чогось нового

Оскільки ми розмірковуємо над важливістю ролі вчителя(-льки) в процесі навчання другої мови, корисно проаналізувати дослідження М. Гріна, П. Маршалл-Грей, С. Ремігіо [34]. На думку вчених, навіть якщо вчителі не можуть засвоїти мову, яка є рідною для їхніх учнів, вони можуть мотивувати учнів до вивчення другої мови та викликати бажання використовувати її. Це починається, коли учні розуміють причини того,

що роблять. Учені стверджують, що в XXI столітті, «коли спілкування є засадничо важливим, уроки є цінним простором, де учнів можна виховувати та заохочувати розвиватися як активних учасників процесу навчання впродовж життя» [34, с. 142].

Вивчення мови і культура

Дослідження засвідчують, що мова та культура тісно пов'язані. Мова є основним засобом передавання культурної інформації, а культура формується мовою. Учені стверджують, що до того часу, коли дитині виповнюється п'ять років, перша (рідна) культура вже глибоко вкорінена в її систему цінностей і переконань. Отже, перша культура учнів впливає на спосіб спілкування другою мовою.

Культура завжди була невід'ємною частиною викладання другої мови. Було широко визнано, що вивчення другої мови виходить за межі вивчення слів і граматичних правил, натомість його метою є здатність використовувати мову соціально та культурно прийнятними способами [14].

Цілі викладання культури змінювалися впродовж багатьох років. Культурні цілі, як правило, зводилися в першу чергу до викладання культури «з великої літери» — інформації про історичних діячів, географію, літературу, музику й образотворче мистецтво. Відтоді освітня програма з культури розширилася, залучивши зразки повсякденного життя, а також фольклор, сучасні засоби масової інформації та інші аспекти життя й думки людей, які говорять мовою, що її учні вивчають. Сучасні підходи до викладання мови та культури більше орієнтовані на розвиток міжкультурної компетентності. Д. Дердофф [23] визначає міжкультурну компетентність як «здатність ефективно й адекватно спілкуватися в міжкультурних ситуаціях на основі своїх міжкультурних знань, навичок й установок» [там само, с. 3].

Розвиток культурних знань і навичок — це постійний процес, а знання власної культури набувають упродовж усього життя. Замість того щоб просто намагатися створити банк знань про культуру, для учнів більш важливо розвивати навички доступу до інформації та її розуміння. Дослідниці О. Дема й А. Моллер [25] вважають, що головною метою навчання культури є «підвищення обізнаності учнів і підвищення їхньої цікавості до цільової культури та культури власної, порівняння між культурами» [там само, с. 19]. Цілком природно, що в класі М2 учні починають порівнювати аспекти культури, яку вивчають, із власною. Учителі можуть заохочувати ці порівняння та допомагати учням просуватися до розуміння того, що культурна поведінка формується під світоглядним впливом тієї чи іншої культури. Із досвідом і під керівництвом учителів учні починають розвивати розуміння культури в цілому, а порівняння

культур веде до більшого розуміння як цільової культури, так і своєї власної.

Міркування, які необхідно враховувати під час вивчення культур

Культури змінюються з плином часу.

Усередині будь-якої національної групи може існувати домінантна культура або культури та низка додаткових культур.

Учителі не повинні припускати, що через те, що два учні родом із однієї географічної місцини, вони мають спільну мову та культуру. У них можуть бути дуже різні походження, досвід і переконання.

Кожна культурна та мовна група також має внутрішню різноманітність. Важливо дізнатися від учнів і їхніх сімей про попередній досвід, цілі, очікування та здібності учнів.

Ефективна комунікація визначається культурною доречністю та чутливістю.

У контексті викладання української мови як державної національним меншинам фокус може бути іншим, ніж в учнів, які вивчають іноземну або міжнародну мову, наприклад англійську, французьку, італійську тощо. Тим не менш, ці учні повинні набути більш глибоких знань, розуміння культур і навчитися цінувати власну, а також інші культури.

Аспекти вивчення культури

Як пояснено вище, одна з цілей інтеграції культури у вивчення мови полягає в тому, щоб учні здобували знання й формували розуміння своєї та інших культур. За словами О. Демі й А. Моллер [25], учні повинні знати не тільки *що* і *як* про культуру, а й *чому*. Один із підходів до інтеграції культури у вивчення мови полягає в розгляді аспектів вивчення культури, які передбачають такі складові: практики — продукти — світогляд.

- **Практики** — це патерни соціальних взаємодій, моделей поведінки. Практика передбачає використання продуктів. Вони є знаннями про те, «що робити, коли та де» і як взаємодіяти в рамках певної культури. Деякі приклади практик охоплюють жести й інші невербальні форми спілкування, форми привітання, послідовність виконання дій (у розмовах та іграх), ігрову поведінку, святкові традиції, свята, застільні манери, ввічливість, святкування, домашнє та шкільне життя тощо.

- **Продукти**

Продукти — це фізичні та нефізичні творіння певної культури. Продукти відображають культурний світогляд.

Фізичні продукти: картини, література, музичні інструменти, зна-

ряддя, продукти харчування, сучасний і традиційний одяг, святкові символи тощо.

Нефізичні продукти: усна казка, танець, священний ритуал, п'єса, герої тощо.

- **Світогляд** — це погляд на світ крізь призму культури, що передбачає смисли, установки, цінності, переконання, ідеї. Окремими прикладами можуть бути важливість індивідуальної свободи, цінність, пов'язана з особистою недоторканністю, цінність власності, ставлення до літніх людей тощо.

Міжкультурна компетентність — це найважливіший елемент процесу вивчення мови. Якщо учні розвивають навички аналізу, розуміння та ціннісне ставлення до будь-якої культури, з якою взаємодіють, то вони будуть готові до зустрічі з культурними практиками, які можуть траплятися в класі та поза ним.

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) визначає міжкультурну освіту як «знання та розуміння міжкультурних взаємодій і культури. Вона охоплює знання про свою культуру, інші культури, а також про подібності та відмінності між культурами» [48, с. 20]. За словами М. Байрама, Б. Грибкової та Г. Старкі [14], міжкультурний вимір полягає в тому, щоб допомогти учням ефективно взаємодіяти з носіями інших мов й усвідомлювати як власну ідентичність, так і тих, із ким вони взаємодіють. Учені стверджують, що цілі міжкультурного виміру у викладанні мови полягають у тому, щоб «сформувати в учнів міжкультурну компетентність, а також лінгвістичну компетентність; підготувати їх до взаємодії з людьми інших культур; дати їм можливість зрозуміти та прийняти людей з інших культур як індивідів із іншими — відмінними — світоглядом, цінностями і поведінкою; допомогти їм побачити, що така взаємодія збагачує досвідом» [14, с. 6]. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти Ради Європи (CEFR) вводять «міжкультурний вимір» у цілі викладання мови, що підкреслює важливість «міжкультурної обізнаності», «міжкультурних навичок».

Учителі можуть допомогти учням почати розвивати міжкультурні навички, коли надають їм можливість брати участь у різноманітних заходах й активностях, що відображають елементи культури учнів та інших культур, обмінюватися ідеями та думками, брати участь у рольових іграх, а також ініціювати та підтримувати нові контакти завдяки культурному обміну.

Як вийти за межі «продуктів» і підштовхнути учнів до розвитку міжкультурної компетентності?

Використовуючи автентичні ресурси, учителі можуть допомогти учням краще зрозуміти культурну практику та світогляд інших людей. Допмагаючи встановлювати культурні зв'язки, порівняння / контрасти, учителі

вчать учнів краще розуміти інших і сприяють формуванню їхнього світогляду.

Багато експертів підтримує ідею про те, що особисте розуміння культури не можна «передати» через лекції або презентації, скоріше воно приходить через особистий досвід спілкування з культурою, визнання різних світоглядів і вдумливих порівнянь. Г. Кертейн і К. А. Далберг [21] стверджують, що порівняння може бути ключем до реального вивчення культури.

Приклади педагогічних ідей

Існує багато різних методів і підходів до викладання культури, але найголовнішим є те, що учні повинні бути активно залучені в цей процес. Опанування культури, так само як і мови, має змінюватися від лекцій учителів про культуру до безпосереднього знайомства учнів із культурою через проекти та заходи.

Дитяча література

Дитяча література — народні казки, сучасні книжки, віршики тощо — усе це цінні ресурси для обміну культурною інформацією. Ігри та пісні в книжках із малюнками, разом із цікавими оповідками, збагачують уроки мови й дають учням основу для вивчення культур, оскільки дитинство є природним часом для таких переживань.

Цінності та концепції культури, закладені в міфах, байках, фольклорі, можна поширювати через розповідання історій, читання оповідань і драматургію. Оповідання — це ефективний спосіб передавання ідей, почуттів. Оповідання про історичних особистостей або легендарних героїв транслюють особистісні якості та моделі поведінки, які є цінними в культурі. Оповідання можуть бути чудовим способом наведення мостів між продуктами, практиками та світоглядом. Г. Кертейн і К. А. Далберг [21] стверджують, що оповідання є вираженням культурного світогляду, досвід сприймання оповідань у дитинстві закладає основу для культурних осяянь і культурно чутливої поведінки.

Фольклор (зокрема казки) надає учням можливість вивчити додаткову історичну інформацію, а також засвоїти цінності та мораль культурної групи. Прикладами можуть бути казки «Рукавичка», «Колобок», «Ріпка», «Мудра дівчина», «Дідова дочка й бабина дочка», «Яйце-райце», «Калинова сопілка»; казки про тварин «Лисичка-сестричка і вовк-панібрат», «Лисиця та їжак», «Їжак та заєць», «Лисичка-сестричка», «Цап та баран», «Коза-дереза», «Пан Коцький». На думку Г. Кертейн і К. А. Далберг [21], пошук і використання культурно автентичних історій і народних казок можуть бути одним із найцінніших та успішних культурних заходів для дітей.

Мистецтво та митці

Мистецтво — це особливий простір для викладання культури в класі М2. Завдяки залученню творів з цільової культури, а також створених учнями творів мистецтва, формування культурної свідомості стає більш мотивованим й ефективним. Використання мистецтва, а також вивчення життя митців дає учням М2 можливість досліджувати цінності та теми культурної групи.

Роботи Г. Кертейн і К. А. Далберг [21] дають загальне уявлення про можливі кроки вчителів під час вивчення мистецтва:

1. Учителі знайомлять із митцем, можливо, розповідаючи історію зі свого життя та ділячись деякими цікавими фактами.
2. Учителі показують учням приклади творів митця.
3. Учителі вводять мовні засоби, за допомогою яких учні описують те, що вони бачать, коли ідентифікують об'єкти або елементи творів. В інших випадках учні можуть пояснити, які підказки вони використовували для ідентифікації того, що зображено на малюнку. На цьому етапі учні знайомляться з лексикою, необхідною для обговорення основних елементів художнього дизайну (наприклад, лінії, кольору, форми та текстури).
4. Після того як учні побачили й обговорили приклади робіт митця, вони створюють власні роботи в тому самому стилі.
5. Наприкінці заняття вчителі організовують прогулянку галереєю робіт або виставку, на якій демонструють роботи учнів. Кожна картина повинна мати назву, яку їй дав учень-художник, а потім кожен учень може коротко усно описати свій твір.

Організація виставки учнівських робіт залучає учнів до комунікативної діяльності, орієнтованої на їхні потреби. У ході виставки учні можуть описувати свою роботу, говорити про кольори, матеріали, послання, що лежить в основі їхньої роботи, а також практикувати зворотний зв'язок, учитися сприймати відгуки та виражати емоції [25].

Учителі не обов'язково повинні бути мистецтвознавцями, щоб розвивати подібні види діяльності. Є безліч художніх книжок для юних читачів, що містять корисну інформацію про мистецтво, а в інтернеті можна знайти фотографії практично будь-якого митця.

Скринька спадщини¹

Ця діяльність об'єднує такі змістовні сфери, як мова, образотворче мистецтво та соціальні дослідження, і фокусується на розвитку усвідомлення культурної самоідентифікації учнів.

¹ Адаптовано з Language and Learning in Multilingual Classrooms [18]

1. Учителі дають кожному учневі коробку з-під взуття і пропонують прикрасити її в стилі, який відображає культурне походження або сімейну історію учня.
2. Учителі демонструють створення власної скриньки спадщини, пояснюючи, чому вони вибрали певні предмети для представлення свого походження.
3. Учні збирають предмети, що відображають різні аспекти їхнього минулого, такі як фотографії, книга, рецепт, прикраси, карта, DVD, артефакт або будь-що інше, що представляє їхню культурну спадщину або сімейне минуле.
4. Певного дня учням повідомляють про їхню пару для спільної роботи (учні одного віку з іншого класу). Учні в парі показують одне одному свої скриньки спадщини і пояснюють, як ці предмети відображають їхнє походження.
5. Скриньки можна показувати з короткими письмовими поясненнями.

Примітка: учням, які не хочуть ділитися інформацією про себе або мало знають про своє сімейне минуле (наприклад, усиновлені діти), надайте можливість придумати персонажа і створити для нього скриньку спадщини.

Класні обміни

Якщо вчителі встановили партнерські відносини з іншим класом, вони можуть спрямовувати учнів до вивчення цільової культури та життя їхніх однолітків в інших регіонах України або тих, хто живе в діаспорі. Клас може розробити анкету або опитування для своїх однолітків у відповідь на міжнародну подію або перевірити інформацію в книжці оповідань, яку вони прочитали. Учні можуть запитати про святкування днів народження або інших свят, а потім поділитися інформацією про свої звичаї. За допомогою інтерактивних вебресурсів, які надають можливість мережевої взаємодії та спілкування в режимі реального часу, учні можуть продовжувати вивчати М2 і покращувати своє культурне розуміння, спілкуючись з однолітками в іншому класі.

Цифрові технології у викладанні культури

Доступність технологій полегшила для вчителів пошук культурно автентичних матеріалів і забезпечила автентичну комунікацію — інтерактивне середовище, що підтримує викладання культури. Учителі можуть використовувати автентичні зображення й інформацію, знайдену в інтернеті, щоб зробити викладання культури цікавішим й ефективнішим. Більш традиційні методи та підходи до викладання культури, такі як фільми, відеокліпи, дитячі телевізійні програми, також дозволяють познайомити учнів із культурною інформацією. За даними О. Деми й А. Моллер [25], медіаграмотність сприяє розвитку міжкультурної компетентності.

Один зі способів залучити технології у викладання культури — попросити учнів написати своє закінчення казки чи фольклорної історії, яку вони читають, або створити власну історію за допомогою онлайн-інструментів, таких як storybird.com. Storybird (<http://storybird.com>) — це віртуальна колекція творів мистецтва, які можна використовувати для створення власних історій. Учні можуть працювати як самостійно, так і спільно з однокласниками та ділитися своїми історіями з іншими. Така навчальна діяльність сприяє інтерпретації культурної інформації, отриманої з казки, і сприяє творчому письму.

VoiceThread (<http://voicethread.com>) — вебдодаток, що дозволяє учням і вчителям створювати онлайн-презентації, додаючи зображення, відео, документи тощо, до яких інші можуть додавати коментарі для обговорення. Розмістивши зображення артефакту або твору мистецтва на екрані, учні можуть поділитися своїми ідеями та реакціями за допомогою усних або письмових коментарів.

Зразок плану уроку «Коло ідентичності»

Тема уроку: «Коло ідентичності»		
Дата:	Клас:	Час: 45 хвилин
Цілі уроку Учні дізнаються про різні аспекти культури. Учні: • усвідомлять, що вони належать до різних груп; • розглянуть компоненти особистісних ідентичностей; • дізнаються про особистість інших; • визначатимуть зміни	Опис уроку Активізація базових знань / Установлення контексту для діяльності 1. Поясніть учням, що вони братимуть участь у заході, щоб дізнатися більше про себе й інших у класі. 2. Повідомте учням, що під час заняття вони самі обиратимуть, брати чи не брати участь у різних видах діяльності; вони можуть не погодитися з тим чи іншим твердженням і можуть робити те, що їм зручно. Напрями діяльності 1. Попросіть учнів сформувати коло. 2. Поясніть, що ви будете озвучувати твердження, і якщо твердження правдиві для учнів, вони повинні перейти в середину кола. 3. Решта учнів плескають у долоні тим, хто ступив у коло, щоб оцінити цей аспект їхньої ідентичності	

Тема уроку: «Коло ідентичності»

Дата:

Клас:

Час: 45 хвилин

Зразки тверджень*1. Позиція в сім'ї:*

Хто є старшою дитиною, станьте в коло (оплески).

Хто наймолодша дитина... середня дитина... близнюк...

2. Стать:

Дівчата ступають у коло (оплески).

Хлопці...

3. Місце народження:

Хто народився в ... області, станьте в коло (оплески).

Хто народився в іншій області, станьте в коло (оплески). Яка це область?

Хто народився в місті, станьте в коло (оплески).

Хто народився в селі... Яке це село?

4. Хобі / зацікавлення:

Хто грає на музичному інструменті... Який це інструмент?

Хто займається спортом, крокуй у коло (оплески).

Хто грає у спортивній команді, станьте в коло.

Хто любить співати, станьте в коло.

Хто любить слухати музику, станьте в коло.

У кого є хобі, станьте в коло. Яке це хобі?

5. Мови:

Ті, хто вдома розмовляє українською / румунською / угорською, станьте в коло (оплески).

Ті, хто розмовляє більше ніж однією мовою, станьте в коло.

Ті, хто розмовляє більше ніж двома мовами, станьте в коло. Які це мови?

6. Завершальне твердження (якщо це доречно і вам зручно завершити діяльність таким твердженням):

Привітаймо оплесками тих, хто з якоїсь причини вирішив не ставати в коло, щоб ідентифікувати себе з групою

Тема уроку: «Коло ідентичності»

Дата:

Клас:

Час: 45 хвилин

Оцінювання

1. Короткі записи вчителя. Поспостерігайте за учнями під час заняття та запишіть ваші спостереження.

2. Самооцінювання учнів. Після закінчення заняття учням пропонують подумати над цією діяльністю та відповісти на такі запитання:

Що я дізнався / дізналася про себе...

Що я дізнався / дізналася про однокласників...

Під час діяльності я відчував / відчувала...

Що мені здалося цікавим....

Що мені було складно...

Примітка. Приймайте відповіді учнів як першою, так і другою мовами.

Цифрові технології

Не потрібні

Матеріали

Не потрібні

Диференціація навчання: ☐ так ☐ не потрібно. Якщо так, опишіть:

- Надайте в письмовій формі ключові слова з супровідними візуальними підказками до кожного з висловлювань.
- Забезпечте достатній час очікування для опрацювання кожного з висловлювань, перш ніж попросити учнів перейти до кола. Наприклад: «Ті, хто займається спортом (5 секунд), станьте в коло»

Завершення уроку

Після закінчення заняття скажіть учням:

«Це була демонстрація груп, до яких ми належимо, які є частиною нашої ідентичності. Навіть у нашому класі ми бачимо різноманітність. Нам потрібно визнати, ким ми є, і радіти цьому. Нам не треба ізолювати інших через належність до певної групи»

Примітка. Цю діяльність можна адаптувати для використання з молодшими школярами, використовуючи простіші категорії, наприклад: ті, хто любить піцу; ті, хто одягнений у білий одяг; ті, хто святкує день народження в січні тощо.

Засвоєння мови

Засвоєння другої мови: теоретичні аспекти

Від народження учні опановують одну або кілька мов через взаємодію зі своїм безпосереднім оточенням. Діти, які знайомляться в ранньому дитинстві з кількома мовами, можуть стати двомовними.

Термін «друга мова» (M2) застосовують щодо мови, яку дитина починає вчити після того, як уже опанувала свою першу мову (M1). Більшість дітей після досягнення п'ятирічного віку вже добре володіє правильним мовленням рідною мовою. Отже, будь-яку мову, яку учні вивчатимуть далі, вони сприйматимуть крізь призму тієї, яку вивчили першою. Коли діти приходять до школи, більшість із них уже має щонайменше п'ять років життєвого досвіду, яким вони ділитимуться через мову.

Розуміння того, як учні засвоюють мову, є невід'ємним складником фахової підготовки вчителів-мовників. Ця інформація безпосередньо впливає на здатність планувати та забезпечувати ефективний навчальний процес для учнів. Цілісне опанування теорії засвоєння другої мови є результатом значного професійного розвитку вчителів, однак деякі ключові етапи, теорії та стратегії викладання можна швидко зрозуміти та застосовувати на уроках.

Розуміння теорії засвоєння другої мови може допомогти вчителю(-льці) розробити відповідні стратегії викладання й оцінювання, які скеровуватимуть учнів у нескінченному процесі мовленнєвого розвитку.

Етапи засвоєння другої мови

Більшість дослідників сходиться на думці, що процес вивчення другої мови охоплює передбачувані та послідовні етапи, під час яких учень / учениця рухається від відсутніх або обмежених знань до володіння другою мовою на рівні носіїв (C1).

- ▶ **Етап 1. Підготовчий.** Цей етап ще часто називають «мовчазним періодом», коли учні, можливо, не розмовляють, але вони розуміють нові слова. На цьому етапі школярі можуть почати вживати нові слова або прості фрази, наслідуючи або повторюючи їх за вчителем / учителькою. Вони також можуть реагувати за допомогою таких стратегій, як *вказати на людину, предмет, зображення; виконати певну дію, наприклад, устати або зачинити двері; жестикулювати або кивати; давати просту відповідь «так» або «ні»*. Учителі не повинні змушувати учнів говорити, поки школярі не будуть готові до цього.

- ▶ **Етап 2. Початковий.** На цьому етапі учні зазвичай можуть говорити простими фразами з одного або двох слів, а також демонструвати розуміння нового матеріалу, даючи короткі відповіді на прості запитання, наприклад, *так / ні, або / або чи хто / що / де*.
- ▶ **Етап 3. Виникнення усного мовлення.** На цьому етапі учні починають будувати діалоги, можуть поставити просте запитання або відповісти на нього, наприклад: *«Чи можу я вийти до вбиральні?»*. Учні також можуть будувати довші речення, але часто з граматичними помилками, що може перешкоджати їм у спілкуванні. У цей період час очікування є важливим для учнів, оскільки вони потребують більше часу на опрацювання почутого та генерування відповіді.
- ▶ **Етап 4. Проміжний етап володіння мовою.** Учні починають будувати складні речення, висловлювати власну думку, просити роз'яснення, говорити довше.
- ▶ **Етап 5. Вищий рівень володіння мовою.** Досягнувши цього етапу, учні вже мають достатній словниковий запас, володіють спеціальною предметною лексикою й за додаткової допомоги можуть брати повноцінну участь в уроці. Вони можуть почати розмовляти українською, знати граматику та мати словниковий запас на рівні з однолітками, для яких українська є рідною мовою.

Знання про те, що учні проходять передбачувану та послідовну серію етапів розвитку, допоможе вчителю(-льці) зрозуміти, на якому етапі перебуває учень / учениця в певний момент, щоб скоригувати навчальний процес і спонукати його / її до переходу на наступний етап.

Рівні володіння мовою

1 Основні міжособистісні комунікаційні навички

Basic Interpersonal Communication Skills — BICS

2 Когнітивне володіння мовою

Cognitive Academic Language Proficiency — CALP

Для вчителя(-льки) також важливо розуміти різницю між функціональними, повсякденними знаннями мови (BICS) і мовними навичками, необхідними в академічному середовищі (CALP). Основні міжособистісні комунікаційні навички дозволяють опанувати багато аспектів мови, оскільки учні можуть обговорювати, жартувати, спілкуватися з однокласниками, однак існують значні відмінності між BICS і мовою, що необхідна для академічного використання. Розвиток когнітивного володіння мовою (CALP) вимагає набагато більше часу, а учні потребують підтримки й допомоги в навчанні, щоб досягти цього рівня. Учні, які вивчають другу

мову, здобувають можливість застосовувати знання, навички та мовний репертуар із різних предметів. Тому вчителю(-льці) важливо підтримувати та контролювати учнів з огляду на CALP, а також шукати можливості для інтеграції академічних тем у навчальну програму. Деякі теми в 1–4 класах, наприклад, можуть містити інформацію про погоду, пори року, громади, професії, домашніх і диких тварин.

Фактори, що впливають на засвоєння другої мови

Процес засвоєння другої та додаткових мов має багато спільних рис із вивченням M1; однак чимало аспектів роблять вивчення M2 унікальним. Учні, які вивчають другу мову, мають значні індивідуальні відмінності, але деякі загальні чинники дозволяють впливати на те, якого рівня знань вони зрештою досягнуть. Ці чинники розподіляють на *внутрішні фактори дитини* і *зовнішні фактори дитини*.

1. *Внутрішні фактори дитини* — це те, з чим учні приходять на урок мови: мотивація, особистість, схильність до вивчення мови, вік та структура рідної мови (M1).
2. *Зовнішні фактори дитини* — це те, що існує в оточенні дитини. До них належать такі чинники: у яких обсягах дитина чує та використовує M1 (рідну мову) та M2 (українську) вдома; якість мовної взаємодії дитини й батьків удома; обсяги M2 (української) в житті дитини поза школою; як мова використовується на уроці [49].

Батькам і вчителям важливо усвідомлювати, як ці чинники впливають на те, наскільки швидко діти опановують українську мову, і які з них можна змінити, щоб підвищити ефективність її вивчення. На думку Й. Парадис і її колег [49], за винятком мотивації, учителі та батьки майже не можуть впливати на внутрішні фактори дитини. Змінювати зовнішні фактори, однак, цілком можливо, і це може позитивно вплинути на рівень володіння M2 (українською) в учнів.

Внутрішні фактори дитини

1. Мотивація. Існує прямий взаємозв'язок між мотивацією учня або учениці вивчати другу мову і їхнім загальним успіхом. Учні з високим рівнем мотивації шукають можливості застосовувати мову.
2. Особистість і соціальна взаємодія. Існує низка особистісних якостей учня або учениці, які впливають на вивчення другої мови. Чи є дитина впевненою в собі, здатною ризикувати або замкненою та сором'язливою? Які інші чинники можуть допомагати або заважати у вивченні мови?
3. Здібності до вивчення мов. Природна схильність дитини до вивчення мов може вплинути на швидкість опанування другої мови.

4. Вік значно впливає на вивчення іншої мови. За даними Г. Кертейн і К. А. Далберг [21], імовірно, що діти опанують мову на рівні носіїв до 10 років, а також у цьому віці вони максимально відкриті до інших культур.
5. Структура рідної мови. Якщо перша мова дитини (M1) значно відрізняється від M2, це може вплинути на швидкість, із якою дитина опанує M2. Наприклад, наскільки різняться граматики, система письма (орфографія) або фонетика (звукові моделі) у рідній мові дитини (M1) і в українській мові? Чим більша різниця, тим більше часу потрібно дитині, щоб опанувати українську. Наскільки грамотними є учні в рідній мові? Граматичні навички учня / учениці в M1 перейдуть і на вивчення та опанування M2, а також впливатимуть на здатність учня користуватися письмовим мовленням в M2 [див. 21].

Зовнішні фактори дитини

1. Обсяг і якість впливу M2. Час, який приділяють навчанню, та інтенсивність навчання є двома найважливішими чинниками, що впливають на швидкість та обсяги опанування мови, яких можуть досягти учні. Скільки часу передбачено на вивчення української мови в межах шкільного дня? Як часто уроки скасовують через шкільні заходи чи поїздки? Скільки часу йде на переміщення учнів до аудиторії, у якій вивчають мову, або підготовку класу до уроку? Ці чинники скорочують відведений час на навчання.

Окрім часу, учитель(-ка) має слідкувати за якістю навчального процесу. Як відбувається навчання? Чи є українська мовою уроку? Чи мають учні достатньо часу, щоб практикувати українську на уроці або в школі? Чи проводять більшість уроків українською мовою? Чи залучені учні до цікавої пізнавальної діяльності та розвитку?

2. Поширеність української в житті учнів поза уроками мови також впливатиме на швидкість опанування мови. Яким є соціальне середовище дитини? Чи мають учні змогу вживати українську в школі та в громаді? Чи підтримують вивчення мови батьки та однолітки?

Більше інформації щодо ролі мотивації у вивченні другої мови міститься на сторінках 43—46

Разом ці чинники можуть значно впливати на швидкість, із якою учні опановують українську мову, та розвиток мовних знань.

Умови, необхідні для засвоєння другої мови на уроці

1. Зрозумілий початковий матеріал (осяжний початок)

Загальновизнана теорія засвоєння другої мови Стівена Крашена справила значний вплив на всі сфери досліджень і викладання другої мови ще з 1980-х років. Відповідно до ідей Крашена і Террелла [42], процес

засвоєння мови найбільш ефективний тоді, коли початковий («вхідний») матеріал є зрозумілим, тобто коли він осмислений та цікавий для учня, а не орієнтований лише на граматичні правила.

Згідно з ідеєю, яку просував Крашен, *зрозумілий «вхідний» матеріал* — це обсяги та рівень мови, які учень повністю розуміє, плюс ще трішки: $i + 1$ (де i — відома інформація; обсяг мови, зрозумілий учням; 1 — невеликий обсяг нової інформації; нове для учнів у мовному плані). На думку Крашена, ми засвоюємо другу мову та розвиваємо грамотність, коли розуміємо те, що читаємо або чуємо. Якщо *вхідний матеріал* нецікавий (бо незрозумілий), ніхто не приділятиме йому уваги.

Учителі повинні використовувати на уроці українську мову так, щоб учні завжди розуміли повідомлення, навіть якщо їм знайомі не всі слова в цьому повідомленні [21]. Учитель може досягти цього через жести, вираз обличчя, наочні матеріали, приклади й ілюстрації. Якщо вчителі скаржаться на те, що учні не розуміють їх, коли вони розмовляють українською, можливо, вони вживають мову на рівні, що значно перевищує поточний рівень знань учнів, тобто фактично на рівні « $i + 10$ » або, можливо, « $i + 30$ » (тобто, порівняно з обсягом 1 , обсяги нового матеріалу в мовному плані досить значні — $10, 30$). Важливим елементом планувальної роботи вчителя є використання стратегій, що зроблять українську зрозумілою для учнів.

2. Природне представлення мови

Теорія засвоєння мови також передбачає, що мова, яку пропонують учням, повинна бути якомога природнішою; наприклад, не варто відкладати вивчення минулого часу на потім, поки учні не зможуть самостійно аналізувати форми минулого часу. Засвоєння мови вимагає зосередження на змістовній взаємодії українською мовою, тобто природній комунікації, коли учні зосереджуються на змісті спілкування з меншим наголошуванням на його формі.

3. Середовище, яке дає учням відчуття безпеки та відсутності загроз

Крашен і Террелл [42] запровадили ідею «*афективного фільтра*», який враховує рівень тривожності учнів, їхнє бажання ризикувати чи почуття впевненості. Учень / учениця з *низьким афективним фільтром* є менш тривожним(-ою), більш готовим(-ою) ризикувати й відчувається більш упевнено, тоді як учень / учениця з *високим афективним фільтром* має підвищений рівень тривожності, може ставитися з страхом до ризиків, а також йому / їй може бракувати впевненості в собі. Якщо афективний фільтр низький, учні відкриті та готові до навчання, а коли високий — вони більш закриті до навчальних можливостей. Найкориснішим для навчання дослідники вважають спокійне, безпечне та доброзичливе навчальне середовище з низьким рівнем тривожності та високим рівнем залученості.

Важливість мотивації у вивченні мови

Існує чимало чинників, які сприяють швидкості й успішності засвоєння другої мови та її вивчення, проте одним із найважливіших серед них

є мотивація [49]. Мотивація учнів критично важлива для всіх типів навчання. Навіть за умови якісних навчальних програм, хорошого викладання й ефективних ресурсів учні не можуть досягти успіху без достатньої мотивації. Мотивація впливає на те, наскільки наполегливо вони готові працювати над завданням, як сприйматимуть навчальні виклики і яке задоволення відчують, коли виконують навчальне завдання.

Учителі можуть використовувати для сприяння мотивації й залучення учнів до вивчення української мови наведені нижче стратегії.

1. Врахуйте соціокультурний компонент у процесі навчання мови.

- Показуйте фільми, відеокліпи, музику, що відповідають віковим зацікавленням учнів і насичені відповідною культурною специфікою.
- Сприяйте контакту учнів із носіями української мови, організовуючи зустрічі з відомими в громаді людьми, проводячи екскурсії або налагоджуючи пошук друзів через листування (зокрема й електронне).

2. Розвивайте міжкультурну обізнаність учнів.

- Зосередьтеся на міжкультурній подібності, проте буде уважні до культурної специфіки й розмаїття культур.
- Використовуйте культурно багаті викладацькі ідеї та заходи.
- Обговоріть, яку роль для людини відіграє вивчення другої мови, яку воно дає потенційну користь як учням, так і їхній громаді.

3. Розвивайте впевненість і зменшуйте тривожність.

- Постійно заохочуйте й підтримуйте. Зосередьтеся на тому, що можуть робити учні, а не на тому, чого вони зробити не можуть.
- Створіть сприятливе та безпечне середовище навчання, підтримуючи думку про те, що помилки є частиною навчання. Розкажіть учням про власний досвід вивчення мов і поділіться стратегіями, які ви використали, щоб досягнути успіху.
- Створіть якомога більше можливостей для практики, взаємодії з текстами та навчання одне одного.
- Переконайтеся, що учні регулярно переживають ситуацію успіху та усвідомлюють власні досягнення. Наприклад, розділіть одне велике завдання на дрібніші частини, які легше виконати, щоб учні переживали успіх на кожному кроці. Зменште можливості для розчарування, пропонуючи простіші активності та починаючи із завдань для формування впевненості, перш ніж переходити до складніших завдань і концепцій.
- Наведіть приклади та показники того, що завдання виконане успішно. Відзначаєте успіхи учнів.

4. Допомагайте учням розвивати їхні успіхи.

- Вказуйте на відповідність рівня складності навчальних завдань можливостям учнів, щоб вони могли розраховувати на успіх, якщо докладуть розумних зусиль.
- Заохочуйте учнів ставити власні цілі, які є досяжними та конкретними; наприклад, щотижня вивчайте 10 нових українських слів / фраз.
- Навчайте учнів стратегій вивчення та використання мови, а також стратегій вирішення проблем.

5. Стимулюйте інтерес і залучення учнів до виконання завдань.

- Розробіть або доберіть різноманітні завдання, що пропонують навчальні виклики. Адаптуйте завдання до інтересів учнів так, щоб у кожній діяльності було щось нове, що відрізняється від попередніх видів діяльності. Передбачте ігрові форми діяльності, такі як головоломки, завдання на вирішення проблем, подолання перешкод, елементи драматичної напруги чи пошук прихованої інформації.
- Використовуйте образні елементи, які викликать у учнів емоції.
- Персоналізуйте завдання, заохочуйте учнів брати участь у змістовному обміні, наприклад, обміні інформацією, особистими інтересами та досвідом.
- Працюйте в парах і групах. Це має бути важливим та регулярним складником навчання.
- Порушуйте звичний режим, періодично змінюючи схему взаємодії або те, як учні сидять за партами.
- Використовуйте автентичні, незвичайні чи екзотичні тексти, аудіо- чи відеозаписи та наочні матеріали.

6. Посилюйте відчуття задоволення.

- Дайте учням можливість створити вироби, які вони можуть використовувати чи демонструвати. Наприклад, складіть настінну діаграму того, що група вивчила, і використовуйте її для відзначення успіхів.
- Забезпечте учням самостійний вибір альтернативних способів виконання завдань. Запропонуйте самостійно розробити та підготувати навчальну діяльність, а також сприяйте навчанню однолітків.
- Покажіть учням, що ви оцінюєте вивчення мови як важливий досвід у власному житті, обмінюючись розповідями про свої інтереси та досвід із мовою.
- Поєднайте завдання з тим, що учні вже вважають цікавим і змістовним.

Забезпечуючи учням досвід навчання, який створює відчуття компетентності, насолоди та залученості, учителі можуть підвищити мотивацію й успішність усіх учнів. Коли мотивацію поєднано з відповідним змістом і диференційованим навчанням, усі учні, зокрема й ті, які мають спеціальні чи різноспрямовані потреби в навчанні, можуть здобути цінні знання, уміння та досвід на уроках української мови.

Викладання для засвоєння другої мови

1. Створіть аудиторію, що насичена другою мовою.

Значного поширення набула ідея, що засвоєння мови найбільш ефективно, якщо вчитель(-ка) на уроці створює атмосферу, за якої цінують мову, із центром уваги на змістовних комунікаціях. Середовище насичене мовою тоді, коли учні мають багато зрозумілого вхідного матеріалу та можливості взаємодіяти між собою, практикувати українську в змістовному й автентичному контекстах. На уроці, насиченому мовою, учитель(-ка) щоденно читає учням українською, учні мають доступ до різноманітних ресурсів і наочних інструментів, а також мають можливість застосовувати мову в автентичних, реальних життєвих ситуаціях.

Детальніше про це див.
у Розділі 4 «Стратегії
навчання та викладання»

2. Використовуйте «батьківську мову».

Теорія засвоєння мови передбачає, що мова, яку використовують у спілкуванні з учнями, повинна бути максимально наближеною до природної. Для «батьківської мови» характерні повільніший темп, короткі та прості слова й речення, які вимовляють із посиленням наголосом, багато разів повторюючи суттєву інформацію. «Батьківська мова» допомагає дітям молодшого віку легше засвоювати мову. Учителі можуть застосовувати певні особливості «батьківської мови», знайомлячи учнів із новою мовою, зокрема такі:

- Дещо повільніший темп мовлення з чіткою вимовою.
- Короткі, менш складні речення.
- Використання жестів і наочних засобів для полегшення розуміння.
- Повторення важливих слів, які пропускає учень.
- Часті перевірки значень із учнями (щоб переконатися, що вони зрозуміли повідомлення).
- Позитивне підкріплення.
- Переформулювання: учитель(-ка) повторює те, що каже учень / уче-

ниця, більш детально чи правильною мовою. Наприклад, учень каже: «великий пес», а вчитель(-ка) відповідає: «Це великий чорний пес. Він швидко біжить».

Поступове навчання за принципом «від простого до складного»: учитель(-ка) сприяє навчанню за допомогою таких стратегій, як *моделювання, спрощена мова, візуальні та графічні засоби, практичне навчання*.

Отже, учителі повинні розуміти етапи засвоєння другої мови й застосовувати відповідні стратегії навчання під час уроків. Вони можуть визначити стратегії, які найбільше відповідають безпосереднім потребам учнів, а також досліджувати реакцію учнів на підходи вчителя(-льки) до викладання другої мови.

Предметно-мовне інтегроване навчання (CLIL)

Що таке CLIL?

Предметно-мовне інтегроване навчання (*Content and Language Integrated Learning* — CLIL) — це підхід, за якого учні одночасно вивчають певну предметну дисципліну і другу мову. Із CLIL мова — це інструмент для вивчення інших предметів. Наприклад, курс природничих наук можна викладати учням українською мовою, і в результаті вони не тільки навчаються цієї наукової дисципліни, а й вивчають українську лексику та здобувають мовленнєві навички.

Для кого CLIL?

Якщо зміст курсу та мовні цілі визначені відповідно до потреб учнів, CLIL можна ефективно застосовувати в навчанні будь-якої вікової категорії.

Чому CLIL важливе?

CLIL відіграє все важливішу роль у мовній освіті. Розвиваючи мовні компетенції, учні в змозі розв'язувати складніші завдання, тому навчальний матеріал повинен пропонувати їм цікаві та складні теми. Відповідно до засад CLIL, мову потрібно використовувати як інструмент для виконання завдань, тоді учні зможуть засвоїти її практичне та функціональне застосування [2]. Одним зі способів досягти цього за допомогою CLIL є спільна робота вчителів-предметників із мовниками; учителі мови здобудуть знання щодо предмета, а вчителі-предметники навчатимуться ефективно поєднувати розвиток мовних компетенцій із викладанням змісту навчання. Останні розробки CLIL зосереджені на академічній грамотності та застосуванні підходів CLIL у викладанні мови освіти.

Які основні цілі CLIL?

Як пояснюють Г. Кертейн і К. А. Далберг [21], із CLIL учні використовують другу мову, щоб отримати доступ до інформації та поглядів, недоступних

для учнів, які не вивчають цієї мови. На думку цих учених, основні цілі CLIL такі:

- інтегрування розвитку мовних компетенцій із вивченням змісту предметної дисципліни;
- забезпечення механізму для закріплення академічних навичок і процесів, а також когнітивних навичок, яких вимагає освітня програма;
- розширення понять, що вивчені в рамках інших предметних дисциплін, унікальним досвідом і спеціальними знаннями, доступ до яких забезпечує вивчення мови.

Упровадження CLIL мало позитивні освітні результати, оскільки сприяло формуванню кращих практик, що мали б стати складником щоденного викладання другої мови. Позитивні практики (переваги) CLIL можна побачити з таких прикладів:

- цей підхід сприяє рефлексії в навчальному процесі;
- демонструє мову та зміст упродовж усього уроку;
- розвиває міжкультурні знання та взаєморозуміння;
- покращує мовні компетенції та навички усного спілкування;
- формує позитивне сприйняття багатомовності;
- забезпечує доступ до автентичних навчальних матеріалів та середовищ;
- створює можливості для вивчення змісту через різні точки зору;
- сприяє посиленню контактів учнів із цільовою мовою;
- допомагає учням опанувати «мову» таких предметів, як математика та природничі науки;
- не вимагає додаткових навчальних годин;
- диверсифікує методи та форми викладання;
- підвищує мотивацію та впевненість учнів як у мові, так і в предметній дисципліні, яку вивчають [детальніше див. 8].

Як спланувати застосування CLIL під час уроку української мови?

Плануючи застосування CLIL під час уроків мови, учитель / учителька має поставити собі такі запитання:

- Хто мої учні?
- Який їхній рівень володіння українською мовою?
- Який їхній рівень знання змісту, тобто що вони знають про тему, яку обрали для першого уроку?

Відповіді на ці запитання допоможуть учителям інтегрувати мову та зміст у такий спосіб, який відповідав би віку, мовній компетенції, когнітивним

здібностям і рівню досягнень учнів.

Якщо учні володіють українською мовою на низькому рівні, учителі повинні будуть зосередитися на мовному розвитку, вивченні лексики чи складних висловів або структури через *скаффолдинг* (підтримку дитини у виконанні завдань, із якими їй складно впоратися).

Існує значна кількість прикладних досліджень і практичних розробок щодо методики CLIL, багато з яких є результатом проєктів Європейського центру сучасних мов (ECML). Вони містять структури і матриці використання навичок, дескриптори компетенцій, які застосовують для вивчення предметної дисципліни, а також ресурси для багатомовних занять у початковій та середній освіті.

Створення сприятливого середовища

Принципи ефективного опанування мови

Методика навчання української мови в закладах з навчанням мовами корінних народів і національних меншин має свою специфіку порівняно з відповідною методикою в закладах загальної середньої освіти з українською мовою навчання. Засвоєння української мови як рідної / першої суттєво відрізняється від процесу вивчення її як другої мови. Під час досліджень, присвячених вивченню і засвоєнню другої мови, було виявлено кілька загальних принципів її ефективного опанування. Чітке розуміння цих принципів забезпечить міцну базу для вчителів, коли вони будуть розробляти й обирати стратегії викладання та навчання для реалізації в класі.

Залучення учнів до значущих завдань

Вивчення мови є більш ефективним, коли освітній процес збудовано навколо мовленнєвих завдань, а не елементів самої мови, таких як граматичні структури, лексичні теми або функції мови. Основну увагу на уроках у класі в такому випадку має ефективне спілкування під час вивчення предметної сфери (наприклад, середовища життя тварин) або виконання проєкту (наприклад, створення генеалогічного дерева). Учні відпрацьовують спеціальні мовленнєві навички, коли розуміють, що їм потрібен певний словниковий запас, граматичні форми чи синтаксичні одиниці для виконання завдання, яке вони обрали. Коли вивчення мови має комунікативну мету, учні, як правило, більш мотивовані до навчання.

Максимальна взаємодія учнів

Учні опановують мову / мови більш ефективно, коли створено можливості для спілкування. Цьому сприяє організація роботи в невеликих групах

над завданнями, які вони самі обрали і які вимагають від них обговорення змісту. Це є ефективним, оскільки комунікативні завдання потребують усвідомлення мети діяльності й цілеспрямованих зусиль, спрямованих на те, щоб зрозуміти інших. Під час організації освітнього процесу, побудованого із урахуванням максимальної взаємодії учнів, вони мають більше часу для практикування, роботи із завданнями, які пов'язані з їхніми інтересами; учні використовують мову в ситуаціях, які більше нагадують їхнє щоденне життя поза школою.

Забезпечення обізнаності учнів і використання стратегій мислення та навчання

Успішні опановувачі мови використовують низку стратегій, які допомагають зробити їхнє навчання більш ефективним. Комунікативні стратегії та стратегії використання мови важливі для розвитку комунікативної компетентності. Багато учнів мають користь від чітких інструкцій щодо вивчення мови та стратегій її використання. Коли учні опанували різні комунікативні стратегії, вони зможуть обрати найбільш ефективні з них для виконання конкретного завдання. Використовуючи обрані стратегії, учні бачать зв'язок між своїми діями та навчанням і стають більш мотивованими та ефективними у вивченні мови.

Опора на попередні знання

Згідно з конструктивістською теорією навчання, люди вчаться, інтегруючи нову інформацію або досвід у те, що вони вже знають і випробували. Учні роблять це найбільш ефективно через активну взаємодію із завданнями, які є значущими для них, в оригінальних контекстах. Із цієї причини зміст і завдання, навколо яких будуються уроки та блоки тем, потрібно обирати, спираючись на попередній досвід учнів. Наприклад, якщо учні зацікавлені в тому чи іншому виді спорту, можна обрати завдання, пов'язане з цим інтересом. Навчальна діяльність будуватиметься навколо знання й досвіду учнів, спонукаючи їх до поглибленого розуміння та розширення кругозору.

Учні починають вивчати мови з унікальними наборами попередніх знань. Аудиторна діяльність, що забезпечує вибір і гнучкість, дозволяє учням установлювати значущі зв'язки і брати активну участь у побудові власного навчання.

Перенесення знань із першої мови

Учні приходять на свої заняття української мови з великим обсягом корисних знань про мову, навіть якщо вони ніколи не говорили жодного слова українською. Знання рідної мови й інших мов мають потенціал впливати на вивчення української. Учні також можуть переносити стратегії вивчення та використання мови з одного мовного контексту в інший. Корисним може бути усвідомлення як подібності, так і відмін-

ностей між першою мовою і мовою, яку вивчають, з погляду всіх компонентів, наприклад, звукової системи, граматичних структур, лексики та особливостей дискурсу.

Розуміння культури

Міжкультурна компетентність — це найважливіший елемент будь-якого процесу вивчення мови. Знання цільової культури має враховувати, що культури розвиваються з плином часу, а культури меншин у будь-якому суспільстві існують у межах домінантної культури. Якщо учні розвивають навички аналізу, розуміння та ставлення до будь-якої культури, із якою вони взаємодіють, вони будуть готові до зустрічі з культурними практиками, які не розглядали в класі.

Базові знання мови

Мовно-літературна галузь Державного стандарту відповідає потребам широкої аудиторії. Різні мови можуть бути рідними для учнів, вони приходять на уроки української з різними мовними навичками та досвідом. Наприклад, одні можуть мати початкові навички комунікації українською, інші — високий рівень української або інших споріднених мов. Дехто може розпочинати «з нуля». Тому на уроках української мови існує широкий спектр вияву мовних здібностей учнів.

Переваги вивчення другої мови

Сьогодні зростає розуміння тієї ролі, яку багатомовні люди можуть відігравати у все більш різноманітному суспільстві; разом із тим, зростає розуміння академічних і когнітивних переваг вивчення інших мов. В останнє десятиліття посилився глобальний інтерес до міжнародних мов і освіти другою мовою. Це спонукало дослідників, політиків, педагогів, роботодавців, батьків і засоби масової інформації переглянути переваги вивчення додаткових мов.

Збільшилася кількість досліджень мозку з увагою на процесах навчання та проблемах розвитку. Деякі з них були спрямовані на аналіз впливу засвоєння мови на мозок. Результати стимулювали інтерес до того, як досвід раннього навчання, зокрема вивчення першої та другої мов, сприяє когнітивному розвитку. Більшість експертів сходяться на думці, що надання дітям можливості вивчати другу мову в ранньому віці та після нього є винятково корисним. Нижче наводимо стислий огляд численних переваг вивчення другої мови.

Особистісні переваги

Очевидною перевагою знання більш ніж однієї мови є розширення доступу до людей і ресурсів. Люди, які говорять і читають більше ніж однією мовою, мають змогу спілкуватися з більшою кількістю людей,

читати більше літератури й отримувати більше користі від поїздок до інших країн. Завдяки знайомству з альтернативними способами самовираження та з різними культурами учні отримують глибше розуміння людського досвіду, і це сприяє розумінню звичаїв і досягнень людей за межами власного світогляду учня. У багатьох випадках вивчення другої мови може зміцнити особистий зв'язок із мовою та культурою власних предків. Знання другої мови також може дати людям конкурентну перевагу в робочому середовищі, відкриваючи додаткові можливості працевлаштування.

Для багатьох людей в успішному спілкуванні іншими мовами є щось приємне. Вивчення нової мови може бути як складним, так і корисним досвідом.

Когнітивні переваги

Деякі дослідники припускають, що учні, які вивчають другу мову, більш креативні та краще вирішують складні завдання, ніж ті, хто цього не робить. Інші дослідження наголошують на тому, що двомовні учні перевершують досягнення одномовних однолітків під час як вербальних, так і невербальних тестів на інтелектуальний розвиток. Такі результати досліджень можуть свідчити про те, що володіння більше ніж однією мовою дозволяє досягти більшої інтелектуальної гнучкості.

Академічні переваги

Деякі батьки та педагоги стурбовані тим, що вивчення другої мови негативно позначиться на читанні та вербальних здібностях учнів у їхній рідній мові; однак є дані, які засвідчують протилежне. Знання другої мови, згідно з останніми дослідженнями щодо читання, може допомогти дітям швидше зрозуміти письмове мовлення та, можливо, легше навчитися читати, за умови, що вони знайомляться з текстами та писемністю обома мовами [9].

Одне з досліджень, яке проводив центр мовних досліджень Університету Калгарі (2017), показало, що ті учні, які вивчали понад одну мову, набирали стільки ж балів або навіть більше, ніж інші групи порівняння (учні, які вивчали одну мову), і надалі мали високі навчальні досягнення впродовж усіх своїх шкільних років. Численні інші дослідження також засвідчили позитивний зв'язок між вивченням другої мови і навчанням, зокрема поліпшення математичних здібностей, робочої пам'яті, навичок вирішення проблем і творчості.

Соціальні переваги

Багатомовність дає суспільству багато переваг. Українці, які вільно володіють більше ніж однією мовою, можуть підвищити економічну конкурентноспроможність України за кордоном, підтримувати політичні

інтереси України та сприяти розумінню культурного розмаїття всередині країни. Наприклад, фахівці з міжнародної торгівлі, кореспонденти зарубіжних ЗМІ, дипломати, працівники авіакомпаній і співробітники національної безпеки мають бути знайомі з іншими мовами та культурами, щоб добре виконувати свою роботу. Учителі, медичні працівники, представники служб підтримки клієнтів і працівники правоохоронних органів також більш ефективно служать своїм громадам, коли можуть спілкуватися з людьми різних мов і культур. Учні, які мають високий рівень володіння як своєю рідною мовою, так і українською, і надалі вдосконалюватимуть рівень володіння обома мовами, що сприятиме спілкуванню та взаєморозумінню і допоможе дітям стати активними та залученими громадянами. А вже це дозволить підвищити ефективність економіки та зміцнити громади на довгі роки вперед.

Міфи та хибні уявлення

Хоча серйозні дослідження підтверджують переваги вивчення другої мови, усе ще існує багато міфів і хибних уявлень на цю тему. Недавні дослідження, спрямовані на вивчення мозку, надають докази на противагу багатьом із цих хибних уявлень, зокрема й думці про те, що мозок маленької дитини може одночасно засвоювати тільки одну мову. «Що більше людина вивчає нову мову, то більше вона втрачає рідну», — це теж міф, який заперечує нейробіологічна спільнота. Згідно з іншим міфом, дві мови «живуть» у різних ділянках мозку, не перетинаючись одна з одною, тому знання, здобуті під час вивчення однієї мови, неможливо застосувати щодо іншої [47; 16]. Ідея полягала в тому, що одночасне вивчення двох мов у ранні роки призведе до плутанини та сповільнить розвиток дитини. За цим міфом, необхідно досконало вивчити рідну (материнську) мову, перш ніж вивчати іншу. Нещодавні дослідження щодо того, як мозок навчається, засвідчили, що в людей, які добре розуміють більше ніж одну мову, задіяні одночасно різні ділянки мозку [47]. Організація економічного співробітництва та розвитку в результаті дослідження 2007 року підтвердила, що учні, які вивчають іноземну мову в школі, не відстають у своїй рідній мові, а навпаки, просуваються вперед в обох напрямках, оскільки вони краще розуміють структуру кожної мови та застосовують їх більш свідомо.

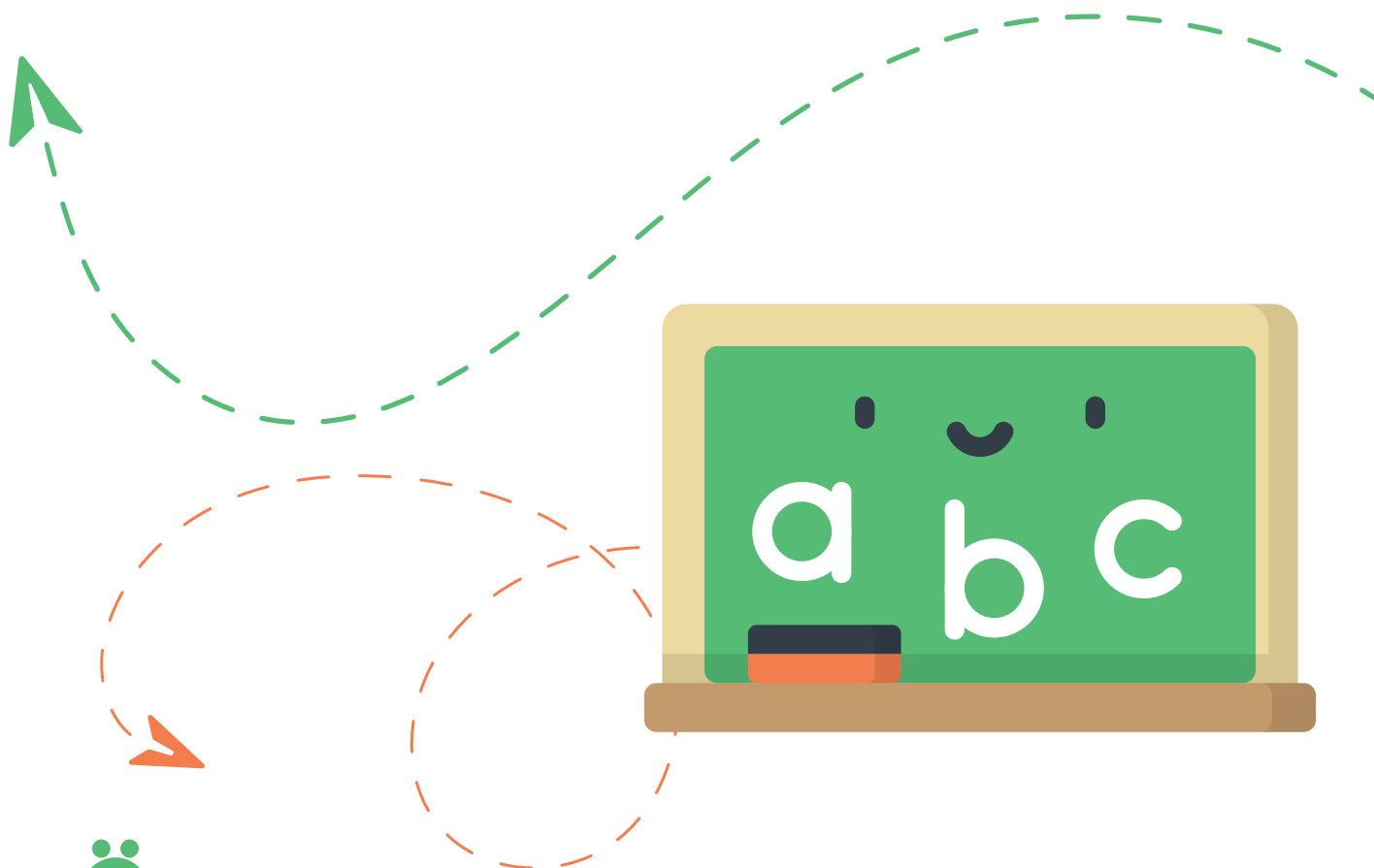
Отже, зважаючи на переваги опанування другої мови, важливо, щоб учні, які є представниками національних спільнот, мали широкі можливості для вивчення своєї рідної мови, а також опановували українську.

Переваги вивчення української

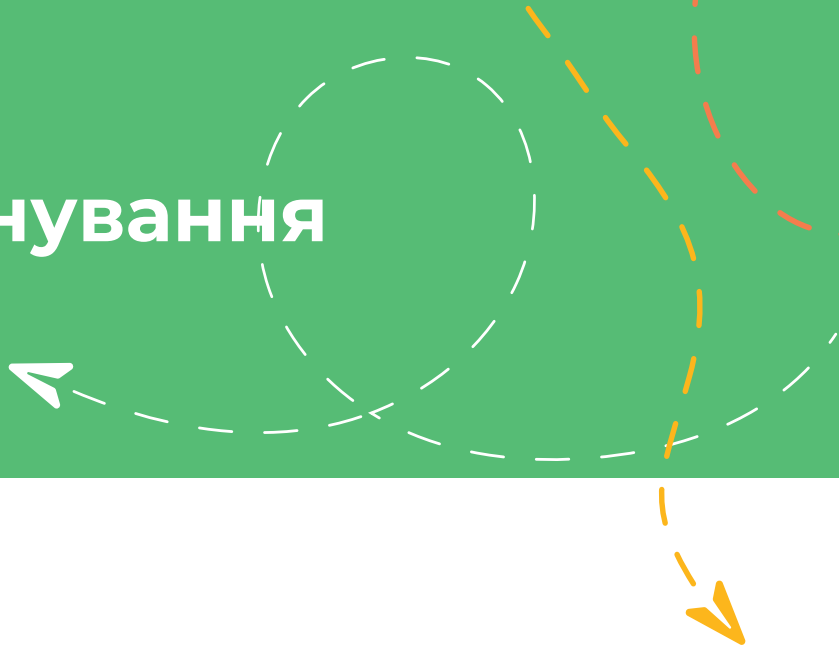
Українською мовою розмовляє понад 50 мільйонів людей у світі, які мешкають у таких країнах, як Україна, Росія, Польща, Аргентина, Бразилія, Канада, Велика Британія та Сполучені Штати Америки. Українська мова тісно пов'язана з іншими слов'янськими мовами й, оскільки слов'ян-

ськими мовами у світі розмовляє майже 300 мільйонів людей, українська може бути важливим ключем до спілкування в багатьох частинах світу. Носії української мови можуть спілкуватися в багатьох країнах Європи: Білорусі, Болгарії, Боснії і Герцеговині, Північній Македонії, Польщі, Росії, Сербії, Словаччині, Словенії, Хорватії, Чехії, Чорногорії. Вивчення української мови, отже, відкриває безліч дверей для спілкування по всьому світу.

Окрім академічних, пізнавальних, економічних і суспільних переваг вивчення другої мови, існують специфічні переваги, що їх здобувають представники національних меншин, які володіють українською на високому рівні. Важливо, щоб усі громадяни України добре володіли українською мовою й завдяки цьому мали доступ до вищої освіти та ринку праці. Володіння державною мовою необхідне для соціальної згуртованості та державотворення, і це є як правом, так і обов'язком усіх українців. Доступ до якісного вивчення української мови створив би для учнів можливість розвивати навички та компетенції володіння українською мовою для різних цілей: для навчання, особистісного розвитку, для участі в житті українського суспільства, для спілкування та взаємодії з іншими в різноманітних соціальних і міжкультурних умовах. Нарешті, він забезпечив би учням знання української мови, необхідні для того, щоб вони успішно склали зовнішні незалежні іспити для подальшого навчання.

Розділ 2. Планування

Принципи ефективного планування

Будь-які моделі планування повинні враховувати вимоги освітньої програми, яким вони мають відповідати. Ефективне планування також враховує загальні та обов'язкові результати навчання здобувачів освіти, визначені в Державному стандарті. Оскільки саме Державний стандарт є основою для розроблення типових та інших освітніх програм, у цьому посібнику процес планування буде розглянуто на основі результатів навчання, окреслених у Державному стандарті.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання

Державний стандарт визначає, що повинні знати, розуміти та вміти робити учні на кожному рівні навчання. Це **настільний документ** для вчителів, які планують навчання учнів. Учителі визначають, що потрібно викладати, щоб учні досягли результатів, прописаних у стандарті, й постійно апелюють до нього в процесі планування.

Виконання вимог Державного стандарту

Цей посібник розроблено з метою надання допомоги вчителям у плануванні та виконанні вимог до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти з мовно-літературної освітньої галузі (українська мова та література для корінних народів та національних меншин).

Навчальний процес, стратегії оцінювання, плани розділів і плани уроків, представлені в цьому посібнику, є **винятково пропозиціями**. Вони мають сприяти генерації ідей, а також допомагати вчителям у розробленні та плануванні уроків української мови.

Фактори, пов'язані з ефективним виконанням

Планування уроків української мови має бути спрямоване на створення багатого освітнього середовища для вивчення мови, особливу увагу

потрібно приділяти комунікативній компетентності й розширенню культурного досвіду, які максимально підсилюють потенціал навчання учнів.

Ефективне освітнє середовище — це середовище, яке:

- задовольняє індивідуальні потреби й інтереси учнів;
- має сприятливий клімат, що заохочує ризик і створює можливості для вибору;
- враховує різноманітність пріоритетів і потреб у навчанні;
- встановлює зв'язки з попереднім знанням і досвідом;
- знайомить із широким спектром характерних рис самобутньої мови;
- має якісні мультимедійні, друковані й інші ресурси, які надають підтримку й забезпечують дієвість і цілеспрямованість.

Час для викладання

Плануючи час для проведення уроків української мови, адміністрація та вчителі повинні враховувати вплив календарного плану на лінгвістичний розвиток учнів. Уроки української мови треба планувати так, щоб забезпечувати максимальне знайомство з мовою впродовж усього навчального року. Учні стрімко рухаються вперед завдяки щоденному використанню мови (коли такі можливості обмежені, доречно пропорційно розподіляти уроки впродовж навчального тижня, а не групувати їх у межах одного дня).

Співпраця навколо навчальних програм з української мови

Ефективність програм із вивчення української мови значною мірою залежить від співпраці між різними зацікавленими сторонами. Учні, батьки (організації батьків), учителі, шкільна адміністрація, управління освіти, уряд, члени громад, заклади вищої освіти, заклади культури й інші зацікавлені сторони — усі вони відіграють вирішальну роль у підтримці мовних програм. Учителі можуть враховувати такі можливості для співпраці.

Матеріали

Учні повинні працювати з усіма видами автентичних аудіо-, друкованих та мультимедійних ресурсів, зокрема, документами та текстами, призначеними для носіїв української мови, а також матеріалами, підготовленими для тих, хто вивчає другу мову. Ці ресурси мають також відповідати віку, рівню розвитку та рівню володіння мовою.

Поради щодо вибору відповідних навчальних матеріалів

1. Матеріали повинні бути достатньо гнучкими, щоб задовольняти різноманітні потреби учнів у класах, і враховувати різні вміння, попередню підготовку й пріоритети в навчанні.
2. Матеріали мають бути узгоджені з результатами навчання, визначеними в Державному стандарті.
3. Матеріали повинні відповідати інтересам учнів.

Планування професійного розвитку

Викладання української мови вимагає великого різноманіття знань і вмінь, пов'язаних як із українською мовою, так і з педагогікою другої мови. Учителі повинні продовжувати професійний розвиток, аби зберегти та покращити свій рівень володіння українською мовою, і постійно вдосконалювати свої педагогічні навички.

Учителі української мови також можуть спрямувати свій професійний розвиток на розуміння методик викладання другої мови. Крім того, для вчителів буде корисним професійний розвиток, спрямований на:

- реагування на різноманітність у класі та використання принципу багаторівневих груп;
- коопероване навчання, навчання з урахуванням потреб учня;
- мультимедійне та комп'ютерне навчання.

Мотивація учнів

В учнів формується мотивація й бажання вчитися, якщо вони цінують своє навчання, вірять, що можуть досягти успіху, і відчувають контроль над процесом навчання. Учителі можуть стимулювати мотивацію учнів до навчання:

- прищеплювати кожному учневі віру в те, що він може вчитися;
- інформувати учнів про те, що вони можуть учитися за допомогою різних стратегій навчання;
- сприяти тому, щоб учні усвідомлювали власні процеси навчання, та ознайомлювати їх зі стратегіями моніторингу цих процесів;
- пропонувати завдання та матеріали відповідної складності, забезпечувати необхідні інструкції, можливості для побудови різних моделей і практики під керівництвом учителя(-льки) для досягнення успіху;
- забезпечувати чітку комунікацію щодо процесів оцінювання, щоб учні розуміли критерії, за якими вимірюють прогрес і досягнення;
- допомагати учням ставити реалістичні цілі для поліпшення навчання;

- підтримувати учнів у відзначенні їхніх успіхів і досягнень у навчанні, досягнень однокласників у шкільній спільноті, а також у ширшому колі;
- забезпечувати значущий досвід навчання, наголошуючи розуміння, а не позаконтекстне запам'ятовування списків слів і граматичних правил;
- викликати радість від вивчення української мови та повідомляти про важливість вивчення іншої мови для успіху у світі за межами класу;
- залучати учнів до вибору тем, предметів, ресурсів і видів діяльності, навколо яких відбуватиметься навчання;
- створювати інклюзивні спільноти, де немає ризику, де заохочують допитливість і цінують активну участь у навчальному процесі;
- створювати спільний досвід навчання, який дозволить учням обмінюватися ідеями й поглядами, розвивати відчуття мети й формувати відчуття спільноти;
- пропонувати завдання, що полегшують засвоєння абстрактних понять.

Особливості планування

Учителі повинні навчати різних учнів відповідно до їхніх індивідуальних особливостей і пропонувати індивідуалізовану якісну освіту або модифікувати різні способи навчання залежно від потреб учнів, які вивчають другу мову. Дослідники визначили сукупність різноманітних учнівських характеристик, які потрібно враховувати під час вивчення другої мови та планування освітньої діяльності.

Попередні знання

Вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти з мовно-літературної освітньої галузі (для національних меншин), наявні в державних стандартах, на початковому етапі навчання орієнтовані на базові знання української мови. У ситуаціях, коли більшість учнів мають попередні знання з української мови, школи можуть або запропонувати прискорену програму, або провести оцінювання учнів і запланувати додаткові заняття відповідно до індивідуальних потреб. У всіх випадках потрібно оцінювати учнівський рівень володіння мовою й у разі необхідності адаптувати програми для задоволення індивідуальних потреб у вивченні мови. Учні, чия рідна мова належить до однієї мовної групи з українською (наприклад, російська), можуть вивчати українську мову швидше й легше, ніж ті, чия рідна мова не має таких зв'язків (наприклад, угорська).

Обізнаність учнів і батьків

Учні та батьки повинні бути обізнані з обов'язковими результатами навчання та шляхами їх оцінювання. Якщо учні й батьки розуміють, якими мають бути результати навчання та які критерії їх оцінювання, вони матимуть мотивацію до участі в навчальному процесі.

Мова викладання

Оскільки кінцева мета вивчення української мови як другої полягає в тому, щоб учні використовували її з різною метою в різних ситуаціях, цю мову треба відтворювати й використовувати в класі якомога частіше. На початкових етапах можна іноді звертатися до рідної мови, але поступово від такої практики слід відмовлятися. Може бути прийнято рішення про виконання рідною мовою учня певних видів діяльності, пов'язаних, наприклад, із рефлексивними записами учнів і навчальними журналами або наданням відносно складних інструкцій чи пояснень.

Вибір тем і завдань, форм текстів

Під час вибору навчальних тем і завдань, форм текстів слід керуватися потребами, інтересами й повсякденним досвідом учнів, а також обов'язковими результатами навчання, наведеними в Державному стандарті.

Детальніша інформація наведена в Додатку 4. Приклади форм текстів

Можливості для застосування української мови

Надзвичайно важливо, щоб викладання спиралося на вміння, тобто було зосереджене на тому, що учні можуть зробити, застосовуючи свої знання. У класі повинні переважати заняття, які залучають учнів до значущого й цілеспрямованого використання мови.

Учні будуть більш успішними у вивченні української мови, якщо матимуть можливість використовувати її для автентичного та цілеспрямованого спілкування в широкому діапазоні контекстів. Крім того, Державний стандарт підтримує та заохочує наближене до реального життя застосування української мови через значущий контакт із тими, хто вільно нею володіє, а також автентичними текстами, такими як українськомовні газети, журнали, електронні комунікації та мультимедійні ресурси.

Україні важливо мати багате українське мовне середовище в класі, але не менш корисними є спільні класні та позакласні заняття, під час яких учні мають змогу використовувати та розвивати свої знання української мови. Велике значення мають такі заходи, як українські мовні табори, відвідання об'єктів культурного значення, пошук друзів за листуванням, театралізовані постанови та вистави, мовні клуби, шкільні візити й обміни.

Крім того, важливо заохочувати учнів до подальшого розвитку навичок володіння українською мовою, використання її для переживання радісних відчуттів, прослуховування музики, відвідування культурних заходів і вистав, а також забезпечення доступу й використання ресурсів для самостійного вивчення.

Знання про учнів

Учителі повинні з'ясовувати потреби учнів, їхні попередні знання та досвід. Вони мають обирати навчальні заходи, що відповідають віку й інтересам учнів і доповнюють лексичні поля, окреслені в навчальних програмах. Плани з викладання можуть бути диференційовані для задоволення потреб усіх учнів у класі. Планування є безперервним і ґрунтується на потребах, які стають очевидними під час оцінювання класу.

Розмаїття потреб

У всіх класах навчаються учні з різними потребами: різним темпом засвоєння матеріалу, мотивацією, особливостями сприйняття тощо. Деякі учні розмовляють мовою національної меншини як другою й вимагають спеціальної підтримки для вивчення цієї мови. Тому під час планування мовної та культурної програми важливо завжди враховувати різноманітні потреби учнів.

Множинний інтелект і вивчення другої мови

Гарвардський психолог Говард Гарднер провів багато років, аналізуючи людський мозок і вплив його особливостей на освіту, зокрема й на вивчення мови. Згідно з його дослідженнями, людина володіє декількома інтелектами, але ці інтелекти розвинені різною мірою.

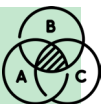
Учителі повинні навчати різних учнів, які вивчають мову, відповідно до їхніх індивідуальних характеристик і пропонувати індивідуалізовану якісну освіту або модифікувати різні способи навчання, щоб задовольнити спеціальні вимоги до учнів, які вивчають українську як державну (за методикою другої мови). Для вчителів важливо планувати викладання з урахуванням стилів чи вподобань учнів.

Типи інтелекту за Ґарднером

Лінгвістичний інтелект — здатність читати, писати й спілкуватися за допомогою слів.

Логіко-математичний інтелект — здатність міркувати й розраховувати.

Зорово-просторовий інтелект — здатність орієнтуватися в просторі. Цей інтелект використовують щонайперше архітектори(-ки), художники(-ці) та пілоти(-еси).

Кінестетичний інтелект — фізичний інтелект, яким послуговуються танцюристи(-ки) та спортсмени(-ки).

Музичний інтелект — музичні здібності, високо розвинені в композиторів(-ок) і провідних музикантів(-ок).

Міжособистісний інтелект — здатність спілкуватися з іншими людьми, яку успішно використовують продавці / продавчині та психологи / психологині.

Внутрішньоособистісний інтелект — здатність до розуміння своїх почуттів, бажань і потреб.

Природничий інтелект — здатність учитися, досліджуючи природу.

Вплив теорії множинного інтелекту на викладання другої мови

- **Навчання має емпіричний характер:** учні навчаються, беручи участь у реальних практичних діях і завданнях.
- **Навчання залучає всі органи чуття:** учителі можуть підкріплювати навчання малюнками та звуками, а учні — дотиками, дегустацією та нюхом [27].
- **Навчатися потрібно весело:** що цікавіше вивчати мову, то більше хочеться продовжувати. Навчання під час гри є ефективним, оскільки воно викликає емоційну прихильність, а емоції — це двері до навчання [36; 27; 28].
- **Учитися найкраще в спокійних обставинах, але необхідно долати виклики.**
- **Навчанню сприяють музика й ритм:** люди часто згадують пісні, вивчені в ранньому дитинстві, тому що слова, поєднані з музикою, легше засвоїти [16; 11].
- **Навчання посилюється через дію:** хоча традиційно учням було

потрібно сидіти цілий день, тепер ми знаємо, що вони навчаються краще, коли рухаються. Учителі можуть використовувати стратегії навчання, які передбачають фізичну взаємодію та можуть заохочувати танцювати й рухатися в ритмі під час вивчення мови [31; 28].

- **Навчання сприяє взаємодія з іншими людьми:** коли учні практикують мову, спілкуючись одне з одним у суспільстві (наприклад, під час їди), це чудовий спосіб учитися [31; 28].

Планування стратегічного навчання

Плануйте так, щоб учні під час навчання самостійно обирали та використовували когнітивні, метакогнітивні й соціальні / афективні стратегії. Стратегії треба викладати учням експліцитно. Поглиблюючи розуміння того, як використовувати стратегії для поліпшення свого навчання, учні зможуть обирати найефективніші для них стратегії.

Детальніша інформація щодо стратегій навчання наведена в *Розділі 4* «Стратегії навчання та викладання»

Визначення стратегій навчання

Щоб досягти обраних результатів і найкраще задовольнити потреби учнів, плануйте використання конкретних стратегій викладання. Оберіть стиль планування, який відповідає вашим потребам: тематичний, заснований на виконанні завдань чи проєктів або комбінований. Переконайтеся в тому, що заходи відповідають обраним стратегіям навчання й конкретним результатам.

Визначте інструменти оцінювання

Кожна навчальна діяльність, заповнення табелів успішності, викладання змісту розділів, виконання проєктів і ведення портфоліо вимагають використання різних інструментів оцінювання: від неформальних спостережень до офіційних тестів. Усі види оцінювання мають бути орієнтовані на активну участь учня / учениці в процесі навчання, визначенні того, чи було досягнуто результатів навчання, і на те, як таку інформацію щодо оцінювання можна використати для оптимізації навчання учнів.

Підходи до планування

Два найбільш ефективних підходи до планування процесу вивчення мови — це тематичний підхід і підхід, заснований на виконанні завдань або проєктів. Для розроблення річних планів, тематичного планування

уроків української мови можна використовувати будь-який із цих підходів (або їх поєднання).

Тематичний підхід

Тематичні підходи орієнтовані на конкретну тему або головну ідею, яка лежить в основі плану розділу чи уроку. Обрана тема визначає те, як її викладати. Теми повинні бути пов'язані з практичним застосуванням: наприклад, обмін основною інформацією, знайомство з людьми або спілкування, спрямоване на те, щоб тебе зрозуміли. У темах мають бути закладені глобальні ідеї, які можуть забезпечити основу для вивчення та застосування нових навичок і концепцій.

Тематичне планування може бути корисним для вчителів, які працюють із різновіковими або комбінованими групами в класах. Коли вчителі формують плани з урахуванням широкого кола вмінь, тематичне навчання створює загальний досвід, який усі учні можуть використовувати для формування знань, навичок і ставлень, а також для досягнення успіху на власному рівні в колаборативному середовищі класу.

Підхід, спрямований на виконання завдань або проєктів

Підхід до навчання, спрямований на виконання завдань або проєктів, має на меті розвинути мовну компетентність і комунікативні навички учнів завдяки активному й цілеспрямованому використанню мови. Учитель(-ка) використовує завдання й проєкти для створення ситуацій, у яких учні повинні застосовувати мову з певною метою. Завдання від початку визначають і створюють потребу в знанні певних елементів мови, забезпечуючи таким чином сенс, мету й контекст усієї мовної діяльності.

Завдання формує організаційну основу для досягнення конкретних результатів. Весь зміст, діяльність й оцінювання розділу «виростають» із завдання. Конкретний мовний зміст визначають після того, як визначили завдання. Експліцитне викладання граматичних правил, вправи щодо форми й відпрацювання конкретних стратегій — усе це відбувається в класі, але винятково для того, щоб учні знали про елементи української мови, які допомагають виконувати завдання.

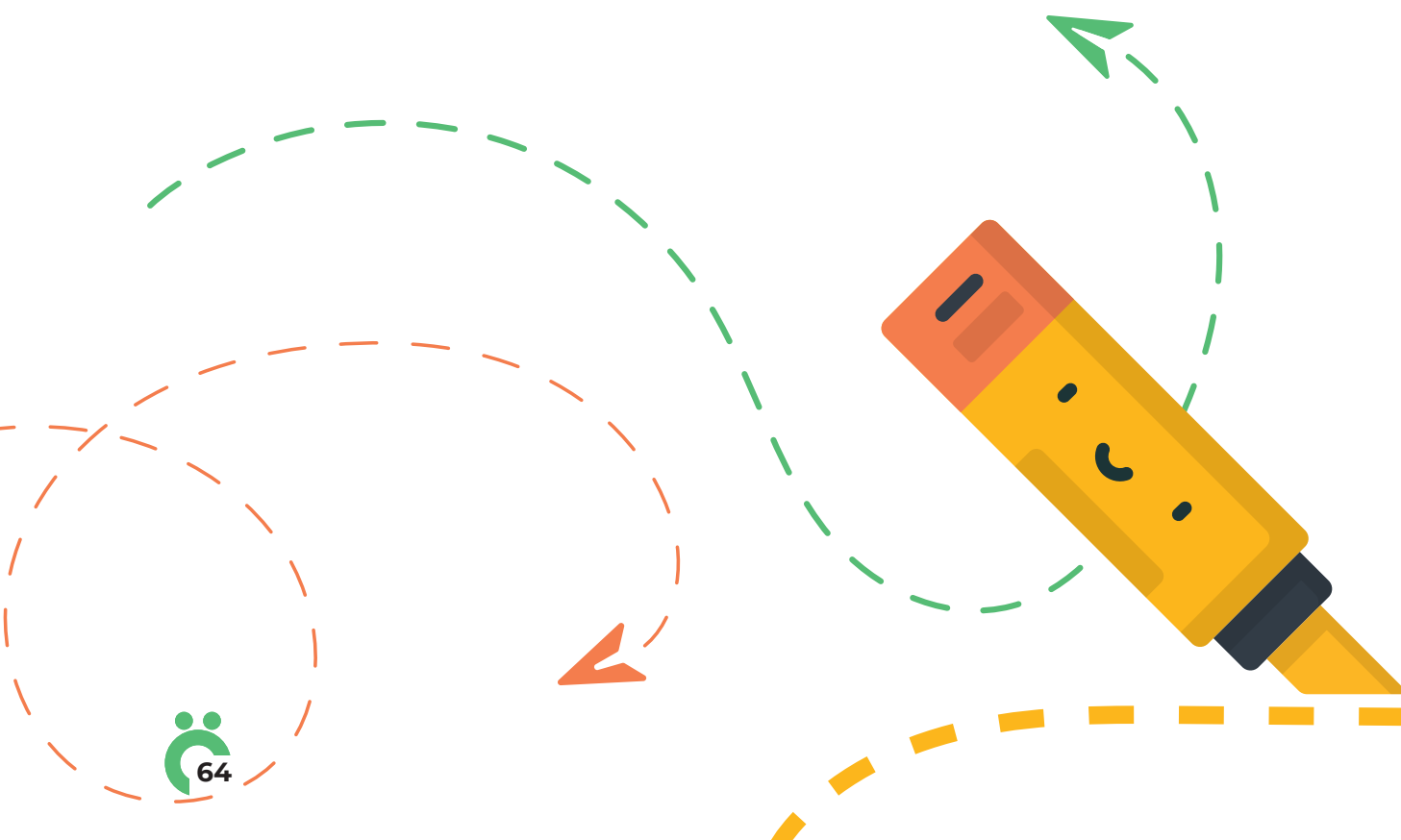
Вибір завдань може ґрунтуватися на інтересах учнів й охоплювати при цьому якомога ширший спектр досвіду. Кожне завдання повинне бути достатньо гнучким, щоб забезпечити певну диференціацію, щоб учні з різним рівнем знань, інтересів і досвіду могли працювати разом і навчатися одне в одного.

Ефективні завдання та проекти

- забезпечують можливості для вирішення різних конкретних завдань;
- відповідають інтересам учнів;
- зосереджують увагу учнів на сенсі та меті;
- сприяють максимальному застосуванню мови та створюють можливості для мовної практики;
- сприяють тому, щоб гнучкі підходи та рішення містили виклики, а не загрозу;
- сприяють обміну інформацією та досвідом;
- залучають учнів до оцінювання продукту та процесу;
- дають учням можливість обговорити й осмислити комунікацію (метакомунікація) та навчання (метакогнітивність);
- забезпечують моніторинг і зворотний зв'язок.

Для кожного учня / кожної учениці можна дібрати відповідні завдання, проаналізувавши їх із урахуванням чинників, що перелічені в наведеній нижче таблиці. Іноді завдання здається занадто складним, та якщо воно дуже цікаве для учнів, вони його виконають за умови коригування деяких змінних. Так само можна зробити завдання більш або менш складним для різних груп учнів у змішаному класі.

Варіанти завдань за складністю для різних груп учнів

	Чинники	Простіше		Складніше
	Когнітивна складність	опис	послідовність дій	вибір
		класифікація	визначення принципів	оцінювання
	Аудіювання	розповідає (розповідають) одна особа, дві, три, чотири або більше осіб		
		знайома тема		незнайома тема
	Розмовна мова	по черзі через короткі проміжки часу	через тривалі проміжки часу	
		знайомий, чуйний співрозмовник	незнайома, нейтральна особа чи група	
		знайома тема, добре організована	нова тема або досвід, не дуже добре організовані	
	Тип тексту	опис	інструкції	розповідь
		деякі елементи, властивості, відношення, символи, чинники		надання та обґрунтування думки
		потужна контекстуальна підтримка (наприклад, заголовки та підзаголовки, допоміжні картинки або діаграми)		багато елементів, відношень, символів, чинників
	Мова	проста		складна
		потрібно менше інтерпретації (інформація є експліцитною)		потрібно більше інтерпретації (інформація є імпліцитною)
		дещо надлишкова (інформація повторюється по-різному)		більш стисла (інформація надається лише один раз)
	Тип завдання	одностороннє передавання інформації	двосторонній обмін інформацією	
		конвергентний	дивергентний	
		конкретний, «тут і зараз»	абстрактний, інший час або місце	
	Підтримка	більше		менше

Структура й типи планування

Учителі української мови зазвичай планують розподіл тем і уроків за допомогою календарно-тематичного планування (із розподілом за двома навчальними семестрами). Утім, усталена в Україні форма календарно-тематичних планів не завжди відображає структурні компоненти, необхідні для ефективного навчання мови. Продуктивною моди-

фікацією календарно-тематичного планування може бути така структура планування:

- річний план вивчення мови;
- плани розділів;
- плани уроків.

Річний план

Річний план підтримує навчальні цілі й результати всієї програми вивчення мови та дає змогу планувати їхню реалізацію. Він може складатися з кількох розділів, узгоджених між собою й розрахованих на весь навчальний рік. Річні плани повинні охоплювати всі результати навчання, передбачені програмою (Державним стандартом), у значущій і доцільній послідовності, визначеній з огляду на знання та навчальні потреби учнів. Річний план не має повторювати послідовність результатів, наявних у програмі чи стандарті. Його можна підготувати за допомогою мапування навчальної програми, яке містить:

- послідовність результатів та основних тем із зазначенням часу їх викладання;
- способи групування або класифікації результатів для створення розділів;
- очікувані результати навчання учнів;
- викладання, що сприяє навчанню учнів.

Для розроблення річного плану існує ціла низка форматів. Зазвичай ідеться про одну або дві сторінки, на яких чітко й коротко описано теми та навички з указівкою на часові межі. Річні плани повинні також охоплювати інтегровані розділи та комбіноване викладання для учнів різних класів (якщо такі типи інтеграції передбачені освітньою програмою закладу).

Плани розділів

Плани розділів визначають послідовність викладання, яке зазвичай розраховане на кілька тижнів. Такі плани забезпечують чітку структуру, у якій враховано результати, оцінювання й викладання, а також передбачають можливості вибору та різні потреби в навчанні.

Плани розділів — це деталізований опис загальних блоків навчання, із яких складається річний план. Учителі повинні знати своїх учнів і використовувати професійні міркування та творчий підхід для розроблення плану розділу, який має бути цілеспрямованим, значущим й актуальним. У плані розділу вчителі вказують, що треба зробити, аби розділ був пов'язаний із успішним досвідом навчання; наприклад, аналізують ресурси, розраховують час, готують інформацію, визначають лексику й навчальні стратегії, приймають рішення щодо роботи з учнями, що мають особливі освітні потреби, враховують зв'язки з батьками, школою та громад-

ськістю. Учителі починають із кінцевої мети й вибудовують низку заходів з оцінювання впродовж вивчення всього розділу. За можливості співпрацюють із колегами для розроблення розділів й обміну інформацією щодо них. Учителі також планують розширене навчання для учнів, які демонструють навички вищого рівня, і шляхи підтримки тих, хто потребує додаткової практики або допомоги вчителя / вчительки.

Для оцінювання ефективності викладання розділу К. Політано і Дж. Паквін [50] пропонують учителям ставити собі такі запитання:

- Що з того, що я роблю, добре працює?
- Що я хочу переглянути або припинити робити?
- Чого я хочу робити більше?

Під час розроблення плану розділу вчителі повинні враховувати конкретні потреби своїх учнів й обирати стратегії та навчальні заходи, які мають забезпечити досягнення кількох результатів навчання.

Планування розділу з використанням тематичного підходу або підходу, орієнтованого на виконання завдань чи проєктів, для вивчення другої мови починається з теми, предмета обговорення, завдання або проєкту. Мовний контент виростає з теми, предмета обговорення, завдання чи проєкту й ресурсів, які передбачено використовувати.

Поради щодо розробки плану розділу

1. Оберіть тему, предмет обговорення, завдання або проєкт, які цікаві учням, створюють можливості для розвитку комунікативної компетентності, пов'язаної з українською мовою, а також дозволяють здобути певні загальні знання. Учні можуть брати участь у цьому етапі планування.
2. Визначте конкретні результати, яких можна досягнути, пам'ятаючи про всі загальні результати.
3. Проаналізуйте завдання або проєкт, аби визначити, що учні повинні будуть знати й чого вони мають навчитися для його виконання. Подумайте про продукт, який учні вироблятимуть, а також процес, через який вони будуть проходити під час створення продукту; наприклад, працюючи в групах, проводячи дослідження, беручи інтерв'ю. Враховуйте функції мови, лексику, граматику, типи текстів, історичні та сучасні елементи культури, стратегії, загальні знання тощо.
4. Подумайте про ті аспекти розділу, які можна адаптувати для задоволення потреб, інтересів і вподобань різних учнів. Будьте готові виявляти максимальну гнучкість і при цьому не ставити під загрозу цілі розділу.
5. Шукайте корисні для учнів ресурси. Ресурси повинні бути привабливими та мати багату наочну підтримку, наприклад, графіки,

малюнки та діаграми.

6. Окресліть низку кроків, безпосередньо пов'язаних із завданням або проєктом розділу, які допоможуть учням із вивченням і практикою мови для виконання цього завдання.
7. Підготуйте план оцінювання учнів. Передбачайте оцінювання до безпосереднього вивчення відповідного розділу.
8. Наприкінці розділу запропонуйте учням поміркувати над тим, чого вони навчилися, які стратегії вони використовували та як змінилися їхні погляди. Цей крок важливий для розвитку метакогнітивних стратегій і самостійного навчання.

Контрольний перелік питань щодо планування роботи з розділом

Чи я...

- вибрав(-ла) конкретні результати, на яких я хотів(ла) б зосередитися в цьому розділі?
- надав(-ла) логічне обґрунтування розділу?
- запланував(-ла) застосування відповідних методів оцінювання, спрямованих на подальше навчання, а також методів оцінювання результатів навчання?
- врахував(-ла) індивідуальні потреби, інтереси та здібності учня?
- врахував(-ла) зв'язок цього розділу з позашкільним життям учнів, їхнім мовним досвідом і досвідом вивчення інших предметів, а також мовним розвитком?
- виявив(-ла) елементи культури в розділі?
- відібрав(-ла) цікаві, корисні та різноманітні ресурси для підтримки цього розділу?
- передбачив(-ла) різні стратегії викладання, мовний досвід і діяльність?
- створив(-ла) для учнів можливості слухати, говорити, читати, писати в різних контекстах?
- забезпечив(-ла) гнучкість й адаптацію плану у відповідь на потреби учнів?
- передбачив(-ла) можливості для практичної діяльності учнів?
- розглянув(-ла) можливості розширення розділу?

Зразок плану розділу

Кінцеві результати (Державний стандарт початкової освіти. Додаток 2):

- розуміє достатньо для діяльності в типових життєвих ситуаціях, якщо мовлення повільне і чітке [4 УМД 1.1];
- передає інформацію іншим особам у частково розгорнутій формі [4 УМД 1.3];
- висловлює своє враження про основний зміст усного повідомлення, спираючись на власний досвід [4 УМД 1.5];
- використовує відповідну інтонацію залежно від типу повідомлення [4 УМД 1.7];
- розуміє загальний зміст прочитаного, виокремлюючи ключові слова і фрази, розпізнає окремі важливі деталі [4 УМД 2.2];
- створює прості медіатексти з допомогою інших, використовує окремі форми їх презентації [4 УМД 3.1];
- виявляє і виправляє допущені помилки; удосконалює написане відповідно до теми і мети спілкування [4 УМД 3.3];
- бере участь у простих мовних іграх, розв'язує кросворди, ребуси, експериментуючи із звуками, словами, фразами [4 УМД 3.2]

Діяльність учнів:

- вивчення / використання шкільної лексики;
- проведення шкільних екскурсій;
- створення гри із застосуванням флешкарт;
- створення карти школи для учнів з інших шкіл;
- складання запрошення на шкільну подію й інші різноманітні заходи спільноти

Стратегії навчання:

- орієнтація на стратегії використання мови під час складання запрошень і проведення екскурсій;
- орієнтація на когнітивні стратегії під час ігор та застосування лексики

**Фокус уваги розділу:
3-й клас****Ласкаво запрошую
до моєї школи****Оцінювання:**

- оцінювання з боку однолітків;
- самооцінювання;
- записи того, що відбувалося під час екскурсій і словникової практики;
- критерії оцінювання запрошень (розроблені разом із учнями);
- вивчення журналів для аналізу стратегій, які використовуються;
- нотатки для роздумів з питань навчання

Предмети обговорення під час уроку:

- самопрезентація;
- шкільна лексика;
- запрошення;
- проведення екскурсій

Тривалість:

сім занять по 40 хв

Різнорічність учнів:

- для гри на перевірку словникового запасу групуйте учнів так, щоб у парах були учні з різними здібностями;
- вивісіть у класі критерії для оцінювання різних видів діяльності

Приклад плану уроку

Назва уроку: «Опитування»	
Дата:	Клас: Час: 45 хвилин
Результати Учні зможуть: - запитувати та відповідати на запитання на знайому тему усно; - записувати прості відповіді від руки; - усно презентувати інформацію. Можливі стратегії навчання учнів Учні зможуть використовувати слова та фрази в безпосередньому оточенні. Учні практикують мовлення ще до початку опитування	Опис уроку Активізація базових знань Запитайте учнів, чи вони або їхня сім'я колись брали участь в опитуванні. Яка мета опитування? Хто використовує опитування? Інструкція для завдання 1. За участі учнів оберіть тему, стосовно якої учні ставитимуть одне одному запитання з опитувальника (наприклад, про улюблену їжу, улюблений відпочинок / спорт, заняття після школи тощо). 2. За допомоги учнів сформулюйте запитання для інтерв'ю. Розмістіть ці запитання на дошці, щоб учні могли їх використовувати. 3. Об'єднайте учнів у малі групи. Попросіть порахувати кількість учасників групи. Учень 1 запитує учня 2 і так далі. 4. Учні опитують одне одного, кожний член групи записує всі відповіді на запитання (окрім власних). 5. Щойно кожна група завершила збирання інформації, скеруйте учнів до дискусії щодо вибору різних способів презентації результатів опитування в їхній групі (наприклад, стовпчаста діаграма, круговий графік, гістограма). 6. Перегляньте формулювання та запропонуйте учням вступні речення, щоб використовувати під час презентацій. 7. Передбачте час для учнів у кожній групі на створення візуального матеріалу та підготовки короткої презентації для класу про результати їхнього опитування. 8. За потреби допоможіть у розробленні презентації всього класу

Назва уроку: «Опитування»Дата: Клас:

Час: 45 хвилин

Мовлення / словниковий запас

Перегляньте або вивчіть нові слова за темою опитування (продукти харчування, спорт, свята, заняття після школи).

Надайте учням приклади вступних речень:

У нашій групі більшості людей сподобалося...

У нашій групі трьом із чотирьох людей сподобалося...

Ніхто з нашої групи не любить...

Усім у нашій групі сподобалося...

Що мені здалося цікавим, ...

Я дізнався(-лася) про своїх друзів / однокласників, що...

Оцінювання

- контрольні переліки вчителя / вчительки;
- самооцінювання учня / учениці;
- оцінювання групової роботи

Технічне забезпечення

Учні працюють з електронними таблицями або Google-документами, щоб створити діаграму або графік для відображення інформації, зібраної під час опитування

Матеріали

Шаблон, за яким учні записують відповіді

Диференціація інструкцій: × так □ немає необхідності. Якщо так, опис.

Для учнів, яким потрібна підтримка:

- надайте невеликий перелік слів — можливих відповідей на запитання опитувальника;
- дайте учням час, щоб попрактикувати вміння ставити запитання заздалегідь.

Для учнів, яким потрібні складніші завдання:

- дозвольте запропонувати додаткові запитання для опитування;
- дозвольте ходити по всьому класу й збирати інформацію від ширшого кола учнів;
- запропонуйте представити результати відповідей на певне запитання та пояснити, як ці результати відповідають результатам кожної з груп

Планування домашніх завдань

Якісні навчальні навички важливі для успішності учнів у школі, а домашні завдання можуть сприяти розвитку відповідних звичок і покращенню процесу навчання. Багато вчителів мови вважає, що домашнє завдання варто використовувати як засіб зв'язку аудиторного навчання з домашнім. Коли вчителі дають учням завдання, яке потрібно виконати вдома, найчастіше під наглядом батьків, то батьки більше дізнаються про те, що відбувається в класі, й, відповідно, можуть надати додаткову підтримку в навчанні. Якщо кількість годин на вивчення української в школі незначна, домашні завдання можуть бути засобом розширення залученості учнів у навчальний матеріал та відповідної мовленнєвої практики.

Важливими аспектами, які вчителі мають брати до уваги під час планування домашніх завдань, є вік учнів і характер самого завдання. Чим молодша дитина, тим меншим має бути обсяг домашніх завдань. Педагоги та науковці підтримують таку форму домашніх завдань, як щоденне читання. Загалом провідним принципом визначення домашнього завдання має бути розуміння його як продовження навчального дня й можливості для учнів практикувати те, чого вони навчилися в школі.

Пропонуємо приклади ідей для домашніх завдань, спрямованих на вивчення української мови.

- Почитати батькам книжку, яку учні читали на уроці;
- прочитати батькам історію чи вірш, що їх учні написали на уроці;
- презентувати опис картини чи твору мистецтва, який учні створили в школі;
- назвати українською мовою всі продукти під час вечері вдома;
- навчити батьків діалогу, гри чи пісні, засвоєних у класі;
- пояснити культурну традицію, з якою учні ознайомилися на уроці (наприклад, як розписати писанку, улюблена колядка на Різдво тощо);
- створити підписи з назвами приміщень у будинку або предметів у власній спальні;
- приготувати з батьками страву за рецептом, розглянутим на уроці;
- поділитися з рідними комп'ютерною презентацією на цікаву тему, яку учні підготували на уроці;
- попросити батьків побути в ролі «однокласників / однокласниць», щоб учні могли практикуватися для презентації в класі;
- скласти списки сімейних покупок українською мовою;
- написати електронні листи родичам / друзям / знайомим українською мовою;
- ... цей перелік практично нескінченний.

Розділ 3. Оцінювання

Оцінювання й оцінка¹

Оцінювання дозволяє отримувати інформацію про те, якого рівня розуміння досягли учні, та є важливою частиною процесу планування. Заходи з оцінювання слід планувати й добирати раніше, ніж учень / учениця розпочне безпосередню навчальну діяльність.

Що таке оцінювання?

Оцінювання — це збирання й вивчення інформації про те, що учень / учениця знає, що вміє робити та чого навчається робити. Воно є невід'ємною частиною навчального процесу, полегшує навчання учнів і покращує викладання.

Учителі пам'ятають про оцінювання на всіх етапах викладання та навчання. Процес оцінювання інформує вчителів про те, що учні знають і що вони можуть зробити з огляду на результати навчання. Завдяки інформації, зібраній під час добре розробленого й впровадженого процесу оцінювання, учителі мають можливість ухвалювати обґрунтовані педагогічні рішення, спрямовані на те, щоб учні досягли необхідних результатів навчання.

Учителі використовують оцінювання з метою:

- отримання інформації про те, що учні знають або вміють робити;
- унесення змін до викладання;
- покращення успішності учнів.

Методики оцінювання мають:

- бути частиною постійного процесу;
- бути орієнтованими на процес і продукт;
- давати учням змогу переглянути свою діяльність для поставлення цілей і поліпшення навчання;
- надавати інформацію про те, наскільки добре учні можуть продемонструвати результати навчання в певний момент часу;

¹ Тут і далі англійським термінам *assessment* і *evaluation* відповідають українські *оцінювання* й *оцінка*.

- відповідати розвитку й віку, бути гендерно збалансованими та враховувати культурні й особливі потреби учнів;
- містити численні джерела доказів (формальних і неформальних);
- давати учням змогу продемонструвати те, що вони знають, розуміють і вміють робити;
- залучати учнів до визначення та/або створення критеріїв;
- інформувати учнів про критерії оцінювання їхньої роботи до початку виконання завдань, щоб вони могли планувати успішну діяльність;
- повідомляти учням про очікування, пов'язані з результатами навчання.

Крім того, практики оцінювання повинні спонукати учнів:

- відповідати за власне навчання;
- брати участь у встановленні критеріїв оцінювання результатів своєї діяльності або успішності;
- працювати разом задля навчання й досягнення результатів;
- почуватися компетентними й успішними;
- ставили перед собою цілі для подальшого вдосконалення.

Що таке оцінка?

Оцінку часто плутають з оцінюванням. Оцінка — це судження (думка) щодо якості, значення або цінності відповіді, результату або успішності учня, яка формується відповідно до встановлених критеріїв і стандартів освітньої програми. Завдяки оцінці учні отримують чітке уявлення про те, наскільки добре вони навчаються з огляду на результати навчання.

Звертаючись до інформації, отриманої під час оцінювання та оцінки, учителі можуть приймати рішення про те, *на чому* слід зосередитися, реалізуючи навчальну програму, та *коли* це робити. Оцінювання й оцінка визначають, які учні потребують додаткової підтримки, кому потрібен більший виклик, хто потребує більше практичних завдань і хто готовий рухатися далі. Основна мета оцінювання й оцінки полягає в забезпеченні постійного зворотного зв'язку між учителями, учнями та батьками для підвищення ефективності навчального процесу.

Формувальне та сумативне оцінювання

Оцінювання зазвичай буває двох категорій: оцінювання, спрямоване на подальше навчання (формувальне) та підсумкове (сумативне) оцінювання. Для професійного обговорення та розуміння корисно буде знати ці терміни, а також те, що вони означають.

Що таке оцінювання для навчання?

Оцінювання, спрямоване на подальше навчання («для навчання»), — це постійний обмін інформацією про навчання між учнем і його «я», однолітками, учителем / учителькою і батьками. Воно надає інформацію про поступ у навчанні учня / учениці, дозволяє вчителю / вчительці вносити корективи в програму, щоб якнайкраще задовольняти потреби учня / учениці або класу в навчанні. Оцінювання, спрямоване на подальше навчання, забезпечує докладний описовий зворотний зв'язок у вигляді коментарів. Завдяки зворотному зв'язку, орієнтованому на результати навчання, учні матимуть чіткіше уявлення про те, що їм потрібно зробити, щоб поліпшити свою успішність у майбутньому. Якщо учні мають стати компетентними користувачами інформації щодо оцінювання, їх слід залучати до цього процесу [10].

Приклад оцінювання для навчання

Учні вивчають імена членів сім'ї та приносять у клас фотографію або малюнок із зображенням своєї сім'ї. Вони по черзі знайомлять однолітків із членами своєї родини. Поспостерігайте за учнями, коли вони демонструватимуть конкретні результати, наприклад, зверніть увагу, наскільки добре вони діляться основною інформацією та чи зрозумілі їхні слова і фрази. Записуйте спостереження, використовуючи контрольний перелік питань, який враховує результати навчання. Така інформація є ефективною для процесу планування, вона покращує успішність учнів у майбутньому з огляду на визначені результати навчання.

Увага!

Учителі повинні знати, що деякі учні, можливо, живуть у прийомних сім'ях чи інтернатах та/або не мають традиційної сім'ї. Може виникнути необхідність в альтернативній діяльності.

Що таке оцінювання результатів навчання?

Сумативне (підсумкове) оцінювання найчастіше буває наприкінці періоду навчання, наприклад, розділу або семестру. Воно повинне мати вигляд формальної оцінки, яку повідомляють учням, батькам та/чи іншим особам, які мають право про неї знати.

Приклад підсумкового оцінювання

Після завершення блоку тем «Моя сім'я» учні готують персональний колаж із використанням особистих фотографій, фотографій своєї сім'ї, далеких родичів, друзів, улюблених занять, страв, книжок, того, що їм подобається або не подобається. Кожну фотографію підписують українською мовою. Потім колажі презентують усно, також послуговуючись

українською. Для оцінки того, наскільки добре учні можуть обмінюватися основною інформацією та зрозуміло розмовляти, використовують орієнтований на результати критерій. Далі цей критерій трансформують в оцінку, яку можна представити як елемент таблиця успішності, портфоліо або використати під час обговорення результатів оцінювання між батьками, учнем / ученицею та вчителем / учителькою.

Формувальне та підсумкове оцінювання: порівняння

Оцінювання для навчання (формувальне оцінювання)	Оцінювання результатів навчання (підсумкове оцінювання)
Відстежує навчання, щоб з'ясувати поточний рівень, а потім надає пропозиції щодо майбутніх дій; є процесом, невіддільним від викладання (з позиції вчителя / вчительки) та навчання (з позиції учня / учениці)	Відстежує, що було вивчено на сьогодні
Призначене для допомоги вчителям і учням, поліпшення навчання	Призначене для інформування тих, хто безпосередньо не залучений до щоденного навчання та викладання (наприклад, адміністрація школи, батьки, психолог, соціальний педагог)
Його постійно використовують для описового зворотного зв'язку	Представлене у підсумкових звітах відповідно до вимог ведення документації закладу загальної середньої освіти
Зазвичай використовує детальний, конкретний та описовий зворотний зв'язок	Зазвичай компілює дані в одне число (бал або оцінку) відповідно до вимог ведення документації закладу загальної середньої освіти
Його не повідомляють як частину підсумкового оцінювання	Його повідомляють як частину підсумкового оцінювання

Оцінювання для навчання (формувальне оцінювання)	Оцінювання результатів навчання (підсумкове оцінювання)
Зазвичай сфокусоване на покращенні порівняно з попередніми найкращими досягненнями учня / учениці	Зазвичай порівнює навчання учня / учениці з навчанням інших учнів, наприклад, із прив'язкою до критеріїв оцінювання відповідних навчальних умінь, визначених нормативними документами
Передбачає активне залучення учнів	Не завжди залучає учня / ученицю

Інформацію в таблиці адаптовано з Ruth Sutton, unpublished document, 2001, in Alberta Assessment Consortium, Refocus: Looking at Assessment for Learning (Edmonton, AB: Alberta Assessment Consortium, 2003), p. 4.

Завдяки чому оцінювання набуває значущості?

Якість оцінювання багато в чому впливає на якість оцінки. Обґрунтовані судження можна сформулювати тільки за умови збору точних і повних даних оцінювання в різних контекстах із плином часу.

Оцінювання має відбуватися в автентичних контекстах, які дозволяють учням демонструвати, як вони вчать, під час виконання значущих завдань. Значуще оцінювання дозволяє досягти певної мети й надає зрозумілу та корисну інформацію. Наприклад, воно може виявити непорозуміння в навчанні учнів, забезпечити коригуючий зворотний зв'язок і визначити напрям для подальшого навчання. Оцінювання сприяє навчальному процесу.

Значущий зміст і контексти для оцінювання допомагають учням, привертають їхню увагу й спонукають ділитися своєю роботою та розповідати про навчання. Учні повинні брати активну участь в оцінюванні. Коли учні розуміють критерії та процедури оцінювання й беруть на себе відповідальність за оцінювання якості, обсягу та процесів власної діяльності, вони розвивають навички самооцінювання. Кінцева мета оцінювання полягає в тому, щоб виховати незалежних осіб, які будуть навчатися впродовж усього життя, а також регулярно контролювати й оцінювати власний прогрес.

Принципи ефективного оцінювання

Ефективне оцінювання забезпечує регулярний зворотний зв'язок і дозволяє вчителям та учням рефлексувати стосовно прогресу й коригувати викладання, щоб забезпечити ефективне навчання.

Існує кілька важливих чинників, які необхідно враховувати під час планування та розроблення ефективної програми оцінювання в класі.

Постійне оцінювання. Оцінювання — це безперервний процес, упродовж якого вчителі збирають інформацію про навчання учнів і враховують її, плануючи навчання. Завдяки постійному оцінюванню вчителям легше приймати рішення щодо того, як найкраще сприяти навчанню, тоді як учні працюють над досягненням результатів, визначених у Державному стандарті.

Оцінювання та оцінка забезпечують зворотний зв'язок для вчителів, учнів і батьків. Мета цього зв'язку — покращити успішність учнів у майбутньому. Оцінювання не має ні початку, ні кінця; це безперервний процес, який сприяє викладанню та навчанню.

Для оцінювання використовують різні стратегії. Найточніший профіль досягнень учнів спирається на результати, здобуті завдяки оцінюванню успішності в різних контекстах. Застосування різних стратегій оцінювання дозволяє вчителям отримувати інформацію про успішність учнів з урахуванням цілої низки результатів, визначених у Державному стандарті.

Роз'яснення критеріїв оцінювання: що учні повинні робити, щоб досягнути запланованих результатів навчання. Критерії оцінювання, написані доступною для учнів мовою, повідомляють учням до початку будь-яких заходів із оцінювання. Ознайомлення учнів із критеріями дає їм можливість контролювати своє навчання й розповідати іншим про свій прогрес.

Оцінювання залучає учнів до визначення потреб у навчанні та цілей навчання. Сприяйте самооцінюванню, оцінюванню однолітками, визначенню цілей, аби підвищити результативність навчання й дати учням змогу стати ефективними користувачами інформації щодо оцінювання.

Оцінювання враховує індивідуальні відмінності. Оцінювання впливає на мотивацію та самооцінку, отже, має враховувати особливості навчання окремих учнів. Воно орієнтоване на прогрес і зростання учня / учениці з огляду на конкретні результати. Інформацію передають учням і батькам, щоб вони могли порівняти успішність учня / учениці з його / її попередніми досягненнями. Варто передбачити постійний конкретний описовий зворотний зв'язок, усний або письмовий, який підкреслює сильні сторони учнів і пропонує цілі для покращення їхньої успішності.

Тріангуляція (триєдині свідчення)

Збирання свідчень про навчання

Тріангуляція — це процес, за допомогою якого вчителі збирають докази про навчання учнів із трьох різних джерел. Цими джерелами є **спостереження за учнями**, **бесіди** та **продукти**. Потім учителі співвідносять свідчення про навчання, представлені в зібраних доказах, із навчальними результатами. Завдяки цьому педагоги забезпечують надійність і достовірність своєї оцінки. *Надійність* — це міра нашої впевненості щодо даних, які ми збираємо. *Достовірність (валідність)* — це те, наскільки оцінка доводить досягнення поставленої мети навчання.

Дослідниця Енн Дейвіс пояснює це так: «Оцінювання — це процес перегляду всіх доказів і запитування: “Чи вивчили ці учень або учениця те, що слід було вивчити? Як добре?..” Щоби правильно оцінити, нам слід переглянути всі докази-спостереження, результати та бесіди. Тоді ми можемо використовувати ці докази, щоб визначити, чи відповідає учень/учениця віковим очікуванням» [22, с. 95].

Чимало важливих навичок, які учні засвоюють під час вивчення другої мови, можна оцінити належно, лише розмовляючи з учнями або спостерігаючи за ними під час взаємодії та роботи в класі. Оскільки багато учнів має проблеми з письмовими формами комунікації, учителю або вчительці важливо не покладатися на неї як на свій основний метод оцінювання, інакше виникає ризик зробити неточні висновки щодо навчання учнів.

Спостереження

Спостереження відіграє важливу роль в оцінюванні навчання. Учителі можуть використовувати такі інструменти, як записи, контрольні переліки та рейтингові шкали для фіксування спостережень за учнями під час різноманітних навчальних заходів у класі. Такі спостереження, а також продукти та бесіди з учнями, можна використати, щоб оцінити, наскільки було досягнуто певної мети чи результату навчання.

Бесіди

Бесіди передбачають обговорення з учнями їхнього навчання. Учитель або вчителька може робити нотатки під час бесід на зустрічах із учнем або ученицею, в процесі самооцінювання, взаємної оцінки однолітків тощо. Бесіди охоплюють те, що учні говорять про своє навчання, а також те, що вони можуть про це написати (записати аудіо чи відео). Це дає можливість учням поділитися своїми успіхами та викликами й засвідчити процес свого навчання.

Продукти

Процес навчання часто оцінюють за допомогою таких форм, як вікторини, тести чи проєкти, які не завжди є найкращим способом оцінювання діяльності, орієнтованої на усні результати, важливі під час вивчення другої мови. Продукти оцінювання мають бути зосереджені на аудіюванні, говорінні, читанні та письмі й містити завдання, орієнтовані на дії, презентації, демонстрації, взаємодії, відео- й аудіозапис або усні взаємодії та проєкти.

Збалансований підхід до оцінювання передбачає як збирання навчальних свідчень під час спостереження за учнями, коли вони демонструють навички, так і залучення їх до розмови, щоб оцінити їхнє розуміння, а також аналіз письмових робіт й інших продуктів навчання.

Оцінювання із залученням учнів

Завдяки залученню до процесу оцінювання учні стають ефективними користувачами інформації про нього. Вони можуть бути досвідченими користувачами щодо стратегій оцінювання, які реалізують за їхньою участю, таких як збори, самооцінювання, оцінювання з боку однолітків та поставлення цілей.

Оцінювання, у якому учні беруть безпосередню участь, допомагає їм набути важливих навичок, які вони зможуть використовувати впродовж усього життя. Учні навчаються міркувати та реагувати, думати про власні зусилля, бути конструктивними під час самооцінювання й оцінювання з боку однолітків, а також надавати конкретну та значущу інформацію.

Інтеграція діяльності з самооцінювання, часу для поставлення цілей та оцінювання з боку однолітків у повсякденну діяльність у класі сприяє зміні ролі вчителя / вчительки від судді й оцінювача(-ки) до тренера(-ки) й фасилітатора(-ки). Аби сприяти залученню учнів до процесу оцінювання, учителі повинні:

- пояснювати критерії оцінювання тестів із визначення успішності учнів перед проведенням тестів;
- показувати, коли це можливо, приклади зразкових робіт;
- користуватися зрозумілою учням мовою;
- розробляти інструменти оцінювання разом з учнями;
- розробляти інструменти самоконтролю й самооцінювання для різних завдань і роботи;
- заохочувати учнів до ставлення цілей.

Проведення співбесід або консультацій

Співбесіди — це зазвичай короткі неформальні зустрічі, які проводять з окремими учнями або невеликою групою учнів. Вони передбачають діагностичне спілкування, запитання та відповіді. Інтерв'ю — це специфічні співбесіди для збирання конкретної інформації. Вони можуть містити низку запитань, які ставлять з певною метою, або формальні письмові запитання, на які учень відповідає в письмовій формі. Наприклад, якщо вчителям необхідна інформація про те, як учень / учениця використовує текст, вони можуть організувати формальні співбесіди або інтерв'ю, щоб поставити запитання, безпосередньо пов'язані з конкретним аспектом роботи учня / учениці.

Іноді проводять кілька формальних інтерв'ю, щоб визначити ставлення та метакогнітивну поведінку. Часто йдеться про низку запитань або дій, на які учень / учениця усно відповідає, а вчитель / вчителька записує відповіді.

Незалежно від того, формальними чи неформальними є зустрічі, їхня користь для оцінювання найбільша, якщо проводити їх регулярно та якщо вчитель / вчителька й учень / учениця приходять на них підготовленими — з матеріалами й запитаннями. Нотатки, зроблені під час співбесід, допомагають постійно звітувати про їхній зміст; їх можна використати для визначення цілей майбутнього навчання.

Коли учні ознайомляться з процедурами проведення співбесід, вони можуть проводити такі зустрічі з однолітками, щоб отримати зворотний зв'язок й обговорити свої досягнення та цілі.

Мета співбесід:

- дати учням і вчителю / вчительці можливість обговорити сильні сторони навчання й напрями, які потребують удосконалення;
- визначити цілі навчання;

- з'ясувати, як учні розуміють інформацію, ставляться до навчання, а також виявити навички та стратегії, які використовують учні в процесі навчання;
- забезпечити можливості для індивідуального навчання, спрямовувати учнів до більш складних матеріалів і визначати майбутні потреби у викладанні.

Поради щодо проведення співбесід із учнями

1. Тон співбесіди повинен бути спокійним і доброзичливим, а кількість тем для обговорення обмеженою. Учні мають знати про мету співбесіди й очікування від учасників ще до її початку.
2. Модеруйте співбесіди, виокремлюйте час для обговорення різних питань.
3. Записуйте імена окремих учнів у календарі класу, щоб вони знали день проведення співбесіди.
4. Користуйтеся списком класу, щоб гарантувати участь усіх учнів в індивідуальних співбесідах.
5. Дозволяйте учням шляхом реєстрації звертатися з проханням щодо проведення співбесіди.
6. Перевірте, щоб усі учні записалися принаймні на мінімальну кількість зустрічей (її визначає вчитель / вчителька) впродовж семестру.
7. Часто переглядайте журнал, щоб переконатися в регулярному опитуванні всіх учнів.
8. Плануйте п'яти-, десятихвилинні співбесіди щодо оцінювання, присвячені певному питанню.
9. Підтримуйте дружню, невимушену атмосферу, що сприяє підвищенню довіри.
10. Переконайтеся, що учні можуть працювати самостійно, щоб співбесіди проходили без переривань. Обговоріть мету та очікування всього класу під час проведення співбесід. Установіть процедури для вирішення інших проблем класу, які можуть виникнути під час проведення співбесід.
11. Частіше проводьте співбесіди з учнями, які зазнають труднощів.
12. Під час співбесід зосереджуйтеся лише на одній або двох темах.
13. Починайте й закінчуйте кожну співбесіду на позитивній ноті.
14. Перегляньте останні ситуативні нотатки та записи щодо співбесід, щоб визначити учнів, яких терміново потрібно запросити на таку зустріч.

15. Зрозумійте, що учні стають більш залученими і беруть на себе більше відповідальності за співбесіди, коли усвідомлюють їхню мету й важливість, а також те, як організовано їх проведення.
16. На групових співбесідах кожен учасник має змогу розповісти про свою роботу, звернути увагу на те, чим він або вона пишається, і поставити запитання. Інші учасники вказують, що їм подобається в роботі учня / учениці, і роблять пропозиції щодо її вдосконалення. Учителів / вчительці варто спостерігати й робити ситуативні нотатки.

Особиста рефлексія та самооцінювання

Особиста рефлексія може бути структурована вчителем(-лькою) або учнями, вона може містити особисті відповіді стосовно процесу навчання. Учителі можуть щодня ефективно скеровувати саморефлексію учнів.

Під час самооцінювання учні:

- розмірковують про те, що вони дізналися і як вони це зробили;
- контролюють і регулюють навчання в його процесі;
- бачать свої сильні сторони, а також напрями, за якими потрібно працювати;
- усвідомлюють свою відповідальність за навчання;
- оцінюють якість своєї роботи та знань;
- ставлять цілі для майбутнього навчання та планують шляхи досягнення цих цілей;
- відстежують прогрес за всіма предметами.

Такі інструменти, як журнали відповідей і навчальні журнали, можуть стати ще більш ефективними, якщо їх доповнювати конкретними запитаннями. Оцінюючи результати навчання учнів, Р. Марзано, Д. Пікеринг і Дж. Мак-Тай [44] пропонують для написання журналу таку структуру та запитання, які допомагають учням розмірковувати про власне навчання:

Рефлексія щодо змісту. Опишіть, наскільки ви зрозуміли інформацію, яку обговорювали в класі. У чому ви впевнені? Що залишилося незрозумілим? Що для вас є особливо цікавим?

Рефлексія щодо оброблення інформації. Опишіть, наскільки ефективно ви збирали інформацію для свого проєкту.

Рефлексія щодо комунікації. Опишіть, наскільки ефективно ви донесли свої висновки до членів дискусійної групи.

Рефлексія щодо взаємодії та співпраці. Опишіть, наскільки добре ви працювали зі своєю групою впродовж усього проєкту.

Оцінка власного мислення та навчання — це важлива підготовка учнів із погляду самоконтролю. Один зі способів стимулювати учнів замислитися про їхнє навчання — попросити їх завершити речення, наприклад:

- Ця частина роботи демонструє, що я можу...
- Я можу покращити свою роботу за допомогою...
- Переглянувши свою роботу, я хотів би (хотіла б) поставити перед собою нову мету: ...
- Стратегія, яка добре спрацювала для мене, ...

Для максимального підвищення ефективності навчання вчителі можуть дати учням можливість порівняти інформацію самооцінювання з інформацією, отриманою в результаті того оцінювання, яке здійснює вчитель(-ка). Такий тип автентичної взаємодії між учителем / учителькою та учнем / ученицею в процесі оцінювання спонукає учнів чесно і вдумливо оцінювати власну роботу та брати на себе відповідальність за своє навчання.

Учні можуть почуватися більш відповідальними за навчальний процес, якщо оцінюватимуть власні завдання або проєкти до того, як їх оцінять учитель(-ка) або однолітки. Вони також можуть писати коментарі до звіту про виконану роботу й листи із результатами навчання вчителям і батькам.

Портфоліо

Портфоліо — це цілеспрямовано складений набір зразків учнівських робіт, результатів самооцінювання та формулювань цілей, що відображають поступ учнів у навчанні. Учні зазвичай самі добирають роботи для портфоліо, але вчитель(-ка) може рекомендувати долучити конкретні зразки. Портфоліо — це потужний інструмент, який дозволяє учням бачити свої навчальні досягнення від класу до класу.

Практична структура портфоліо пов'язана з фактичним розташуванням зразків робіт, які можна організувати багатьма способами.

Відібрати та розмістити в портфоліо можна зразки робіт з усіх освітніх галузей, разом із історіями, тестами та проєктами.

Ознаки ефективних портфоліо:

- вони є організованими збірками робіт, які відібрали учні;
- їх регулярно оновлюють для забезпечення актуальності та повноти;
- допомагають учням перевіряти свої успіхи;
- допомагають учням розвивати позитивну *я-концепцію* особи, що навчається;

- доступні батькам або особам, які їх замінюють;
- докладно повідомляють про різні результати навчання учнів, які за інших обставин було б складно документувати;
- містять самооцінювання, яке описує учня / ученицю як особу, що навчається, а також як особистість;
- є дороговказом для майбутнього навчання, ілюструють наявний рівень досягнень учня / учениці;
- складаються з низки елементів, які репрезентують результати навчання, а також те, що учні знають, розуміють і можуть робити;
- містять критерії, за якими оцінювали роботу учня / учениці;
- сприяють оцінюванню, оцінці та комунікації щодо навчання учня / учениці;
- документують навчання різними способами — процес, продукт, зростання й досягнення;
- залучають різні роботи (малюнки, аудіо- та відеозаписи, фотографії, графіку, чернетки, журнали й завдання), які демонструють численні досягнення.

Зразки робіт не тільки надають достовірну інформацію про те, як учень / учениця виконує навчальну програму, а й забезпечують контекст для оцінювання власної роботи й формулювання значущих цілей навчання. Крім того, демонстрація конкретних зразків роботи учня / учениці й оцінювання, що ілюструє очікування навчальної програми, є ключем до завоювання довіри та підтримки батьків.

Існує важлива вимога до портфоліо: учні повинні долучати до нього письмові роздуми, пояснюючи, чому вони обрали певний зразок роботи. Сила портфоліо — в цих описах, реакціях і метакогнітивних роздумах. Деякі учні опановують майстерність викладу описів й особистих міркувань про свою роботу без будь-яких підказок. Учням, яким складно вирішити, що писати, допоможуть такі речення:

- Цей твір показує, що я знаю про...
- Я пишаюся цим твором, тому що...
- Люди, які знали мене минулого року, ніколи б не повірили, що я написав(-ла) цей твір, тому що...
- Цей твір був для мене найбільшим викликом, тому що...
- Моїм (моєму) (батькам, другові / подрузі, учителеві / вчительці) сподобався цей твір, тому що...
- Важлива річ, яку я відкрив(-ла) стосовно себе, — це...

Важливо, щоб учні зазначали, чи це завдання, результати виконання якого вони презентують, є типовою навчальною діяльністю, чи креативним проєктом (наприклад, реалізованим за власною ініціативою). Рівень допомоги також має значення: виконував(-ла) учень / уче-

ниця роботу самостійно, з партнером, під періодичним керівництвом учителя / вчительки чи вдома за підтримки батьків? Датування зразка, надання короткого контексту і вказівка на те, чи це попередній варіант роботи, чи остаточний, також мають важливе значення.

Формулювання цілей

Визначення цілей є природним наслідком співбесід, самооцінювання й оцінювання з боку однолітків. Учні та вчителі вирішують, на чому їм потрібно зосередитися в подальшому навчанні, ставлять перед собою цілі та планують кроки для того, щоб учні досягнули своїх цілей.

Цілі можуть бути як короткостроковими, так і довгостроковими. Короткострокові цілі невеликі й конкретні та, імовірно, їх буде досягнуто впродовж короткого періоду часу. Один зі способів допомогти учням сформулювати цілі — додати підказку в кінці завдання з самооцінювання, наприклад: «Наступного разу я...».

Учні ставлять довгострокові цілі, коли бачать загальну картину свого навчання й визначають конкретний напрям для вдосконалення. Довгострокові цілі є більш масштабними і загальними, для їх досягнення зазвичай потрібен тривалий час, іноді навіть кілька місяців.

Щоб навчити учнів ставити розумні цілі навчання — конкретні, вимірювані, досяжні, актуальні та своєчасні [53], — учителі мають рекомендувати їм шукати сильні сторони у своїй роботі, а також визначати напрями зростання.

Щоб допомогти учням розвинути навички формулювання цілей, учителі можуть звертатися до безпосереднього викладання.

Під час формулювання цілей учні повинні:

- брати до уваги свої сильні сторони;
- розглядати напрями, які потребують удосконалення;
- використовувати встановлені критерії;
- визначати ресурси, які їм знадобляться для досягнення успіху;
- розробляти плани, які дозволять їм досягти поставлених цілей;
- ділитися своїми цілями з однолітками, учителем / вчителькою, батьками;
- планувати терміни.

Учні можуть ставити конкретні цілі для кожної з навичок (говоріння, аудіювання, читання, письмо). Цілі можна встановлювати для повсякденної діяльності, довгострокової діяльності або на певний термін.

Коли учні опишуть те, що їм потрібно зробити, вони переходять до розроблення конкретного плану досягнення цілей. Учителі просять учнів надавати конкретну інформацію, наприклад, дату, до якої вони хочуть досягнути своєї мети, а також матеріали й ресурси, які їм знадобляться.

Результати самооцінювання, оцінювання з боку однолітків та результати формулювання цілей використовують для моніторингу та підвищення успішності учнів. Зібрану інформацію можна використати для планування майбутнього викладання, але її не враховують в оцінках табеля успішності.

Журнали навчання

Журнали навчання сприяють обізнаності учнів щодо результатів і процесу навчання. Заохочення, скеровування та практика формують в учнів здатність розмірковувати про навчальну діяльність, установлювати те, про що вони дізналися, визначати напрями, які потребують додаткових зусиль, а також особисті цілі навчання. Учням потрібні час і практика, щоб опанувати таке рефлексивне мислення, особливо на початкових стадіях. Журнали навчання, які ведуть учні та які регулярно перевіряє вчитель(-ка), є ефективним інструментом оцінювання, спрямованого на подальше навчання.

Керована рефлексія

Журнали допомагають учням відстежувати перебіг свого навчання й інформувати вчителя / вчительку про те, наскільки інтенсивної допомоги вони потребують. Учителі можуть запропонувати учням зосередитися на певному напрямі діяльності в навчальних журналах, наприклад, поміркувати про конкретний досвід або згрупувати словник і граматику в категорії, які свідчать про рівні розуміння, такі як «зрозумів, майже зрозумів, ще не зрозумів». Інформація, отримана під час періодичних зустрічей із учнями, присвячених журналам навчання, дозволяє вчителям планувати діяльність, спрямовану на покращення навчальних досягнень учнів.

Метакогнітивна рефлексія

Метакогнітивна рефлексія — це роздуми про власне мислення та процеси навчання. Учителі допомагають учням розвивати метакогнітивні стратегії за допомогою прямого пояснення, моделювання ситуацій і створення можливостей для практики учнів. Так учні стають ефективними мислителями, які самі контролюють свої розумові процеси й розвивають контроль над ними.

Учні використовують свої метакогнітивні навички для роздумів про те, що вони дізналися, як вони про це дізналися і що їм потрібно зробити для продовження свого навчання. За допомогою метакогнітивної

рефлексії учні зможуть контролювати власне навчання та зміцнювати прагнення до нього. Журнали навчання, співбесіди та матеріали з питань оцінювання — усе це сприятиме розвитку метакогнітивної обізнаності. Особисті роздуми про повсякденну діяльність, а також про результати тестів й іспитів можуть розширити самопізнання учнів. Учні бачать свій прогрес, що, своєю чергою, покращує їхню самооцінку.

Допоміжні списки

До журналів навчання можна додати списки, що полегшують рефлексію учнів. Для запам'ятовування особливо складних слів чи фраз учні можуть скласти власні списки. Створення списків допомагає учням орієнтуватися в навчанні, розпізнавати напрями, за якими їм необхідно вдосконалюватися.

Оцінювання з боку однолітків

Оцінювання з боку однолітків дозволяє учням вивчати роботу одне одного відповідно до визначених критеріїв, пропонувати стимули й робити пропозиції для вдосконалення. Таке оцінювання дає учням можливість ділитися своїми поглядами на вивчення української мови.

Для сприяння позитивному й ефективному оцінюванню з боку однолітків учителі повинні подбати про те, щоб учні розуміли критерії оцінювання та були зорієнтовані на конкретний аспект роботи однолітків. Учні повинні знати, як надавати конструктивний описовий зворотний зв'язок й уникати використання загальних термінів, таких як «добре» чи «погано». Учитель(-ка) має попросити учнів надати два позитивні коментарі та одне запитання стосовно роботи їхніх однолітків.

Оцінювання з боку однолітків буде ефективнішим, якщо учні:

- заповнять форми самооцінювання з урахуванням коментарів своїх однолітків;
- заповнять контрольний список питань щодо оцінювання з боку однолітків й обговорять результати з однолітком, пояснюючи зворотний зв'язок.

Оцінювання з боку вчителя / вчительки

Для оцінки й оцінювання успішності учнів із урахуванням результатів навчання, передбачених Державним стандартом, учителі використовують цілу низку інструментів. Оцінюючи різні види діяльності з використанням різних інструментів, таких як стандарти оцінювання, бальна шкала й ситуативні нотатки, учителі отримують точніше уявлення про успішність учнів.

Контрольні переліки, бальна шкала та рубрики оцінювання

Контрольні переліки, бальна шкала та рубрики оцінювання — це інструменти, які встановлюють конкретні критерії й дозволяють учителям й учням збирати інформацію й формулювати судження про те, що учні знають і можуть робити для досягнення визначених результатів навчання. Ці інструменти забезпечують систематичні способи збору даних про конкретну поведінку, знання та навички.

Контрольні переліки зазвичай мають формат «так / ні», коли йдеться про певні критерії, яким відповідають учні. Їх можна використати для запису спостережень щодо окремого учня / учениці, групи або цілого класу.

Критерії	Так	Досягнуто	Ще ні
	☐	☐	☐

Бальна шкала дозволяє вчителям фіксувати міру або частоту вияву поведінки, навичок і стратегій, які демонструє учень / учениця; вона може відображати цілу низку рівнів успішності. Бальна шкала визначає критерії та надає три або чотири варіанти відповідей для опису якості або частоти діяльності учнів.

Учителі можуть використовувати бальну шкалу для запису спостережень, а учні — як інструмент самооцінювання. Бальна шкала також надає учням інформацію для поставлення цілей і підвищення успішності. Якщо навчити учнів використовувати описові слова, такі як *завжди*, *зазвичай*, *іноді* й *ніколи*, це допомагає їм точно визначати конкретні сильні сторони й потреби. Що точнішим і детальнішим буде опис кожної точки шкали, то надійнішим буде інструмент. Ефективна бальна шкала використовує дескриптори (описи рівнів) із чітко зрозумілими показниками, такими як частота. Шкала, яка спирається на суб'єктивні дескриптори якості, такі як *задовільно*, *добре* або *відмінно*, є менш ефективною, оскільки один прикметник не містить достатньої інформації про те, які критерії вказані в кожній із точок шкали.

Учителі можуть збільшити оцінювальну якість контрольного переліку або бальної шкали, додавши два або три додаткові кроки, які дають учням можливість визначати навички, які вони хотіли б поліпшити, або ті, які вони вважають найважливішими. Наприклад, учителі можуть рекомендувати учням:

- поставити зірочку поряд із записом про навичку, яку вони вважають найважливішою для заохочення інших;

- обвести запис про навичку, яку вони найбільше хотіли б поліпшити;
- підкреслити назву тієї навички, яка є для них найскладнішою.

Рубрики оцінювання передбачають набір критеріїв для оцінювання успішності учня. Їхніми складниками є фіксована шкала вимірювань і докладний опис характеристик кожного рівня успішності. Ці описи орієнтуються на *якість* продукту або успішності, а не на *кількість*; наприклад, не на кількість абзаців, прикладів на підтримку ідеї, орфографічних помилок. Рубрики оцінювання зазвичай використовують, коли оцінюють успішність учнів, щоб долучити результат до оцінки задля звітності. Вони можуть підвищити узгодженість і надійність підрахунку балів.

У рубриках використовують набір спеціальних критеріїв для оцінювання успішності учня / учениці. Їх можна застосувати для оцінювання окремих осіб або груп і, як у випадку з бальною шкалою, порівнювати в часі.

Якість інформації, зібраної за допомогою контрольних переліків, бальної шкали та рубрик оцінювання, значно залежить від якості дескрипторів, обраних для оцінювання. Те, наскільки корисною буде ця інформація, залежить також від безпосередньої участі учнів в оцінюванні й від того, як вони розуміють наданий зворотний зв'язок.

Мета контрольних переліків, бальної шкали та рубрик оцінювання:

- забезпечити інструменти для систематичної реєстрації спостережень;
- забезпечити інструменти для самооцінювання;
- надати учням критерії перед збиранням й оцінюванням даних щодо їхньої роботи;
- записувати розвиток конкретних навичок, стратегій, установок і поведінки, необхідних для демонстрації навчання;
- уточнювати навчальні потреби учнів шляхом представлення звіту про наявні досягнення.

Поради щодо розроблення контрольних переліків, бальної шкали та рубрик оцінювання

1. Застосовуйте контрольні переліки, бальну шкалу та рубрики оцінювання стосовно результатів навчання.
2. Використовуйте прості, зрозумілі для учнів формати, які передаватимуть інформацію про їхнє навчання батькам.
3. Дбайте про те, щоб зазначені характеристики й дескриптори були чіткими, конкретними й доступними для спостереження.
4. Заохочуйте учнів допомагати в розробці відповідних критеріїв. Наприклад, які дескриптори демонструють рівні успішності, коли йдеться про написання твору?

5. Переконайтеся, що контрольні переліки, бальна шкала та рубрики оцінювання датовані: це дозволить відстежувати прогрес із плином часу.

6. Залишайте місце для ситуативних нотаток або коментарів.

7. Використовуйте звичні для учнів загальні шаблони, до яких можна швидко додати різні дескриптори, щоб відобразити результат, який оцінюють (або результати).

8. Надавайте учням рекомендації щодо створення та використання власних контрольних переліків, бальної шкали та рубрик оцінювання, які вони можуть використовувати для самооцінювання та визначення цілей.

Розроблення рубрик оцінювання та системи балів

За допомогою рубрик оцінювання можна ефективно оцінювати навчання учнів, а також безпосередньо, чітко й лаконічно інформувати їх про очікування. Щоб рубрики оцінювання були найбільш ефективними, вони мають дозволяти учням бачити прогрес у розвитку розуміння та навичок.

Якщо це можливо, рубрики оцінювання треба будувати з урахуванням внеску учнів. Варто почати з визначення того, який вигляд має якісна робота, заснована на результатах навчання. Аби продемонструвати учням, що таке зразкова або прийнятна успішність, необхідно наводити приклади. Використання рубрики дозволяє легко визначати, який вигляд матимуть зразкові та менш ніж задовільні рівні успішності. Найкращі рубрики мають від трьох до п'яти описових рівнів, що дозволяє бачити відмінності під час оцінювання продукту чи завдання. Рубрики можна використовувати для підсумовування цілей шляхом присвоєння балів кожному з різних рівнів.

Перш ніж розробити рубрику, учителям слід відповісти на такі питання:

- Які конкретні мовні результати пов'язані з цим завданням?
- Чи є в учнів певний досвід виконання цього або подібного завдання?
- Який вигляд має зразкове виконання?
- Які якості відрізняють зразкову роботу від інших рівнів?

**Див. Додаток 2
«Таксономія Блума»**

Учителі можуть почати з розроблення критеріїв для опису прийнятного рівня. Критерії не повинні виходити за межі початкового завдання, але мають відо-

бражати вищі навички мислення, що їх учні могли би продемонструвати в цих межах.

Під час розроблення критеріїв для балів і рівнів якості, відображених у рубриці, вчителям треба враховувати наведені нижче рекомендації.

Рівень 4 — це зразковий рівень. В описі слід зазначити, що всі аспекти роботи перевершують очікування від певного року навчання й демонструють зразкову успішність або розуміння. Це — «Молодець!».

Рівень 3 — це рівень, вищий від середнього. В описі слід зазначити, що всі аспекти роботи перевершують очікування від певного року навчання й демонструють переконливу успішність або розуміння. Це — «Так!».

Рівень 2 — це задовільний рівень. Цей рівень повинен указувати на мінімальні компетентності, прийнятні для задоволення очікувань від певного року навчання. Успішність і розуміння існують або розвиваються, але наявні деякі помилки, матеріал опанований не повністю. Це — «На правильному шляху, але...».

Рівень 1 — це рівень обмеженого опанування матеріалу. Цей рівень указує на те, що не відповідає очікуванням від певного року навчання; учень робить серйозні помилки, має значні недоліки в опануванні матеріалу або неправильні уявлення. Це — «Ні, але...». Учитель(-ка) повинен / повинна прийняти рішення про відповідне втручання, щоб допомогти учневі / учениці покращити результати.

Приклади і форми
рубрик оцінювання
див. у Додатку 5

Створення рубрик разом із учнями

Коли учні беруть активну участь у процесі оцінювання, це сприяє навчанню. Учні покращують свої результати, коли їм відома мета, коли вони бачать моделі та знають, як їхня успішність співвідноситься з результатами навчання.

Результати навчання стають зрозумілими, коли учні допомагають з описом критеріїв для оцінювання успішності. Учителі можуть організувати мозковий штурм й обговорення, щоб допомогти учням проаналізувати, яким є кожен рівень. При цьому доречно використовувати зрозумілу учням мову й заохочувати їх до виявлення значущих для них дескрипторів.

Для того щоб учні відпрацьовували й аналізували конкретні критерії для формування переліку критично важливих елементів, учителі можуть надавати зразки робіт. Пізніше їх можна буде використовувати для опису кожного рівня успішності.

Застосування рубрик може бути корисним для учнів. Завдяки їм учні стають більш компетентними в оцінюванні якості своєї роботи та власного прогресу. Наприклад:

- Учителі можуть залучати учнів до процесу оцінювання, запрошуючи їх брати участь у створенні рубрики. Цей процес сприяє глибшому розумінню очікуваних результатів і пов'язаних із ними критеріїв оцінювання.

- Після створення рубрики учні можуть застосовувати її для управління своїм навчанням.

Критерії, описані в рубриці, спрямовують рефлексивну діяльність учнів на їхню роботу й допомагають визначати цілі навчання для оцінювання певного виду діяльності. Учні можуть використовувати рубрику для оцінювання власної роботи або роботи однолітка, а також для планування наступних кроків у навчанні.

Неформальне спостереження

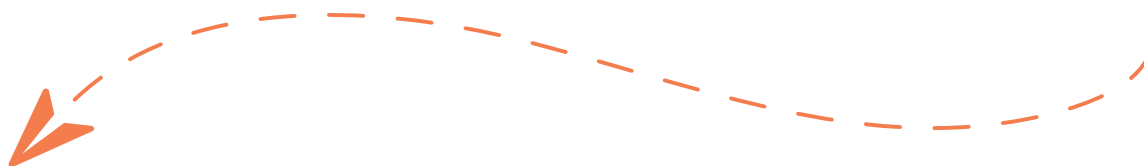
Неформальне спостереження є важливою частиною безперервного навчального процесу. Неформальне оцінювання передбачає спостереження за учнями, коли ті беруть участь у читанні тексту, співбесідах щодо роботи, яку вони виконують або вже виконали, а також у дискусіях, пов'язаних із їхніми знаннями про стратегії, які вони використовують. Учителі можуть подумки фіксувати, наскільки учні здатні досягти результатів, за потреби надавати зворотний зв'язок, стимули та похвалу.

Ситуативні нотатки

Ситуативні нотатки використовують для запису конкретних спостережень за поведінкою окремих учнів, їхніми навичками та стосунками, оскільки все це пов'язано з результатами навчальної програми. Такі нотатки містять сукупну інформацію про навчання учнів і напрям їхнього подальшого навчання. Ситуативні нотатки часто є відображенням постійних спостережень під час уроків, але їх також пишуть у відповідь на виготовлений продукт або виконану роботу учня / учениці. Вони короткі, об'єктивні й націлені на конкретні результати. Нотатки, зроблені під час або відразу після виконання певної дії, є зазвичай найточнішими. Ситуативні нотатки щодо діяльності конкретного учня / учениці можна передавати йому / їй періодично або за запитом. Про них також можна проінформувати на зустрічах учителя / учительки, батьків та учня / учениці.

Мета ситуативних нотаток:

- надання інформації про розвиток учня / учениці впродовж певного періоду часу;
- створення записів про індивідуальні потреби в навчанні;
- відображення спостережень за поведінкою у важливих ситуаціях, про яку за інших обставин не було б відомо;
- постійне інформування учнів, батьків й інших учителів про навчання.

Поради щодо створення та ведення ситуативних нотаток

1. Візьміть теку та призначте окрему сторінку для кожного учня / учениці. Записуйте спостереження, використовуючи теку-планшет і стікери. На кожному стікері напишіть дату й ім'я учня / учениці. Після запису нотаток розмістіть стікери на сторінці учня / учениці в теці.

АБО

Візьміть теку з роздільниками для кожного учня / кожної учениці й порожніми сторінками, де ви будете робити нотатки. Сторінки можна розділити на три стовпчики: дата, спостереження і план дій. Розмістіть список класу перед затискачем і робіть позначки навпроти імені кожного учня / кожної учениці, коли до його / її розділу теки буде додано нотатки. Так ви отримаєте інформацію про тих учнів, за якими ви спостерігали, і те, як часто ви це робили.

2. Подбайте, щоб ситуативні нотатки були короткими та сфокусованими (зазвичай не більше ніж кілька речень або фраз).

3. Зверніть увагу на контекст і будь-які коментарі або питання для подальшої діяльності.

4. Стежте за тим, щоб коментарі були об'єктивними. Робіть конкретні зауваження про сильні сторони учнів, особливо після того, як було записано кілька спостережень і помічено закономірність.

5. Задля точності спогадів робіть нотатки під час спостережень або якомога швидше після них.

6. За можливості записуйте коментарі регулярно.

7. Робіть нотатки в різний час і під час різних заходів для розроблення збалансованого профілю навчання учня / учениці.

8. Часто переглядайте нотатки, щоб переконатися, що вони є регулярними для кожного учня / кожної учениці, й узагальнюйте інформацію, пов'язану з тенденціями в навчанні.

Контрольний перелік для проведення спостережень

Спостереження за учнями в ситуаціях, коли вони вирішують проблеми, моделюють навички, думають уголос під час певної діяльності або взаємодіють з однолітками в різних навчальних ситуаціях, дає уявлення про навчання та зростання учнів. Учитель(-ка) з'ясовує, за яких умов успіх найбільш імовірний; що роблять окремі учні, коли стикаються з труднощами; як взаємодія з іншими впливає на навчання й концентрацію учнів і чого учні повинні навчитися в майбутньому. Спостереження можуть бути неформальними або суворо структурованими; можуть бути випадковими або запланованими на різні періоди часу в різних навчальних контекстах.

Контрольні переліки для проведення спостережень дають змогу вчителям швидко записувати інформацію про те, як учні виконують певні завдання відповідно до навчальної програми. Такі переліки, написані у форматі «так / ні», допомагають спостерігати за роботою учня / учениці відповідно до певних критеріїв. Їх можна використовувати для спостереження за окремим учнем / ученицею або групою учнів. Ці інструменти можуть також містити поля для коротких коментарів, які надають додаткову інформацію, необов'язкову для контрольного переліку.

Перш ніж використовувати контрольний перелік для проведення спостережень, учителі повинні переконатися, що учні розуміють, яку інформацію буде зібрано та яким буде її подальше використання. Контрольні переліки мають бути датовані — це забезпечить запис спостережень за певний період часу.

Поради щодо використання контрольних переліків для проведення спостережень

1. Визначте конкретні результати, які потребують спостереження й оцінювання.
2. Вирішіть, що шукати. Запишіть критерії або докази, які вказують на те, що учень / учениця демонструє результат.
3. Переконайтеся, що учні знають критерії та розуміють їх.
4. Визначте фокус спостереження, вибравши чотирьох-п'ятьох учнів у класі й один або два конкретних результати, за якими плануєте спостерігати.
5. Спостерігайте впродовж кількох занять звітного періоду й шукайте закономірності в роботі.
6. Датуйте всі спостереження.
7. Діліться спостереженнями з учнями, як особисто, так і в групі. Дбайте, щоб спостереження були конкретними, й опишуйте, як вони відображають мислення й навчання або сприяють їм. Наприклад: «Іванку, ти запропонував кілька ідей, які увійшли до першого десятка ідей твоєї групи. Ти допоміг своїй групі виконати завдання в установлений термін».
8. Використовуйте інформацію, отриману в результаті спостережень, для поліпшення або зміни подальшого викладання.

Оцінювання виконання

Оцінювання виконання пов'язане з тим, як учні застосовують здобуті знання, розуміння, навички, стратегії та ставлення до нових й автен-

тичних завдань. Завдання, що визначають рівень виконання, — це короткі заходи, які дають змогу учням продемонструвати свої знання, навички та стратегії. Вони добре структуровані й вимагають від учнів виконання певних дій. Вони можуть залежати від змісту або бути між-дисциплінарними й пов'язаними з реальним застосуванням знань, розуміння, навичок і стратегій.

Оцінювання виконання спрямоване на моделювання реальних ситуацій. У центрі уваги перебуває учень / учениця, тому контекст слугує одним із організаційних елементів процесу розвитку.

Учителі мають вирішити, яких результатів навчання треба досягти, і встановити конкретні критерії (як учні продемонструють знання й розуміння), які дозволять визначити, чи досягли учні результатів. Для оцінювання виконання зазвичай використовують рубрики або інструкції з підрахунку балів, які містять критерії для різних рівнів успішності учнів. Результати такого оцінювання практично формують оцінку, оскільки вони чітко вказують, на якому рівні учень / учениця розуміє результати навчання.

Особливості оцінювання виконання

Визначений контекст. Учні отримують значущий контекст для реального використання мови. Завдання організовані навколо однієї теми, що допомагає зануритися в контекст. Учні знають, яке завдання вони повинні виконати й із ким вони повинні взаємодіяти.

Автентичність. Завдання організовані так, щоб в учнів була реальна комунікативна мета, пов'язана з реальною аудиторією.

Орієнтація на завдання. Учні повинні дотримуватися чітко визначеного процесу, щоб створити та/або представити продукт, який вимагає використання другої мови.

Орієнтація на учня. Завдання повинні бути орієнтованими на учнів, які вивчають українську мову як другу, та реалістичними з погляду віку, культурного виховання та рівня когнітивної й мовної зрілості. Учні повинні створювати та/або представляти продукти з урахуванням реальних обставин, досвіду й інтересів.

Детальні приклади матеріалів для оцінювання в класі див. у *Додатку 6*

Оцінювання виконання допомагає учням зрозуміти, як розвивається їхня комунікативна компе-

тентність. Завдяки йому учні легко можуть стежити за своїм прогресом в ефективному використанні мови. Таке оцінювання повинне бути достатньо гнучким, прийнятним для кожного / кожної в класі, демонструвати значущість кожного учня / учениці.

Розділ 4. Стратегії навчання та викладання

Стратегії — це систематичні й усвідомлені плани, дії та думки, які учні обирають й адаптують до кожного завдання. Їх часто описують як знання того, що робити, як це робити, коли це робити та чому це корисно.

Учні використовують різні стратегії для підвищення ефективності свого навчання та спілкування. Стратегічна компетентність уже давно визнана важливим компонентом вивчення мови та комунікативної компетентності.

Щоб учні стали успішними стратегами в навчанні, їм необхідні:

- покрокова інструкція щодо стратегії;
- широкий спектр навчальних підходів і навчальних матеріалів;
- моделювання, практичні заняття та самостійна практика;
- можливості для перенесення навичок й ідей із однієї ситуації в іншу;
- здатність установлювати значущі зв'язки між навичками, ідеями та реальними життєвими ситуаціями;
- можливість бути незалежними й продемонструвати те, що учні знають;
- заохочення до самоконтролю та самокорекції;
- інструменти для осмислення й оцінювання власного навчання.

Учням необхідно розвинути навички з використання певної стратегії, перш ніж буде введено нову. З часом вони розроблять низку стратегій, що полегшать їхнє навчання.

Деякі стратегії навчання придатні для молодших, середніх і старших класів, тоді як інші можуть підходити тільки для певного рівня.

Учні повинні:

- знати, яку користь вони отримають від застосування стратегії, щоб стати мотивованими та залученими до навчання, а також розвинути волю до застосування стратегії;
- знати, які кроки необхідні для реалізації стратегії;
- знати, коли слід використовувати стратегію, щоб можна було забезпечити перехід до інших сценаріїв;
- знати, як скоригувати стратегію відповідно до своїх конкретних цілей, щоб бути гнучкими під час її застосування в різних контекстах;
- практикувати стратегію протягом тривалого часу, щоб розвинути майстерність.

Стратегії, що їх обирають учні, залежать від завдання, яке перед ними стоїть, а також від інших чинників, таких як улюблений стиль навчання, особистість, вік, ставлення й культурне походження. Стратегії, які добре працюють для однієї людини, можуть бути неефективними для іншої чи непридатними в іншій ситуації.

Для того щоб учні розвивали ефективні, незалежні, безперервні навчальні навички, необхідно сприяти стратегічному навчанню під час уроків української мови. Для формування розвинених мовних навичок, серед іншого й грамотності, учні мають навчатися стратегій, які можна використати у виконанні мовних завдань. Щоб учні засвоїли стратегії навчання, застосовують демонстрацію, надання інструкцій, керовану практику й незалежну практику зі зворотним зв'язком і підтримкою. Учням рекомендовано опановувати та застосовувати для поліпшення навчальної діяльності широкий спектр стратегій, зокрема стратегії вивчення першої та другої мов і загальні навчальні стратегії.

Стратегії вивчення та використання мови

Стратегії вивчення мови

Стратегії вивчення мови складаються з дій, що їх виконують учні для поліпшення власного процесу вивчення мови. Ці стратегії поділяють на три категорії: *когнітивні, метакогнітивні та соціальні/афективні*.

Когнітивні стратегії вивчення мови передбачають використання різних методів запам'ятовування нових слів і фраз, виведення граматичних правил, застосування раніше вивчених правил, угадування значення невідомих слів, використання різних способів організації нової інформації та пов'язування нової інформації з раніше вивченою мовою.

Метакогнітивні стратегії вивчення мови — це навички мислення більш високого порядку, які учні використовують для управління власним вивченням мови. Ці стратегії охоплюють планування вивчення мови, моніторинг вивчення мови й оцінювання успіху у вивченні мови.

Соціальні / афективні стратегії вивчення мови — це дії, які учні виконують під час або у зв'язку зі взаємодією з іншими людьми, щоб допомогти собі або зробити вивчення мови для себе більш ефективним. Ці стратегії передбачають методи, які учні використовують для регулювання своїх емоцій, мотивації та ставлення, щоб допомогти собі вивчити мову.

Стратегії використання мови

Стратегії використання мови — це дії, які виконують для поліпшення комунікації. Ці стратегії часто використовують не для того, щоб опанувати мову, а для того, щоб поліпшити комунікацію. Стратегії використання мови зазвичай діють у межах комунікативних режимів — *інтерактивного, інтерпретативного та продуктивного*.

Інтерактивні стратегії використання мови допомагають учневі або учениці підтримувати зв'язок із іншим носієм мови. До цих стратегій належать перефразування, яке компенсує брак словникового запасу, використання невербальних сигналів для спілкування та підбиття підсумків обговорення.

Інтерпретативні стратегії використання мови допомагають у розумінні мови. Ці стратегії передбачають використання візуальних засобів для полегшення розуміння, прослуховування або пошук ключових слів чи елементів, а також використання дискурсивних маркерів для відстеження розширених текстів.

Продуктивні стратегії використання мови допомагають у продукуванні мови. До цих стратегій належить використання ресурсів для збільшення словникового запасу або поліпшення текстів, уникнення складних структур шляхом перефразування та використання знань про шаблони речень для створення нових речень.

Загальні стратегії навчання

Загальні стратегії навчання передбачають дії, що їх виконують учні для поліпшення загальних результатів свого навчання. Як і у випадку зі стратегіями вивчення мови, загальні стратегії навчання можна об'єднати в три категорії: *когнітивні, метакогнітивні та соціальні / афективні*. Існує певна подібність між стратегіями вивчення мови і загальними стратегіями навчання, однак основна відмінність полягає в тому, що є метою певної стратегії: вивчення мови чи опанування інших понять. Останнє

часто передбачає вивчення предметної галузі, наприклад, соціальних досліджень або концепцій здоров'я, які вивчають через українську мову.

Когнітивні загальні стратегії навчання — це прямі стратегії, які учні використовують, щоб допомогти собі в навчанні. Ці стратегії охоплюють відображення понять, запам'ятовування фактів і мозковий штурм.

Метакогнітивні загальні стратегії навчання — це навички вищого порядку, які учні використовують для управління власним навчанням. До цих стратегій належать планування власного навчання (наприклад, вибір способу запам'ятовування фактів щодо соціальних досліджень українською мовою) та його оцінювання.

Соціальні / афективні загальні стратегії навчання — це дії, які учні виконують під час або у зв'язку зі взаємодією з іншими людьми, щоб поліпшити загальний процес свого навчання. Ці стратегії передбачають методи, які учні використовують для регулювання своїх емоцій, мотивації та ставлення, щоб допомогти собі вивчати поняття.

Викладання стратегій навчання

Стратегії потрібно вводити за необхідності. Коли стратегії вводять і пояснюють із погляду їхньої цінності для учня / учениці, а також демонструють і практикують упродовж тривалого часу, це стимулює довгострокові, значні поліпшення здатності учнів створювати змістовні повідомлення, опановувати мову й досягати результатів у царині української мови та культури. Усі учні мають користь від викладання стратегії, але окремі з них потребують різної міри підтримки в навчанні та використанні стратегій.

Поради щодо викладання нової стратегії навчання

1. Поясніть стратегію, обговоривши її призначення та завдання, для яких вона найбільш корисна.
2. Змодельуйте стратегію так, щоб учні могли спостерігати за процесом.
3. Навчайте кроків стратегії, пояснюючи причини кожного кроку так, щоб навчання учня / учениці ґрунтувалося на розумінні, а не на заучуванні напам'ять.
4. Одразу дайте учням можливість використовувати цю стратегію в їхній роботі. Забезпечте конструктивний відгук на те, як вони її використовують, контролюйте та підказуйте, коли це необхідно.
5. Перегляньте стратегію, моделюючи її знову, цього разу за допомогою моніторингу та підказок учнів.
6. Дайте змогу учням попрактикувати використання стратегії. Їм потрібно наперед подумати про те, як вони її використають.
7. Обговоріть з учнями, як цю стратегію можна використати за межами уроку української мови.

Учительські стратегії

Учительські стратегії — це методи та види діяльності, які використовують учителі, щоб допомогти учням самостійно навчатися, а також розвиватися й експериментувати з навчальними стратегіями.

Учні демонструють широкий спектр уявлень, попередніх знань, установок й улюблених прийомів у навчанні. Учителям рекомендовано розробити різні навчальні стратегії, щоб задовольнити всі потреби учнів.

Пропоновані нижче вчительські стратегії можна використовувати в різних класах.

Завдання на знання абетки

Виконуючи завдання на знання абетки, учні вчаться розпізнавати назви літер в абетці та звуки, що вони позначають. Ці завдання необхідно використовувати під час вивчення інших мов. Знання абетки не потрібно розглядати як обов'язкову умову для участі в інших видах діяльності. Важливо розпізнати звук, який позначає кожна літера, але також важливо зробити це в рамках значущих контекстів якомога раніше; наприклад, розглянути звуки у складі слів, щойно діти вивчать перші слова.

Можливі стратегії навчання учнів:

- уважно послушайте;
- визначте подібне й відмінне між аспектами української мови і вашої власної мови (мов);
- слухайте вибірково залежно від мети.

Сортування літер

Зберіть пластикові літери або роздрукуйте літери на квадратах паперу й попросіть учнів ідентифікувати кожен з літер абетки, назвавши їх або вказавши на них, коли буде запропоновано.

Діяльність зі слухового розпізнавання

Діяльність зі слухового розпізнавання вимагає, щоб учні розглядали й ідентифікували звуки в словах. Ці заходи можна використати для введення усного мовлення.

Можливі стратегії навчання учнів:

- використовуйте уявні образи для запам'ятовування нової інформації;
- шукайте закономірності та зв'язки;
- слухайте вибірково залежно від мети;
- визначте мету створення списку.

«Знайдіть правильний звук»

Зробіть або купіть флешкартки, що містять зображення об'єктів із назвами. Попросіть учнів прислухатися до певного звука, коли ви читаете кожне слово. Нехай учні збирають тільки ті картки зі словами, які містять потрібний звук; наприклад, усі картки зі словами, у яких є [ж]. Потім учні здають картки, повторюючи при цьому слова. Якщо учні помиляються, просто візьміть картку, укажіть на слово й повторіть його, вимовте окремо звук, який позначає літера, і рухайтесь далі.

Сортування звуків

Створіть або купіть флешкартки, що містять зображення об'єктів із назвами. Попросіть учнів слухати слова, коли ви їх читаете, та вирішити, до якої «звукової категорії» (наприклад, [ш] або [шч]) вони належать. Учні повинні взяти кожну картку й покласти її на відповідний стосик, повторюючи при цьому слово. Якщо учні помиляються, просто візьміть картку, укажіть на слово й повторіть його, вимовте окремо звук (звуки), що позначає літера, а потім покладіть картку на правильний стосик.

Графічні організатори

Графічний організатор — це візуальний елемент, який відображає слова або поняття в категоріях, щоб показати, як вони співвідносяться. У ньому інформацію організовано так, що її можна легко зрозуміти, запам'ятати та застосувати. Візуальне відображення поняття дозволяє учням зосередити увагу на розвитку мови. Графічні організатори пов'язують мову й зміст, часто прокладаючи місток до знань, які учень / учениця, можливо, вже має у своїй рідній мові.

Використання графічного організатора для вивчення нових концепцій — це ефективний спосіб залучити учнів до дискусії та спонукати їх вивчати основну лексику в значущому контексті.

Учителі мають навчати учнів використовувати графічні організатори, моделюючи й пояснюючи, як ці інструменти допомагають їм організувати своє мислення. Потрібно, щоб після аудиторної практики з різними графічними організаторами учні мали змогу вибрати відповідні організатори, пов'язані з їхньою метою, пояснити свій вибір й ефективно використовувати організатори.

Графічні організатори можна використовувати кількома способами. Наприклад, учителі можуть:

- використовувати їх до, під час або після уроку;
- давати їх учням порожніми, частково заповненими або повними (тобто як навчальний посібник);
- наповнювати їх разом із учнями або давати учням можливість

попрацювати з ними індивідуально або в групах;

- допомагати учням отримувати інформацію з інформаційних текстів, презентацій, медіатекстів або інших мовних ресурсів;
- використовувати їх, щоб допомогти учням у процесі письма;
- використовувати їх як інструменти оцінювання, коли учні вставлятимуть окремі слова, малюнки або короткі фрази, щоб продемонструвати свої знання та розуміння більш повно, ніж вони поки що здатні зробити з застосуванням другої мови [18].

Приклади та форми графічних організаторів див. у Додатку 4

Мозковий штурм

Мозковий штурм ефективний для формування списків ідей і заохочення інтересу й ентузіазму до вивчення нових понять або тем. Учні також можуть використовувати мозковий штурм для організації своїх знань та ідей. Інформація, зібрана під час мозкового штурму, може слугувати відправною точкою для більш складних завдань, таких як проєкти, плани, ментальні карти або прийняття рішень.

Мапа концептів

Мапування концептів може допомогти учням візуалізувати, як пов'язані ідеї, та зрозуміти лінгвістичні відношення, а також сприяти організації знань. Процес мапування концептів може поліпшити усне спілкування учнів, їхнє розуміння та навички вирішення проблем. Мапи концептів визначають ключові ідеї, які необхідно засвоїти; їх можна використовувати, щоб полегшити вивчення ключових ідей, для повторення або підбиття підсумків блоку тем чи уроку. Розробляючи мапу концептів, учитель(-ка) й учні визначають набір понять, пов'язаних із обраною темою. Поняття ранжують за спорідненіми групами від загальних до специфічних. Пов'язані поняття з'єднують, а ці зв'язки потім можна пояснити за допомогою малюнків, візуальних ефектів або слів, фраз або речень українською мовою.

Прийняття рішень (таблиця ПМЦ)

Таблиці ПМЦ — це різновид таблиці, графічний організатор, за допомогою якого учень / учениця розглядає **Плюси**, **Мінуси** та **Цікавинки** (або наслідки), пов'язані з темою, рішенням або ідеєю. Учні можуть використовувати позитивну, негативну й цікаву інформацію (тобто таблицю ПМЦ) для порівняння та зіставлення ситуацій, ідей або позицій. Таблиці ПМЦ надають учням формат для організовування інформації й оцінювання своїх знань та ідей.

Таблиці ЗХВ

ЗХВ — це стратегія мозкового штурму, яка спонукає учнів бути активними. Таблиця ЗХВ стимулює учнів думати про те, що вони **Знають** про тему, що вони **Хочуть** знати та що вони зрештою **Вивчили**. Цей засіб допомагає учням пройти триетапний процес активації фонових знань, розробки мети навчання та підбиття підсумків.

Учні починають зі створення таблиці з трьома стовпчиками. У першому стовпчику записують інформацію, яку вже *Знають* із певної теми. У другому пишуть перелік питань, на які вони *Хочуть відповісти* в цій темі (ці питання забезпечують фокус для читання). У третьому стовпчику учні записують інформацію, яку вони *Вивчили* з цієї теми.

Примітка: коли йдеться про молодших учнів або тих, хто має обмежені знання мови, учитель(-ка) робить цю вправу з класом і сам(-а) записує відповіді учнів у таблицю ЗХВ.

Інструкції щодо використання таблиці ЗХВ

Роздайте учням таблиці ЗХВ або попросіть намалювати їх на аркуші паперу. Почніть обговорення того, що учні вже знають про нову тему (наприклад, коти, Різдво тощо).

1. Що я знаю. Працюючи самостійно або в парі, учні записують те, що вони знають, у стовпчику «З».

2. Хочу знати. Обговоріть з учнями те, що вони хочуть дізнатися, або попросіть їх поговорити в парах. Потім попросіть записати конкретні питання, які мають учні щодо цієї теми, у стовпчику «Х».

3. Вивчено. Наприкінці уроку запитайте учнів, чи знайшли вони відповідь на будь-яке зі своїх питань у стовпчику «Х». Поділіться будь-якими «так» із усією групою та попросіть учнів записати підсумок того, що вони вивчили, у стовпчику «В».

Коли використовувати

Використовуйте ЗХВ для початку та завершення будь-якого уроку, допомагаючи учням отримати доступ до фонових знань, сформулювати питання й документувати здобуту інформацію. Цю таблицю також можна використовувати як інструмент моніторингу / відстеження під час читання.

Варіація:

Читання ЗХВ. Попросіть учнів сформулювати нові питання в розділі «Хочу знати» та записати відповіді на свої питання в розділі «Вивчено» у процесі читання.

Мапи сюжету

Мапи сюжету — це графічні зображення ключових елементів тексту: персонажа, подій, проблеми або цілі, настрою, теми та розв'язки. Вони забезпечують візуальні плани, які допомагають учням зрозуміти елементи історії та розвиток сюжету, а також запам'ятати зміст історії.

Поради щодо роботи з мапами сюжету

1. Перегляньте ключові елементи тексту: події, характери, настроїв, обстановку, конфлікт, тему, розв'язку тощо. Ці елементи можна записати на великій дошці у вигляді діаграми або у вигляді мапи сюжету.
2. Учні слухають (читають) розповідь або переглядають фільм. Надайте їм шаблон для мапи сюжету. Учні вносять ключову інформацію, коли ви моделюєте процес. Нагадайте учням, що записувати треба тільки основні події.
3. Змоделюйте з учнями старшого віку спосіб використання ключової інформації для визначення теми. Попросіть їх записати тему на відповідній ділянці мапи. Щойно учні ознайомляться з мапами сюжету, вони будуть готові використовувати їх самостійно для аналізу прочитаних історій або переглянутих фільмів.

Діаграма Венна

Діаграма Венна — це тип графічного організатора, який використовують для порівняння та контрасту. Вона допомагає учням виявити подібні й відмінні якості. Діаграма наочно показує взаємозв'язок між групою (набором) різних речей. Використання діаграм Венна дозволяє дітям сортувати дані у два або три кола, які перетинаються. Такі діаграми можуть бути корисними для складання логічних тверджень, наприклад, *якщо — то; усі / деякі / ніякі (не) можуть бути*.

Під час вивчення діаграми Венна або роботи з молодшими учнями використовуйте конкретні матеріали, такі як листівки, карти, мотузки або обручі, які учні можуть переміщувати. Для створення діаграм Венна стануть у пригоді комп'ютерні програми та платформи, такі як *canva.com* й інші.

Діаграми «Y»

Діаграми «Y» — це графічні організатори, які використовують для організації уявлень про те, як звучить, сприймається та який вигляд має та чи інша тема. Наприклад:

Звучить

- учні розмовляють, співають;
- учителі запитують;
- дзвінок дзвонить.

Сприймається

- дружелюбно;
- тепло;
- як щось велике;
- турботливо.

Має вигляд

- різнобарвна;
- чиста й акуратна;
- схожа на книжки;
- технологічна.

Спільноти, наприклад, школа

Заповнення пропусків

Для застосування цієї стратегії в друкованому тексті пропускають слова, фрази або літери. Учні використовують мовні системи для вставлення слів або літер, щоб текст набув змісту. Заповнення пропусків сприяє розвитку уваги до правил мови (наприклад, орфографії, граматики). На початку уникайте занадто великої кількості пропусків і послідовного пропуску занадто великої кількості літер або слів одного типу (наприклад, прикметників).

Пропуски на рівні літер

Доберіть широковживані слова з усної лексики учнів, зі списків слів у класі або з текстів для читання та відтворіть, пропускаючи ключові літери. Почніть із послідовного проходження шаблону (наприклад, видаліть першу літеру, видаліть останню літеру). Учні повинні знати, яке слово вони намагаються вимовити (його вже вимовляли й практикували в класі або воно перебуває в знайомому контексті, тобто в реченні з розповіді). Щойно учні стануть більш вправними, обирайте слова, які легко сплутати. Цей вид головоломки можна обіграти як таємниче повідомлення, яке щоранку з'являється на дошці як завдання «зроби зараз».

Пропуски на рівні слів

Доберіть речення з текстів, які учні прочитали або які належать до їхнього мовного досвіду (фрагменти виконаного письмового завдання, продиктовані учнем), і відтворіть їх, пропускаючи ключові слова. Почніть зі знайомих учням типів пропусків, наприклад, видаліть прикметники. Учень повинен уміти використовувати контекст речення, щоб угадати слово, яке підходить. На початковому етапі бажано дати учням перелік можливих слів на вибір.

Поради щодо заповнення пропусків

1. Спочатку усно познайомте учнів із заповненням пропусків. Прочитайте уривок уголос, час від часу роблячи паузи, щоб спонукати учнів закінчити рядки або фрази відповідними словами, які підходять за значенням.
2. Доберіть або напишіть власний текст, що відповідає рівню розуміння учнів. Залиште перше речення без змін. Видаліть кілька слів із решти тексту, залишивши без змін й останнє речення. Існує кілька способів вирішити, які слова видаляти: наприклад, ключові слова, що стосуються теми речення, або ті, що мають певну граматичну функцію, такі як займенники або прикметники.
3. Замініть слова пропусками однакової довжини, щоб не було ніяких підказок щодо довжини видалених слів.
4. Порадьте учням знайти будь-які підказки в тексті або використувати те, що вони знають про тему чи мову, щоб з'ясувати, якими можуть бути відсутні слова.
5. Попросіть учнів пояснити, чому вони вважають, що певне слово відповідає пропуску в реченні. Якщо пропозицій більше, ніж одна, учні можуть обговорити причини свого вибору й вирішити, яка пропозиція краща. Обмін ідеями є важливим аспектом цієї стратегії навчання.

Спільне (коопероване) навчання

Спільне навчання передбачає, що учні працюють у невеликих групах під час виконання завдань або проєктів. Завдання структуровані так, що кожен член групи робить свій внесок. Успіх ґрунтується на результатах роботи групи, а не на результатах окремих учнів.

Спільне навчання підкреслює взаємозв'язок і сприяє співпраці, а не конкуренції. Створення та підтримка норм (стандартів) співпраці для груп розвиває концепцію спільноти учнів.

Спільна навчальна діяльність відіграє важливу роль у підвищенні поваги учнів одне до одного, розуміння здібностей, інтересів і потреб одне одного. Ці заходи сприяють прийняттю ризиків і формуванню команд, а також розвитку групової відповідальності та соціальних навичок. Групова робота дозволяє учням узяти активну участь у процесі опанування мови, адже викладач повинен подбати, щоб ця робота була виконана українською мовою. Потрібно, щоб учні вивчили українською мовою такі фрази: «Тепер твоя черга. Що ти хочеш зробити перш за все? Що ти думаєш про...?»

Можливі стратегії навчання учнів:

- ініціювати та підтримувати взаємодію з іншими людьми;
- працювати спільно з однолітками в малих групах;
- працювати з іншими людьми для вирішення проблем;
- інтерпретувати та використовувати різні невербальні сигнали для спілкування;
- повторити частину того, що хтось сказав, щоб підтвердити взаєморозуміння.

Поради щодо спільної навчальної діяльності

1. Створюйте невеликі, різноманітні групи, щоб учні могли вчитися на сильних сторонах і здібностях одне одного.
2. Структуруйте групи так, щоб кожен / кожна в групі відповідав(-ла) за якусь частину завдання і від спільної діяльності учасників / учасниць залежав успіх групи. Призначте ролі в кожній групі. Чергуйте ролі так, щоб усі учні мали змогу випробувати кожную роль.
3. Обговорюйте та моделюйте навички співпраці, такі як уміння слухати, дозволяти іншим говорити, просити про допомогу, досягати консенсусу та виконувати завдання за відведений час. Надайте учням можливість практикувати ці навички й отримувати зворотний зв'язок і необхідну підтримку.
4. Дайте учням час оцінити процес спільного навчання як індивідуально, так і в групі.

Кутки

Під час використання цієї стратегії учні висловлюють свою думку, перебуваючи в різних кутках і вислуховуючи погляди своїх однокласників. Це сприяє розумінню та повазі до інших людей.

Для початку оголосіть, чим буде кожен куток кімнати. У кожному кутку можна розмістити реальні предмети або малюнки. Поставте питання та попросіть учнів подумати над цим питанням і вирішити, який куток найкраще відображає їхнє мислення або їхню відповідь на це питання. Потім учні йдуть у призначений куток й обговорюють свої відповіді з іншими учнями, які вибрали цей куток. Для узагальнення та представлення обговорюваних ідей вибирають представників від кожного кутка.

Приклад застосування стратегії

Обговорюючи свята й урочистості, розмістіть у кожному кутку кімнати символ, що представляє якесь свято: ялинкову прикрасу, зображення святкового торта, великодній кошик і календар, на якому обведений важ-

ливий для родини день. Поставте таке запитання: «Яке свято (яка урочистість) найважливіше для вас і чому?»

Учні йдуть у куток того свята (урочистості), яке вони вважають найважливішим. Учасники в кожному кутку обговорюють свої ідеї, а потім слухають і перефразовують ідеї всіх інших кутків.

Вісім квадратів

Ця навчальна стратегія корисна для отримання доступу до фонових знань та для їх аналізу і особливо корисна учням, які зазнають труднощів, оскільки вони зазнають впливу такої інформації знову й знову.

Вісім квадратів діють як гра з пошуку предметів. Учні видають аркуш паперу, розділений на вісім квадратів, у кожному з яких указують конкретний фрагмент інформації, яку потрібно відшукати. Вісім квадратів можуть містити запитання про мову, їжу, мистецтво або на будь-яку іншу актуальну тему. Потім учні повинні пройти по кімнаті, розшукуючи однокласників, які можуть надати потрібну інформацію та підписати відповідний квадрат. Нарешті вчитель(-ка) закликає учня / ученицю поділитися ім'ям та інформацією з одного квадрата свого аркуша з класом. Людина, чиє ім'я з'явиться в квадраті, буде наступною, хто виступить перед класом. Одного учня / одну ученицю можна викликати лише один раз.

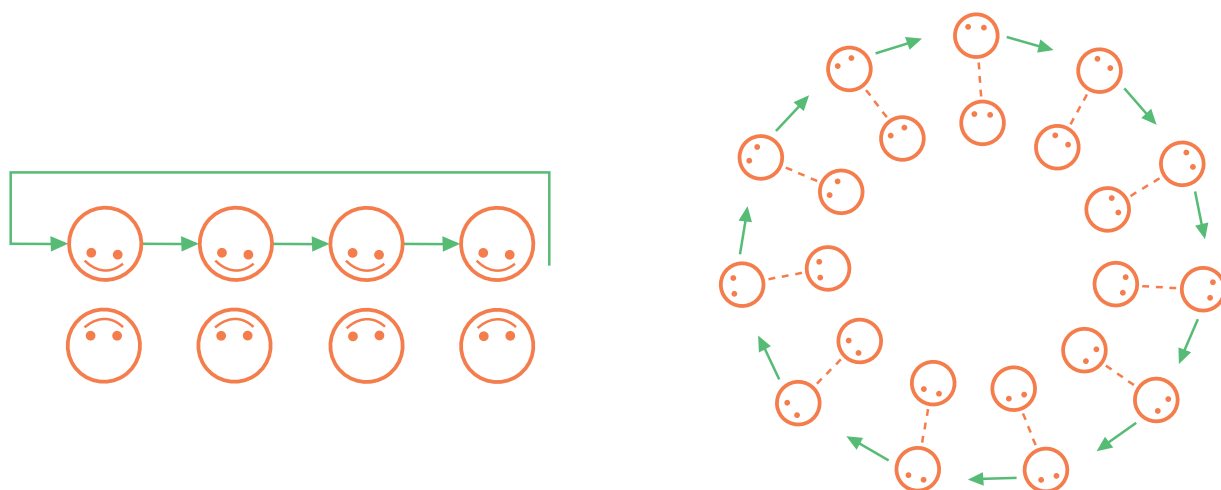
Приклад застосування стратегії

Знайди когось, хто може:			
назвати літери української абетки	назвати три частини тіла українською мовою	назвати чотирьох членів сім'ї українською мовою	заспівати просту пісню українською
визначити різницю між рідною мовою та українською	назвати два види транспорту українською	назвати три предмети одягу українською	назвати стратегію запам'ятовування нових слів

Усередині / зовні кола

Усередині / зовні кола — це ефективний спосіб організації заняття, на якому учні можуть працювати з кількома партнерами поспіль. У цій вправі учні утворюють два концентричних кола, причому учасники обох груп стоять обличчям одне до одного. Кожен учень / кожна учениця працює з людиною, що стоїть перед ним: вони обговорюють, описують або практикують. Потім учні пересуваються праворуч або ліворуч по колу

і повторюють вправу доти, доки кожен / кожна з них не попрацює кілька разів із різними партнерами(-ками).

Ту саму процедуру можна використати, щоб розробити й поставити власні запитання. Учні можуть практикувати розмовний обмін, такий як просте привітання, запитання про вік, про улюблені речі або будь-яку іншу взаємодію. Ця навчальна стратегія є ефективним способом заохочення кожного кожного учня / кожної учениці до участі в засвоєнні навичок і концепцій, які можуть потребувати різної кількості повторень, наприклад, опанування словникового запасу та граматики.

Можна застосувати варіацію цієї стратегії — утворити дві лінії учнів, які стоять обличчям одне до одного, що особливо корисно, коли немає місця для створення кіл. Одна з ліній переміщується, і людина з одного кінця лінії щоразу переходить до другого кінця.

Приклад застосування стратегії

Кожному учневі / кожній учениці видають картку, на якій зображено предмет із лексичного поля, такого як сім'я, частини тіла, тварини або свята. За сигналом учителя(-льки) учні переходять на кілька місць уліво або вправо і представляють картки з малюнками своїй парі. Кожен учень / кожна учениця намагається назвати предмет, зображений на картці іншого. Якщо учень / учениця не може відповісти, то відповідь дає його партнер(-ка).

Щоб задовольнити потреби учнів із різними рівнями розвитку, додайте текст на зворотному боці картки й запропонуйте кожному учневі / кожній учениці словничок, що відповідає його / її рівню, щоб усі вивчили хоча б по одному новому слову.

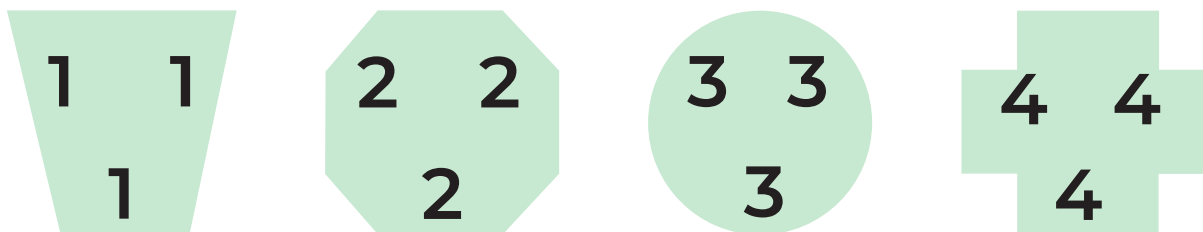
Мозаїка

Мозаїка (інша назва «ажурна пилка») — це стратегія організації спільних навчальних груп для поділу робочого навантаження в більших проєктах.

Об'єднайте учнів у групи по чотири людини. Ці групи будуть домашніми групами учнів. Опишіть проєкт, окресліть обов'язки, навички, які необхідно розвивати, і чітко поясніть, як учнів будуть оцінювати. У домашніх групах кожен погоджується на певну роль і стає «експертом(-кою)» із цієї ролі для групи.

1	2	1	2	1	2
3	4	3	4	3	4

Потім експерти з однієї теми для кожної домашньої групи збираються разом, щоб сформувані експертні групи. У цих групах вони працюють зі своїм конкретним аспектом проєкту і вирішують, як представити або навчити цього інших членів домашніх груп.

Щойно учні закінчують роботу в експертних групах, вони повертаються у свої домашні групи. Використовують те, що дізналися, і навчають цього інших членів групи, залишаючись експертом у цій ролі для своїх груп.

Логічні дії можуть допомогти учням досягти результатів, які стосуються історичних і сучасних елементів культури, а також результатів, сфокусованих на використанні стратегій для максимізації ефективності навчання.

Поради щодо активності «Мозаїка»

Під час роботи груп спостерігайте за прогресом учнів, записуйте свої спостереження для зворотного зв'язку і втручайтеся, щоб допомогти, якщо це необхідно. Заохочуйте членів групи до спільного вирішення будь-яких проблем.

Подумай — обговори в парі — поділися

У вправі «Подумай — обговори в парі — поділися» учні думають індивідуально, звертаються до партнера та обговорюють у парах (або трійках), а потім діляться відповідями з великою групою. Цей тип роботи забезпечує гнучкість, його можна використовувати впродовж усієї навчальної діяльності. У вправі «Подумай — обговори в парі — поділися», як

правило, учнів просять підбити підсумок, поставити питання або прояснити ідеї. Усі учні відповідальні за те, щоб активно слухати й робити свій внесок у роботу групи та/або класу, що робить цю стратегію цінною для учнів, які зазвичай неактивні, або для тих, кому складно активно слухати. Крім того, оскільки учні об'єднуються в пари або трійки, вони зазнають впливу моделей мовної реакції та соціальної поведінки однолітків.

Формування навчальних груп

Зазвичай учням бажано працювати з різними партнер(к)ами впродовж певного періоду часу. Залежно від характеру завдання заняття можна організувати для пар, трійок і невеликих груп різними способами. Пари або невеликі групи швидко формують для виконання певного завдання за короткий проміжок часу. Пари або групи можна сформувати випадковим чином або визначити заздалегідь. Після об'єднання в пари або групи можна призначити різні ролі в групі, знов-таки випадковим чином або цілеспрямовано до початку дії або завдання. Далі наведено деякі способи утворення груп і призначення ролей.

Список на дошці

Ця стратегія добре підходить для тих випадків, коли учні закінчують свою роботу в різний час. Учень або учениця, який / яка виконав(-ла) одне завдання, пише своє ім'я на дошці. Коли на дошці написано три імені, ці учні утворюють нову групу й переходять до наступного виду діяльності.

Пари

Учитель(-ка) може підготувати і розподілити набори карток із парами малюнків, слів, текстів, які доповнюють одне одного; учень / учениця знаходить свою пару, шукаючи іншого з відповідною картою. У такому разі добирання пар саме по собі перетворюється на процес навчання. Наприклад, в однієї людини є одна частина сталого вислову (*доброго*), а в іншій — друга частина (*ранку*). Використовуйте набори карток із такими категоріями:

- країни та столиці;
- протилежності;
- синоніми;
- словесні асоціації (*червоне / яблуко, медсестра / лікарня*);
- ім'я та прізвище;
- половина фігури або картини;
- дворядкові розмовні обміни або діалоги;
- імена та прізвища історичних діячів, відомих людей.

Випадкові групи

Учні отримують номери або витягують імена, фігури, шматочки пазла чи зубочистки з торбинки або капелюха. Процес формування груп може відбуватися за такими категоріями:

- місяць народження;
- міста;
- області;
- пори року;
- погодні явища;
- різні форми відмінюваного дієслова;
- одяг;
- гральні карти.

Групові ролі

Ролі в спільній навчальній групі залежать від поставленого завдання. Перед призначенням ролей перегляньте завдання й визначте, які ролі необхідні для успішної роботи групи. Ролі можуть бути такими:

Контролер(-ка)	Гарантує, що всі розуміють, яку роботу слід виконувати
Натхненник / натхненниця	Закликає всіх членів групи зробити свій внесок і дає позитивні відгуки про ідеї
Менеджер(-ка) матеріалів	Збирає матеріали, необхідні для виконання поставленого завдання. Наприкінці завдання повертає матеріали і долучається до роботи групи
Спостерігач(-ка)	За контрольним переліком слідкує за навичками та стратегіями, які використовує група
Інтерв'юер(-ка)	Запитує про інформацію та думки в інших членів групи
Записувач(-ка)	Веде письмовий облік виконаних робіт
Репортер(-ка)	Доповідає про роботу групи решті класу
Хронометрист(-ка)	Дивиться на годинник і стежить за тим, щоб група виконала завдання за відведений час

Під час розподілу ролей для класу поясніть і змодельуйте їх. Дайте учням можливість попрактикувати ці ролі. Підкресліть, що всі ролі однаково важливі та сприяють успіху групи.

Спільне навчання дозволяє учням вивчати і застосовувати важливі соціальні та комунікативні навички. Воно розширює перспективу, заохочує

до міркувань на більш високому рівні, створює соціальну підтримку й дає змогу учням брати участь в осмисленій, вдумливій діяльності.

Прогулянка галереєю

Прогулянка галереєю [13] — це активність, що дозволяє учням обговорювати й демонструвати результати виконаних у класі завдань подібно до того, як митці демонструють свої твори на «виставці». У цей спосіб учні можуть поділитися результатами проєктів, виконаних у групі, або індивідуальними відповідями в роботі з текстом, щоб отримати зворотний зв'язок від своїх однолітків. Прогулянка галереєю дозволяє учням переглядати чужі роботи, у тому числі презентації, опрацьовувати зміст у процесі підготовки до подальшого обговорення або досягнення консенсусу.

Поради для прогулянок галереєю

Учитель(-ка) або учні створюють плакати, що представляють різні аспекти теми. Плакати також можуть бути результатом вивчення певної теми окремими учнями або невеликими групами. Одна людина є куратором / кураторкою та пояснює виставку.

Учні об'єднуються в пари і йдуть до плакатів, розташованих по всьому приміщенню. Вони уважно розглядають плакати, обговорюють їх із партнером / партнеркою і записують свої спостереження та важливі моменти обговорення. Потім переходять до наступного плаката й повторюють дії.

Учні переглядають свої записи, а потім складають індивідуальні списки тих спостережень, які вважають найважливішими.

Кожен учень / кожна учениця ділиться своїм індивідуальним списком із кимось іще, крім людини, яка від початку була з ним у парі, й обговорює інформацію з новим партнером / новою партнеркою, щоб створити спільний список.

Кожна пара учнів знаходить іншу пару й узгоджує спільний список для цієї групи.

Подальша діяльність може передбачати письмові резюме, список спостережень усього класу або короткі усні сесії зворотного зв'язку.

Ігри

Якщо учні вже добре володіють мовою, ігри можуть стати ефективним засобом вивчення нової лексики, закріплення понять й оцінювання навичок грамотності. Завдання вчителя / вчительки полягає в тому, щоб знайти або розробити ігри, у яких учні мають використовувати

фрагменти мовлення, а не тільки давати однозначні відповіді. Важливо передбачити різноманітні ігри, які залучають увесь клас, невеликі групи, пари, окремих людей; які передбачають указівки вчителя / вчительки або самостійну діяльність. Ігри часто бувають:

- інтерактивними;
- такими, що вимагають співпраці;
- конкурентними;
- веселими;
- з чітко визначеними правилами;
- такими, що закінчуються в заздалегідь визначеній точці.

Учителі другої мови у світі часто застосовують, наприклад, такі ігри: «Саймон каже», «Навколо світу», «Іди рибалити» та «Двадцять питань».

Поради щодо ігрових заходів

1. Мовне поняття, таке як лексичне поле (*школа*), граматична структура або сфера знань (*географія*) повинне бути у фокусі гри.
2. Максимально зосередьтеся на взаємодії між учнями.
3. Надайте можливості для спроб і помилок; учні повинні багато вправлятися.
4. Використовуйте ігри для закріплення того, що викладаєте в класі.

Серії Гуїна (повторення дій)

Серії Гуїна — це чудовий спосіб перевести учнів з аудіювання на розмовну мову; він також забезпечує хороший контекст для навчання функціональних масивів мови. Для цієї стратегії підготуйте серію з шести — восьми коротких тверджень, що описують логічну послідовність дій, які відбуваються в певному контексті, наприклад: устанавлення вранці, підготовка до занять, приготування їжі, використання бібліотеки, телефонний дзвінок. Усі висловлювання повинні містити дієслова, ужиті у формі одного й того самого часу й особи. Презентуйте ці твердження класу усно, супроводжуючи їх діями. Клас реагує спочатку шляхом імітації відповідних дій, а потім повторює інструкції під час виконання дій. Наприклад:

Під час підготовки серії Гуїна варто забезпечити простий реквізит і візуальні ефекти, принаймні для деяких видів діяльності.

Діяльність із обміну інформацією

Учні повинні обмінюватися інформацією для виконання таких завдань, як вирішення проблеми, збирання інформації або прийняття рішень. Об'єднайте учнів у пари чи групи. У когось із пари / групи є інформація або думка, яку інший партнер / інша партнерка повинен / повинна або хоче з'ясувати. Цю діяльність можна проводити в парах, під керуванням учителя чи із залученням груп учнів. Вона може бути чітко структурованою або досить відкритою; використовують таку стратегію найчастіше для закріплення раніше засвоєної лексики та структур.

В ідеалі, діяльність із обміну інформацією повинна бути максимально наближена до реального життя, запитання та відповіді мають бути такі самі або схожі на ті, які трапляються в реальних життєвих ситуаціях. Тоді учні матимуть мету для обміну інформацією; це може бути, наприклад, завдання, головоломка чи необхідність ухвалити рішення.

Приклад діяльності з обміну інформацією

1. Організуйте учнів у пари, а також визначте та проаналізуйте лексику й структури, необхідні для проведення діяльності. Наприклад, у вправі можна використати базову структуру питання й лексику, пов'язану з об'єктами, що є в класі.
2. Дайте учневі / учениці А малюнок, що зображує знайому сцену, наприклад, усередині класної кімнати. Дайте учневі / учениці Б зображення тієї самої сцени з деякими змінами; наприклад, додані або відсутні об'єкти. Учні ставлять одне одному запитання українською мовою, щоб визначити, яких об'єктів немає на їхніх малюнках. Вони домальовують ці об'єкти. Після завершення учні оцінюють точність свого спілкування, порівнюючи свої малюнки.
3. Ходіть по класу, поки триває робота. Зробіть епізодичні нотатки про те, як кожен демонструє навички з погляду певного результату навчання. Нотатки потрібно збирати в кількох класах, щоб відстежувати розвиток навичок й ідентифікувати будь-які проблеми, які виникають в учнів.

Інтерв'ю й опитування

Завдання з обміну інформацією, такі як інтерв'ю та опитування, вимагають від учнів взаємодії для такого обміну. Опитування можна проводити практично з будь-якої теми й намагатися полегшити засвоєння мови через її застосування. Їх можна використовувати для збирання інформації від певної вибірки людей, щоб визначити та повідомити частоту конкретних відповідей на конкретні запитання. Зібрана інформація може бути винятково фактичною (наприклад, місяць і рік народження, кількість людей у сім'ї) або більш суб'єктивною (наприклад, симпатії й антипатії, думки на певну тему). Новачкам рекомендують прості фактологічні опитування.

Можливі стратегії навчання учнів:

- інтерпретувати й використовувати різні невербальні сигнали для спілкування;
- просити роз'яснень або повторень, якщо ви не розумієте чогось.

Поради щодо проведення інтерв'ю й опитувань

Підготуйтеся: обговоріть процедуру разом із класом. Можливо, знадобиться додаткове навчання чи огляд мовних структур для формулювання запитань.

План: спільно визначте мету інтерв'ю або опитування, а також чи будуть запитання усними, чи письмовими. Сформулюйте запитання, які потрібно поставити, зробіть вибірку людей для опитування та розподіліть роботу між учнями.

Збирання даних: інтерв'ю / опитування проводять в узгодженому порядку; наприклад, особисті інтерв'ю (переважно для початківців), телефонне опитування чи опитування за допомогою електронної пошти, опитування на папері.

Організація та відображення даних: коли дані зібрано, їх треба скопіювати та відобразити. Результати часто відображають за допомогою діаграм. Тип діаграми залежатиме від віку учнів та їхніх навичок із моделювання даних. За допомогою розширеного планування діяльність із проведення інтерв'ю / опитування можна інтегрувати з темою, яку вивчають на математиці / інформатиці.

Узагальнення, аналіз й інтерпретація даних: для простих фактичних результатів інтерв'ю / опитування ці кроки порівняно прості. Якщо зібрано інформацію про думки або цінності, то виникає більше можливостей для обговорення й різних інтерпретацій. Учні можуть представити свої інтерпретації усно або письмово.

Мовні сходи

Створення мовних сходів — це ефективна стратегія вивчення мови в класі. Основні мовні фрази вивчають безпосередньо, зазвичай по одній за день. Ці фрази переважно є низкою способів вираження подібних ідей або потреб, часто в різних регістрах, із різною мірою ввічливості або в різних соціальних контекстах; наприклад, різні способи привітання людей, похвали або заохочення членів групи. Мовні сходи вивішують на стіні разом із супровідними візуальними сигналами, а мовні фрази завжди згруповані як сходинки, щоб показати взаємозв'язок і допомогти учням запам'ятати відповідне значення.

Дозволи в класі

Можливі стратегії вивчення мови:

- створюйте групи елементів; наприклад, об'єднуйте лексику, мовні структури з подібними характеристиками;
- використовуйте зображення, ментальні карти, діаграми, таблиці або інші графічні презентації, щоб полегшити розуміння та запам'ятовування інформації;
- використовуйте слова з безпосереднього оточення учнів.

Стратегії для навчання читання

«Крісло автора / авторки»

Під час практики «крісла автора / авторки» учні читають уголос свої письмові чернетки або твори однокласникам. Слухачі надають позитивні коментарі та конструктивний зворотний зв'язок автору / авторці, щоб допомогти йому / їй в подальшій роботі. Твори зазвичай зачитують усьому класу, але іноді автори читають у невеликих групах. Для цього заняття можна забезпечити спеціальне крісло або окреме місце в класі.

Поради щодо стратегії «крісло автора»

1. Автор(-ка) повертається обличчям до аудиторії та читає текст із чернетки або завершений твір. Бажано, щоб автор поділився / авторка поділилася з аудиторією супровідними ілюстраціями та поясненнями. Аудиторія застосовує навички активного слухання, щоб виразити повагу та прийняття зусиль автора / авторки.
2. Автор(-ка) звертається до аудиторії з проханням прокоментувати прочитане або дати відгук на нього.
3. Заохочуйте аудиторію висловлювати позитивні коментарі, пов'язані з подіями, персонажами або мовою твору.
4. Заохочуйте автора / авторку ставити запитання про зрозумілість і цікавість твору, а також про використання мови. Нехай аудиторія запропонує свої виправлення або міркування щодо майбутньої роботи.

Спільне читання

Під час спільного читання вчитель(-ка) читає книжки вголос учням, таким чином даючи їм уявлення про усне мовлення та прокладаючи місток до грамотного мовлення. Учитель(-ка) читає всьому класу або невеликій групі збільшений текст, який можуть бачити всі учні; наприклад, велику книжку, напис на дошці, діаграму або плакат (книжку можна вважати

великою, якщо весь клас може бачити малюнки та текст і ділитися досвідом читання). Більшість творів у великих книжках мають передбачувану сюжетну лінію з чітким ритмом, римою (для поезії), повторюваними патернами, логічною послідовністю та супровідними ілюстраціями / малюнками.

Учні стежать за кожним словом у великій книжці під час читання, тим самим зміцнюючи навички читання тексту, і починають зіставляти усне мовлення з друкованим.

Під час спільного читання текст можна читати кілька разів: спочатку для учнів, а потім за участі учнів. Спільне читання передбачає активну участь учнів і вчителів і значну взаємодію між ними.

Спільне читання дає змогу вчителю / вчительці моделювати ефективне читання, сприяти розумінню на слух, учити лексики, зміцнювати зв'язки «літера — звук», формувати поняття про книжки та друк, а також створювати фонові знання щодо широкого кола предметів.

Читання вголос

Застосовуючи стратегію читання вголос, учитель(-ка) читає всьому класу або невеликій групі, використовуючи матеріал, який відповідає рівню слухового розуміння учнів. Зміст читання може бути зосереджений на темі, пов'язаній із результатом навчальної програми в іншій предметній галузі, такий як математика, природничі науки або історичні дослідження.

Читання учням уголос допомагає розвинути в них любов до якісної літератури, мотивацію до самостійного читання і знайомить з різними жанрами, зокрема й із художньою літературою. Воно допомагає збагатити словниковий запас і сприяє розвитку усного та писемного мовлення. Читання вголос треба застосовувати часто, щоб стимулювати інтерес учнів до книжок і читання.

Читацький театр

У читацькому театрі учні читають уголос готові сценарії, адаптовані сценарії або сценарії, які написали самі. Ці заходи також підтримують формування та практику навичок усного мовлення, сприяючи розвитку вимови, інтонації та швидкості мовлення. Вони не вимагають спеціальних костюмів, декорацій, реквізиту або музики. Заходи читацького театру можна проводити як у цілому класі, так і в невеликих групах або в парах.

Рольова гра

Діти за своєю природою люблять удавати когось, щоб досліджувати ролі та ситуації, у яких вони не можуть побувати безпосередньо. Рольові ігри та моделювання дозволяють залучити цю природну стратегію навчання

для вивчення певних аспектів різних тем. У рольовій грі учні беруть на себе певну роль (персонаж, реальна або уявна людина, тварина) і «переносяться» в певну ситуацію або контекст. Вони поведуться так, ніби є кимось або чимось іншим. Вони експериментують із тим, як це — бути на місці іншої людини, та в ідеалі розвивають емпатію до цього персонажа.

Можна використовувати певний реквізит, але зазвичай в особливих декораціях, костюмах або гримі немає потреби.

Рольова гра може передбачати написання пародії, а потім її читання чи запам'ятовування для презентації. Щойно учні набудуть досвіду рольових ігор, вони зможуть брати більш активну участь у плануванні та організації рольової діяльності.

Рольову гру найкраще використовувати на етапі закріплення або повторення, коли учні досить добре володіють лексикою та відповідними структурами, але потребують певної практики їх використання у відносно неструктурованих ситуаціях.

Поради щодо рольової гри

1. Змалюйте ситуацію: почніть з опису проблеми чи конфлікту, які треба вирішити, або ситуації, пов'язаної з чимось непередбачуваним. Елемент драматичної напруги може привернути увагу учнів і спонукати їх реагувати та діяти. Почніть із досить рутинних ситуацій, наприклад, запитати дорогу, замовити їжу в ресторані або купити щось у магазині.
2. Надайте час: дозвольте учням вивчити / дослідити минуле своїх персонажів, їхні переконання, звички та думки, перш ніж вони перейдуть до участі в рольовій грі.
3. Залучення вчителів: візьміть на себе такі ролі, як голова або представник / представниця, керуйте рольовою грою та заохочуйте учнів до участі.
4. Рефлексія: забезпечте період рефлексії після рольової гри. Учні описують, що відбувалося й що вони відчували. Ведіть дискусію, ставлячи питання й коментуючи, заохочуйте учнів думати про їхній досвід. Учні можуть виражати свої реакції, малюючи зображення.

Спільне коло

Під час спільного заняття вчитель(-ка) й учні сидять у колі та діляться своїми думками про події й переживання. Спільні кола заохочують учнів до активної участі в розмові, розвивають усне мовлення та впевненість через обмін особистими відповідями й ідеями.

Дуже важливо обговорити правила спільного кола перед початком першої такої активності, наприклад: «сядьте в коло», «нікого не торкайтеся», «усі говорять по черзі».

Поради щодо занять у колі

1. Сядьте зручно в коло з учнями, щоб усі могли бачити одне одного та брати участь.
2. Моделюйте напрями, перш ніж окремі учні почнуть ділитися своїми почуттями про подію або досвід. Вислухайте всі відповіді учнів.
3. Учні говорять по черзі, поки не виступлять усі охочі. Учасник / учасниця може пропустити свою чергу та не давати відповідь.

Робота з лексикою

Така діяльність повинна ґрунтуватися на відповідній лексиці, зібраній із текстів для читання, написів, що трапляються щодня, або лексичних полів. Проста робота з лексикою передбачає використання літер із довгого слова та їх перемішування. Потім учні переставляють літери, щоб створити менші слова, які вони записують, намагаючись зрозуміти велике слово. Після того як утворилася низка слів і велике слово було розшифровано, учні можуть використовувати слова, які вони згенерували, у діяльності з аналізу слів.

Флешкартки

Більшість словникових слів вивчають через осмислений досвід (наприклад, читання, написи, що трапляються щодня), але все ж корисно витратити певний час на роботу зі словами на флешкартках. Спочатку на флешкартках повинні бути слова, а поряд — пов'язані зображення, але пізніше флешкартки можуть мати зображення на зворотному боці, а потім узагалі не мати зображень. Учні також можуть зіставляти картки зі словами та малюнками. Часто за допомогою флешкарток вивчають іменники, але їх також можна використати для вивчення дієслів і прикметників. Цей засіб не потрібно використовувати для окремого вивчення частотних слів, оскільки значущий контекст у таких випадках дуже важливий.

Можливі стратегії навчання учнів:

- використовуйте уявні образи для запам'ятовування нової інформації;
- запам'ятовуйте нові слова, повторюючи їх мовчки або вголос;
- помістіть нові слова або вислови в контекст, щоб їх було легше запам'ятати.

Складання слів

Зберіть пластикові літери або надрукуйте літери на квадратах паперу, щоб скласти основні три- або чотирилітерні слова, а також зберіть або створіть супутні картки з малюнками; наприклад, візьміть літери *л*, *е* та *с* для «лес» разом із зображенням собаки, аби пов'язати зміст зі звуком. По черзі вказуйте на кожну літеру, вимовляйте відповідний звук і ставте літеру на місце, поки слово не буде сформовано. Повторіть цю дію кілька разів, щоразу швидше, поки звуки «зберуться разом» і ви практично вимовите слово нормально. Попросіть учнів повторювати ваші дії.

Особисті словники

До особистих словників записують слова, знайомі та значущі для окремих учнів. Джерелами цих слів стають продиктовані розповіді та підписи під зображеннями, журнали й інші письмові роботи, а також власний словниковий запас учня / учениці. Під час вивчення мови особисті словники або колекції ключових слів є цінними ресурсами для розширення обсягу лексики, яку учні використовують під час читання та письма. Особистий словник можна розробляти протягом цілого року.

Особисті словники можуть бути організовані в алфавітній послідовності або за лексичним полем. Кожен запис у такому словнику повинен містити слово з другої мови, його переклад на першу мову, а також приклади його правильного використання або зображення, що відповідає цьому слову.

«Стіна слів»

Щоб створити насичене мовою середовище, організуйте «стіну слів», яка зображує нові та знайомі слова. Розмістіть слова так, щоб їх можна було зняти чи реорганізувати, наприклад, на стікерах. Використовуйте «стіну слів» як частину регулярних занять із вивчення мови. Наприклад, додавайте слово щоразу, як учень / учениця запитує про значення незнайомого слова або шукає слово, аби щось пояснити. Реорганізуйте стіну на основі фокуса навчання, наприклад, за орфографічним шаблоном, темами або лексичним полем, значенням, використанням.

Цифрові технології та вивчення мови

Усе більше дітей сьогодні живе в мінливому світі, де цифрові технології вбудовані в повсякденне життя. Тому вчителям потрібно скористатися інтересами, досвідом, основними знаннями про технології, з якими учні приходять до класу.

Сьогодні перед учителями постає завдання не відставати від змін, вирішувати, яку технологію використовувати, а потім — як її використовувати. Хоча більшість учителів зацікавлена у використанні технологій під час вивчення другої мови, багатьом бракує впевненості, часу та знання, як зробити це так, аби сприяти навчанню учнів. Коли вчителі вирішують, яку технологію використовувати в класі, важливо знайти те, що допоможе досягнути цілей навчання та відповідатиме віку учнів, їхнім мовним здібностям і рівню цифрової грамотності.

Створення навчального середовища

Навчання, орієнтоване на учнів, — це дещо більше, ніж надання їм вибору та можливості приймати рішення в процесі навчання. Ідеться про те, щоб допомогти учням усвідомити себе суб'єктами навчання, сформувати в них навички й надати можливості здобувати навчальну самостійність. Нижче наведено пропозиції для вчителів щодо того, як створити орієнтоване на учнів навчальне середовище за допомогою технологій.

1. Дозвольте деякі елементи вибору (зміст, процес і результат), одночасно орієнтуючись на конкретні сфери потреб окремих учнів (іноді вирішуючи, на чому потрібно зосередити увагу).
2. Запропонуйте технології, які допоможуть учням зменшити бар'єри в навчанні та зробити спілкування більш ефективним і незалежним.
3. Допомагайте учням розвивати компетентності, необхідні для навчання та мислення.
4. Допоможіть розвивати та використовувати цифрові навички під час використання відповідних технологій.
5. Надайте учням можливості продемонструвати те, що вони вже знають, із використанням низки інструментів, які можуть передбачати застосування цифрових технологій, а можуть і не передбачати.
6. Допоможіть учням контролювати власне навчання:
 - забезпечте значущий відгук щодо навчання та можливостей вдосконалення;
 - навчіть учнів ставити цілі та відслідковувати прогрес;
 - навчіть їх самооцінювання й оцінювання результатів діяльності одне одного.
7. Створіть безпечне та сприятливе середовище навчання, водночас створюючи навчальні виклики.

Навіщо використовувати технології на уроках мови?

Хоча роль цифрових технологій у процесі навчання зростає, а вчителі все частіше використовують цифрові можливості, деякі дослідники [6]

стверджують, що підготовка вчителів не завжди відповідає нагальним потребам, особливо в тому, що стосується використання інтерактивних інструментів Web 2.0, таких як форуми, блоги та вікі (вебсайти, що дозволяють користувачам самостійно змінювати вміст). У дослідницькому проєкті ECML (Європейський центр сучасних мов Ради Європи), що має назву «Потреби та виклики для вчителів мови в Інтернеті» (2010), проаналізовано чинники, що впливають на те, як учителі впроваджують цифрові технології у вивчення мови. Під час дослідження було встановлено, що необхідно виконати три умови, щоб учителі змогли використовувати відповідні технології: 1) учителі повинні розглядати технологію як більш ефективний засіб для досягнення педагогічних цілей відповідно до сучасної педагогічної практики; 2) вони не повинні сприймати використання технології як таке, що здійснюється «винятково заради технології»; 3) учителі повинні почуватися впевнено, використовуючи технології, й вірити, що вони мають чи матимуть необхідні можливості та ресурси для її використання.

Згідно з останніми дослідженнями, чинник, який найдужче мотивує вчителів використовувати цифрові технології під час вивчення другої мови, — це можливість надавати учням більший вибір автентичних матеріалів, індивідуалізувати процес навчання, дозволяючи учням працювати у власному темпі та співпрацювати з іншими.

Цифрові технології пропонують нові способи залучення учнів до завдань із аудіювання, говоріння, читання та письма. Учителі мають змогу підвищити ефективність свого викладання, спонукаючи учнів до використання автентичних носіїв інформації як у класі, так і поза ним, щоб установити зв'язок із цільовою мовою та культурою. Вони можуть створювати власні вебсторінки, які можна використовувати для надання ресурсів учням і батькам, а також для обміну ідеями, уроками, цікавими покликаннями тощо. Учителі також можуть розмішувати домашні завдання у відповідних цифрових джерелах.

Мобільні пристрої та цифрові інструменти надають можливості для навчання, за яких учні можуть підходити до одного й того самого змісту по-різному, що є ефективним способом навчання другої мови. Наприклад, створення мультимедійного матеріалу на уроці через спільне використання програм або мобільних застосунків дозволяє вчителям презентувати новий матеріал з допомогою відео- й аудіоформатів. Замість того, щоб учні «зазубрювали» значення слів, учителі можуть використовувати цілий ряд програм й інструментів, таких як *Google classroom*.

Вивчення мови за допомогою цифрових технологій

Центр дослідження мов Університету Калгарі здійснив широкий огляд літератури про використання технологій у навчанні та вивченні другої мови. Результати огляду були опубліковані в документі «Сприяння вивченню мови за допомогою технологій: огляд літератури з вивчення

мови за допомогою комп'ютерних технологій» (2020). Нижче наведено ключові висновки цього огляду.

1. Розвиток навичок говоріння та письма

- Дослідження підтверджують ідею про те, що цифрові технології можуть бути ефективними для розвитку в учнів навичок говоріння та письма, зокрема йдеться про засвоєння лексики, вимову й інтерактивну компетентність — здатність ефективно спілкуватися з іншими людьми (у тому числі зміни в процесі мовлення, рівень його формальності та вміння розв'язувати непорозуміння під час спілкування).
- Цифрові технології можуть забезпечити учням фонетичну й аудіовізуальну підготовку для розвитку зрозумілої вимови. Зокрема, завдання, що поєднують прослуховування із зображенням обличчя та губів мовця / мовиці, підсвічуванням певних фрагментів й озвучуванням текстів.
- Платформи для спільної роботи, такі як вікі, блоги та *Google Docs*, і соціальні мережі, такі як *Twitter*, надають учням різноманітні можливості писати та спілкуватися з іншими.
- Сторітелінг визнано чудовим інтерактивним навчальним інструментом, який «працює» для учнів різного віку та мовних здібностей. Програми цифрової розповіді дозволяють учням створювати власні історії та покращувати їх за допомогою мультимедійних інструментів, таких як графіка, відео, текст і музика.
- Використання цифрових технологій для виконання розмовних завдань може сприяти поліпшенню швидкості, впевненості та готовності спілкуватися другою мовою.

2. Розвиток навичок слухання та читання

- Цифрові технології дають низку переваг для фокусування на слуханні та вироблення навички читати в учнів.
- Вони дозволяють учням розвивати навички аудіювання з різними голосами (чоловічий, жіночий, старий, молодий, діалекти та мовні варіації), забезпечують варіанти сповільнення мовлення та прослуховування декілька разів і дають змогу використовувати зображення та відео для супроводу аудіозаписів.
- Цифрові технології сприяють розвитку навички розуміти прочитане, виокремлюючи словниковий запас або цільові граматичні форми (наприклад, за допомогою жирного шрифту, виділення курсивом), та можуть містити вбудовані мультимедійні покликання на лексичну, граматичну чи культурну інформацію.
- Цифрові історії можуть бути особливо корисними для розвитку навичок аудіювання серед молодших учнів, оскільки вони

дозволяють покращити досвід сторітелінгу за допомогою мультимедійної платформи. Сторітелінг — це чудова інтерактивна навчальна діяльність для учнів різного віку та мовних здібностей.

3. *Лексика, граматики та комп'ютерні технології*

- Найефективнішими завданнями для вивчення лексики та граматики є ті, що вимагають вивчення в контексті, інтегруючи різноманітні джерела мультимедіа та стимулюючи учнів співпрацювати з іншими.
- Цифрові картки, текстові повідомлення SMS, ігрові / віртуальні середовища та використання субтитрів є ефективними для засвоєння словникового запасу, граматики й орфографії, особливо коли такі форми роботи використовують регулярно (щоденно).

4. *Культура й цифрові технології*

- Завдяки використанню технологій міжкультурні й автентичні матеріали тепер доступні як учителям, так і учням.
- Учителі можуть скористатися можливостями, що їх надають комп'ютерні технології, для комунікації з носіями мови через електронну пошту, сайти соціальних мереж і додатки, які дозволяють спілкуватися для реалізації різних цілей. Міжкультурна комунікативна компетентність розвивається тоді, коли учні спілкуються з носіями мови, іншими учнями, які зараз вивчають українську мову в Україні чи діаспорі, й навіть однокласниками / однокласницями.
- Технології мають потенціал для викладання культурних аспектів за допомогою цифрового відео й інших мультимедійних матеріалів (зокрема письмових і розмовних текстів, зображень та відео), що повинні зображувати цільову культуру як унікальну, різноманітну та динамічну.
- Глибше розуміння цільової та власної культури можуть дати завдання зі створення певного цифрового продукту (наприклад, блогу, подкасту чи відео).

5. *Оцінювання навчання та надання зворотного зв'язку за допомогою комп'ютерних технологій*

- Комп'ютерні технології забезпечують швидкий зворотний зв'язок й оцінювання, що може бути особливо корисним для оцінювання завдань на відтворення, наприклад, перевірки орфограм.
- За допомогою комп'ютерних технологій можна також надавати розширені відгуки та пропозиції щодо виправлення, а не просто вказувати «правильно» чи «неправильно».

- Деякі спеціалізовані системи дозволяють негайно діагностувати помилки та надають персональний зворотний зв'язок щодо цілої низки завдань відкритого типу.
- Під час цифрового оцінювання вчителі повинні переконатися, що воно відповідає завданню та результатам навчання.
- Хоча оцінювання онлайн забезпечує ширші можливості для учнів і вчителів, його використання може бути проблематичним (проблеми зв'язку, рівень комфорту, якість записів тощо).

Резюмуючи, зауважимо: учителі мови сьогодні мають доступ до більшої, ніж будь-коли, кількості технологічних ресурсів. Ці ресурси є інструментами, які слід ретельно узгоджувати з результатами навчання; добирати ж їх потрібно з огляду на те, чи є вони найкращим доступним засобом для допомоги учням у досягненні конкретних цілей. Оскільки технології можуть розширити охоплення мовної аудиторії у світі, існує величезний потенціал для інтеграції навчальної програми з української мови з іншими галузями знання. Результат досліджень комп'ютерного навчання свідчить, що прості інструменти, такі як комп'ютери, планшети, смартфони, можуть ефективно допомагати учням у самостійній роботі й отриманні зворотного зв'язку та відображати природну мову «реального» світу.

Залежно від того як учні досягають майстерності в роботі з доступними їм технологічними інструментами, вони можуть стати більш незалежними у вивченні мови, реалізуючи власні інтереси та потреби, використовуючи другу мову та розвиваючи навички, які будуть корисними в різних сферах життя. Цифрові технології можуть зробити результати навчальних програм «життєвими» й надати учням можливості використовувати комунікативні навички в ширшій українськомовній спільноті.

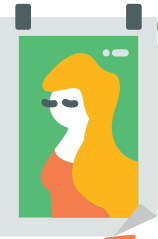
Ідеї для проєктів із використанням цифрових технологій

Створіть власний **словник слів і фраз українською мовою в малюнках**, використовуючи *Google Slides*.

Створіть **меню** із зображеннями улюблених продуктів харчування, використовуючи *Google Docs* або *Google Drawings*.

Створіть **вітальну листівку** українською мовою з залученням культурного елемента, використовуючи *Google Docs* або *Canva*.

Створіть **плакат**, щоб представити нового учня / ученицю, учителя / вчительку або батьків для шкільного заходу за допомогою *Google Docs*, *Adobe Spark* або *Canva*.

Створіть й адмініструйте **опитування** в класі щодо харчових уподобань однокласників / однокласниць за допомогою *Google Forms* та створіть електронну таблицю для відображення інформації.

Створіть **історію, епізод з історії чи вірш** і проілюструйте за допомогою *WriteReader*, *Book Creator* або *Google Slides*. Крім того, створіть слайд-презентацію за допомогою *Animoto*. (Учні можуть ділитися своєю роботою через *Chromecastify* або через *Google Classroom*.)

Створіть **газету класу** чи **інформаційний бюлетень** за допомогою *Google Sites*.

Створіть **цифрові буклети**, що містять фотографії однокласників та різних предметів, знайдених у класі, за допомогою смартфонів і планшетів.

Створіть **колажі** й інші **твори мистецтва**, використовуючи *Google Drawings*.

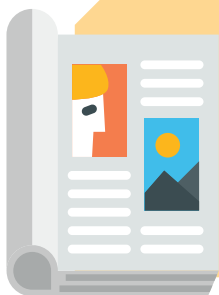
Створіть **подкаст** про улюблений вид спорту чи хобі, сімейний відпочинок чи позашкільну діяльність за допомогою смартфона або планшета. (Учні можуть поділитися своїми подкастами з однокласниками або з учнями з інших шкіл.)

Прослуховуйте різноманітні українські **аудіо та відеокліпи** зі сфер музики, кіно, телебачення тощо.

У групах, використовуючи графічні редактори, розробіть **онлайн-брошуру**, яка описує школу.

Створіть **брошуру** за допомогою шаблону з *Google Docs* про місто, де живуть українці або де розмовляють українською.

Інформацію та зображення можна взяти з інтернету. Учні також можуть знайти місто за допомогою *Google Earth* або *Thinglink* і додати карти та відео до своїх брошур.

Розробіть **звіт про книгу**, створивши **обкладинку** до улюбленої книжки з використанням *Google slides*. Звіт може містити анотацію до книжки й інформацію про автора / авторку. Шаблони доступні в *Google Docs* або на вебсайті <https://templatelab.com/book-report-templates/>

Створіть **рекламу** для культурно значущого продукту (музика, твори мистецтва, їжа, історія, танець, мова, іграшки, пісня тощо), використовуючи дизайн-додаток, наприклад *Adobe Spark* або *Banner Snack*.

Вивчивши інформацію про відомого українського діяча, використовуючи різноманітні ресурси, створіть **головоломку «Хто я»** у відповідному застосунку, наприклад *Quiz Maker* <https://www.quiz-maker.com/>

Створіть **презентацію** про себе (або на будь-яку іншу тему), використовуючи вивчену лексику та дотримуючись формату, запропонованого вчителем(-лькою). Інструменти онлайн-презентації, такі як *PowerPoint*, *Google Slides*, *Prezi* або *Animoto*, добре відповідають такому виді діяльності.

Старші учні можуть попрацювати в групах, щоб створити для молодших учнів «**озвучені книги історій**» або **електронні книги**. Вони читають розповіді вголос, створюючи українськомовну мультимедійну програму, яку молодші школярі можуть слухати кілька разів. Учні також можуть створити слайд *Google* із розповіді та додати запис, який вони роблять для кожної сторінки історії, використовуючи відповідний застосунок, наприклад *Screencastify*.

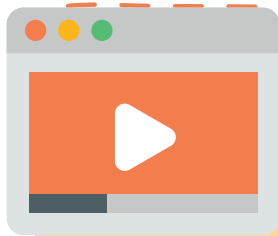

Використовуйте **соціальні медіа** для створення груп. Так учні спілкуватимуться в автентичних контекстах і продовжуватимуть залишатися на зв'язку навіть після закінчення заняття.

Створіть **чат, дискусійну форму** або **блог** для спілкування з учнями в інших місцях, де розмовляють українською.

Учні вибирають картинку на своїх смартфонах і **розмовляють** про неї з партнером. Учитель(-ка) також може попросити учнів знайти малюнки, які б ілюстрували відповідні теми (школа, тварини, спорт чи погода тощо), щоб поговорити з однокласниками.

Учні планують, знімають і розміщують власні **короткі відео**, якими вони можуть поділитися з однокласниками за допомогою смартфона чи планшета. Учителі можуть запропонувати запланувати та зняти відеоролик про заняття, яким можна поділитися з іншим класом. *Flipgrid* — це безкоштовний онлайн-інструмент, який дозволяє вчителям та учням створювати короткі відео та ділитися ними. Школи, учителі й учні, які створюють його, мають власний контент.

Запропонуйте учням написати короткий **огляд** українського мультфільму, музичних відео, дитячих фільмів або телепрограм, використовуючи заздалегідь установлені критерії. Учні також можуть створити **подкаст** свого огляду.

Створюйте та грайте в цифрові **ігри** для вивчення словника, граматики та отримання культурної інформації. Такий вебсайт, як *Flippity*, містить різні ігри, у які учні та вчителі можуть грати українською мовою.

Створіть **цифрові картки** для вивчення словникового запасу M2, використовуючи програмне забезпечення, яке може поєднати слово з другої мови з відповідним значенням, перекласти це слово першою мовою для учнів або надати синонім із другої мови. Цифрові картки найефективніші, якщо вони містять зображення й аудіо.

Проведіть **бесіду** в *Skype* із носієм мови на тему, яку обрали учні або вчитель(-ка).

Створіть з учнями **вікторину**, використовуючи *Kahoot* або *Quizlet*, на тему, вивчену в класі, і нехай однокласники пройдуть цю вікторину.

Підготуйте цифровий запис або **портфоліо** робіт, виконаних у класі, щоб поділитися з усіма учнями та батьками за допомогою таких вебсайтів, як *Freshgrade*, *Seesaw*, *Bloomz* або *Google Sites*.

Підготуйте короткий **урок** на цікаву тему за допомогою *Google Meet* або *Zoom*; нехай учні проведуть такий урок своїм однокласникам.

Ці ідеї адаптовано з Language and Children, Making the Match and Facilitating Language Learning through Technology. A Literature Review on Computer-Assisted Language Learning (2020). Canadian Association of Second Language Teachers (CASLT).

Розділ 5. Підтримка й навчальні виклики для різних учнів

Учні з особливими освітніми потребами

Хто такі «учні з особливими потребами»?

Особливі освітні потреби мають учні з легкою, середньою або важкою інвалідністю, а також обдаровані й талановиті учні.

Характеристики учнів із різними освітніми потребами

Кожен учень / кожна учениця з особливими освітніми потребами має індивідуальний профіль здібностей, потреб, інтересів і вподобань у навчанні. Деякі учні з особливими освітніми потребами можуть опанувати навчальну програму відповідного рівня за умов підтримки та застосування диференційованих навчальних стратегій. Інші мають більш складні потреби, що вимагають значних змін у результатах навчання, яких очікують від цих учнів.

Особливі освітні потреби учнів можуть по-різному впливати на вивчення мови та мати різні наслідки для планування й навчання в класі. Наприклад, учні можуть бути менш схильними долучатися до обговорення в класі, у них можуть виникати труднощі з формуванням і вираженням ідей, а письмові завдання можуть здаватися їм складними й викликати стрес. Із іншого боку, ці учні можуть бути сильними візуалами й досягати успіхів, використовуючи в навчанні графічні організатори, діаграми та візуальні підказки.

Освітні практики для учнів з особливими потребами повинні бути гнучкими і чутливими до сильних сторін, потреб і навчальних уподобань окремих учнів. Це допомагає створити інклюзивний досвід навчання, який гарантує успіх усіх учнів.

Поради для підтримки учнів з особливими освітніми потребами в 1–4 класах

- Організуйте альтернативні місця для сидіння, наприклад, поруч учителем / учителькою, обличчям до вчителя / вчительки, перед класом, далеко від чинників, що відволікають.
- Передбачте більше часу для виконання завдань.
- Зменште обсяг або вимоги до завдань, наприклад, менше пропозицій для читання, менше словникових слів.
- Зменште потребу в переписуванні.
- Ставте менше питань на сторінці та надайте більше місця для відповідей.
- Забезпечте візуальні підказки, наприклад, намалюйте стрілки та знаки зупинки на аркуші учня / учениці, аби вказати, що робити далі або де зупинитися.
- Заохочуйте використання маркерів, карток із підказками та шаблонів для письма.
- Заохочуйте використання різних письмових інструментів (наприклад, олівців, комп'ютера) і паперу (наприклад, паперу без ліній, із лініями, з рельєфними лініями).
- Дозвольте використовувати особисті переліки слів або інші друковані / онлайнові джерела.
- Надавайте контрольні переліки та / або графічні підказки щодо кроків для більш тривалих завдань.
- Дайте учневі / учениці змогу вибирати, як завершити свою роботу (наприклад, намалювати зображення, яке показує, що він зрозумів / вона зрозуміла з оповідання, прочитаного українською мовою).
- Розбийте завдання на невеликі кроки.
- Варіюйте темп діяльності й залучайте в діяльність рух.
- Пов'яжіть діяльність із особистими інтересами та базовими знаннями. Учням буде легше зрозуміти те, що ви говорите, і знайти сенс у тексті, якщо вони знайомі зі змістом і / або зацікавлені в ньому.
- Покажіть учням приклади бажаних результатів і заохочуйте їх до використання зразків виконання.

Диференційоване навчання

Деяким учням з особливими освітніми потребами може знадобитися додаткова підтримка під час вивчення мови, але вчителі можуть підтримувати всіх учнів — особливо тих, хто зазнає труднощів, — шляхом залучення елементів диференційованого навчання.

Що таке диференційована діяльність?

Диференційована діяльність — це діяльність, за якої учень / учениця працює з певним навчальним завданням, яке відповідає рівню його / її готовності.

Навіщо диференціювати навчання?

Диференціація передбачає, що учні навчаються з різною швидкістю та різними способами. Диференційоване викладання максимізує ефективність навчання, адже за такого підходу враховують індивідуальні стилі навчання учнів, визнають, що деякі учні потребують скоригованих очікувань, і пропонують учням різні способи засвоїти зміст навчальної програми та продемонструвати результати навчання (а також визнають, що ці способи мають однакову цінність).

Для того щоб диференціація відбулася й була корисною, учителі мають добре розуміти інтереси, потреби та вподобання своїх учнів, а також чітко знати вимоги освітньої програми. В умовах диференційованого навчання вчитель(-ка) створює навчальні ситуації, які не лише відповідають поточним здібностям і вподобанням учнів, а й розширюють їхні здібності та спонукають випробовувати нові способи навчання.

Способи диференціації

Найбільш поширені такі способи диференціації діяльності: за змістом, за процесом та/або за результатом (продуктом) аудиторного навчання.

1. Диференціація змісту

До змісту належить те, що учні повинні знати, розуміти та вміти робити. Результати навчання, вказані в Державному стандарті, визначають, чого учні повинні досягти в процесі вивчення мови; однак окремі учні можуть вирізнятися за своєю мовною компетенцією, здатністю застосовувати мову в різних ситуаціях і використовувати ефективні стратегії.

Диференціація змісту передбачає, що всі учні зосереджуються на загальному результаті, але конкретні результати для деяких учнів можуть відрізнятися. Наприклад, оскільки всі учні «використовують українську мову в різних ситуаціях і для різних цілей», будуть учні, до чиїх конкретних результатів належатиме «ідентифікація людей, місць, речей», і ті, хто зможе «грамотно описати людей, місця й речі». Диференціація змісту дозволяє учням засвоювати відповідні до їхнього розвитку поняття під час роботи з матеріалами, що відповідають такому розвитку.

Існує три основних способи диференціації змісту: паралельне викладання, викладання, що накладається одне на одне, і додаткове (або коригувальне) викладання.

Паралельне викладання. Під час паралельного викладання всі учні працюють над досягненням однакових результатів навчання, але з різними рівнями оцінювання. Таке викладання часто вимагає гнучкого групування всередині класу.

Викладання, що накладається одне на одне. Під час такого викладання деякі або всі результати навчальної діяльності учня взяті з джерел, відмінних від стандартної предметної галузі освітньої програми, і ґрунтуються на цілях, визначених для конкретного учня. Наприклад, учень / учениця з помірною або важкою когнітивною недостатністю може працювати над досягненням своєї мети, використовуючи картинки для вираження основних запитів у класі, тоді як інші учні використовують українську лексику для виконання того самого завдання.

Додаткове викладання. Додаткове викладання відбувається, коли учень / учениця має унікальні потреби, які вимагають навчання у сфері, непотрібній іншим учням, іноді із залученням відповідного фахівця. Наприклад, учень / учениця з обмеженими можливостями в навчанні може потребувати додаткового викладання щодо фонематичної обізнаності, декодування або ефективного використання стратегій навчання.

2. Диференціація процесу

Диференціація процесу — це використання різної навчальної діяльності або навчальних стратегій з метою надати всім учням відповідні можливості для вивчення нових концепцій. Це може вимагати розробки різних способів залучення учнів або надання адаптованого обладнання чи матеріалів. Спільна навчальна діяльність, навчальні центри, навчальні журнали, індивідуальне визначення цілей, зміна темпу і/або способу проведення навчання, а також використання візуального й вербального контролю є прикладами такої диференціації процесу, за якої всі учні можуть бути його активними учасниками.

3. Диференціація продуктів

Диференціація продуктів означає, що вчитель(-ка) варіює тип і складність продуктів, які створюють учні для демонстрації результатів свого навчання. Очікування від тих учнів, чиї навчальні можливості нижчі від середнього рівня класу, можуть бути інакшими або зниженими порівняно з очікуваннями від їхніх однолітків. Наприклад, вони можуть відповісти на питання за допомогою малюнка, а не записаного речення. Надаючи можливість вибору в демонстрації знань, учитель(-ка) також може враховувати різні здібності учнів, їхні інтереси та вподобання в навчанні.

Планування програм для диференціації

Для планування диференціації під час вивчення української мови вчителі можуть використовувати схему, подібну до тієї, що описана нижче.

- 1. Визначте основні поняття.** Учитель(-ка) визначає поняття, які всі учні в класі повинні зрозуміти до кінця уроку або блоку тем. Важливо відокремити поняття від змісту, який використовують для розроблення цих понять. Різний зміст може бути необхідним для учнів із різним рівнем майстерності, проте наприкінці навчальної діяльності всі учні повинні однаково розуміти поняття з урахуванням рівня, на якому вони працюють.
- 2. Оберіть навчальні стратегії** (див. таблицю на с. 149).
- 3. Оберіть стратегії для учнівської практики.** Використовуйте різні види практичної діяльності та, коли це можливо, дайте учням змогу обрати свій спосіб практики. Імовірно, для цього потрібно буде адаптувати те, як вони братимуть участь у діяльності, надати адаптовані матеріали або адаптувати цілі для окремих учнів. Кожен учень / кожна учениця повинен / повинна мати змогу осмислено взяти участь у роботі відповідно до свого рівня вмінь.

У таблиці нижче наведено деякі приклади різних режимів учнівської практики.

Режими учнівської практики

Виразити словами	Писати	Створювати	Виконувати	Розв'язувати
• усне повідомлення • круглий стіл • дискусія • ігри • мозковий штурм • питання та відповіді • інтерв'ю	• список покупок • вірші • записка • електронна пошта • оповідання • щоденники • п'єси • інструкції	• діорама • колаж • малювання • моделювання • піктограма • фреска • дошка оголошень • ігри • винаходи • сайти	• симуляція • рольова гра • драма, танець • пантоміма • лялькова вистава • радіоролик	• головоломки • проблеми • загадки • ігри • шаради

- 4. Оберіть стратегії для оцінки та оцінювання.** Визначте різні способи, якими учні можуть продемонструвати результати свого навчання та своє розуміння понять. Критерії оцінювання повинні враховувати потреби та здібності учнів.

Використання спільного навчання

Спільне навчання — це природний підхід до диференціації навчання, який може допомогти як учням із особливими освітніми потребами, так

і їхнім однокласникам. Це може сприяти вибудовуванню позитивних стосунків з однолітками, підвищенню почуття відповідальності учнів за однокласників і стимулювати стратегічне навчання через природне бажання учнів взаємодіяти. Цей підхід дає учням змогу вивчати нову інформацію в сприятливому середовищі й отримувати користь із досвіду й мислення інших людей. Часто учні разом роблять те, чого не змогли б зробити поодиночку. Спільні завдання надають можливості для вивчення мови та культури саме тому, що учні:

- активно беруть участь у значущих заходах;
- можуть поміркувати, переглянути та застосувати знання й стратегії;
- звертають увагу на прогалини у своїх лінгвістичних знаннях, коли намагаються виразити себе;
- вивчають поведінку, стратегії та знання більш успішних учнів [54].

Пропонуємо розглянути можливість використання наведених нижче стратегій, щоб зробити спільне навчання максимально корисним для учнів.

Рефлексія

Організуйте структуровану, рефлексивну групову діяльність, за якої учні досліджують власні розумові процеси та пояснюють, як вони роблять висновки або формулюють відповіді. Дослідження свідчать, що учні, які мають труднощі в навчанні, успішні в спільній діяльності лише тоді, коли передбачено цей рефлексивний елемент. Крім того, такі роздуми й обмін думками під час групових дискусій допомагають усім учням розвивати навички мислення вищого порядку, необхідні для вивчення мови.

Соціальні навички

Навчайте та практикуйте соціальні навички в рамках групових контекстів. Щоб досягти успіху, члени групи повинні пізнати одне одного та довіряти одне одному, спілкуватися, приймати й підтримувати одне одного, а також конструктивно вирішувати конфлікти [37].

Підзвітність

Створюйте ситуації, у яких кожний член групи відповідальний за своє навчання, а відповідальність групи ґрунтується на досягненнях членів групи. Дослідження показують, що така «підзвітність» призводить до кращих академічних досягнень в учнів із особливими освітніми потребами.

Різноманітність

Використовуйте різні групи та види діяльності.

Див. підрозділ «Спільне навчання» в Розділі 4 — зі с. 107 і далі

Стратегії для учнів із порушенням уваги

Увага — це здатність фокусуватися на відповідній інформації та кодувати її, зберігати концентрацію та виконувати два або більше завдань одночасно. Увага також впливає на регуляцію розумової енергії та пильності.

Учні, які мають проблеми з увагою, можуть:

- пропускати інструкції;
- давати відповіді, не пов'язані з питаннями;
- мати уважний і зосереджений вигляд, але приховувати проблеми з розумінням й адекватною реакцією;
- легко відволікатися;
- відчувати труднощі в опануванні емоцій;
- бути імпульсивними;
- рухатися по класу або соватися на місці;
- мати проблеми з виконанням двох завдань одночасно; наприклад, прослуховування та запис нотаток.

Для підтримки учнів, які мають труднощі з увагою, можна використати типові стратегії, описані нижче.

1. Створіть структуру для зосередження уваги.

- Забезпечте навушники та столи, розташовані в тихій частині класу, або інші фізичні приміщення, щоб учнів менше відволікали сторонні звуки.
- Заохочуйте учнів використовувати закладку, лінійку або аркуш паперу, щоб накрити частину сторінки під час читання або перегляду інструкцій.
- Обмежте кількість матеріалів на столах або в робочих місцях.
- Розмір навчальної групи повинен бути якомога меншим.
- Обмежте кількість усних інструкцій у будь-який момент часу та дотримуйтеся друкованих інструкцій, що містять візуальні підказки.

2. Подавайте сигнали, коли учні повинні змінити фокус своєї уваги.

- Завдання мають бути короткими та конкретними. Учні мають отримувати тільки одну інструкцію за раз. Наприклад, скажіть: «Прочитайте перший абзац». Після того, як учень / учениця прочитав(-ла) абзац, проінструктуйте: «Тепер дайте відповідь на перше запитання».
- Надайте список завдань і попросіть учнів позначати кожне завдання, коли вони його виконають.
- Подавайте сигнали, коли відбувається зміна активності.

Наприклад, коли ви говорите з класом, зупиніться і вкажіть інформацію, яку учні повинні записати.

3. Передбачте час для руху.

- Забезпечте перерви для розминання або рух і зробіть їх частиною навчальної рутини. Влаштуйте в класі зону, де учні зможуть пересуватися, не відволікаючи інших. Дайте учням можливість піти в цю зону, коли їм потрібна перерва на розминання.
- Попросіть учнів виконувати регулярні доручення в класі, такі як роздавання паперів або розміщення матеріалів, щоб вони могли переміщуватися в класі з користю.
- Організуйте можливості для руху, які не відволікають, коли учень / учениця працює за партою. Наприклад, дайте учням невеликі надувні подушки для сидіння, оскільки це дозволяє рухатися на місцях, не відволікаючи інших.

4. Заохочуйте учнів зберігати концентрацію та розумову енергію.

- Забезпечте словесні підказки або візуальні сигнали, такі як сигнали рукою, за допомогою яких будете нагадувати учням, щоб вони продовжували виконувати завдання. Наприклад, установіть будильник, щоб його сигнал лунав через певні проміжки часу як нагадування про необхідність зосередитись, або використовуйте записані аудіоповідомлення, щоб нагадати учням про необхідність перевірити свою роботу.
- Дайте учням рекомендації щодо того, як потрібно слухати, й часто нагадуйте про них, наприклад: «Покажіть мені, що ви слухаєте. Погляд на мовця. Покладіть олівці. Руки на стіл».
- Зміцнюйте навички слухання та позитивні поведінкові звички для всіх учнів: заохочуйте учнів, які демонструють ці навички, та описуйте, що вони роблять як успішні слухачі.
- У певних місцях на робочих аркушах розмістіть візуальні підказки, такі як наклейки або прапорці, що сигналізуватимуть учням зробити перерву.
- Використовуйте звукові сигнали, такі як дзвіночки або таймери, щоб указати, коли потрібно зробити перерву або повернутися до роботи.
- Установіть обмеження за часом на домашню роботу. Якщо учні початкових класів зазвичай витрачають на домашні завдання більше ніж годину на добу, це може бути контрпродуктивно та спричиняти стрес для сім'ї. Заохочуйте батьків звертатися до школи, якщо є проблеми з домашнім завданням.

5. Використовуйте стримувальні сигнали, щоб скоригувати неправильну поведінку.

- Розмістіть нагадування на партах учнів. За можливості попросіть учнів розробити й виготовити картки-нагадування. Просто пройдіть повз парту і вкажіть на картку. Це підходить для розвитку таких навичок:
 - увічливо просити про допомогу;
 - зосереджуватися на роботі;
 - говорити по черзі.
- Співпрацюйте з окремими учнями, щоб виявити фізичні сигнали, які вказують на те, що поведінка заважає навчанню. Сигнали повинні бути ненав'язливими та простими, наприклад, рука на плечі. Це підходить для незначних порушень поведінки, таких як переривання або розмова не за темою.
- Використовуйте кольорові картки з ключовими повідомленнями, такими як «Говоріть тихо» або «Продовжуйте працювати». Якщо учням потрібні нагадування, покладіть картки на парти, без коментарів. Через п'ять хвилин, якщо поведінка покращилася, спокійно приберіть картку. Якщо поведінка лишається такою самою, додайте другу картку.

6. Заохочуйте учнів дотримуватися інструкцій.

- Застосовуйте правило «Ніяких олівців у полі зору» під час обговорення.
- Навчіть учнів складати їхні аркуші так, щоб було видно тільки вказівки. Це фізично сповільнюватиме учнів і спонукатиме їх виконувати інструкції.
- Попросіть учнів переказати інструкції партнерові або вчителю.
- Попросіть учнів пропрацювати кілька питань, а потім перевірте їхню роботу. Наприклад, скажіть: «Виконайте перші п'ять, а потім піднесіть руку, і ми перевіримо їх разом, щоб переконатися, що ви на правильному шляху».
- Роздавайте аркуші по одному, коли це можливо.
- Складіть графік і попросіть учнів записати кількість правильних відповідей (порівняно з кількістю завершених відповідей). Учні, яким легше зосередитись на кількості, ніж на якості, відчують перевагу.

Стратегії для учнів із порушенням пам'яті

Пам'ять — це здатність запам'ятовувати нову інформацію, зберігати інформацію впродовж короткого часу, закріплювати та використовувати нові знання й навички, а також зберігати інформацію в довготривалій пам'яті. Пам'ять також передбачає відтворення та ефективне згадування збережених ідей.

Учні, які мають проблеми з пам'яттю, можуть:

- бути не в змозі запам'ятати кольори та форми, попри неодноразові інструкції;
- бути не в змозі згадати інформацію, незважаючи на глибоке вивчення;
- часто губити свої речі;
- мати проблеми із запам'ятовуванням щоденних процедур, незважаючи на регулярне повторення;
- мати проблеми з запам'ятовуванням фактів і процедур, таких як нові словникові слова або відмінювання дієслів.

Пропонуємо використовувати наведені нижче типові стратегії для підтримки учнів, які мають труднощі з пам'яттю.

1. Використовуйте навчальні техніки, які підтримують і покращують навички запам'ятовування.

- Давайте по одній інструкції за раз, поки учні не зможуть запам'ятати і виконувати дві послідовні інструкції. Давайте по дві інструкції за раз, поки учні не запам'ятають і не будуть виконувати три.
- Дайте учням можливість ознайомитися з маршрутами руху й іншою інформацією. Наприклад, щодня знаходьте час для написання й обговорення денного розкладу на дошці.
- Записуйте основні моменти на дошці, даючи усні інструкції.
- Пояснюйте поняття максимально конкретно. Приклади з реального життя додають сенсу і значущості, що допомагає вчитися та згадувати.
- Оцінюйте навчання учнів часто та на менших одиницях роботи. Використовуйте швидкі, короткі оцінки, а не формальні, довгі тести.
- Використовуйте мову, яка добре знайома учням.
- Надайте підказки, які допоможуть учням згадати деталі.

2. Інтегруйте в кожну навчальну діяльність допоміжні засоби запам'ятовування.

- Регулярно проводьте заплановані перегляди процедур і концепцій. Наприклад, починайте кожний день із пригадування раніше набутих навичок та ідей. Потім представте нові навички та ідеї. Перш ніж учні підуть додому, нагадайте нову інформацію.
- Навчіть учнів регулярно складати списки нагадувань і відзначати дати й завдання в календарі.
- Використовуйте пісні та вірші, щоб допомогти учням згадати

інформацію. Наприклад, використовуйте пісню, щоб допомогти учням запам'ятати дні тижня, абетку, кольори тощо.

3. Забезпечте мультисенсорні сигнали, щоб полегшити запам'ятовування інформації та вироблення навичок.

- Використовуйте звуко-символьні асоціації під час вивчення нових словникових слів. Вимовляйте назву літери, звук, який вона позначає, і слово, яке починається з цієї літери, показуючи зображення, що відповідає цьому слову. Простежте за літерою на столі, в повітрі або в лотку з піском.
- Використовуйте візуальні сигнали: колірне кодування, послідовність фотографій і малюнків, діаграми та відео.
- Використовуйте слухові та кінестетичні сигнали в поєднанні. Поєднуйте пісні з рухами і танцювальними зразками. Музика та фізичні процедури, пов'язані з вивченням фактів, можуть допомогти учням швидше запам'ятовувати та діяти, а також можуть бути сигналом для пригадування конкретної інформації.
- Залучайте практичний досвід навчання та демонстрації. Учні вчаться і запам'ятовують більш ефективно, коли мають змогу побачити та випробувати нову інформацію й навички в різних контекстах.

4. Створіть організаційні системи й процедури в класі для полегшення доступу до інформації та матеріалів.

- Позначте класне приладдя і матеріали для роботи в класі. Заохочуйте учнів використовувати електронні пристрої, теки та підшивки з різними кольорами або етикетками, а також з картинками для окремих уроків. Переконайтеся, що все особисте приладдя учнів позначене їхніми іменами на видному місці.
- Допоможіть учням із щоденною та щотижневою організацією їхніх парт і робочих місць, надаючи час для прибирання власного простору.
- Передбачте щоденні процедури для запису інформації на електронні пристрої, у щоденники або журнали завдань.
- Забезпечте засоби запам'ятовування для часто використовуваної інформації; наприклад, ключові словникові слова можна зберігати в кишеньці збоку парти (чи в парті). Розклади можна вивісити на дошці або на стіні, а учні можуть зберігати особисті копії у своїх партах або блокнотах.
- Прикріпіть на парти учнів прості картки із записами про щоденні усталені практики.

5. Навчайте учнів стратегій запам'ятовування конкретних фрагментів інформації.

Щоб вивчити та практикувати певний словниковий запас або відмінювання дієслів, учні можуть використовувати стратегію складання.

1) Попросіть учнів скласти папір, щоб вийшло чотири однакових стовпчики.

--	--	--	--

2) Учні записують нові словникові слова своєю рідною мовою в перший стовпчик.

3) Пишуть українські відповідники для кожного зі словникових слів у другий стовпчик.

4) Учні перевіряють свої відповіді, виправляють помилки та записують переклад тих слів, які вони не змогли перекласти.

5) Загортають перший стовпчик так, щоб слова їхньою рідною мовою не було видно, і практикуються в перекладі на українську. Дивлячись на кожне з українських слів, які вони написали в другому стовпчику, пишуть переклад у третьому стовпчику. Учні звіряють свої відповіді з оригінальними словами в першому стовпчику.

6) Учні повторюють цей процес, щоб перекласти слова «назад» на українську мову в четвертому стовпчику. Повна сторінка практики може мати такий вигляд:

mother father brother	мама тато хлопець брат	mother father brother	мама тато брат
-----------------------------	--	-----------------------------	---

Стратегії для учнів із порушенням навичок аудіювання

Аудіювання відіграє вирішальну роль в опануванні мови. Прослуховування певної інформації допомагає учням засвоїти правила мови. Їм також потрібна можливість часто використовувати мову, беручи на себе роль як слухача / слухачки, так і мовця / мовиці. Завдяки соціальній взаємодії учні можуть пояснювати, уточнювати або підтверджувати значення та отримувати зворотний зв'язок. Вивчення мови відбувається найкраще, коли регулярна аудиторна практика дає можливості для інтерактивного аудіювання — прослуховування, яке вимагає від учня чи учениці більш активної ролі, коли вони просять про роз'яснення або зворотний зв'язок.

Оскільки аудіювання дуже важливе для вивчення мови, розроблення його ефективних стратегій принесе користь усім учням, але ці стратегії

мають особливе значення для тих, хто вже відчуває певні труднощі, пов'язані з аудіюванням.

Пропонуємо розглянути можливість використання типових стратегій для підтримки учнів, які мають труднощі з аудіюванням.

1. Запропонуйте учням вислови, за допомогою яких можна прояснити зміст і підтвердити розуміння:

- Перепрошую, я не розумію.
- Вибач(-те).
- Що означає ...?
- Повторіть ще раз, будь ласка.
- Що ти / ви хотів(-ла, -ли) сказати?

2. Надавайте інформацію в зручній для слухача / слухачки формі.

- Посадіть учня / ученицю в зоні, де його / її відволікатиме якнайменше чинників.
- Говоріть повільніше й чітко артикулюйте слова. Повертайтеся обличчям до учня / учениці, коли говорите.
- Зачекайте не менше ніж дев'ять секунд між висловленням точки зору або запитанням і запрошенням учнів зробити свій внесок в обговорення або діяльність класу.
- Надайте учням нотатки, запитання або іншу форму організатора на початку уроку.
- Дозвольте їм записати урок, щоб вони могли відтворити його ключові або складні для розуміння частини.
- У різних точках уроку зупиняйтеся й узагальнюйте ключові ідеї та інформацію.
- Використовуйте ключові слова або сигнали рукою, щоб наголосити на важливій інформації.
- Подавайте інформацію по-різному.
- Повторюйте ключові слова, коли говорите. Ще один акцент може дати учневі / учениці додатковий час, необхідний для осмислення сказаного.
- Напишіть ключові слова з вашої розповіді на дошці.
- Використовуйте наочні посібники та об'єкти для підказки або підтримки понять й інформації, представлених на уроці.
- Часто перевіряйте, як учні розуміють інформацію.
- Опирайтеся бажанню дати негайне роз'яснення рідною мовою, якщо учень / учениця здається збентеженим.
- Дайте учням можливість працювати з партнером(-кою) або в невеликій групі.

- Залиште час для роздумів наприкінці уроку.
- Коротко розгляньте важливі концепції наприкінці уроку й коротко опишіть, що заплановано на наступний урок.

3. Моделюйте та практикуйте стратегії активного слухання в класі.

Активне слухання — це акт навмисного зосередження на мовцеві / мовиці для залучення до дискусії або презентації. Заохочуйте учнів практикувати активне слухання:

- дивлячись на мовця / мовицю;
- дотримуючись тиші;
- не змінюючи положення тіла занадто часто;
- думаючи про те, що говорить мовець / мовиця.

Стратегії для учнів із порушенням навичок читання

Дослідження свідчать, що перша мова учня / учениці завжди лишається в його / її свідомості під час вивчення другої мови; використання першої мови для підтримки читання другою мовою найбільш корисне, коли учні вчать читати та коли вони працюють зі складним текстом. На цьому етапі вони, найімовірніше, перенесуть стратегії зі своєї першої мови для розшифровування, з'ясування значень незнайомих слів або для розуміння того, що вони читають [49]. Ці види міжмовних впливів називають *перенесенням*. Що більша схожість M1 з M2 (як у випадку з українською і, наприклад, білоруською, на відміну від української та китайської), то більшим є перенесення.

Часто учням, які мають труднощі з читанням своєю першою мовою, складно читати й другою мовою. Рівень читання учнів із особливими освітніми потребами може бути нижчим від рівня класу, і вони потребуватимуть додаткової роботи в цій частині навчання.

Пропонуємо використовувати наведені нижче типові стратегії для підтримки учнів, які мають труднощі з читанням.

1. Забезпечте додаткову підтримку для учнів, які мають труднощі з читанням.

- Об'єднайте читачів, які мають труднощі, з компетентними читачами та попросіть їх читати й виконувати завдання разом.
- Роздайте учням словнички з малюнками, щоб допомогти їм знайти та запам'ятати відповідні слова.
- Перш ніж роздавати текст, за можливості, виділіть ті його частини, на яких учні повинні зосередитися. Спрямуйте увагу учнів тільки на виділений текст. Ця стратегія дуже корисна для дітей, які довше читають або зазнають труднощів із пошуком ключового повідомлення тексту.
- Учíte, які звуки відповідають яким літерам.

- Виберіть текст, у якому різноманітність мови та граматики зведено до мінімуму. Учень / учениця може знати деякі альтернативні слова або фрази, але заохочення читати одні й ті самі слова та граматичні структури по всьому тексту почасти сприяє більш ефективному читанню.
- Будьте уважні до шрифтів. Деякі учні можуть сприймати певні шрифти як більш читабельні, ніж інші. Як правило, шрифти *Arial*, *Geneva* і *Helvetica* читаються легше.

2. Навчайте учнів стратегій читання.

- Попросіть учнів використовувати такі стратегії, як установлення зв'язків із попередніми знаннями або досвідом, складання прогнозів щодо того, про що йтиметься в тексті, і ставити питання про текст. Попросіть їх застосовувати ці стратегії до, під час і після читання, щоб ідентифікувати, обмірковувати, зрозуміти та запам'ятати матеріал, який вони читають.
- Попросіть учнів використовувати стратегії декодування, такі як виділення різних частин речення різними кольорами (наприклад, іменники зеленим кольором, дієслова жовтим), щоб «розбити» й декодувати речення.
- Спонукайте використовувати когнітивні та метакогнітивні стратегії для контролю розуміння, такі як пауза після кожного речення чи абзацу й питання: «Чи має це сенс для мене?»
- Попросіть учнів використовувати стратегії для роботи з незнайомою лексикою, такі як стратегія «читати навколо»:
 1. Пропустіть слово і прочитайте речення до кінця.
 2. Поверніться і прочитайте все речення ще раз.
 3. Подивіться на початок слова, щоб знайти літерно-звукові підказки.
 4. Подумайте: «Яке слово тут підійде?»
 5. Спробуйте дослідити слово в реченні. Чи правильно воно звучить? Чи має це слово сенс? Чи відповідає воно літерним підказкам?
 6. Для підказки подивіться на картинку, якщо вона є.
 7. Запитайте в когось.

Інструкція для когнітивної стратегії

Дослідження доводять, що відмінності між успішними учнями й тими, хто має складнощі, можуть бути частково пов'язані з їхнім розумінням процесу навчання. Чим більше знань учень або учениця мають про те, як учитися, тим ефективнішим буде їхнє навчання. Ці знання передбачають розуміння того, коли і як використовувати когнітивні стратегії-тактики, які допомагають учням розробляти та засвоювати процедури для виконання завдань більш високого рівня. Когнітивні стратегії спонукають учнів брати на себе відповідальність за власне навчання. Опанування

когнітивних стратегій може допомогти тим, хто має труднощі в навчанні, стати більш активними та цілеспрямованими учнями, мислителями й долати труднощі.

Учителі мають забезпечити чітке навчання та моделювання стратегій і надати учням багато можливостей для вивчення, практики та роздумів про ефективність стратегій. Учні повинні знати мету стратегій, а також коли й де використовувати різні стратегії, щоб у підсумку навчитися бути незалежними, автономними учнями.

Рекомендації щодо навчання когнітивних стратегій

Зіставте стратегії з вимогами навчального завдання. Наприклад, якщо мета навчального завдання полягає в тому, щоб зберегти основні ідеї в уривку фактологічного письма, учневі чи учениці можна запропонувати використовувати стратегію фрагментації для збільшення обсягу інформації, що зберігається в короткочасній пам'яті. Ця стратегія повинна бути прийнятною для учня чи учениці з погляду рівня їхнього розвитку.

Забезпечте вивчення стратегії відповідно до поточного рівня знань і навичок.

Подбайте про те, щоб учні мали достатньо можливостей для практики у використанні стратегії. Практика допомагає їм спонтанно виробляти стратегію та застосовувати її в широкому діапазоні змісту та ситуацій. Учні матимуть користь як від керованої, так і від самостійної практики.

Запропонуйте використовувати певні стратегії у відповідний час. Деяким учням із труднощами в навчанні може знадобитися виражене спонукання, що допоможе розвинути їхню здатність переносити стратегію на різні, але пов'язані завдання [59].

Речі, які потрібно пам'ятати:

- Хоча це й непросте завдання, але підготовка та проведення диференційованих занять під час вивчення української мови — корисний досвід навчання як для учнів, так і для вчителів.
- Диференційована діяльність дозволяє учням використовувати мову автентично й свідомо, що має вирішальне значення для вивчення мови.
- Той факт, що деякі учні мають одні й ті самі проблеми, не означає, що вони однаково реагуватимуть на одну й ту саму підтримку. Стратегії навчання працюють по-різному для різних учнів.
- Диференціація вимагає, щоб учителі добре знали своїх учнів — від рівня їхніх знань і навичок до інтересів і цілей.

Короткий огляд стратегій і підтримки для учнів, які...

Потребують допомоги з аудіюванням	Потребують допомоги з читанням	Потребують допомоги з говорінням	Потребують допомоги з письмом	Потребують допомоги, щоб залишатися зосередженими
Посадіть учня / ученицю в тихому місці	Зменште обсяг необхідного читання.	Залиште не менше ніж 9 секунд між висловленням точки зору або питанням і запрошенням учнів узяти участь в обговоренні.	Надайте учням додатковий час для відповіді.	Забезпечте альтернативні місця для сидіння: поруч / обличчям до вчителя(-льки); перед класом, подалі від чинників, що відволікають.
Говоріть повільніше, чітко вимовляйте слова та дивіться на учня / ученицю, коли він / вона говорить.	Надайте додатковий час для завершення читання.		Надайте вказівки в письмовій формі (на дошці, на робочих аркушах, дозвольте скопіювати в зошит).	Дозвольте рух під час занять у класі й виконання тестів.
Повторюйте ключові слова, коли ви говорите.	Доберіть текст, у якому різноманітність лексики й граматики зведено до мінімуму.	Вимагайте, щоб учні відповідали повними реченнями.	Зменште кількість питань, на які учень / учениця має відповісти.	Дозвольте учням носити шумозахисні пристрої, такі як навушники, щоб відсіювати звуки, які відволікають.
Будьте уважні до вибору слів. Використовуйте <i>когнати</i> * та високочастотну лексику. Використовуйте візуальні елементи для вказівки на певні поняття, представлені на уроці, або їх ілюстрування.	Будьте уважні до шрифтів. Для учнів деякі шрифти можуть бути більш зручними для читання, ніж інші. Наприклад, <i>Times New Roman</i> важче читати для деяких учнів. Шрифти <i>Arial</i> і <i>Helvetica</i> , як правило, легші для сприйняття.	Змодельуйте потрібне мовлення.	Установіть реалістичні та взаємоузгоджені очікування щодо акуратності.	Надайте вказівки в письмовій формі: на дошці; на робочому аркуші; дозвольте скопіювати в зошит.
Використовуйте під час розмови візуальні підказки, щоб допомогти учневі / учениці зрозуміти повідомлення.	Учіть, які звуки відповідають літерам.	Поведіть мозковий штурм для переліку слів і фраз, а потім розмістіть їх у класі, щоб учні могли покликатися на них під час занять.	Забезпечте учнів зразками речень.	Розкажіть учням, скільки часу ви виділили на певну діяльність, перш ніж стимулювати їх виконувати цю роботу.
У різних точках уроку зупиніться й узагальніть ключові ідеї того, що було сказано. Запишіть ці ідеї, щоб учні могли їх бачити.	Указуйте на слова, коли ви читаєте їх уголос із дошки чи інших джерел.	Дозвольте учням попрактикуватися в розмові з однокласниками.	Заохочуйте підготовчі дії (наприклад, мозковий штурм) перед створенням письмового продукту.	Установіть часові обмеження для виконання конкретного завдання.
Дозвольте учням записати урок, щоб вони могли відтворити його в ключові або складні для розуміння частини.	Відрегулюйте освітлення в класі, щоб уникнути відблисків.	Дайте учням можливість записати усну презентацію або усну відповідь, яку пізніше можна буде відтворити перед класом або переглянути наодинці.	Дозвольте учням написати відповідь.	Використовуйте кілька сеансів тестування для більш тривалих тестів. Використовуйте маркери місць, спеціальний папір, графічний папір або шаблони для письма, щоб учень міг краще утримувати позу та фокусувати увагу.
Зробіть паузу не менше ніж 9 секунд між висловлюванням точки зору або запитанням і запрошенням учнів відповісти.	Пишіть на розкресленому папері, оскільки лінії допомагають відокремити букви (і слова, які вони утворюють) від одного рядка до іншого.	Дозвольте учням обирати однокласників, із якими вони працюватимуть над завданнями.	Використовуйте допоміжні й адаптивні пристрої: олівець або ручка, адаптовані за розміром або діаметром; альтернативні клавіатури; портативний текстовий процесор.	Подавайте сигнали; наприклад, стрілки, знаки зупинки на робочих аркушах і тестах.
Опирайтесь бажанню перейти на використання M1, щоб допомогти учням зрозуміти вас. Використовуйте інші стратегії.	Використовуйте великі друковані видання текстів.	Навчайте учнів вимовляти певні звуки українською мовою. Учні можуть практикувати вимову за допомогою дзеркала.	Використовуйте допоміжні технології (текстовий процесор, застосунок для перевірки орфографії та граматики, програмне забезпечення для перетворення письмового тексту в усне мовлення).	Перерахуйте вказівки для завдань у вигляді пронумерованих кроків, а не у вигляді абзацу.
Учіть, які звуки відповідають яким українським літерам.	Прочитайте тестові завдання вголос.		Запропонуйте альтернативні методи збору даних (аудіозаписи, диктанти, інтерв'ю, фактологічні бюлетені).	Дайте учням змогу вибрати, які завдання виконувати на уроці.
Запропонуйте альтернативні методи збору даних (аудіозаписи, диктанти, інтерв'ю, фактологічні бюлетені).	Забезпечте звуковий відповідник для письмової мови. Прочитайте вголос із дошки / книги або робочого аркуша деталі, які мають вирішальне значення для розуміння.		Відмовтеся від орфографічних, пунктуаційних й абзацних вимог.	Розробіть сигнали рукою, щоб використовувати їх для привернення уваги учня / учениці, що втратив(-ла) зосередженість, не відволікаючи інших учнів.
Установіть часові обмеження для виконання конкретного завдання.	Використовуйте допоміжні технології (оптична система розпізнавання символів, книги на компакт-дисках, пристрої для читання з екрана).			

Таблицю адаптовано з [59].

* Когнати — це ті слова, які мають однакове значення і звучать однаково (чи подібно) кількома мовами (наприклад, «комп'ютер»).

Інструменти планування

Учителі можуть використовувати ці шаблони для прийняття обґрунтованих рішень про те, як структурувати та використовувати диференційовані види діяльності на уроці української мови.

Обсяг уроку

Керівне питання	Приклад відповіді
<i>Яке поняття я викладаю?</i>	Українська абетка
<i>Що, згідно з освітньою програмою / Державним стандартом, учні повинні знати, розуміти або вміти робити у зв'язку з цим поняттям?</i>	Учні повинні вміти точно називати літери абетки. Освітня програма / Державний стандарт розглядає це як сходинку до подальшого навчання
<i>Які мовні знання та вміння необхідні учням для розуміння та застосування цієї концепції? Мовні знання, навички або компетентності є новими чи знайомими учням?</i>	Учні не мають або мають мало попередніх знань з української мови. Вони знайомі з поняттям абетки і можуть бути знайомі з деякими українськими літерами, які бачать у своєму найближчому оточенні
<i>Які докази мені потрібно буде зібрати, щоб показати, що учні вивчили? Це формувальне чи підсумкове оцінювання?</i>	Упродовж усього уроку відбуватиметься непомітна перевірка вимови учнів і відповідності звуків символам за допомогою контрольного списку. Зафіксовані відхилення можуть свідчити про сплутування звуків і символів через можливий вплив М1

Диференційовані варіанти завдань

Керівне питання	Приклад відповіді
<i>Які ресурси та завдання, доступні мені зараз, можна використати для викладання цього поняття?</i>	• Нова пісня про абетку на CD (а); • зіставлення дій із використанням літер та звуків, позначених літерами (б); • використання пальців, щоб учні практикували форму літер, а потім їх вимовляли (в); • флешкартки з символами літер і позначенням відповідних звуків (г); • використання комп'ютерного програмного забезпечення для практики (д)
<i>Як кожен ресурс або завдання представляють поняття, яке вивчають? Наскільки я маю бути залученим(-ою) до завдання чи ресурсу?</i>	• (а) Для цього треба вивчити пісню про абетку; • (б) для цього необхідні деякі логічні міркування із моєю підтримкою; • (в) для цього треба вивчити форми літер і відповідні їм звуки; • (г) для цього треба попередньо вчити літери та відповідні звуки; • (д) для цього необхідно вивчити символи літер і відповідні звуки, а також інструкції з використання комп'ютерного програмного забезпечення за моєї підтримки
<i>Який тип учнів виграє від виконання кожного завдання?</i> Запитайте себе, чи допоможе ця діяльність звести до мінімуму будь-які проблеми в навчанні, які виникають в учнів, чи вона може створити проблеми для інших учнів	• (а) Добре працюватиме для учнів, які мають музичні вподобання, і тих, хто любить повторювані дії; • (б) вимагає незначної кінестетичної роботи й може бути корисною для учнів, які потребують допомоги, щоб залишатися зосередженими; • (в) порівняльна діяльність може сподобатись учням, які люблять головоломки та самостійну роботу; • (г) картки можуть сподобатись учням, яким добре вдається запам'ятовування і які можуть використовувати його як інструмент навчання; • (д) може сподобатись учням, які люблять самостійну роботу і цифрові технології як інструмент навчання

Керівне питання	Приклад відповіді
Чи дозволять ці завдання учням надати докази, необхідні для моніторингу?	Так, але мені доведеться уважно стежити за тим, що робить кожна група. Можливо, слід розглянути три, а не п'ять видів діяльності
Чи однаковий обсяг часу потрібен для виконання більшості з цих завдань? Чи слід розглядати резервні завдання для груп, які закінчують роботу раніше від визначеного терміну?	Якась група може закінчити раніше. Можна попросити цих учнів підготувати та роздати матеріали для наступного виду діяльності. Група, яка виконує пальцеві рухи, може робити це найповільніше, оскільки основну увагу в цьому завданні приділено вивченню форми букви і того, який звук вона позначає
Який тип диференціації в центрі уваги?	Акцент на диференціацію за процесами, отже, групи можуть бути організовані відповідно до стилів навчання / вподобань

Адаптовано з Languages for All. How to Support and Challenge Students in a Second Language Classroom. Katy Arnett, Pearson Canada, Inc., 2013 [59, с. 115, 116].

Диференційоване навчання. Приклад плану уроку

Назва завдання: «Зламані речення»

Цілі завдання: допомогти учням попрактикуватися в побудові речень із правильним порядком слів

Матеріали для завдання

- картки (10 × 15 см та, за можливості, кольорові);
- маркери

Назва завдання: «Зламані речення»**Інструкція до завдання**

1. Придумайте речення для заняття. Ви можете використовувати фрази, які часто вживають у спілкуванні, або речення, що стосуються теми чи змісту тексту, який ви раніше вивчали.
2. Напишіть кожне слово кожного речення на окремій картці (10 × 15 см). Якщо у вас кольорові картки, використовуйте тільки один колір для певного речення.
3. Роздайте картки для певного речення групі учнів, одна картка на учня.
4. Попросіть учнів стати з картками в правильному порядку так, щоб картки було видно всьому класові та щоб усі учні могли прочитати речення.
5. Решта класу має визначити, чи правильно складено речення.
6. Кожна група по черзі складає речення, використовуючи слова, які видали учасникам групи.

Чому це завдання диференційоване?

Учитель або вчителька може змінювати довжину та складність речень

Чому це завдання задовольняє різні потреби учнів?

Це завдання передбачає рух — кінестетичний підхід до вивчення синтаксису, який є досить абстрактним розділом мовознавчої науки

Оцінювання: контрольний перелік учителя / вчительки

Швидко адаптуємося, щоб допомогти учням...

<i>...із низьким рівнем мотивації</i>	<i>...які мають складнощі з увагою, запам'ятовуванням або й тим, і тим</i>	<i>...яким складно розуміти та відтворювати мову</i>	<i>...які є обдарованими</i>
• Використайте ім'я учня / учениці в реченні. • Складіть речення, яке стосуватиметься спільних інтересів учнів	• Дайте учневі / учениці картку зі зрозумілою частиною речення, наприклад, словом з великої літери	• Залишайте синтаксис речення простим	• Дозвольте учневі / учениці додати слова до речення, щоб зробити його довшим, цікавішим або складнішим

Назва завдання: «Зламані речення»

Додаткові адаптації, щоб допомогти учням, яким би...

...була корисною додаткова підтримка	...було корисним більше розмаїття	...були корисними складніші завдання
Дайте учням перші два слова речення на одній картці	Щойно учні створили речення, запропонуйте учневі / учениці особисто або у складі групи назвати синоніми чи антоніми до певних слів у реченні	- Попросіть учня / ученицю особисто або у складі групи сформулювати запитання, відповіддю на яке могло б бути складене речення. - Попросіть учня / ученицю змінити порядок слів у реченні та пояснити, як новий порядок може вплинути на зміст речення

Адаптовано з *Languages for All: How to Support and Challenge Students in a Second Language Classroom*, 2013 Pearson Canada Inc. [59].

Обдаровані й талановиті учні

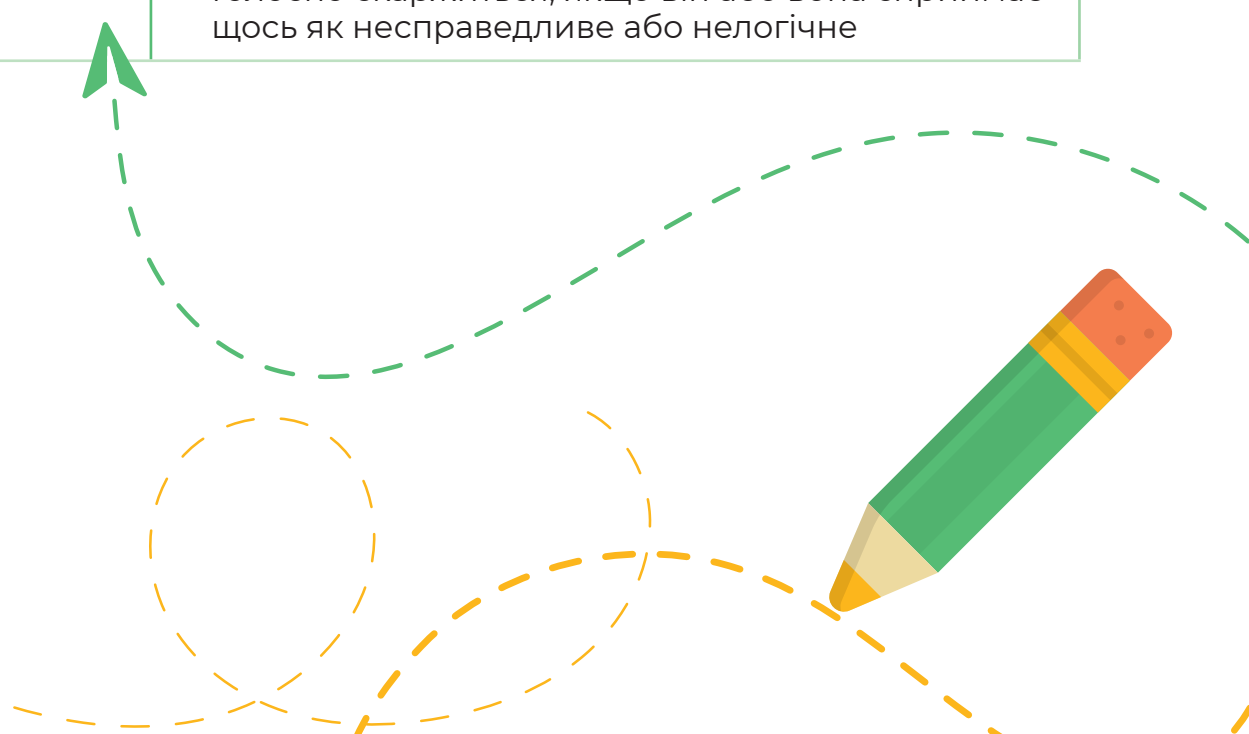
Особливості учнів, які є обдарованими

Кожна обдарована дитина має індивідуальний профіль здібностей, потреб, інтересів і вподобань у навчанні. Існує, однак, низка загальних характеристик, які часто асоціюють з обдарованістю та які мають важливе значення для навчання. Деякі з цих характеристик притаманні учням зі здібностями всіх рівнів, але частіше властиві обдарованим. Наприклад, багато учнів демонструють перфекціонізм, але в обдарованих учнів ці тенденції більш поширені та виявляються на більш екстремальних рівнях.

Загальні інтелектуальні характеристики обдарованих учнів

Риса характеру або схильність	Поведінкові приклади
Високі інтелектуальні досягнення	• Отримує величезне задоволення від інтелектуальної діяльності. • Має високі прагнення. • Легко схоплює нові ідеї та концепції й розуміє їх глибше, ніж однолітки. • Легко запам'ятовує факти, списки, дати й імена. • Любить грати в складні ігри та будувати складні плани. • Здається знудженим(-ою) або нетерплячим(-ою) у діяльності або з людьми
Мотивація й інтерес	• Потрібна невелика зовнішня мотивація для виконання роботи, яка захоплює від початку. • Виявляє наполегливість у виконанні або завершенні самостійно обраних завдань у школі та поза нею. • Розвиває інтереси самостійно. • Має незвичайні або розвинені інтереси в темі або діяльності, але може швидко переходити від одного виду діяльності або інтересу до іншого. • Ставить багато запитань одне за одним. • Ставить складні запитання про абстрактні ідеї, такі як любов, стосунки та всесвіт. • Має значний запас енергії та може потребувати постійної стимуляції
Словесна майстерність	• Рано починає говорити й від початку правильно вимовляє слова. • Розвиває значний і розширений словниковий запас, а також використовує складні структури речень. • Створює складні оповідання. • Любить запам'ятовувати та читати вірші. • Самостійно вчиться читати. • Легко й спонтанно описує новий досвід і пояснює ідеї складними й незвичайними способами

Риса характеру або схильність	Поведінкові приклади
Ситуації для вирішення проблем	• Мислить логічно. • Використовує ефективні, часто винахідливі стратегії для розпізнавання й вирішення проблем. • Розробляє або приймає систематичну стратегію для вирішення проблем і змінює стратегію, якщо вона не працює. • Наводить аргументи за аналогією, як під час порівняння невідомого та складного процесу або сценарію зі знайомим; наприклад, спроектувати та побудувати роботизовану руку, щоб вона функціонувала як людська рука. • Розширює попередні знання для вирішення проблем у нових ситуаціях або додатках. • Створює нові проєкти та винаходи. • Показує швидке розуміння причинно-наслідкових зв'язків
Логічне мислення	• Любить рахувати, зважувати, вимірювати та класифікувати предмети. • Любить мапи, глобуси, діаграми, календарі та годинник. • Воліє, щоб оточення було організованим і впорядкованим. • Дає (або вимагає) логічні, розумні пояснення подіям і явищам. • Придумує потужні, переконливі аргументи практично для будь-чого. • Голосно скаржиться, якщо він або вона сприймає щось як несправедливе або нелогічне

Риса характеру або схильність	Поведінкові приклади
Творчий підхід	• Самостійно придумує нові ідеї та концепції, застосовує їх творчо й цікаво. • Використовує матеріали новими й незвичайними способами. • Має багато ідей, якими може поділитися. • Створює складні п'єси та ігри або додає нові деталі й повороти в оповіданні, пісні, фільмі та грі. • Відповідає на запитання зі списком можливих відповідей. • Втікає у фантазію і, здається, насилу відокремлює реальне від нереального. • Рухається у своєму напрямі, а не дотримуючись інструкцій. • Багато мріє або думає, що може бути сприйнято як марнування часу. • Придумує складні відмовки або знаходить лазівки, щоб уникнути відповідальності за власну поведінку
Підвищена чутливість	• Відчуває сильні емоції та може бути емоційно реактивним(-ою). • Сильно й особистісно реагує на несправедливість, критику, неприйняття або біль. • У ранньому віці виявляє розуміння й усвідомлення почуттів, думок і переживань інших людей і може бути засмучений(-а) їхніми емоціями. • Може бути легко збудженим(-ою) або зворушеним(-ою) до сліз. • Цінує естетику та вміє інтерпретувати складні твори мистецтва. • Ділиться почуттями та ідеями, викликаними одним або кількома видами мистецтва. • Надзвичайно спостережливий(-а) і здатний(-а) читати невербальні сигнали. • Виявляє підвищену сенсорну чутливість (наприклад, надмірно перебірливий(-а) щодо їжі та одягу). • Може перелякатися, стати тривожний(-ою), сумним(-ою) і навіть пригніченим(-ою). • Емоційно реагує на фотографії, твори мистецтва і музику

Риса характеру або схильність	Поведінкові приклади
Підвищена інтенсивність	• Енергійний(-а) і сповнений(-а) ентузіазму. • Може поринути в певні заняття, іноді ігноруючи в результаті шкільні обов'язки. • Має сильні прихильності та прив'язаності. • Іде далі, ніж більшість учнів, щоб реалізувати інтерес, вирішити проблему, знайти відповідь на питання або досягти мети. • Колекціонує речі. • наполегливий(-а) і зосереджений(-а), коли мотивований(-а), але має обмежений діапазон уваги до того, що не становить інтересу. • Відчуває занепокоєння щодо розуму та тіла. • Легко засмучується
Перфекціонізм	• Установлює високі (часто нереалістичні) очікування від себе й інших. • Наполегливий(-а), постійний(-а) і з ентузіазмом відданий(-а) роботі. • Здається, якщо не дотримався(-лася) власних стандартів або припустився(-лася) помилки. • Вдається до самооцінки та самоосуду. • Часто почувається неадекватно й неповноцінно, бажає частих похвал і розрад. • Надмірно захищається від критики.
Інтроверсія	• Має глибокі почуття та складне внутрішнє життя. • Рефлексивна й інтроспективна особистість. • Фокусується на внутрішньому зростанні за допомогою пошуку, розпитувань і самокоригувальних суджень. • Добре обізнаний(-а) з власними емоціями. • Занурюється в себе, а не діє агресивно стосовно інших

Риса характеру або схильність	Поведінкові приклади
Моральна чутливість і чесність	• Стурбований(-а) етичними питаннями в ранньому віці. • Має сильні моральні переконання. • Здатний(-а) на розвинені моральні міркування та судження. • Надає великого значення узгодженості між цінностями й діями в собі та інших. • Надзвичайно багато знає про світ. • Альтруїстичний(-а) й ідеалістичний(-а) — прагне посилити турботу і ввічливість у громаді та суспільстві. • Бере на себе відповідальність за інших і самого(-у) себе
Почуття гумору	• Складає загадки та жарти з подвійним змістом. • Придумує каламбури і насолоджується всіма видами гри слів. • Може грати роль «клоуна» в класі. • Може емоційно «вибухати» або засмучуватися, коли інші «не розуміють». • Не розуміє або, як здається, не цінує гумор інших учнів

Наслідки для навчання та викладання

У деяких обдарованих дітей поєднання перелічених вище характеристик може призвести до труднощів у стосунках з однолітками, уникнення ризику або надмірної самокритичності.

Щоб вирішити ці проблеми, розгляньмо, як індивідуальні особливості учнів пов'язані з конкретними потребами в навчанні. У таблиці, запропонованій нижче, показані типові характеристики та пов'язані з ними потреби.

Зв'язок між характеристиками обдарованих учнів й освітніми потребами

Характеристика	Освітні потреби
здатність утримувати інформацію	залучення великої кількості інформації
розширене розуміння	доступ до складних навчальних заходів

Характеристика	Освітні потреби
різні інтереси	залучення широкого кола тем
високий рівень вербальних навичок	можливості для поглиблених роздумів та обговорення
прискорений темп мислення	індивідуальний темп навчання
гнучкість розумових процесів	складні й різноманітні завдання з вирішення проблем
цілеспрямована поведінка	більші проміжки часу для виконання завдань
самостійність у навчанні	навчальні завдання для більш самостійного виконання
аналітичне мислення	можливості для мислення більш високого рівня
самотивація	активна участь у навчанні
емоційна чутливість	можливості для вивчення та роздуми про емоційне навчання
інтерес до проблем дорослих	вплив на реальні проблеми
цілісне мислення	комплексний підхід до навчання
спраглий читач	доступ до різноманітних матеріалів

Таблиця адаптована з *Bright Futures Resource Book: Education of Gifted Students* (Мельбурн, Австралія: Департамент освіти, штат Вікторія, 1996) [26, с. 30]. Авторські права належать штату Вікторія (Департамент освіти та розвитку дітей раннього віку).

Гнучкий темп

Часто обдарованим учням може бути вигідно просуватися за результатами навчання на рівні класу з іншою швидкістю, ніж однокласники. Гнучкий темп дозволяє їм рухатися за освітньою програмою у власному темпі; він знижує повторюваність і потенційну нудьгу, зменшуючи обсяг часу, який учні повинні витратити на результати, які вже засвоїли. Гнучкий темп може набувати різних форм, зокрема:

- учні можуть швидше завершити роботу над деякими результатами, щоб витратити додатковий час на складніші результати та пов'язані з ними дії;
- досліджувати результати навчання, особливо значущі та цікаві для учнів;

- можна впорядковувати просування учнів освітньою програмою та навчальним матеріалом, щоб виключити повторення змісту, який уже було засвоєно.

Досягнення результатів за короткий період дає учням більше часу для участі в більш складних заходах із вивчення мови.

Як успішно реалізувати гнучкий темп

1. Визначте результати навчання для всього класу відповідно до освітньої програми / Державного стандарту.
2. Попередньо протестуйте весь клас, щоб визначити учнів, які виграли б від можливості працювати у швидшому, більш незалежному темпі.
3. Плануйте відповідні збагачені або складні види діяльності для тих учнів, які їх потребують.
4. Приберіть зайву практику та перегляньте діяльність для тих учнів, які засвоїли матеріал.
5. Ведіть точний облік заходів та оцінок, щоб забезпечити окремим учням можливість дослідити всі результати навчання.

Стратегії збагачення

Для диференціації планування та навчання мови вчителі можуть використувати наведені нижче стратегії.

Приклад навчального фокусу освітньої програми	Активність усієї групи	Пропозиція щодо диференціації
Розвиток навичок читання українською мовою	Клас читає оповідання, що відповідає його рівню, й обговорює його	Окремі учні читають оповідання, написане для рівня вищого, ніж рівень класу, і розробляють графічний органайзер, щоб проілюструвати розуміння

Приклад навчального фокусу освітньої програми	Активність усієї групи	Пропозиція щодо диференціації
Обмін основними особистими даними	Використовуючи список слів, учні працюють у групах із двох або трьох осіб, щоб написати короткий сценарій про зустріч із новим другом. Вони читають свій сценарій класу	Окремі учні беруть інтерв'ю у членів спільноти, які говорять українською, пишуть про те, що вони дізналися з інтерв'ю, а потім представляють членів спільноти класу
Дослідження використання мови для уяви, гумору та веселощів	Учні грають у різні традиційні спортивні або інші ігри, полуговуючись українською мовою	Ґрунтуючись на своїх дослідженнях і розумінні мови та культури, учні розробляють нову гру та пропонують її класу українською мовою

Альтернативні види навчальної діяльності

Альтернативні види діяльності кидають виклик учням, які вже засвоїли результати навчання за програмою на рівні класу. Ці види діяльності можуть мати різні форми й повинні активізувати розумові здібності учнів і спонукати їх до глибшого залучення у зміст навчання.

Альтернативні види навчальної діяльності забезпечують різні типи навчальних завдань, які можуть бути більш складними й придатними для обдарованих учнів. Деякі теми можна згрупувати в серію складних видів навчальної діяльності, організованих у меню альтернативних видів навчальної діяльності. Учні можуть вибрати низку дій із меню, щоб виконати їх самостійно або з партнером чи партнеркою під час навчання в класі. Розгляньмо приклад, наведений на наступній сторінці.

Меню альтернативних видів навчальної діяльності

Виконайте три дії, щоб утворити горизонтальну, вертикальну лінію або діагональ. Якщо ви вирішите використовувати поле «ваша ідея», то спочатку вашу діяльність має схвалити ваш учитель(-ка).

Моя ідея схвалена моїм учителем(-лькою): так / ні

Підпис учителя(-льки) _____

Я згоден(-на) завершити всі три види діяльності до _____
(Дата)

ДЕМОНСТРУВАТИ Українською мовою продемонструйте приготування поживної закуски для класу, а потім поділіться результатами!	ПЛАНУВАТИ Сплануйте меню для святкування в класі. Напишіть список продуктів українською мовою для ваших вечірок	ІНТЕРВ'Ю Українською мовою опитайте інших учнів про їхні звички перекушувати. Як вони намагаються зробити здоровий вибір?
ДОСЛІДЖЕННЯ Дослідіть, яку їжу традиційно споживають в Україні під час великих свят	ВАША ІДЕЯ	ОПИТУВАННЯ Українською мовою розробіть опитування про улюблені обідні страви учнів. Попросіть своїх однокласників заповнити анкету
ПЛАКАТ Розробіть плакат, який ілюструє улюблені страви класу й міститиме українські слова та фрази для кожного виду їжі	СТВОРЮВАТИ Створіть точну копію невеликої кав'ярні в кутку класу з меню і вивісками українською мовою. Використовуйте цей набір для рольових замовлень у ресторані, знайомства з новими людьми або розмови українською	ОЦІНЮВАТИ Українською мовою створіть рубрику, щоб оцінити свою ефективність в одному з інших видів діяльності з цього меню

Незалежне дослідження

Багато обдарованих учнів користуються можливостями досліджувати теми курсу й отримують із цього вигоду. Компонентами незалежного дослідження можуть бути:

- визначення та розвиток фокуса уваги;
- розвиток навичок творчого і критичного мислення;
- використання стратегій вирішення проблем і прийняття рішень;
- навички освітніх досліджень;
- розробка стратегій управління проєктами;
- ведення журналів навчання;
- відображення й оцінювання процесу та продукту;
- спільне використання продукту з цільовою аудиторією поза класом;
- ведення електронного портфоліо результатів.

Незалежні дослідження допомагають учням перейти від того, щоб їх спрямовували, до того, щоб самим спрямовувати себе в навчанні. За допомогою педагогічної підтримки та коучингу вони вчаться приймати рішення про фокус, розробляти план дій, виконувати його й контролювати свій навчальний процес. Учні беруть участь у розробці критеріїв оцінювання та працюють спільно з учителем чи вчителькою.

Можливості для самостійного вивчення передбачають:

- написання та запис сценарію;
- створення журналу або ілюстрованої книги на цікаву тему;
- розробку презентації з цікавої теми та представлення її іншим учням;
- створення плаката на матеріалі прочитаної історії або про досліджувану країну;
- розробку лялькової вистави на певну тему;
- написання нового завершення до розповіді або фільму;
- створення оповідання, щоб поділитися ним з іншими.

Учні повинні бути добре підготовлені до самостійної роботи та чітко уявляти собі продукт, процеси й поведінкові очікування.

Обдаровані учні потребуватимуть навчання та постійної підтримки, щоб керувати процесом і отримувати задоволення й користь від самостійного завершення альтернативної навчальної діяльності. Деякі учні можуть скористатися угодою про незалежне навчання, яка описує умови навчання та роботи й передбачає основні очікування.

Просунуті процеси мислення

Таксономія Блума — це модель, яку часто використовують як інструкцію для розроблення тем, навчальних розділів, навчальних дій і завдань, що сприяють вищому рівню мислення. Блум припускає, що на базовому рівні люди набувають знання і розуміння. На вищих рівнях люди вчаться застосовувати принципи й аналізувати, оцінювати та синтезувати. Якщо припустити, що учні не мають ніякого досвіду в темі дослідження, вони переходитимуть від знання та розуміння до застосування, перш ніж працювати з навичками аналізу, оцінювання й синтезу більш високого порядку. Останні три рівні пов'язані з критичним мисленням.

Детальнішу інформацію див. у Розділі 2 «Планування для успіху» та Додатку 2 «Таксономія Блума»

Наставництво

Наставництво дає учням можливість розвивати динамічні стосунки з дорослими експертами, які поділяють їхню пристрасть до певної сфери інтересів. За успішного наставництва наставник і учень матимуть взаємодоповнювальні переваги у викладанні та навчанні й братимуть участь у взаємному обміні знаннями.

Наставництво є ідеальним засобом полегшити задоволення диференційованих потреб у навчанні обдарованих учнів. Воно дає учням можливість взаємодіяти з носіями мови для досягнення різних цілей, таких як інтерв'ю, індивідуальні проєкти, практика бесід, зв'язок із місцевим культурним товариством і вивчення варіантів кар'єри. Крім того, учні можуть поділитися процесом вивчення мови з дорослим учнем, який може стимулювати метакогнітивний розвиток шляхом дослідження й обговорення стратегій вивчення мови.

Керівні принципи для наставництва

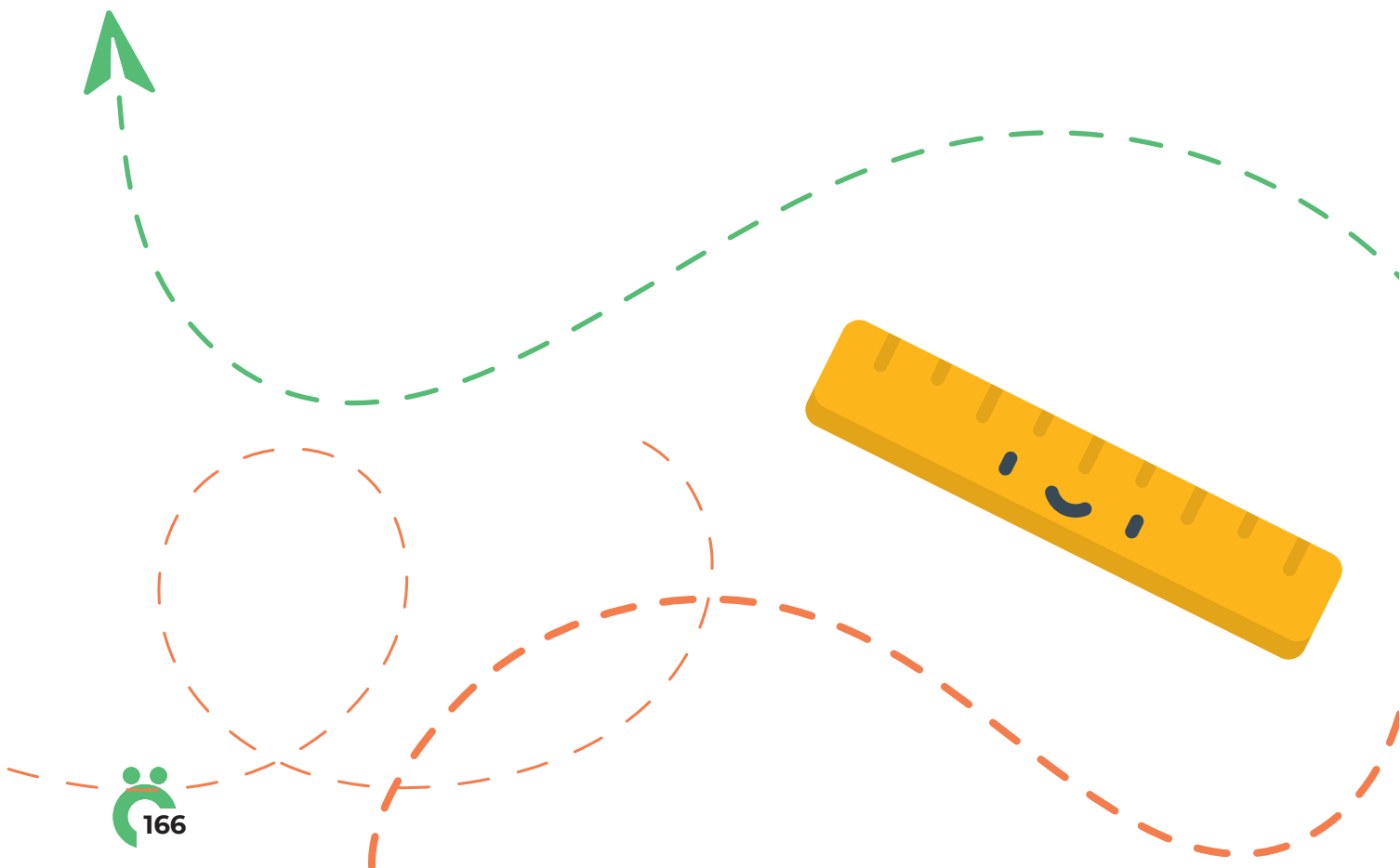
1. Визначте, що (а не хто) потрібно учням.
2. Обговоріть із учнями, чи хочуть вони працювати з наставником, і якщо так, то що вони хотіли б отримати від цих стосунків.
3. Визначте кандидатів(-ок) у наставники(-ці). Вивчіть контакти з місцевою спільнотою.
4. Опитайте та перевірте наставників. Будьте відверті щодо цілей і стратегії навчання учнів та потенційної вигоди як для учнів, так і для наставників.
5. Познайомте наставників із учнями.

6. Підготуйте учнів до наставництва. Переконайтеся, що вони розуміють його мету, переваги, обмеження та зобов'язання. Запишіть інформацію щодо ролей та обов'язків учасників.
7. Слідкуйте за стосунками наставництва, щоб переконатися, що воно досягає своїх цілей. Перегляньте стосунки за необхідності та знайдіть нових наставників, якщо учні не отримують користі.

Надання додаткових можливостей

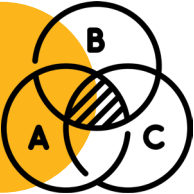
Вивчення мови можна збагатити, надавши учням можливість використовувати мову з автентичною метою. Це може передбачати бесіди з носіями української мови й іншими людьми, які вільно говорять цією мовою, такими як батьки, старші учні, члени спільноти, члени культурних асоціацій тощо. Учням буде корисно слухати цих людей і говорити з ними, а також працювати над спільною діяльністю та проєктами. Інший варіант — зв'язати клас із класом однолітків в іншій школі, щоб учні могли постійно обмінюватися листами й брати участь у спільних навчальних проєктах. Використання української мови для спілкування, спрямованого на реальні цілі, може значно збагатити учнів, які швидко навчаються, і принести їм задоволення.

Крім того, обдаровані учні часто отримують доступ до широкого спектра друкованих і медійних ресурсів. Вони здатні впоратися з читанням на більш складних рівнях та можуть бути зацікавлені у вивченні складніших або спеціалізованих предметних сфер. Бібліотеки, інтернет і культурні організації — усе це хороші джерела додаткових ресурсів.

Додатки

Додаток 1. Множинний інтелект за Г. Гарднером

Інтелект	Учні навчаються найкраще, якщо є	Планування вчителя (питання)	Навчальна діяльність
Лінгвістичний 	Вербалізація, слухання й бачення слів	Як я можу використовувати усне або письмове слово?	• Творче письмо; • формальне мовлення; • гумор і жарти; • імпровізований виступ; • ведення журналу або щоденника; • усні дебати; • поезія; • розповідання історій
Логіко-математичний 	Концептуалізація, кількісне оцінювання та критичне мислення	Як я можу використовувати цифри, обчислення, логіку, класифікацію або навички критичного мислення?	• Головоломки; • логічні ігри; • абстрактні символи й формули; • розрахунки; • підрахунки; • розшифровка кодів; • пошук закономірностей; • графічні організатори; • послідовність чисел; • визначення структури; • вирішення проблем

Зорово-просторовий 	Креслення, замальовування та візуалізація	Як я можу використовувати наочні посібники, візуалізацію, колір, мистецтво або метафору?	• Малювання; • створення відеороликів; • активна уява; • колірні схеми; • орнаменти та візерунки; • створення ментальних карт; • ліплення / моделювання
Кінестетичний 	Танці, виготовлення моделей та участь у практичних заняттях	Як я можу задіяти все тіло або використовувати практичний досвід?	• Фізичні ігри; • мова тіла; • танці — народні або інші; • драма / акторська майстерність; • створення винаходів; • бойові мистецтва; • пантоміма; • фізичні жести; • фізичні вправи; • заняття спортом; • рольові ігри
Музичний 	Співи, речитатив і відтворення фонової музики під час навчання	Як я можу залучити музику чи звуки навколишнього середовища або встановити ключові точки в ритмічну або мелодійну структуру?	• Речитатив; • гудіння; • реп; • слухання музики; • виконання музики; • створення музики; • ритмічний малюнок; • співи; • тональні моделі. • вокальні звуки й тони

Міжособистісний 	Робота з іншою людиною або групою людей	Як я можу спонукати учнів ділитися з однолітками, залучити до спільного навчання або моделювання великих груп?	• Оцінювання з боку однолітків; • навички співпраці; • спільне навчання; • практика емпатії; • групові проєкти; • інтуїтивне розуміння почуттів інших людей; • спілкування віч-на-віч; • командна робота / розподіл обов'язків
Внутрішньоособистісний 	Те, що стосується особистих почуттів або внутрішнього переживання	Як я можу активізувати особисті почуття або спогади чи дати учням вибір?	• Самооцінювання; • рефлексивне письмо; • навички фокусування / концентрації; • міркування вищого порядку; • методи метапізнання; • мовчазні методи самоаналізу; • розповідь про почуття; • розповідь про мислення; • стратегії мислення
Природничий 	Спостереження, класифікація та оцінка	Як я можу співвідносити навчання учнів із фізичним світом?	• Виявлення, розкриття; • спостереження; • прогнозування, передбачення; • саджання рослин; • порівняння; • відображення; • сортування та класифікація; • фотографування; • розбудова середовищ

Таблиця множинного інтелекту за Ґарднером адаптована й перекладена [43, сс. 266–267].

Додаток 2. Таксономія Б. Блума

Що таке таксономія Блума?

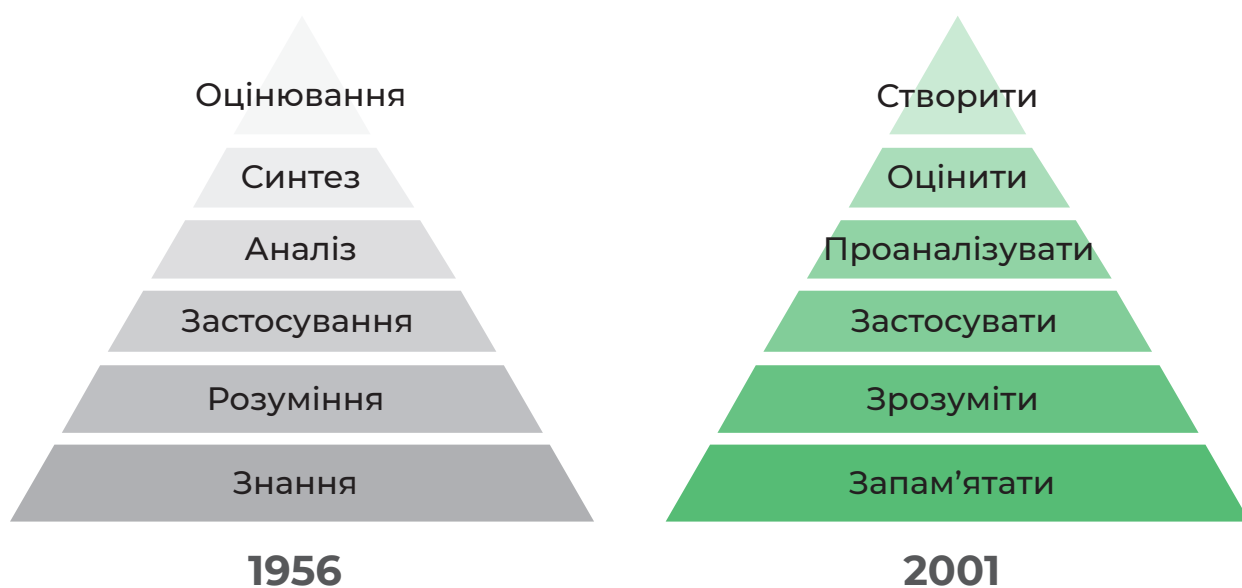
Таксономія Блума — це модель, сфокусована на шести рівнях складності розумових процесів. Це корисна структура для проектування модулів, навчальних заходів і завдань, які сприяють більш високому рівню мислення.

Чому таксономія Блума важлива?

Відтоді як Бенджамін Блум 1956 року розробив таксономію, її використовували в освіті з різною метою. Спочатку вона допомагала вчителям в оцінюванні учнів, але швидко стала інструментом розроблення навчальних програм і проектування аудиторних занять. Таксономія допомогла забезпечити спільну мову для вчителів, щоб обговорювати методи навчання й оцінювання й обмінюватися ідеями щодо них. Мета вчителів, які використовують таксономію Блума, полягає в тому, щоб допомогти учням розвивати креативність і мислення, працюючи від когнітивних навичок нижчого рівня до навичок мислення більш високого порядку.

Шість рівнів оригінальної моделі Блума були переглянуті та змінені 2001 року для створення точнішого пояснення й опису дій. Одна з основних змін полягає в тому, що шість основних категорій тепер представлені в дієслівній формі (див. малюнок).

Оригінальна модель Блума й варіант 2001 року

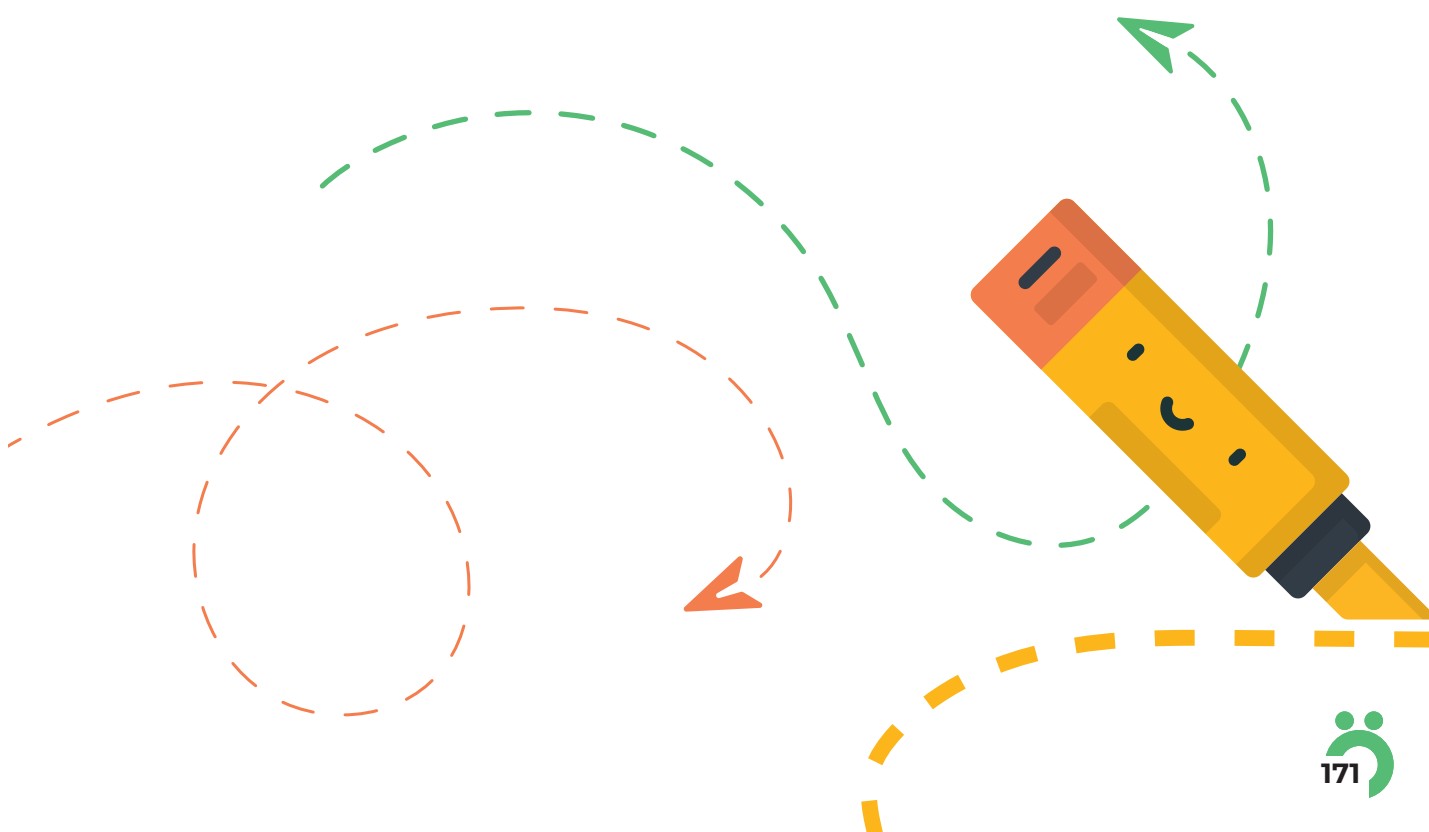
Як використовувати рівні мислення Блума?

Таксономія Блума починається з базового рівня знань, запам'ятовування, за якого учні згадують основні факти та поняття, та переходить до найвищого рівня, творчості, де учні здатні створити новий або оригінальний продукт.

Блум припускає, що на базовому рівні мислення ми запам'ятовуємо та розуміємо ідеї, факти або концепції. На більш високих рівнях ми вчимося аналізувати, оцінювати та синтезувати. За умови, що учні не мають ніякого досвіду в темі, вони переходитимуть від рівнів запам'ятовування та розуміння до застосування інформації в нових ситуаціях, перш ніж працювати з навичками вищого порядку з аналізу, оцінювання та створення. Останні три рівні пов'язані з критичним мисленням.

Використання таксономії Блума в класі

Учні можуть переходити від нижчого до вищого рівня навчання за допомогою навчальних матеріалів, тем, завдань і заходів, ретельно структурованих, щоб допомогти їм досягти успіху. Згідно з таксономією Блума, завдання та навчання в класі можуть бути структуровані так, щоб відповідати кожному рівню послідовно, тому учні мають важливі інструменти для просування до вищих рівнів навчання — до верхівки піраміди таксономії Блума.

Таксономія мислення

	Категорія	Визначення	Заходи	Зразок продукції	
від нижчого до вищого ↓	1	Пам'ятати (знання)	Згадайте факти та основні поняття	• розповідати • вимовляти • перелічувати • запам'ятовувати • пам'ятати • визначати • знаходити	• відповідні сторінки робочого зошита • вікторина або тест • робота над навичками • словниковий запас • окремі факти
	Приклади • Вимовляйте імена членів сім'ї (наприклад, мати, дідусь, сестра) українською мовою. • Намалюйте генеалогічне дерево та позначте відношення між членами сім'ї українською мовою. Увага! Учителі повинні знати, що деякі учні можуть жити в прийомних сім'ях та / або не мати традиційної сім'ї. Може виникнути потреба в альтернативній діяльності				
	Категорія	Визначення	Заходи	Зразок продукції	
↓	2	Розуміти	Поясніть ідеї або концепції	• переказати • навести приклади • пояснити • підсумувати • перекласти • показати символи • редагувати	• намалювати • схематично зобразити • відповісти на запитання • редагувати • переказати переклад
	Приклади • Поясніть українською мовою, як грати в гру • Продемонструйте, як щось працює, застосовуючи українську мову				
	Категорія	Визначення	Заходи	Зразок продукції	
↓	3	Застосовувати (використання)	Використовувати інформацію в нових ситуаціях	• демонструвати • використовувати інструкції, карти, діаграми тощо • будувати	• рецепт • модель • художній твір • демонстрація • ремесло
	Приклади • Візьміть інтерв'ю у шкільного волонтера, який розмовляє українською. • Послухайте, як партнер описує об'єкт українською мовою, і намалюйте те, що описує ваш партнер				

	Категорія	Визначення	Заходи	Зразок продукції
4	Аналізувати (розбір)	Встановлювати зв'язки між ідеями	• експериментувати • досліджувати • організовувати • класифікувати • категоризувати • порівнювати • протиставляти • розв'язувати	• опитування • анкета • план • вирішення проблеми або розгадування загадки • звіт • каталог
Приклади • Оберіть важливе слово українською мовою та створіть мережу зв'язків, що ілюструє його значення, походження, вживання та пов'язані з ним слова. • Створіть діаграму Венна, порівнюючи першу мову та українську.				
	Категорія	Визначення	Заходи	Зразок продукції
5	Оцінювати (винесення судження)	Визначати цінність матеріалів або ідей на основі критеріїв	• виносити судження • оцінювати • висловлювати думку • відстоювати точку зору • розставляти пріоритети • доводити • рекомендувати • критикувати	• рішення • рейтинг • редакція • дебати • критика • захист • судження
Приклади • Послухайте два коротких оповідання українською мовою та поясніть, якому з них ви віддаєте перевагу й чому. • Розробіть критерії оцінювання ефективності реклами, а потім оцініть ефективність трьох оголошень з журналу / газети українською мовою				
	Категорія	Визначення	Заходи	Зразок продукції
6	Створювати	Виконати нову або оригінальну роботу	• складати • проєктувати • винаходити • створювати • висувати гіпотези • будувати • прогнозувати • вигадувати • уявляти	• організація заходу • написання пісні, вірша, рекламного оповідання • винахід • інші творчі продукти
Приклади • Складіть пісню українською мовою. • Перегляньте фільм про туристичну Україну та сплануйте заходи для семиденного відпочинку з сім'єю				

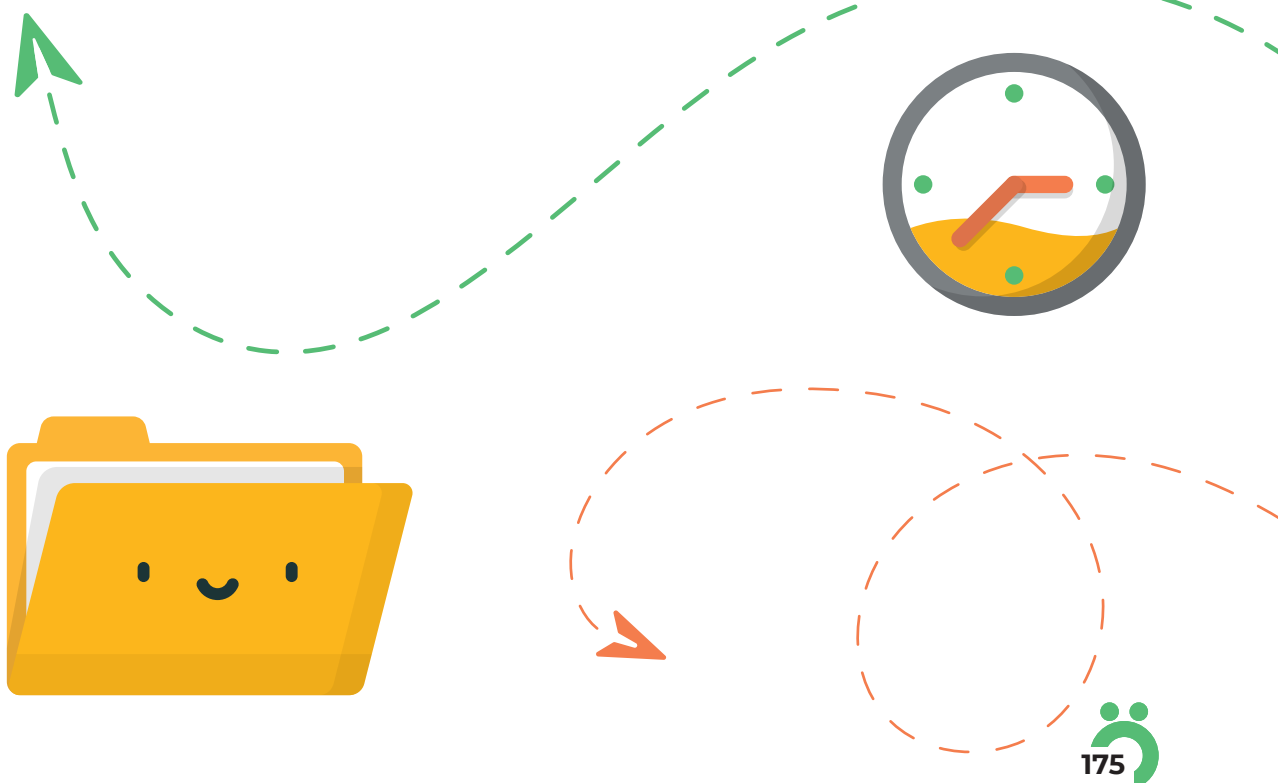

Адаптовано з Taxonomy of Thinking: Excerpted from Teaching Gifted Kids in the Regular Classroom: Strategies and Techniques Every Teacher Can Use to Meet the Academic Needs of the Gifted and Talented (Revised, Expanded, Updated Edition) by Susan Winebrenner, copyright ©2001 (p. 133).

**Зразки заходів згідно з переглянутою (2001 р.)
таксономічною моделлю Блума**

Рівень	Зразки заходів на уроці української мови
Пам'ятати Учні запам'ятовують інформацію та переказують її	• Організуйте діалог з реплік. • Заповніть анкету українською мовою. • Прослухайте та перекажіть послідовність подій з оповідання. • Поясніть «Що? Хто? Де? Коли? Як? Чому?». • Опишіть сцену з оповідання. • Опишіть фотографії з українського культурного заходу. • Намалюйте картинки зі словесних описів української культурної події або об'єкта. • Згадайте факти з інформаційної статті
Розуміти Учні організують і пояснюють ідеї або концепції	• Підсумуйте основні події оповідання. • Перекажіть оповідання своїми словами. • Перепишіть твіти своїми словами. • Сформулюйте основну ідею новинної статті. • Назвіть відмінності між персонажами з оповідання
Застосовувати Учні використовують інформацію в нових контекстах і ситуаціях	• Проінструктуйте однокласників, як готувати типову страву крок за кроком. • Використовуйте нові слова в реченні. • Створюйте питання з правильною вимовою. • Застосовуйте культурні звичаї в реальній ситуації. • Опитайте однокласників про їхню повсякденну діяльність. • Сплануйте меню для святкування дня культури. • Складіть списки покупок для різних українських культурних або громадських заходів. • Застосовуйте правила етикету за столом. • Застосовуйте вивчені жести в автентичній ситуації. • Застосовуйте стратегії читання для розуміння автентичних текстів
Аналізувати Учні розбирають інформацію, щоб показати відношення, причини та зв'язки	• Знайдіть елементи тієї чи іншої літературної форми. • Проаналізуйте тексти популярних пісень, щоб порівняти аспекти двох культур. • Порівняйте погляди з двох редакційних статей. • Проаналізуйте розповідь, вірш або інший автентичний матеріал. • Проаналізуйте фрагмент українського телешоу. • Знайдіть докази на підтвердження думки. • Порівняйте звичаї інших країн із українськими. • Проведіть опитування й проаналізуйте результати. • Проаналізуйте типові страви, які їдять в Україні в Різдвяну ніч, на предмет поживної цінності. • Визначте найкращий маршрут до історичного місця, важливого для української культури. • Зіграйте роль туриста, який торгується за товари, послугуючись українською мовою

Рівень	Зразки заходів на уроці української мови
Оцінювати Учні виносять судження, засновані на критеріях, та обґрунтовують власну думку	- Встановіть критерії для оцінювання продукту. - Оцініть вирішення проблеми в класі / школі. - Висловте та обґрунтуйте думки про твори українського мистецтва. - Висловте та підтримайте аргументами свою думку щодо проблеми. - Оцініть телевізійні шоу, фільми або мультфільми. - Напишіть редакційну статтю для шкільного блогу / електронного бюлетеня, висловлюючи та підтримуючи власну думку. - Визначте плюси та мінуси того чи іншого рішення. - Напишіть пропозицію щодо вирішення реальної проблеми (наприклад, зміна клімату, переробка відходів). - Запропонуйте обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення сайтів для туристів, які планують відвідати Україну. - Прочитайте редакційну статтю або повідомлення у твітері та надішліть відповідь. - Оцініть вебсторінки як джерела інформації українською мовою
Створити Учні створюють щось нове за допомогою генерування, планування або виробництва	- Напишіть альтернативне закінчення оповідання. - Створіть у твітері профіль для відомого українського історичного діяча. - Придумайте гру. - Створіть власний сайт. - Напишіть пісню та зніміть відеокліп

Додаток 3. Приклади текстових форм

Писемні тексти • реклама • біографії й автобіографії • брошури та листівки • каталоги • словники та граматичні довідники • енциклопедії • народні казки та легенди • графіті • інструкції • запрошення • журнали • етикетки та упаковка • листи (ділові та особисті) • списки, нотатки й особисті повідомлення • карти • меню • газетні та журнальні статті • п'єси, сценарії • програми • анкетування • рецепти	• звіти • посібники • художні твори (епічні, ліричні, драматичні й под.) • вивіски, повідомлення й оголошення • статті підручника • квитки та розклади • банери • книжкові обкладинки • буклети • мультфільми • комікси • дошки оголошень • плакати • альманахи • атласи • колажі • вітальні листівки • графічні організатори • книжки з малюнками • електронна пошта
Усні тексти • реклама або оголошення • обряди (релігійні та світські) • діалоги • формальні та неформальні бесіди • співбесіди • телефонні повідомлення • усні розповіді та історії • вистави • усні доповіді та презентації • пісні • телефонні розмови • розповідання історій • виступи • рими, поезія	Мультимедійні тексти • комп'ютерні та настільні ігри • кінофільми • слайдові / відеопрезентації • телевізійні програми • вебсайти • CD-ROM, мультимедійний проєктор • цифрові слайд-шоу • чати • блоги

Додаток 4. Графічні організатори

Як я можу допомогти своїй групі

Ім'я: _____

Дата: _____

Під час роботи в групі, коли хтось:

● *перебиває*, я почуваюся _____

Щоб покращити ситуацію, я можу _____

● *сперечається*, я почуваюся _____

Щоб покращити ситуацію, я можу _____

● *принижує інших*, я почуваюся _____

Щоб покращити ситуацію, я можу _____

● *нарікає*, я почуваюся _____

Щоб покращити ситуацію, я можу _____

● *не працює*, я почуваюся _____

Щоб покращити ситуацію, я можу _____

● *постійно наказує іншим*, я почуваюся _____

Щоб покращити ситуацію, я можу _____

● *дуже тихий*, я почуваюся _____

Щоб покращити ситуацію, я можу _____

Оцінювання своїх дій

Ім'я: _____

Дата: _____

Тема: _____

Що ми робили?	Які наші результати?

Що можемо робити тепер?

Найважливіші речі, яких я навчився / навчилася

Як я зможу використовувати нову інформацію та навички з цього розділу в майбутньому?

Як використовувати таблиці ЗХВ

Крок 1

Поміркуй, що ти вже ЗНАЄШ про цю тему.
Перерахуй ці факти в першій колонці.

Наприклад, якщо темою уроку є «Як я спілкуюся з іншими новою мовою», ти можеш використати такі ідеї.

Що я знаю	Що я хочу дізнатися	Що я вивчив / вивчила
- Можу використовувати жести й вирази обличчя, щоб мене зрозуміли. - Не потрібно боятися зробити помилку!		

Крок 2

Поміркуй, що ти ХОЧЕШ дізнатися.
Перерахуй це в другій колонці.

Що я знаю	Що я хочу дізнатися	Що я вивчив / вивчила
- Можу використовувати жести й вирази обличчя, щоб мене зрозуміли. - Не потрібно боятися зробити помилку!	- Що робити, якщо я не знаю, як вимовляти якесь слово. - Що робити, якщо я не розумію, що каже інша людина	

Крок 3

Знайди відповіді на свої питання. Запиши це в третю колонку, додаючи будь-яку нову інформацію, яку ти вивчив / вивчила з цієї теми.

Таблиця ЗХВ

Ім'я: _____

Дата: _____

Крок 1	Крок 2	Крок 3
Що я знаю	Що я хочу дізнатися	Що я вивчив / вивчила

Як організувати мозковий штурм?

Крок 1

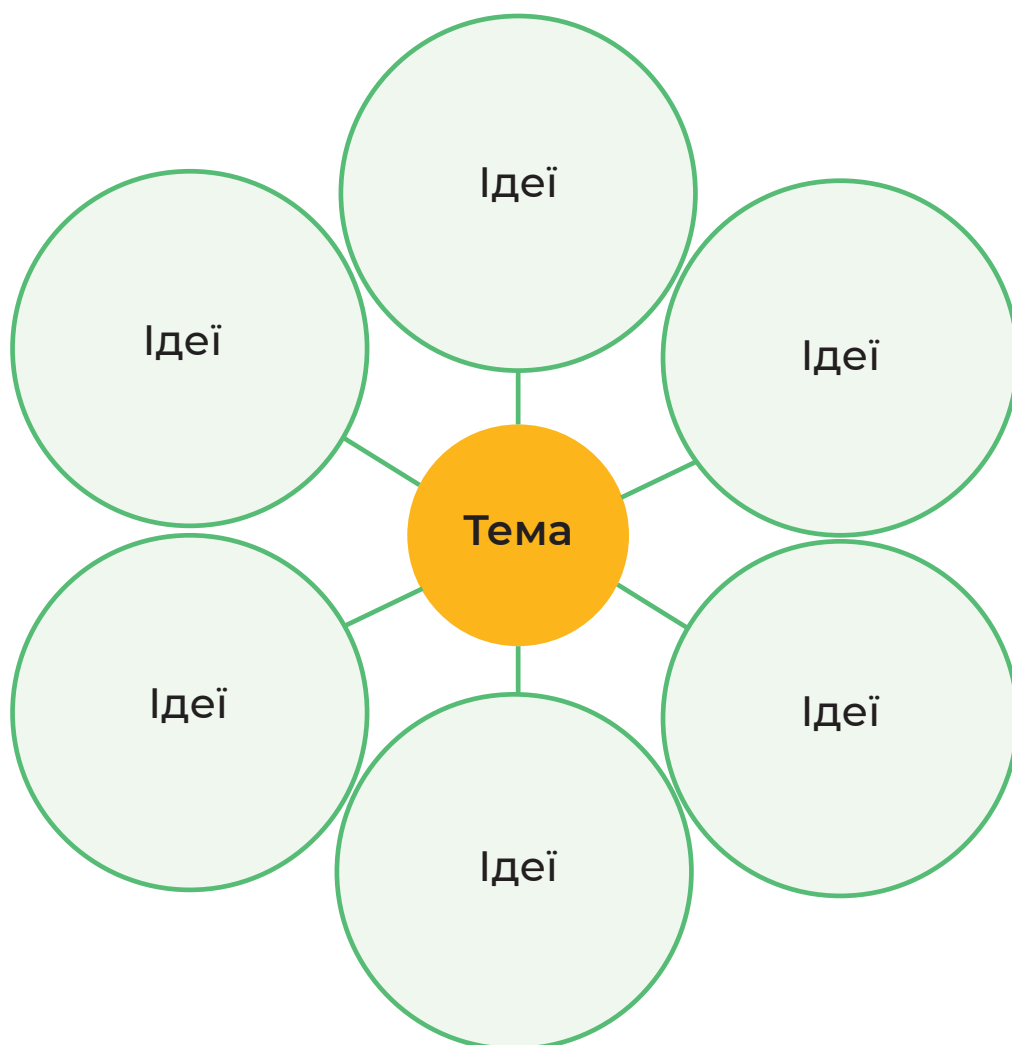
Визнач, із якою темою ти працюєш. Запиши тему в центральному колі схеми.

Крок 2

Визнач категорії, які стосуються твоєї теми, і запиши їх зовні поруч із колами.

Крок 3

Здійсни мозковий штурм і запиши ідеї для кожної категорії всередині кіл.

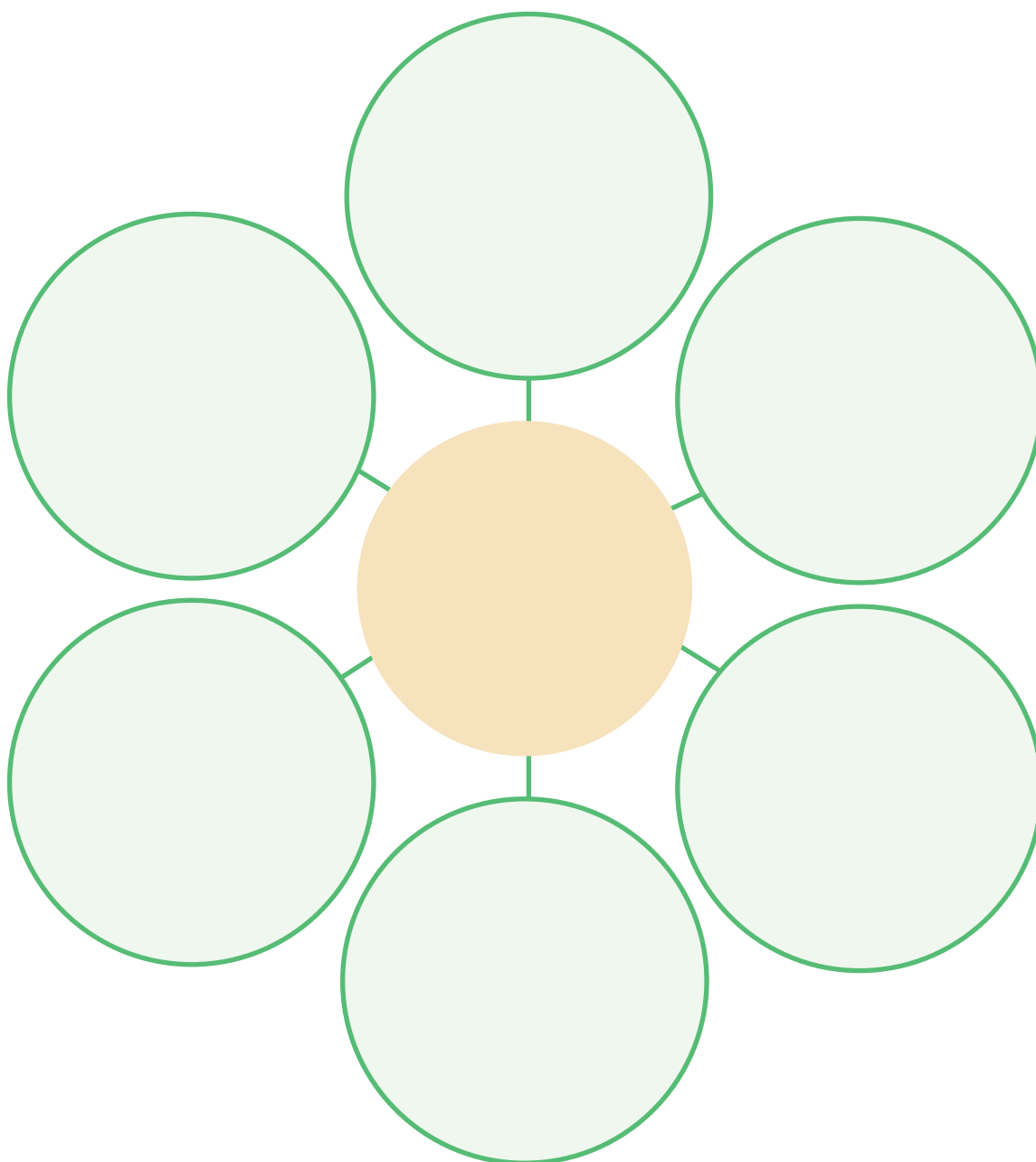

Мозковий штурм

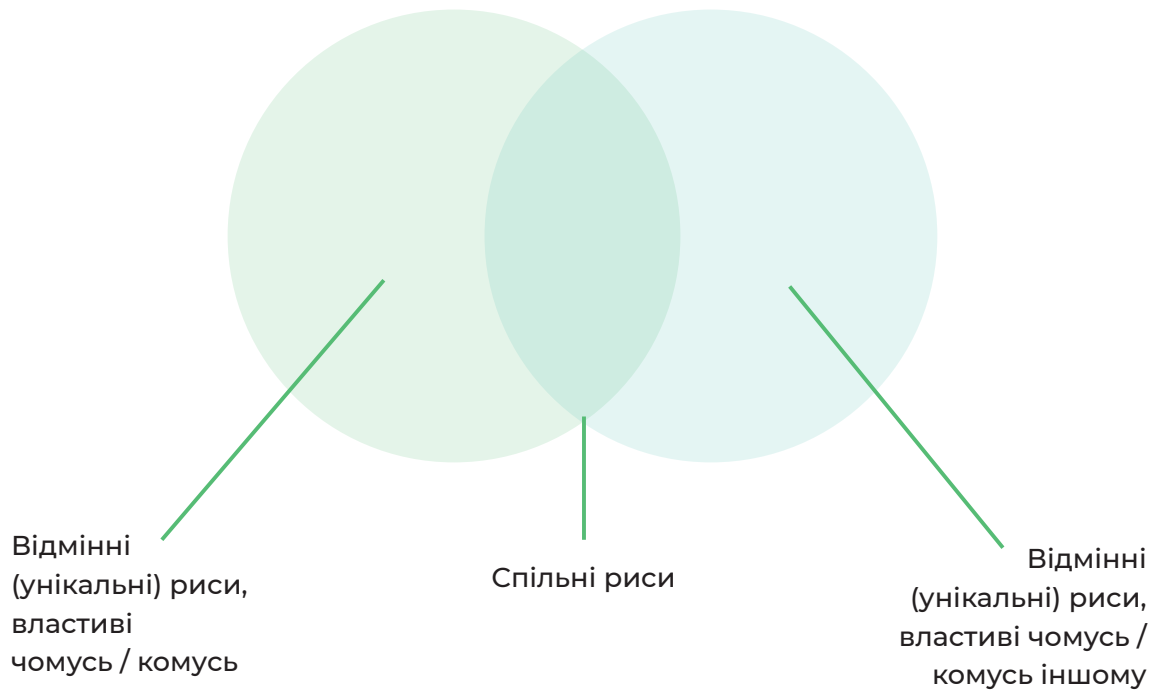

Ім'я: _____

Дата: _____

Як використовувати діаграму Венна?

Крок 1

Підпиши кожен бік діаграми. Назви те / тих, кого ти порівнюєш.

Крок 2

Поміркуй про унікальні риси, властиві чомусь / комусь першому й запиши свої ідеї в півколі зліва.

Крок 3

Поміркуй про унікальні риси, властиві чомусь / комусь другому й запиши свої ідеї в півколі справа.

Крок 4

Поміркуй про спільні риси, властиві комусь / чомусь першому й другому разом, і запиши їх у центрі діаграми.

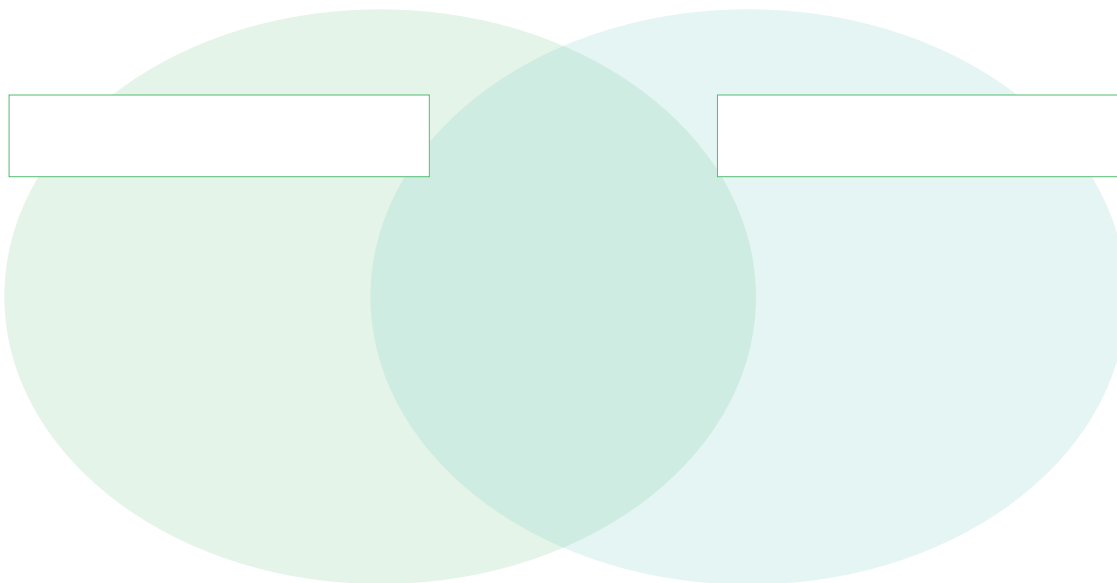

Діаграма Венна

Ім'я: _____

Дата: _____

Діаграма «Y»

Ім'я: _____

Дата: _____

Як використовувати таблицю ПМЦ

Крок 1

Плюси: поміркуй про переваги прийняття рішення.

Крок 2

Мінуси: поміркуй про недоліки прийняття рішення.

Крок 3

Запиши будь-яку інформацію, яка не є позитивною чи негативною, проте є **Ц**ікавою.

Приклад: Таблиця ПМЦ показує переваги, недоліки й цікавинки щодо використання інтернету для навчання.

Плюси	Мінуси	Цікавинки
- В інтернеті багато інформації. - Можна швидко знайти кілька джерел інформації. - Шукати інформацію можна в будь-якому затишному місці вдома чи в школі.	- Якщо ти не знаєш, як шукати інформацію, то це може забрати багато часу. - Немає гарантій того, що інформація в інтернеті надійна. - Інформація не завжди може бути зрозумілою для мене (багато наукових слів).	- Діти знають про інтернет більше, ніж дорослі! - Будь-хто може розмістити інформацію в інтернеті.

Таблиця ПМЦ

Ім'я: _____

Дата: _____

Заголовок: _____

Плюси	Мінуси	Цікавинки

Додаток 5. Рубрики оцінювання

Приклад рубрики оцінювання (із контрольним переліком)

Ім'я: Олена	Дата: 14 листопада	Діяльність: телефонна розмова
-------------	--------------------	-------------------------------

Результати навчання	Близьку	Дуже добре	Прийнятно	Обмежено
Сприймає усну інформацію: уточнює інформацію з огляду на ситуацію [4 УМД 1.1]	Постійно ставить уточнювальні запитання, необхідні для сприйняття повідомлення	Часто ставить уточнювальні запитання, необхідні для сприйняття повідомлення	Інколи ставить уточнювальні запитання, необхідні для сприйняття повідомлення	Рідко ставить уточнювальні запитання, необхідні для сприйняття повідомлення
Аналізує та інтерпретує усну інформацію: розпізнає ключові слова і фрази для розуміння основного змісту почутих коротких, чітких, простих повідомлень, зіставляє його із власними спостереженнями, життєвим досвідом [4 УМД 1.4]	Розпізнає всі ключові слова й фрази, необхідні для розуміння змісту розмови	Розпізнає основні ключові слова й фрази, необхідні для розуміння змісту розмови	Розпізнає окремі ключові слова й фрази, необхідні для розуміння змісту розмови	Розпізнає обмежену кількість ключових слів, необхідних для розуміння змісту розмови
Регулює власний емоційний стан: доречно використовує формули мовленнєвого етикету в типових ситуаціях спілкування [4 УМД 1.8]	Постійно використовує формули мовленнєвого етикету під час розмови	Часто використовує формули мовленнєвого етикету під час розмови	Інколи використовує формули мовленнєвого етикету під час розмови	Рідко використовує формули мовленнєвого етикету під час розмови

Навички

☐ працює самостійно	☐ потребує певної допомоги
☐ працює з мінімальною допомогою	☐ потребує постійної підтримки та допомоги

Форма для рубрики оцінювання (із контрольним переліком)

Ім'я:

Дата:

Діяльність:

Результати навчання	Близьке	Дуже добре	Прийнятно	Обмежено

Навички

☐ працює самостійно	☐ потребує певної допомоги
☐ працює з мінімальною допомогою	☐ потребує постійної підтримки та допомоги

Додаток 6. Зразки матеріалів для оцінювання в класі

Як і коли використовувати матеріали для оцінювання

- Завдання та інструменти оцінювання, представлені нижче, впорядковані відповідно до загальних та обов'язкових результатів навчання. Вони не призначені для систематичного та послідовного використання.
- Обов'язкові результати навчання наведені в матеріалах нижче винятково як приклади. Заохочуємо вчителів використовувати результати відповідного Державного стандарту (початкова освіта / базова середня освіта) залежно від класу й мети навчальної діяльності.
- Учителі можуть використовувати матеріали оцінювання в будь-який момент протягом навчального року для збирання інформації про те, наскільки добре учні опанували конкретні результати програми.
- Учителі можуть обрати, який із інструментів оцінювання вони будуть використовувати зі своїми учнями. Це не означає, що вчителі мають використати всі інструменти, наявні в цих матеріалах.
- Матеріали оцінювання є інструментами оцінювання для покращення навчання (формувального оцінювання).
- Завдання й інструменти оцінювання потрібно адаптувати до мовної та мовленнєвої компетентності учнів, їхніх потреб та інтересів.
- Передбачається, що педагоги використовуватимуть інформацію, зібрану під час оцінювання, щоб забезпечити учням постійний зворотний зв'язок, установити цілі навчання та визначити аспекти освітнього процесу для подальшого вдосконалення.

Оцінювання навчальних стратегій / стратегій навчання

Для ефективного навчання учні мають опанувати низку навчальних стратегій та вміння використовувати їх в освітньому процесі. Під час виконання завдань з метою формування усвідомленого навчання педагогам рекомендовано відзначати поступ учнів у *вивченні мови* та *стратегіях використання мови* для встановлення мовної та мовленнєвої компетентностей учнів.

Завдання, подані нижче, формують в учнів навчальний досвід, який спонукає їх застосовувати різні стратегії; наприклад, використовувати жести для полегшення розуміння, просити роз'яснень і співпрацювати з іншими для виконання завдання. Те, як учні використовують стратегії, може оцінювати вчитель; крім того, можна застосувати взаємо- та самооцінювання.

Новий учень / нова учениця в класі

Опис завдання для учня

Ти зголосився / зголосилася бути приятелем / приятелькою для нового учня чи учениці, які приєдналися до класу. Це твоя перша зустріч із ним або з нею. Назвися, обміняйся особистою інформацією та привітай його чи її в класі.

Результати навчання

Обов'язкові результати навчання (додаток 2 до Державного стандарту початкової освіти)	Очікувані результати навчання
<i>Передає інформацію іншим особам у частково розгорнутій формі [4 УМД 1.3]</i>	Учень / учениця ділиться основною фактичною інформацією
<i>Передає інформацію іншим особам у простій формі [4 УМД 1.3]. Вживає найпростіші форми ввічливості (привітання, подяка, прохання, вибачення, представлення) [4 УМД 1.8]</i>	Учень / учениця • обмінюється привітаннями і прощаннями; • звертається до нового знайомого і представляється; • обмінюється основною особистою інформацією
<i>Спілкується просто, але ефективно на відомі теми: формулює власну думку за підтримки співрозмовника, використовуючи мовні кліше [4 УМД 1.6]</i>	Учень / учениця бере участь у простих діалогах, використовуючи короткі, ізольовані лексичні фрази
<i>Вживає доречні вербальні та невербальні засоби в типових ситуаціях спілкування [4 УМД 1.7]</i>	Учень / учениця • імітує прості, рутинні соціальні взаємодії; • використовує основні соціальні вирази, доречні в класі

Матеріали

Візуальна підтримка на стінах про привітання, почуття, запитання та відповіді про свій вік.

Альтернативне завдання для оцінювання

Ти береш участь у шкільному заході, наприклад, у загальношкільному святі або українському культурному заході. Ти вітаєш українських спікерів і виконавців біля дверей українською мовою. Використовуючи карту, ти показуєш їм їхні місця або описуєш, куди вони повинні йти.

Новий учень / нова учениця в класі

Опис завдання

Ти зголосився / зголосилася бути приятелем / приятелькою для нового учня чи учениці, які приєдналися до класу. Це твоя перша зустріч із ним або з нею. Назвися, обміняйся особистою інформацією та привітай його чи її в класі.

Інструкції

1. Знайди партнера чи партнерку. Одна людина — приятель, інша — новий учень (нова учениця). Потім поміняйтеся ролями.
2. Уяви і сплануй можливу першу зустріч між двома учнями.

Приклад діалогу

Учень / Учениця:	Добридень! / Привіт!
Новий учень / Нова учениця:	Добридень! / Привіт!
Учень / Учениця:	Як справи?
Новий учень / Нова учениця:	_____, дякую. А як ти? / _____, дякую. А в тебе як справи?
Учень / Учениця:	_____, дякую. Мене звуть _____. А як тебе звати?
Новий учень / Нова учениця:	Я _____.
Учень / Учениця:	Скільки тобі років?
Новий учень / Нова учениця:	Мені _____ років. А скільки тобі років?
Учень / Учениця:	Мені _____ років. Вітаємо в нашому класі!
Новий учень / Нова учениця:	Дякую!
Учень / Учениця:	До побачення!
Новий учень / Нова учениця:	До побачення!

Інструменти оцінювання

- Контрольний перелік питань для самооцінювання.
- Контрольний перелік для спостережень.
- Самооцінювання.
- Взаємооцінювання.

Новий учень / нова учениця

Контрольний перелік тверджень для самооцінювання

Ім'я: _____

Дата: _____

Критерії	Так	Ще ні	Мої думки про це завдання
Я поділився / поділилася основною інформацією про себе:			Я задоволений / задоволена тим, як я...
Ім'я	☐	☐	
Як я почуваюся	☐	☐	
Вік	☐	☐	
Я обмінявся / обмінялася:			Шкода, що я не...
Вітанням	☐	☐	
Прощанням	☐	☐	
Я представився / представилася новому учневі / новій учениці	☐	☐	
Я дізнався / дізналася про іншу людину:			
Ім'я	☐	☐	
Як він / вона почувається	☐	☐	
Вік	☐	☐	
Я мав / мала розмову українською мовою	☐	☐	Якби я міг / могла зробити це знову, я б...
Під час розмови я вдавав / вдавала, що зустрів / зустріла когось незнайомого	☐	☐	
Під час розмови я використав / використала слова та фрази ввічливості (вітаю, дякую...)	☐	☐	

Контрольний перелік для спостережень

Дата: _____

Критерій	Учень або учениця ділиться / обмінюється особистою інформацією, привітаннями і прощаннями з новим знайомим
----------	--

[illegible]

Міркування для майбутнього планування

Новий учень / нова учениця

Самооцінювання

Ім'я: _____

Дата: _____

Обмін основною інформацією з кимось новим

Я робив / робила це добре

Шкода, що я не зробив (-ла)
цього інакше

Новий учень / нова учениця

Оцінювання з боку однолітків

Ім'я: _____

Дата: _____

Обмін основною інформацією з кимось новим

Мені дуже сподобалося,
як ти робив це: ...

Кілька порад для
наступного разу ...

Час розповідати

Опис завдання для учнів

Ти рецензент у видавця матеріалів для дітей. Твої обов'язки — надавати рецензії, відгуки та висловлювати думки про різні українські книжки, відеоролики, пісні й оповідання, які підходять для дітей. Вибери один із таких матеріалів і дай відгук на нього.

Результати навчання

Обов'язкові результати навчання (додаток 2 до Державного стандарту початкової освіти)	Очікувані результати навчання
Розповідає простими фразами про враженні від прочитаного [4 УМД 2.3]	Учень / учениця - ділиться ідеями, думками, ставленням, уподобаннями, висловлюючи власну точку зору; - розпізнає і виражає власні емоції і почуття
Створює невелике за обсягом зв'язне повідомлення на знайому тематику, ураховуючи мету та адресата [4 УМД 3.1]	Учень / учениця пише прості слова та фрази слів і фраз у передбачуваних ситуаціях

Матеріали

Книжки, відео, оповідання та пісні українською мовою.

Альтернативне завдання для оцінювання

Ти допомагаєш своєму вчителю / своїй учительці планувати роботу на наступний рік. Вибери українське оповідання або відео, які ти читав / читала або бачив / бачила цього року, та напиши на них відгук. Чи сподобалося воно тобі? Чому так або чому ні? Намалюй малюнок і напиши кілька слів, які описують проблему в оповіданні (відео). Ти б порекомендував / порекомендувала використовувати його знову наступного року?

Час розповідати

Опис завдання

Ти рецензент у видавця матеріалів для дітей. Твої обов'язки — надавати рецензії, відгуки та висловлювати думки про різні українські книжки, відеоролики, пісні й оповідання, які підходять для дітей. Вибери один із таких матеріалів і дай відгук на нього.

Інструкції

1. Вибери дитячу книжку, оповідання, пісню або відео. Прочитай, подивися або прослухай.
2. Дай відгук на книжку, оповідання, пісню або відео:
 - напиши кілька слів українською мовою про те, як ти відчуваєшся;
 - напиши, чому ти так відчуваєшся, своєю рідною мовою;
 - намалюй;
 - напиши українською мовою кілька слів або речень, що описують проблему або головну подію.

Інструменти оцінювання

- Самооцінювання і зворотний зв'язок від учителя;
- рубрика.

Час розповідати

Самооцінювання і зворотний зв'язок від учителя(-льки)

Ім'я: _____

Дата: _____

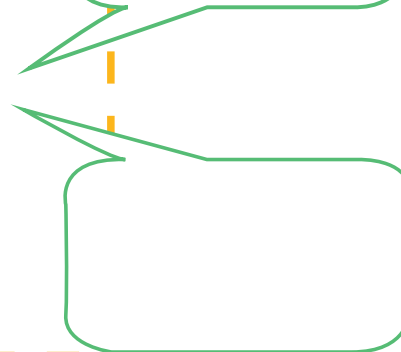
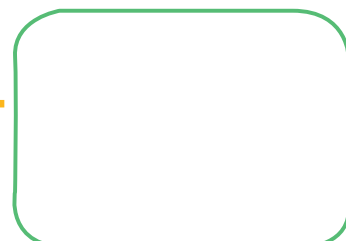
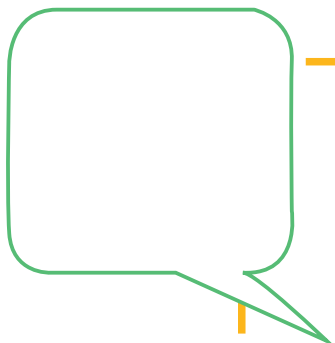
Заголовок: _____

Автор(ка) _____

Тип матеріалу: _____

Я відчуваю... , тому що...

Як я почуваюся...

Самооцінювання	Зворотний зв'язок від учителя(-льки)
У своєму відгуку я...	З твого відгуку я бачу, що...

Час розповідати

Рубрика оцінювання

Ім'я: _____

Дата: _____

Назва: _____

Автор(ка): _____

Рівень Учень / Учениця	Демонструє відмінний результат	Наближається до відмінного результату	Демонструє достатній рівень	Наближається до достатнього рівня
Висловлює власну думку щодо оповідання або пісні	Висловлює власну думку зрозуміло, пов'язує її з особистим досвідом	Висловлює власну думку, спираючись на особистий досвід	Висловлює власну думку, яка є зрозумілою та дещо пов'я- зана з особис- тим досвідом	Висловлює думку, яка є не повністю зрозумілою, і не пов'язує її з особистим досвідом
Розпізнає та виражає базові емоції й почуття	Чітко розпізнає та демонструє емоції й почуття, викликані обраним твором	Розпізнає та демонструє емоції й по- чуття, викли- кані обраним твором	Частково розпізнає та демонструє емоції й по- чуття, викли- кані обраним твором	Недостатньо розпізнає та демонструє емоції та по- чуття, викли- кані обраним твором
Пише прості слова та фрази в пе- редбачуваних ситуаціях	Пише текст українською, що відповідає вимогам та правильно складений з невеликою допомогою вчителя	Пише текст україн- ською, який відповідає вимогам та правильно складений з допомогою вчителя	Пише текст україн- ською, що здебільшого відповідає вимогам та складений з допомогою вчителя	Пише текст україн- ською, що не відповідає вимогам або є незаверше- ним
Коментарі				

Смішна піца

Опис завдання для учня

Ти офіціант у новій піцерії, яка має назву «Смішна піца від Сема». Твоє завдання — запропонувати перелік продуктів, щоб клієнти могли покласти їх у свою піцу, а потім її приготувати.

Результати навчання

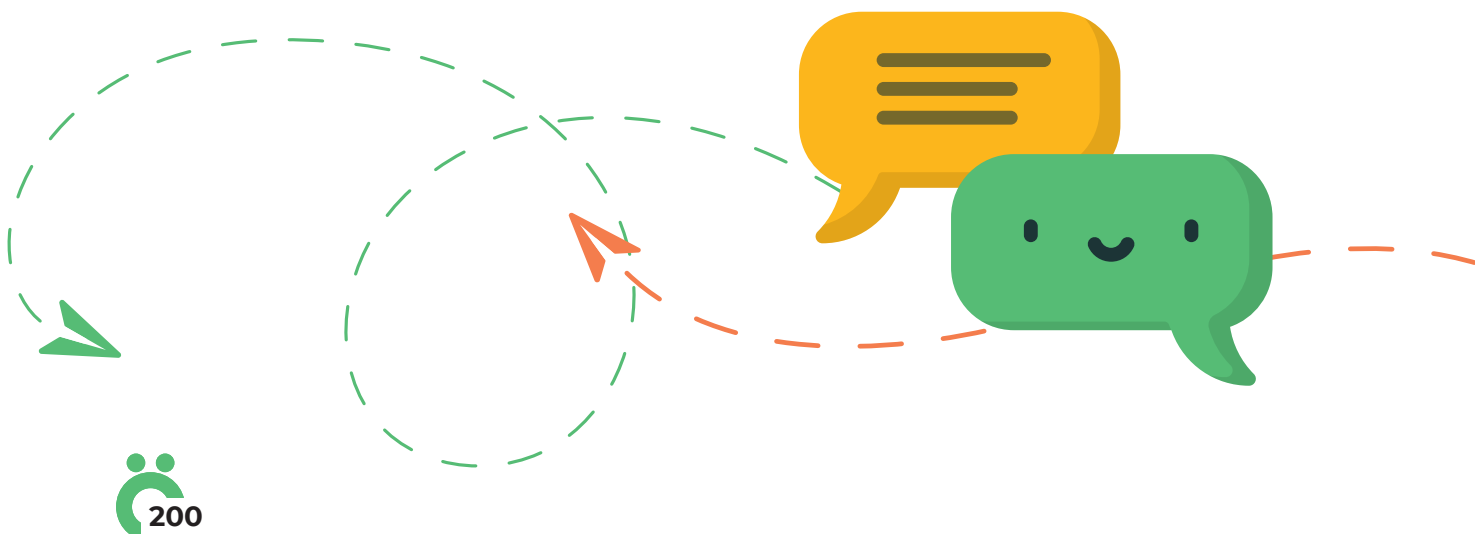
Обов'язкові результати навчання (додаток 2 до Державного стандарту початкової освіти)	Очікувані результати навчання
<i>Передає інформацію іншим особам у частково розгорнутій формі [4 УМД 1.3]</i>	Учень/учениця - висловлює власні потреби і бажання; - надає та виконує прості інструкції та вказівки
<i>Доречно використовує формули мовленнєвого етикету в типових ситуаціях спілкування [4 УМД 1.8]</i>	Учень/учениця - висловлює власні вподобання; - бере участь у простій розмові, використовуючи короткі, ізольовані мовленнєві зразки

Матеріали

- Зображення продуктів для піци, наприклад, вирізки з журналів, буклетів, картинки;
- макет (із цупкого паперу чи картону) круглої піци

Альтернативне завдання

Твої однокласники влаштовують свято, на яке планують замовити піцу. Учителеві чи вчительці треба знати, яку піцу замовити. Назви улюблені інгредієнти для піци українською мовою. Насолоджуйтеся!

Смішна піца

Опис завдання

Ти офіціант у новій піцерії, яка має назву «Смішна піца від Сема». Твоє завдання — запропонувати перелік продуктів, щоб клієнти могли покласти їх у свою піцу, а потім її приготувати.

Інструкції

Привітай клієнта, тримаючи в руках основу для піци.

Беручи один інгредієнт за раз, запитай клієнта, чи подобається йому те, що ти вибрав / вибрала для піци.

Якщо відповідь ствердна, додай цей предмет на піцу.

Якщо відповідь заперечна, продовжуй пропонувати клієнту інші варіанти, поки піца не буде завершена.

Піца повинна мати принаймні три види начинки.

Приклад діалогу

Офіціант: Вітаю вас! Як справи?

Замовник: Добре, дякую. А у вас?

Офіціант: Чудово, дякую! Ви любите піцу?

Замовник: Так, я люблю піцу.

Офіціант: Чи хотіли б ви піцу з (пепероні, шинкою, сиром, солодким перцем, грибами, оливками, ананасом)?

Замовник: Так, будь ласка. АБО Ні, дякую.

Коли піца буде готова, з начинкою, яку обрав клієнт:

Офіціант: Ось ваша піца! Смачного!

Замовник: Дякую!

Інструменти оцінювання

- Рейтингова шкала оцінювання з боку однолітків;
- самооцінювання;
- контрольний перелік для спостережень.

Смішна піца

Рейтингова шкала взаємооцінювання

Ім'я: _____

Дата: _____

Однокласник / однокласниця: _____

Критерії	Взаємооцінювання (оцінювання з боку партнера чи партнерки)	Підтвердження
Надає й виконує прості інструкції та вказівки	<i>Коли я був / була клієнтом, мій партнер / партнерка, офіціант, міг / могла зрозуміти, чого я хотів / хотіла, і вести бесіду зі мною</i> Постійно Здебільшого Іноді Рідко	Я знаю це, тому що...
Бере участь у простій розмові, використовуючи короткі, ізольовані лексичні фрази		
Висловлює власні потреби та бажання	<i>Коли я був / була офіціантом, мій партнер / партнерка, клієнт, міг / могла сказати, що йому / їй подобається, та відповісти на мої пропозиції</i> Постійно Здебільшого Іноді Рідко	Я знаю це, тому що...
Висловлює власні вподобання		
Бере участь у простій соціальній взаємодії		
Комплімент, який я міг би / могла б зробити своєму партнерові / партнерці:		
Деякі поради, які я міг би / могла б дати своєму партнерові / партнерці для наступного разу:		

Смішна піца

Самооцінювання

Ім'я: _____

Дата: _____

Коли я був / була...	Згадуючи минуле...	Думаючи про майбутнє...
замовником / клієнтом	Що я робив / робила добре?	Наступного разу я...
Я висловив / висловила прості побажання	Я також помітив/ла, що мені потрібна допомога з...	
Я брав / брала участь у простій розмові		
офіціантом	Що я робив / робила добре?	Наступного разу я...
Я брав / брала участь у розмові	Я також помітив/ла, що мені потрібна допомога з...	
Я робив / робила свої пропозиції		

Смішна піца

Контрольний перелік для спостережень

Дата: _____

Критерій: учень або учениця вказує на основні потреби за допомогою простої усної взаємодії

№	Учень / учениця	Так	Ще ні	Я помітив / помітила
1		☐	☐	
2		☐	☐	
3		☐	☐	
4		☐	☐	
5		☐	☐	
6		☐	☐	
7		☐	☐	
8		☐	☐	
9		☐	☐	
10		☐	☐	
11		☐	☐	
12		☐	☐	
13		☐	☐	
14		☐	☐	
15		☐	☐	
16		☐	☐	
...				

Міркування для майбутнього планування

Просто запитай

Опис завдання для учнів

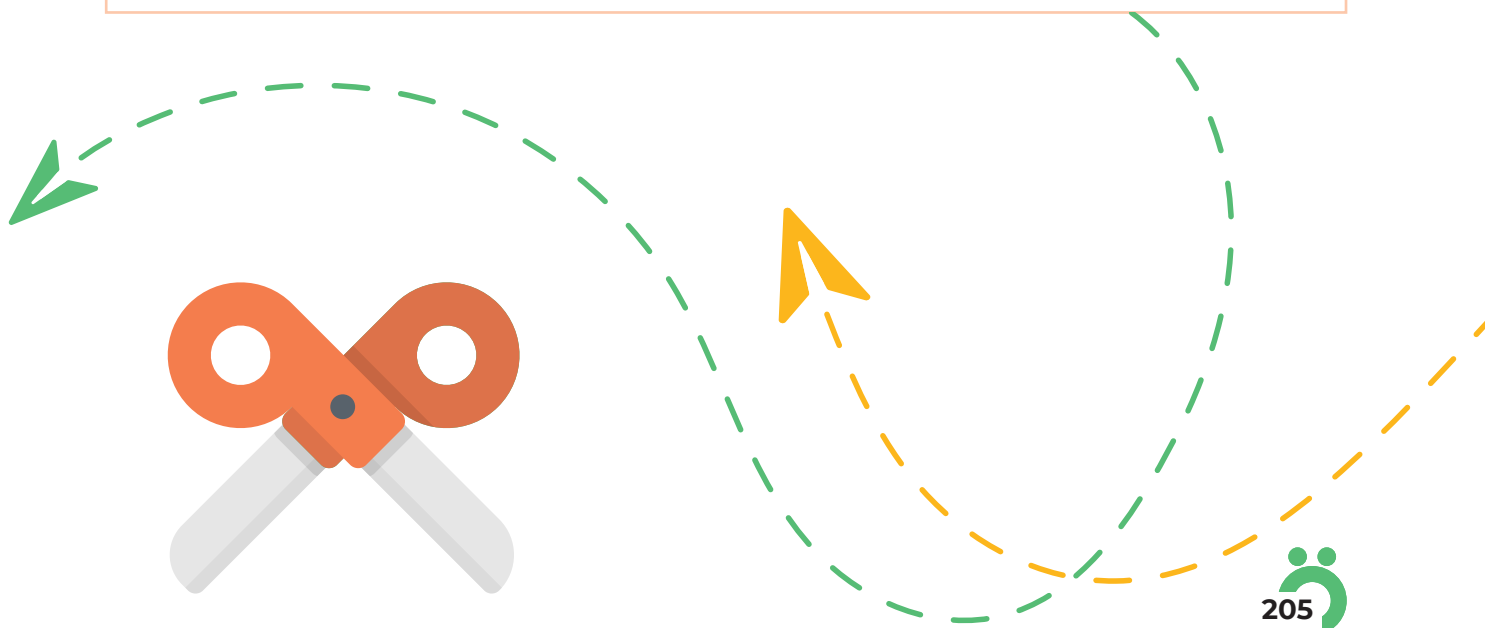
Подумай про всі речі, на які ти міг би / могла б попросити дозвіл або запропонувати зробити в класі. Потім пограй у гру «Просто запитай». Постав своїм однокласникам запитання, які ти підготував / підготувала. Ти не знатимеш відповідей, поки твої однокласники не покажуть свої картки з написами «Так» або «Ні».

Результати навчання

Обов'язкові результати навчання (додаток 2 до Державного стандарту початкової освіти)	Очікувані результати навчання
<i>Передає інформацію іншим особам у частково розгорнутій формі [4 УМД 1.3]. Доречно використовує формули мовленнєвого етикету в типових ситуаціях спілкування [4 УМД 1.8]</i>	Учень / учениця - висловлює прохання; - пропонує допомогу; - розуміє прості речення в передбачуваній ситуації
<i>Розпізнає ключові слова і фрази для розуміння основного змісту почутих коротких, чітких, простих повідомлень, зіставляє його із власними спостереженнями, життєвим досвідом [4 УМД 1.4]</i>	Учень / учениця - будує / продукує прості повідомлення / фрази / слова в передбачуваній ситуації; - використовує прості навчальні стратегії, наприклад, виокремлює ключові слова

Матеріали

Картки із написом «Так» з одного боку та «Ні» з іншого.

Просто запитай

Опис завдання

Подумай про всі речі, на які ти міг би / могла б попросити дозвіл або запропонувати зробити в класі. Потім пограй у гру «Просто запитай». Постав своїм однокласникам запитання, які ти підготував / підготувала. Ти не знатимеш відповідей, поки твої однокласники не покажуть свої картки з написами «Так» або «Ні».

Інструкції

1. Твій учитель / учителька дає тобі картку зі словом «Так» з одного боку і словом «Ні» з іншого.
2. Обери два запитання зі списку, у якому перелічені прохання про дозвіл щось зробити, і два інших запитання, за допомогою яких просять або пропонують щось зробити.
3. Попроси своїх однокласників відповісти на вибрані тобою запитання.
4. Якщо твої однокласники розуміють, про що їх запитують, вони дадуть тобі дозвіл, показавши картку зі словом «Так». Якщо твої однокласники не розуміють, вони відмовлять тобі, показавши картку зі словом «Ні».
5. Слідкуй за кількістю відповідей «Так» і «Ні», які ти отримуєш.

Приклади запитань

- Чи можна попити води?
- Чи можна піти до туалету?
- Чи можна піти до бібліотеки?
- Чи можна позичити ...?
- Чи можна витерти дошку?
- Чи можна роздавати папір?

Інструменти оцінювання

- Рейтингова шкала самооцінювання;
- контрольний перелік для спостережень;
- самооцінювання.

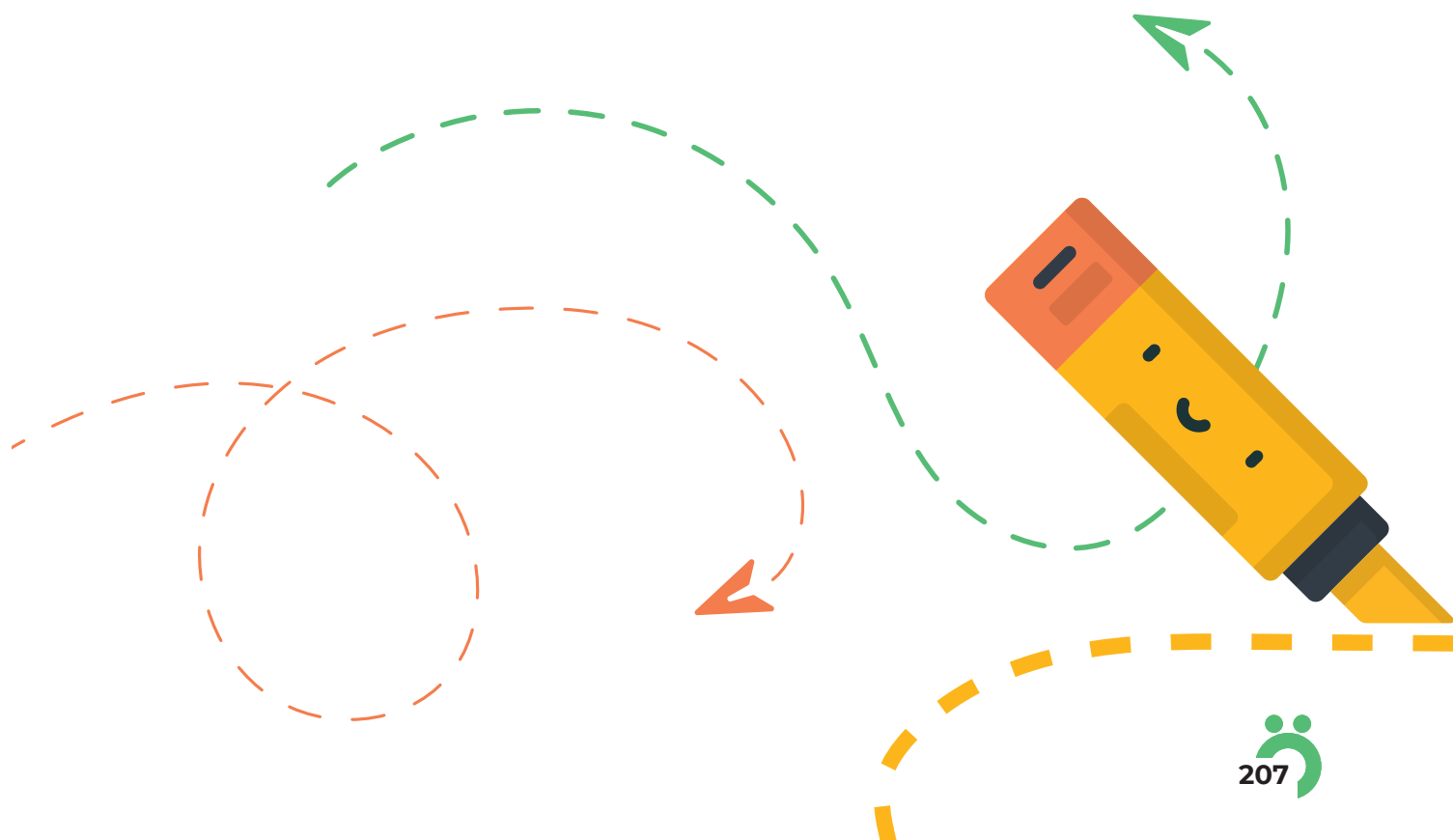
Просто запитай

Рейтингова шкала самооцінювання

Ім'я: _____

Дата: _____

Під час гри «Просто запитай!», мені вдалося...			
Критерії. Я можу...	Так	Досягнуто	Ще ні
спитати дозволу	☐	☐	☐
попросити або запропонувати щось зробити	☐	☐	☐
зрозуміти прості речення	☐	☐	☐
вимовляти прості слова та фрази	☐	☐	☐
чути ключові слова, щоб зрозуміти суть запитань	☐	☐	☐

Просто запитай

Контрольний перелік для спостережень

Дата: _____

Критерії: учень або учениця вказує на основні потреби за допомогою простої усної взаємодії

№	Учень / учениця	Так	Ще ні	Я помітив / помітила
1		☐	☐	
2		☐	☐	
3		☐	☐	
4		☐	☐	
5		☐	☐	
6		☐	☐	
7		☐	☐	
8		☐	☐	
9		☐	☐	
10		☐	☐	
11		☐	☐	
12		☐	☐	
13		☐	☐	
14		☐	☐	
15		☐	☐	
16		☐	☐	
...				

Міркування для майбутнього планування

Просто запитай

Самооцінювання

Ім'я: _____

Дата: _____

Запитання для прохання / дозволу	Підрахунок		Наскільки добре люди розуміють мене? Чому?
	Так	Ні	
1.			
2.			
3.			
Запитання для висловлення пропозиції	Підрахунок		Наскільки добре люди розуміють мене? Чому?
	Так	Ні	
4.			
5.			
6.			

Коли люди запитували, я їх розумів / розуміла...

Постійно зазвичай іноді рідко

Я знаю це, тому що...

День для гри

Опис завдання для учня

Твій учитель / твоя вчителька оголошує, що сьогодні день для гри. Вибери гру українською мовою, щоб пограти з однокласниками. Твоє завдання — стежити за тим, чия черга, і заохочувати однокласників до активної участі.

Результати навчання

Обов'язкові результати навчання (додаток 2 до Державного стандарту початкової освіти)	Очікувані результати навчання
Виокремлює певну інформацію з різних усних джерел, зокрема медіатекстів [4 УМД 1.3]. Передає інформацію іншим особам у частково розгорнутій формі [4 УМД 1.3]. Доречно вживає вербальні та невербальні засоби в типових ситуаціях спілкування [4 УМД 1.]	Учень / учениця • надає прості усні інструкції або вказівки і реагує на них; • упорядковує чергу однокласників для висловлення; • заохочує інших членів групи діяти відповідно до наданої інструкції або вказівки
Розпізнає ключові слова і фрази для розуміння основного змісту почутих коротких, чітких, простих повідомлень, зіставляє їх із власними спостереженнями, життєвим досвідом [4 УМД 1.4]	Учень / учениця будує / продукує прості повідомлення / фрази / слова в передбачуваній ситуації

Матеріали

Різнноманітні ігри, доступні для невеликих груп.

Альтернативне завдання для оцінювання

Ти йдеш у паралельний клас / клас в іншій школі, щоб навчити однолітка гри, яка тобі подобається. Ти також навчаєш учня / ученицю деяких українських фраз, щоб він міг / вона могла грати українською мовою.

День для гри

Опис завдання

Твій учитель / твоя вчителька оголошує, що сьогодні день для гри. Вибери гру українською мовою, щоб пограти з однокласниками. Твоє завдання — стежити за тим, чия черга, і заохочувати однокласників до активної участі.

Інструкції

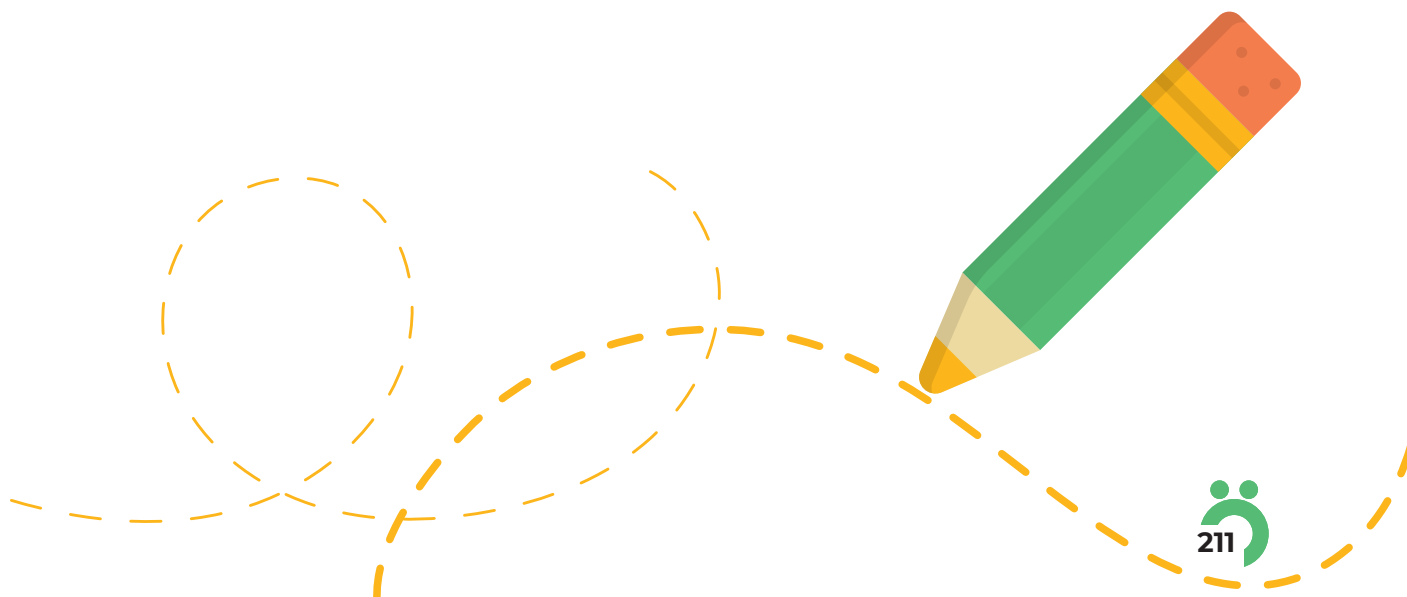
1. Пограй у гру принаймні з двома однокласниками.
2. Поки граєш, нагадуй, чия це черга, або запитуй, чия черга, українською мовою.
3. Використовуй підбадьорливі слова українською мовою, щоб заохочувати активну участь серед гравців.
4. Міняйся ролями з іншими гравцями, поки всі не отримають можливість стежити за ходом гри і заохочувати інших.

Зразки фраз

- Це моя (наша) черга.
- Тепер твоя (ваша) черга.
- Це її / його / їхня черга.
- Чия черга тепер (зараз)?
- Дуже добре!
- Чудово!
- Шкода!

Інструменти оцінювання

- Рейтингова шкала самооцінювання та визначення цілей;
- контрольний перелік для вчителя(-льки);
- рейтингова шкала оцінювання з боку однолітків.

День для гри

Рейтингова шкала самооцінювання та постановка цілей

Ім'я: _____

Дата: _____

Граючи в гру українською мовою, я можу...	Так	Майже так	Ще ні	Що я можу зробити, щоб покращити мої результати
запитати, чия це черга	☐	☐	☐	
вказати членові групи, що це його або її черга	☐	☐	☐	
заохочувати інших членів групи	☐	☐	☐	
давати прості усні інструкції або вказівки	☐	☐	☐	
відповідати на прості усні інструкції або вказівки	☐	☐	☐	
використовувати прості слова та фрази	☐	☐	☐	
Наступного разу, коли я гратиму в гру українською мовою, я...				

Використовує вчитель(-ка)

День для гри

Контрольний перелік для вчителя(-льки)

Ім'я: _____

Дата: _____

Учень / учениця може...	Так	Ще ні
керувати ходом гри українською мовою	☐	☐
спонукати інших членів групи діяти належним чином	☐	☐
продувати прості слова і фрази українською мовою	☐	☐
давати прості усні інструкції та вказівки	☐	☐
відповідати на прості усні інструкції та вказівки	☐	☐
Сильні сторони		
Виклики		

Використовує вчитель(-ка)

День для гри

Контрольний перелік для вчителя(-льки)

Ім'я: _____

Дата: _____

Учень / учениця може...	Так	Ще ні
керувати ходом гри українською мовою	☐	☐
спонукати інших членів групи діяти належним чином	☐	☐
продувати прості слова і фрази українською мовою	☐	☐
давати прості усні інструкції та вказівки	☐	☐
відповідати на прості усні інструкції та вказівки	☐	☐
Сильні сторони		
Виклики		

День для гри

Рейтингова шкала оцінювання з боку однолітків

Ім'я: _____

Дата: _____

Однокласник / однокласниця: _____

Критерії	Взаємооцінювання	Підтвердження / доказ
Коли ми грали в гру, мій однокласник / однокласниця міг / могла...	Шкала взаємооцінювання	Я це знаю, тому що...
керувати, щоб усі говорили по черзі українською мовою		
заохочувати інших членів групи діяти відповідним чином		
давати прості усні інструкції		
давати відповідь на прості усні інструкції		
Комплімент, який я міг би / могла б зробити своєму партнерові / партнерці:		
Деякі поради, які я міг би / могла б дати своєму партнерові / партнерці наступного разу:		

Шукачі слова

Опис завдання для учнів

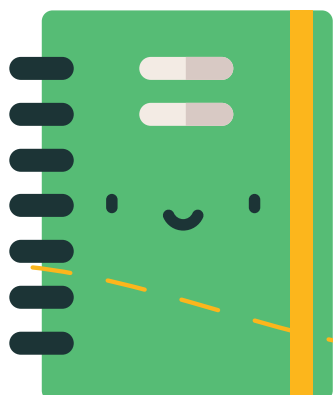
Ти і твій однокласник або твоя однокласниця берете участь у квесті з української мови. Кожне завдання, коли його виконати, дає підказки для виконання наступного. Виконуйте всі завдання, щоб успішно пройти квест.

Результати навчання

Обов'язкові результати навчання (додаток 2 до Державного стандарту початкової освіти)	Очікувані результати навчання
Виокремлює певну інформацію з різних усних джерел, зокрема медіатекстів [4 УМД 1.3] Спілкується просто, але ефективно на відомі теми; формулює власну думку за підтримки співрозмовника, використовуючи мовні кліше [4 УМД 1.6]. Бере участь у простих мовних іграх, розв'язує кросворди, ребуси, експериментуючи зі звуками, словами, фразами [4 УМД 3.2]	Учень / учениця - досліджує навколишнє середовище; - збирає інформацію, яка його / її оточує; - бере участь у вирішенні проблемних ситуацій, які виникають у класі / школі
Знаходить явну або приховану інформацію, застосовуючи відомі прийоми пошуку [4 УМД 2.1]. Розуміє загальний зміст прочитаного, виокремлюючи ключові слова і фрази, розпізнає окремі важливі деталі [4 УМД 2.2]	Учень / учениця - визначає людей, місця і речі, про які йдеться в усному повідомленні; - розуміє просту письмову інформацію в передбачуваних ситуаціях; - використовує прості навчальні стратегії, наприклад, роботу в групах, мозковий штурм

Матеріали

- Серія письмових і графічних підказок, розміщених по всій школі;
- загадкове слово, кожна буква якого відкривається з кожною підказкою.

Шукачі слова

Опис завдання

Ти і твій однокласник або твоя однокласниця берете участь у квесті з української мови. Кожне завдання, коли його виконати, дає підказки для виконання наступного. Виконуйте всі завдання, щоб успішно пройти квест.

Інструкції

1. Разом із партнером чи партнеркою прочитай першу інструкцію, надану вчителем(-лькою), і дотримуйся її.
2. Коли ти прибудеш на місце в школі, запиши першу букву слова з квесту. Прочитай і дотримуйся наступної інструкції, яку знайдеш у цьому місці.
3. Продовжуй, поки не прочитаєш останню підказку і не знайдеш останню букву.
4. Повернися до класу, щоб розшифрувати літери і сформувати слово.

Приклади підказок

- Ідіть до бібліотеки.
- Ідіть до кабінету директора.
- Ідіть до спортзалу.
- Ідіть до туалету.
- Ідіть у коридор.
- Ідіть до вчительської кімнати.
- Ідіть до кабінету медичної сестри.
- Ідіть до музичної кімнати.
- Ідіть до їдальні.

Інструменти оцінювання

- Рейтингова шкала самооцінювання;
- рейтингова шкала оцінювання з боку однолітків;
- шкала оцінювання для вчителя(-льки).

Шукачі слова

Рейтингова шкала самооцінювання

Ім'я: _____

Дата: _____

Під час гри «Шукачі слова» я міг / могла...

Критерії	Завжди	Зазвичай	Іноді	Ще ні
дослідити свою школу				
зібрати інформацію з підказок				
читати підказки українською мовою				
пройти квест, використовуючи підказки				
визначити місця у школі				
співпрацювати з однокласником / однокласницею для проходження квесту				

Коли справа дійшла до читання, я помітив / помітила:

Коли я оглядав / оглядала школу в пошуках завдань, то помітив / помітила:

Ми з однокласником / однокласницею працювали разом...

Шукачі слова

Рейтингова шкала взаємооцінювання

Ім'я: _____

Дата: _____

Однокласник / однокласниця: _____

Мій однокласник міг / моя однокласниця могла...	Так	Майже	Ще ні	Я знаю це, тому що...
збирати просту інформацію з письмових підказок	☐	☐	☐	
досліджувати школу, наприклад, знайти місце, вказане у завданні	☐	☐	☐	
працювати разом зі мною над завданням	☐	☐	☐	
Комплімент, який я хотів би / хотіла б зробити однокласнику / однокласниці:				
Кілька порад для наступного разу:				
Відповідь мого однокласника / моєї однокласниці на мій зворотний зв'язок:				

Шукачі слова

Шкала оцінювання для вчителя(-льки)

Дата: _____

4 = відмінно	3 = дуже добре	2 = задовільно	1 = незадовільно
--------------	----------------	----------------	------------------

№	Учень / учениця	Досліджує школу / пра- вильно визна- чає місця				Збирає інфор- мацію / розв'я- зує завдання квесту				Працює спільно з одно- класниками				Чи не- обхідні подаль- ші дії?
		4	3	2	1	4	3	2	1	4	3	2	1	
1														
2														
3														
4														
5														
6														
7														
8														
9														
10														
11														
12														
13														
14														
15														
...														

Репортер

Опис завдання для учнів

Ти репортер шкільної газети. Твоє завдання — назвати причини вивчення української мови і повідомити про свої висновки людям, які не розуміють цієї мови.

Результати навчання

Обов'язкові результати навчання (додаток 2 до Державного стандарту початкової освіти)	Очікувані результати навчання
Виокремлює певну інформацію з різних усних джерел, зокрема медіатекстів [4 УМД 1.3]. Розпізнає ключові слова і фрази для розуміння основного змісту почутих коротких, чітких, простих повідомлень, зіставляє його із власними спостереженнями, життєвим досвідом [4 УМД 1.4]. Створює невелике за обсягом зв'язне повідомлення на знайому тематику, враховуючи мету та адресата [4 УМД 3.1]	Учень / учениця - уважно прислухається до висловлених думок; - адекватно реагує на думки інших людей; - визначає причини для вивчення української мови
Знаходить явну або приховану інформацію, застосовуючи відомі прийоми пошуку [4 УМД 2.1]	Учень / учениця використовує прості навчальні стратегії, щоб покращити навчання, наприклад, заздалегідь складає план виконання завдання

Матеріали

Доступ до ресурсів, наприклад, письмових, аудіовізуальних, людських, інтернет-ресурсів, які пояснюють причини вивчення української мови.

Альтернативне завдання для оцінювання

Ти рекламуєш свою школу. Твоє завдання — підготувати плакат до Дня відкритих дверей твоєї школи про вивчення української мови. Обговори з однокласниками, чому так важливо знати українську мову.

Репортер

Опис завдання

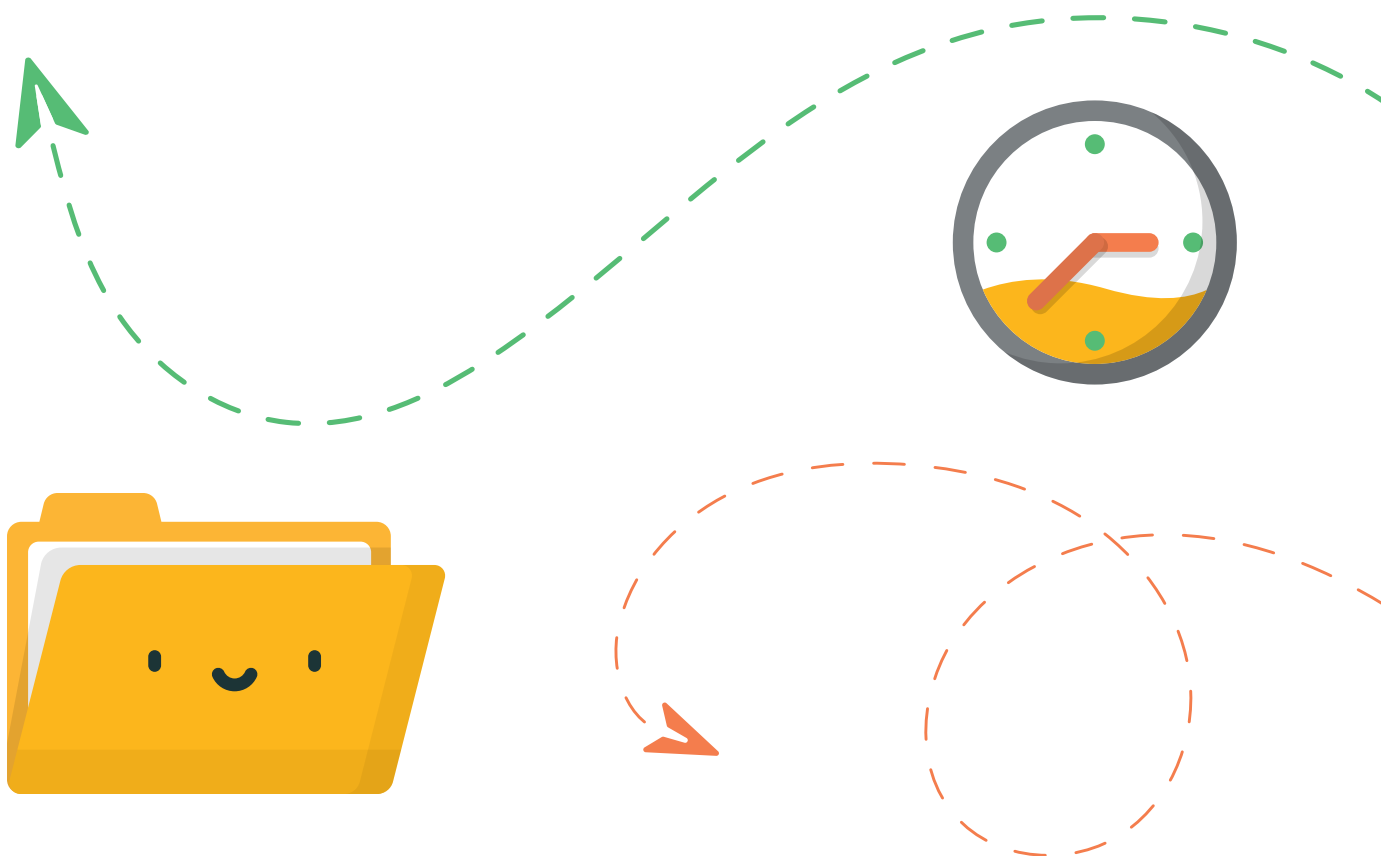
Ти репортер для шкільної газети. Твоє завдання — назвати причини вивчення української мови і повідомити про свої висновки людям, які не розуміють цієї мови.

Інструкції

1. Знайди причини вивчення української мови, використовуючи різні ресурси.
2. Обери метод, щоб повідомити про свої висновки; наприклад, напиши твір-роздум, проведи інтерв'ю, зроби плакат, створи пісню або віршик.
3. Представ свої висновки однокласникам.

Інструменти оцінювання

- Самооцінювання та шкала оцінювання для вчителя(-льки) / учнів;
- шкала оцінювання для вчителя(-ки);
- оцінювання з боку однолітків.

Репортер

Самооцінювання та шкала оцінювання для вчителя(-льки) / учнів

Ім'я: _____

Дата: _____

Репортер: самооцінювання	
Критерії Скласти заздалегідь план для мого дослідження	Мій план ☐ Перш ніж я почну ☐ Під час моїх досліджень ☐ Після того, як я зберу інформацію
	Мої ресурси ☐ Людина ☐ Текст ☐ Інтернет ☐ Аудіовізуальний ☐ Інші
	Причини вивчити українську мову ☐ ☐ ☐ ☐
Репортер: шкала оцінювання для вчителя / учнів Як я впорався / впоралася? 4 (відмінно) 3 (дуже добре) 2 (задовільно) 1 (незадовільно)	

Хто оцінює	Мій план	Ресурси	Причини	Коментарі
Я				
Мій учитель / моя вчителька				

Репортер

Шкала оцінювання для вчителя(-льки)

Дата: _____

4 = відмінно	3 = дуже добре	2 = задовільно	1 = незадовільно
--------------	----------------	----------------	------------------

№	Учень / учениця	Визначає причини для вивчення				Використовує різноманітні джерела				Складає план заздалегідь				Чи необхідні подальші дії?
		4	3	2	1	4	3	2	1	4	3	2	1	Так / Ні
1														
2														
3														
4														
5														
6														
7														
8														
9														
10														
11														
12														
13														
14														
15														
...														

Репортер

Оцінювання з боку однолітків

Ім'я: _____

Дата: _____

Однокласник / однокласниця: _____

Критерій 1: уважно дослухатися до думки інших людей

Ти назвав / назвала причини, чому ми повинні вивчати українську мову. Це ті самі, що я чув / чула...

Відповідь ведучого: коли я читаю твої коментарі, я...

Критерій 2: адекватно реагувати на думки інших людей

Найкраща причина, яку ти навів / навела для вивчення української мови, була...

Я б хотів / хотіла похвалити тебе за те, що ти...

Я можу дати тобі одну пораду: ...

Відповідь ведучого: коли я читаю твої коментарі, я...

Композитор

Опис завдання для учня

Ти учасник або учасниця української дитячої розважальної групи, добре відомої своїм умінням створювати гарні сучасні виступи на основі знайомих пісень і віршів. Твою групу запросили, щоб навчити твоїх однокласників нових слів і рухів до відомих пісень або віршів.

Результати навчання

Обов'язкові результати навчання (додаток 2 до Державного стандарту початкової освіти)	Очікувані результати навчання
Виокремлює певну інформацію з різних усних джерел, зокрема медіатекстів [4 УМД 1.3]. Обирає з допомогою або самостійно текст / медіатекст відповідно до мети (для задоволення, пошуку інформації тощо), пояснюючи свій вибір простими фразами [4 УМД 2.5]. Створює невелике за обсягом зв'язне повідомлення на знайому тематику, враховуючи мету та адресата [4 УМД 3.1]	Учень / учениця - використовує українську мову для розваг; - творчо застосовує українську мову; - спілкується українською мовою для задоволення
Вживає доречні вербальні та невербальні засоби в типових ситуаціях спілкування [4 УМД 1.7]. Знаходить явну або приховану інформацію, застосовуючи відомі прийоми пошуку [4 УМД 2.1]	Учень / учениця - використовує візуальні засоби та інші форми невербального спілкування для вираження основної думки в передбачуваних ситуаціях; - для покращення навчання використовує прості навчальні стратегії, наприклад, виконання дій, вивчення короткої пісні або вірша

Матеріали

- Слова і музика до знайомих пісень або віршів;
- перелік лексичних одиниць для того, щоб замінити слова в пісні або вірші.

Альтернативне завдання для оцінювання

Твоя група виконує нову пісню або вірш на шкільному концерті або батьківському вечорі, в іншому класі під час уроку або на шкільних зборах.

Композитор

Опис завдання

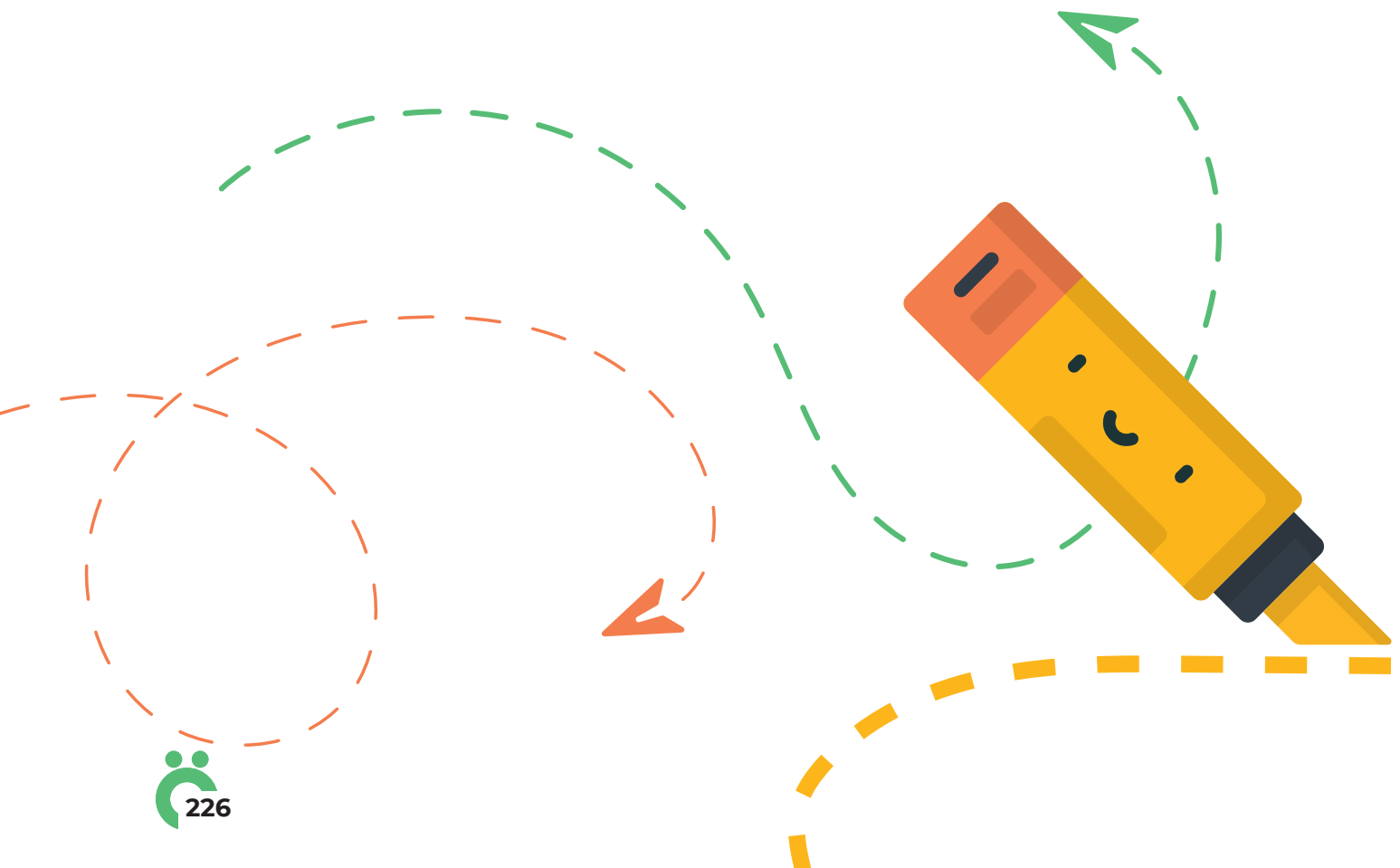
Ти учасник або учасниця української дитячої розважальної групи, добре відомої своїм умінням створювати гарні сучасні виступи на основі знайомих пісень і віршів. Твою групу запросили, щоб навчити твоїх однокласників нових слів і рухів до відомих пісень або віршів.

Інструкції

1. Разом із твоєю групою обери відому українську пісню або віршик із повтореннями.
2. Зміни деякі слова.
3. Придумай жести або дії, які будуть супроводжувати твою нову пісню.
4. Виконай нову українську пісню або віршик для твоїх однокласників, а потім навчи їх цього.

Інструменти оцінювання

- Рейтингова шкала самооцінювання;
- рейтингова шкала оцінювання з боку однолітків;
- шкала оцінювання для вчителя(-льки).

Композитор

Рейтингова шкала самооцінювання

Ім'я: _____

Дата: _____

У цьому завданні я міг / могла...	Так	Майже так	Ще ні
використовувати українську мову для розваг. Я знаю це, тому що...	☐	☐	☐
використовувати українську мову творчо. Я знаю це, тому що...	☐	☐	☐
створити нову пісню або віршик українською. Я знаю це, тому що...	☐	☐	☐
спілкуватися українською мовою для задоволення. Я знаю це, тому що...	☐	☐	☐
виконувати дії, які відповідають словам пісні або вірша. Я знаю це, тому що...	☐	☐	☐
використовувати повторення зі знайомої пісні або вірша у своєму творі. Я знаю це, тому що...	☐	☐	☐
Деякі поради, які я б дав / дала однокласникам, які виконуватимуть це завдання:			

Композитор

Рейтингова шкала оцінювання з боку однолітків

Ім'я: _____

Дата: _____

Імена членів групи: _____

Група могла...	Так	Майже так	Ще ні	Зворотна інформація
використовувати українську мову творчо та для розваги	☐	☐	☐	
виконувати дії, які відповідають мелодії та словам пісні / вірша	☐	☐	☐	
використовувати повторення у своїй пісні або вірші	☐	☐	☐	
Що мені дуже сподобалося в твоїй пісні або вірші:				
Кілька порад для наступного разу:				

Композитор

Шкала оцінювання для вчителя(-льки)

Ім'я: _____

Дата: _____

Критерії	Відмінно	Добре	Задовільно	Незадовільно
Використовує українську мову для розваги	☐	☐	☐	☐
Використовує українську мову творчо	☐	☐	☐	☐
Спілкується українською мовою для задоволення	☐	☐	☐	☐
Використовує візуальні ефекти, жести та / або дії для передання змісту	☐	☐	☐	☐
використовує повторення для створення нових пісень або своєму вірші	☐	☐	☐	☐

Коментарі:

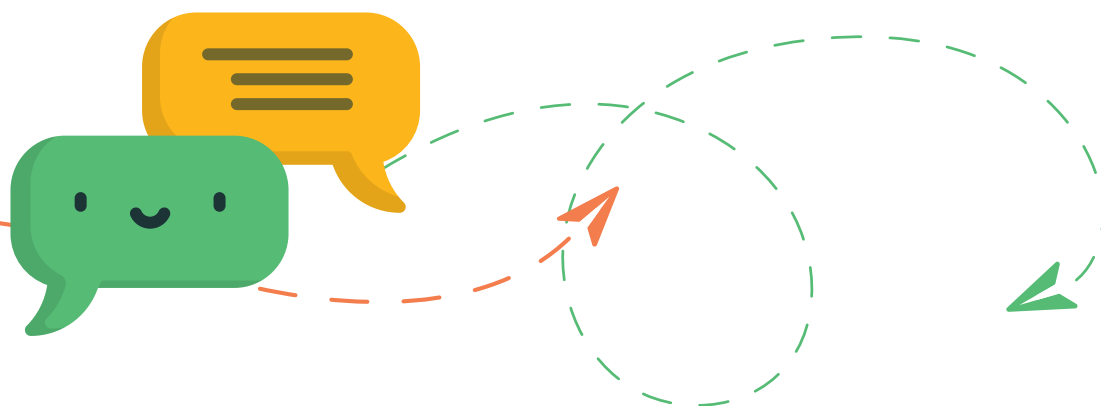
Святкуймо!

Опис завдання для учнів

Твій клас допомагає підготувати важливе українське культурне свято. Гостям буде запропоновано поділитися українськими традиціями. Під час святкування ти братимеш участь у заходах і ставитимеш питання, щоб дізнатися більше про українську культуру. Потім з'ясуєте, які елементи української культури є на заняттях.

Результати навчання

Обов'язкові результати навчання (додаток 2 до Державного стандарту початкової освіти)	Очікувані результати навчання
<i>Спілкується просто, але ефективно на відомі теми; формулює власну думку за підтримки співрозмовника, використовуючи мовні кліше; дотримується основних правил літературної вимови [4 УМД 1.6].</i> <i>Пов'язує прочитане з власним життєвим досвідом; формулює тему та основну думку тексту / медіатексту [4 УМД 2.2].</i> <i>Створює невелике за обсягом зв'язне повідомлення на знайому тематику, враховуючи мету та адресата [4 УМД 3.1]</i>	<i>Учень / учениця</i> • ставить питання про українську культуру і традиції, використовуючи рідну мову; • бере участь у заходах, присвячених українській культурі; • впізнає елементи української культури у класі; • досліджує спільне й відмінне між власною культурою і культурами інших народів
<i>Знаходить явну або приховану інформацію, застосовуючи відомі прийоми пошуку [4 УМД 2.1]</i>	<i>Учень / учениця</i> використовує прості навчальні стратегії, щоб покращити навчання, наприклад, ставить запитання

Святкуймо!

Опис завдання

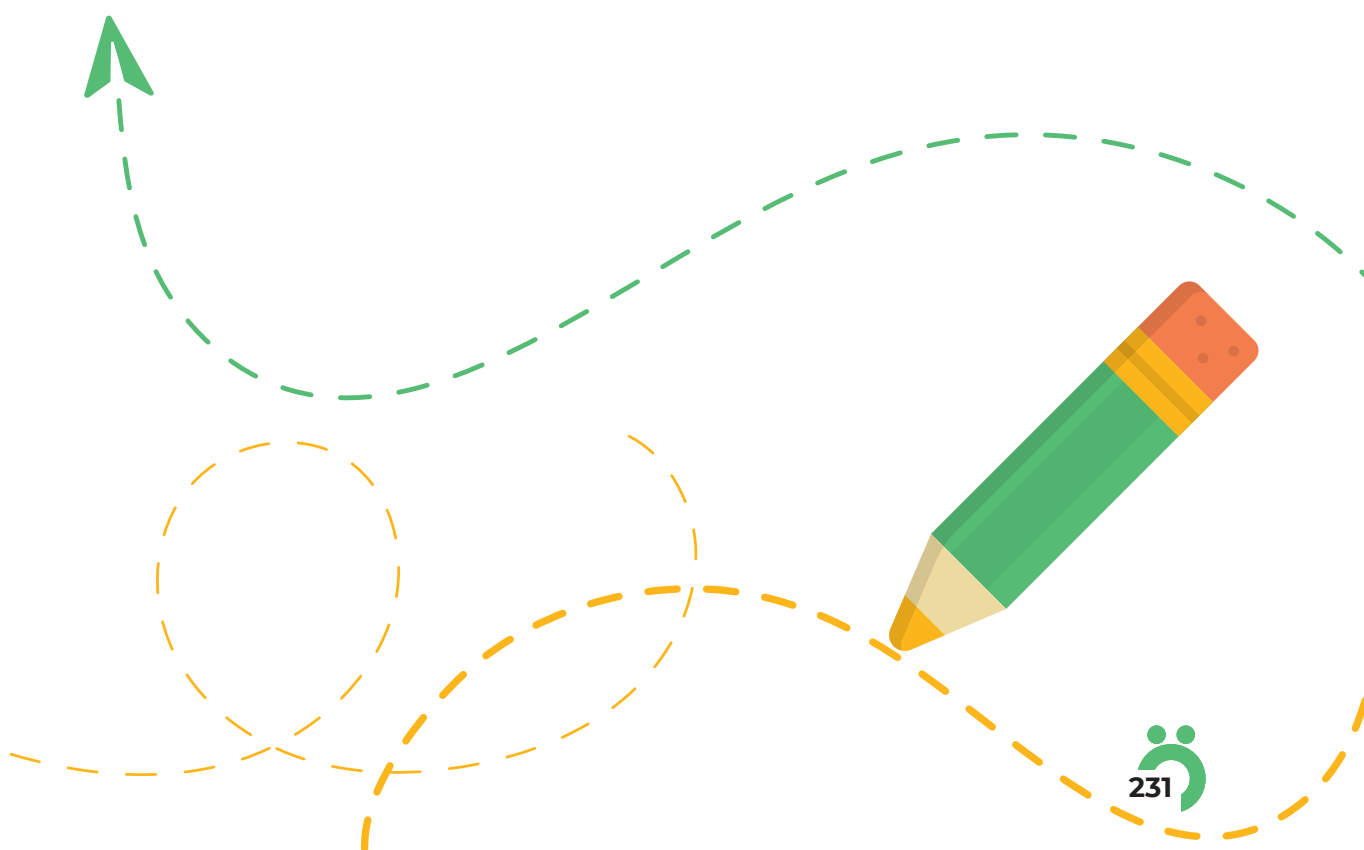
Твій клас допомагає підготувати важливе українське культурне свято. Гостям буде запропоновано поділитися українськими традиціями. Під час святкування ти братимеш участь у заходах і ставитимеш питання, щоб дізнатися більше про українську культуру. Потім з'ясуєте, які елементи української культури є на заняттях.

Інструкції

1. Проведи мозковий штурм і запиши інформацію про деякі елементи української культури, про які ви можете дізнатися під час святкування.
2. Підготуй запитання про те, що ти хотів би / хотіла б дізнатися щодо української культури. Використовуй ці запитання як план твого дослідження.
3. Подумай про елементи української культури і про те, де ти бачив / бачила їх на заняттях.

Інструменти оцінювання

- Графічний організатор для учнів і шкала оцінювання для вчителя(-льки);
- шкала оцінювання для вчителя;
- самооцінювання.

Святкуймо!

Графічний організатор для учнів

Ім'я: _____

Дата: _____

Критерії	Питання, які я міг / могла поставити	Те, що я дізнався / дізналася	Має вигляд... (намалювати)
Запитує про культуру			
Бере участь у культурних заходах			
Досліджує схожість між власною культурою та іншими культурами			

Святкуймо!

Шкала оцінювання для вчителя(-льки)

Критерії	Так	Досягнуто	Ще ні
Бере участь у культурних заходах	☐	☐	☐
Досліджує подібність між власною культурою та іншими культурами	☐	☐	☐

Святкуймо!

Шкала оцінювання для вчителя(-льки)

Дата: _____

3 = з ентузіазмом

2 = пасивно

1 = тільки тоді, коли це заохочують

№	Учень / учениця	Бере участь у культурних заходах			Визначає різноманіття елементів культури			Ставить за- питання, щоб виконати завдання			Планування
		3	2	1	3	2	1	3	2	1	Міркування
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											
12											
13											
14											
15											
...											

Святкуймо!

Самооцінювання

Ім'я: _____

Дата: _____

Елементи культури (тематика спілкування)	Приклади, які можна побачити в класі або на уроках української мови
Вітання	
Вислови	
Їжа	
Одяг	
Усна мова	
Писемна мова	
Свята	
Сім'я	
Традиції	
Музика	
Відносини / стосунки	

Яка різниця?

Опис завдання для учнів

Хтось, хто не говорить українською, запитав, як ти відрізняєш українську мову від рідної. Поясни йому або їй, як ти можеш розрізняти звуки і слова у двох мовах.

Результати навчання

Обов'язкові результати навчання (додаток 2 до Державного стандарту початкової освіти)	Очікувані результати навчання
Визначає окремі особливості структури та мовного оформлення тексту / медіатексту; порівнює окремі особливості власного тексту / медіатексту та текстів / медіатекстів, створених іншими [4 УМД 2.4]. Пов'язує прочитане з власним життєвим досвідом; формулює тему та основну думку тексту / медіатексту [4 УМД 2.2]	Учень / учениця - розрізняє рідну мову і українську; - вимовляє, розпізнає і називає звуки української мови і літери української абетки
Знаходить явну або приховану інформацію, застосовуючи відомі прийоми пошуку [4 УМД 2.1]	Учень / учениця використовує прості навчальні стратегії, щоб покращити навчання, наприклад, відтворює звуки, складає особистий словник, шукає закономірності, застосовує жести, інтонацію та візуальну підтримку

Матеріали

Копії зразків особистих словників і посібників з вимови.

Альтернативне завдання для оцінювання

Тобі запропонували прочитати українською мовою короткий текст, наприклад, туристичну брошуру, список фільмів або меню. Ти не знаєш усіх слів. Поясни, як ти використовував / використовувала підказки, наприклад, схожість української мови з рідною мовою, щоб отримати необхідну тобі інформацію.

Яка різниця?

Опис завдання

Хтось, хто не говорить українською, запитав, як ти відрізняєш українську мову від рідної. Поясни йому або їй, як ти можеш розрізняти звуки і слова у двох мовах.

Інструкції

1. Обери українські слова, які ти хотів / хотіла би внести до свого особистого словника. Прокоментуй, наскільки вони схожі або відрізняються від подібних слів у твоїй рідній мові.
2. Обери кілька українських звуків, наприклад, голосні звуки, приголосні.
3. Поясни рідною мовою, як потрібно вимовляти ці звуки. Наведи приклади слів, у яких є ці звуки, а потім поясни, чи існують ці звуки у твоїй рідній мові.
4. Оціни, наскільки добре ти можеш вимовляти ці звуки і як ти міг би / могла б поліпшити свою вимову.

Інструменти оцінювання

- Графічний організатор для учнів і шкала самооцінювання;
- інструкція з вимови і самооцінювання;
- самооцінювання.

Яка різниця?

Графічний організатор і рейтингова шкала самооцінювання

Ім'я: _____

Дата: _____

«Яка різниця?» Графічний організатор

Слово в українській	Слово в моїй рідній мові	Чим схожі або відрізняються слова	Як я можу запам'ятати це слово українською мовою

Яка різниця? Рейтингова шкала самооцінювання

Я можу...	Так	Досягнуто	Ще ні
пояснити, чим слова в обох мовах схожі або відрізняються. Я знаю це, тому що...	☐	☐	☐
обирати різні стратегії, що допомагають запам'ятати слова в українській мові. Я знаю це, тому що...	☐	☐	☐

У майбутньому, коли я буду порівнювати слова у двох мовах, я буду...

Яка різниця?

Інструкція щодо вимови й самооцінювання

Ім'я: _____

Дата: _____

Яка різниця? Інструкція щодо вимови					
Звук в українській	Слово з цим звуком українською мовою	Чи існує цей звук у моїй рідній мові? (Пояснення)	Як добре я вимовляю цей звук		
			Чудово	Добре	Ще працюю над цим

Яка різниця? Самооцінювання
Один зі звуків української мови, який мені найлегше вимовити, — це_____, тому що...
Один зі звуків української мови, який мені важко вимовити, — це_____, тому що...

Яка різниця?

Самооцінювання

Ім'я: _____

Дата: _____

Стратегія	Як ця стратегія допомагає мені
Повторення звуків	
Використання жестів або інших несловесних сигналів	
Використання плакатів, картин, книжок, інших засобів	
Використання інтонації	
Звернення по допомогу до інших людей	
Порівняння української мови з моєю рідною мовою	
Стратегія, яка найкраще допомагає мені запам'ятовувати слова і звуки українською мовою, — це... Тому що... Стратегія, яку я хотів / хотіла би використовувати частіше, — це...	

Глосарій

Автентичне мовне завдання — завдання з вивчення мови, яке передбачає використання мови у відповідних реальних ситуаціях (наприклад, обмін електронними листами з другом, покупка в магазині, прослуховування подкасту на цікаву тему, читання меню з ресторану), щоб покращити розуміння та/або здатність спілкуватися. Оскільки таке завдання напряду співвідноситься з життям, для учнів воно має практичний сенс, що дозволяє більше практикувати мову та пов'язувати навчання з попереднім досвідом.

Автентичні матеріали (тексти) — навчальні матеріали (наприклад, статті в газетах, новели / оповідання, романи, меню, вірші, фільми, телевізійні програми та вебсайти), створені для носіїв відповідної мови. Носії мови для використання в реальних життєвих ситуаціях створюють автентичні матеріали (тексти). Мовні структури в автентичних матеріалах не спрощують і не адаптують, оскільки вони існують у текстах, розроблених спеціально для учнів, які вивчають мову.

Графічний організатор — візуальний елемент (наприклад, блок-схема, діаграма Венна, ментальна карта тощо), який допомагає учням організовувати, аналізувати, синтезувати й оцінювати інформацію та ідеї.

Диференційоване навчання — підхід до навчання, що забезпечує максимальне зростання кожного учня, враховуючи його індивідуальні потреби на відповідному етапі розвитку, а потім пропонуючи такий навчальний досвід, який відповідає цим потребам.

Змодельована діяльність — навчальна діяльність, за якої вчитель / учителька демонструє, як виконувати завдання або використовувати стратегію, а учні наслідують його / її, щоб відпрацювати змодельовані процеси та здобути відповідні вміння. Один із різновидів моделювання — розмірковувати вголос, щоб допомогти учням усвідомити процеси та здобути потрібні навички.

Когнати — слова, які мають однакове значення і звучать однаково (чи подібно) в різних мовах, оскільки мають спільне джерело (наприклад, англ. *computer* – укр. *комп'ютер*).

Комунікативна компетентність — здатність розуміти та використовувати мову в різних контекстах і ситуаціях для реалізації її функцій. Комунікативна компетентність передбачає такі складові: словникові структури, говоріння, розуміння, читання, письмо.

Комунікативний підхід у навчанні мови — підхід до викладання мови, який ґрунтується на наданні учням можливості використовувати цільову мову для спілкування в широкому діапазоні інтерактивних соціокультурних активностей і ситуацій. Учні навчають стратегій, які дають їм змогу поєднувати різноманітні знання: про зміст (мовні теми), соціолінгвістичні правила, що стосуються різних ситуацій, про мовну систему, — їх використання допоможе усвідомлювати сенс і передавати його під час використання мови.

Культура — поведінка та переконання спільноти людей, у якій історія, географія, інституції та схожість у межах групи суттєві настільки, що відрізняють її більшою чи меншою мірою від усіх інших груп. Культура охоплює мистецтво, літературу, спосіб життя й традиції. Важливим елементом культури є мова.

Культурні ресурси — джерела інформації про культуру. Прикладами можуть слугувати мистецтво (візуальне, словесне, музичне тощо), друковані та недруковані матеріали (книги, інтернет й інші електронні ресурси), усна традиція (історії, легенди, народні пісні тощо), культурні організації (музеї, галереї мистецтв, громадські центри, театри й под.), мистецькі заходи (кінофестивалі, музичні вистави, місцеві ярмарки, ремісничі шоу тощо).

Лексикон — охоплює всі види слів і фраз; це можуть бути як лексичні одиниці для вивчення (наприклад, сім'я, школа), так і функціональні слова чи вислови під час уроку (наприклад: «Молодець, чудова робота! А раптом тобі знадобиться...»).

М1 — скорочення для поняття «перша мова», яке стосується «первинної» мови, також відомої як рідна мова (рідні мови); як правило, це стосується мови, якою говорять удома.

М2 — скорочення для поняття «друга мова» або «додаткова мова»; це мова, яку учні вивчають, засвоюють і використовують на додаток до своєї першої мови.

Міжкультурна компетентність — це сукупність знань, умінь, поглядів і цінностей, які дають можливість людям різних культур спілкуватися та взаємодіяти. Вона передбачає навички пошуку інформації про культуру; інтерпретацію цієї інформації з метою розуміння переконань, смислів і поведінки членів певної культури; порівняння власної культури з іншою культурою та взаємодію з її представниками. У процесі розвитку цих навичок учні здобувають знання про іншу культуру, а також краще усвідомлюють культуру власну. Вимогою успішної міжкультурної взаємодії є відкритість і зацікавленість, а також готовність дивитися на світ із погляду іншої культури.

Мова тіла — невербальне спілкування за допомогою жестів, міміки та рухів тіла.

Невербальне спілкування — поняття, що передбачає спілкування без використання слів. Значення можна доносити жестами, зоровим контактом, мімікою, мовою тіла, фізичною дистанцією, дотиком, звуками, шумами й тишею.

Носій мови — людина, яка вивчала певну мову та розмовляла нею з раннього дитинства. У людини може бути більше ніж одна рідна мова.

Попереднє знання — початковий досвід і знання, які учень «приносить» у клас. Навчання має ґрунтуватися на попередньому знанні; воно має передувати впровадженню нового. Оскільки учні приходять до школи з найрізноманітнішими попередніми знаннями, учителі мають бути обізнані з «фоновими знаннями» своїх учнів під час планування уроків.

Предметно-мовне інтегроване навчання (*Content and Language Intergraded Learning, CLIL*) — також відоме як навчання, базоване на змісті. У разі застосування цього підходу учні вивчають другу мову під час вивчення змісту з іншої освітньої галузі (наприклад, вивчення мови відбувається одночасно із засвоєнням відповідного матеріалу на уроці математики).

Пропуск (картка для виходу) — картки, які роздають учням наприкінці уроку. Учні на картці пишуть коротку відповідь на запитання, поставлене вчителем / учителькою. Потім відповіді переглядають, щоб допомогти визначити, чи зрозуміли учні урок і чи потребують вони подальших інструкцій.

Різноманітність (*розмаїтість*) — поняття, що спирається на тезу про те, що в більшості культур є групи людей, які мають культурні особливості, цінності та практики, що відрізняються від культури більшості чи усталеної культури. Ці відмінності можуть ґрунтуватися на релігії, національному чи етнічному походженні, соціальних особливостях, расі тощо.

Розуміння — здатність сприймати й усвідомлювати сенс розмовної, писемної та візуальної комунікації.

Скаффолдинг — адаптована до потреб дитини навчальна підтримка, яку вчитель / учителька надають дитині. Прикладами є спрощення та скорочення текстів для читання; пропонування варіантів відповідей; заданий початок речень; використання зображень під час пояснень тощо. Підтримку поступово зменшують, оскільки учні розвивають здатність самостійно застосовувати нещодавно засвоєні навички та знання.

Стратегії вивчення мови — стратегії, які учні використовують, щоб вивчити чи засвоїти мову. Прикладами є: запам'ятовування, візуалізація, упорядкування та класифікація словникового запасу, пошук можливостей для практики.

Стратегії використання мови — стратегії, які учні використовують для підтримування та покращення спілкування. Вони часто корисні тим учням, які відчують труднощі в спілкуванні. Прикладами є прохання про роз'яснення та повторення; використання різноманітних невербальних підказок для спілкування тощо.

Текст — будь-який зв'язний фрагмент мовлення в усній чи писемній формах, який учні вивчають, інтерпретують, створюють або яким обмінюються. Тексти можуть бути усні, друковані чи рукописні, візуальні, цифрові, художні, існують медіатексти, — у широкому сенсі текстом можна вважати культурні артефакти та повсякденні комунікації, тому спілкування без тексту не існує.

Текстові форми — різні види текстів, що мають типові структури. Наприклад, лист має іншу структуру, ніж вірш чи доповідь. Усне інтерв'ю відрізняється від оголошення або усного виступу.

Цільова мова — мова, яка не є рідною мовою; це та мова, яку учні вивчають.

Список літератури і цитованих джерел

1. Державний стандарт початкової освіти (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>. – Назва з екрану.
Державний стандарт базової середньої освіти (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>. – Назва з екрану.
2. Abello-Contesse Ch., Chandler, P., López-Jiménez, M. Chacón-Beltrán. (2013). Bilingual and Multilingual Education in the 21st Century. Multilingual Matters.
3. Alberta Education. (2008). 9-Year Classroom Assessment Materials. Ukrainian Language and Culture (Grade 4). Edmonton, Alberta Education.
4. Alberta Education. (2008). Ukrainian Language and Culture Nine-year Program, Grades 4–5–6 Guide to Implementation. Edmonton, AB: Alberta Education.
5. Baker, C. (2011). Foundations of Bilingual Education and Bilingualism. Multilingual Matters.
6. Beaven, T., Emke, M. Ernest, P., Germain-Rutherford, A., Hampel, R., Hopkins, J., Stanojevic, M., Stickler, U. (2010). Needs and challenges for online language teachers — the ECML project DOTS. Teaching English with Technology: A Journal for Teachers of English, 10(2) pp. 5–20.
7. Bernaus, Furlong, A, Jonckheer S., Kervran M. (2011). Taken from Plurilingualism and Pluriculturalism Content-based teaching: A training kit. European Commission.
8. Bernaus, M., Furlong, Á., Jonckheere, S. & Kervran, M. (2011). Plurilingualism and pluriculturalism in content-based teaching — A training kit. Strasbourg, France: Council of Europe (European Centre for Modern Languages), p. 15.
9. Bialystok, Ellen. (1997) “Effects of Bilingualism and Biliteracy on Children’s Emergent Concepts of Print.” Developmental Psychology 30, 3 (1997), pp. 429–440.
10. Black, Paul et al. (2003). Assessment for Learning: Putting It into Practice. Maidenhead, England: Open University Press, 2003.

11. Brewer, C. and D. Campbell. Rhythms of Learning. Tucson, AZ: Zephyr, 1998.
12. Brown, G. (1994). Language and Understanding. Oxford, England: Oxford University Press.
13. Brownlie, Faye and Susan Close. (1992). Beyond Chalk and Talk: Collaborative Strategies for the Middle and High School Years. Markham, ON: Pembroke Publishers Limited, 1992. Markham, ON: Pembroke Publishers Limited.
14. Byram, M., Gribkova, B., Starkey, H. (2002) Developing the intercultural dimension in language teaching: A practical introduction for teachers. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
15. Caine, R., Caine, G. (2008). Making Connections: Teaching and the Human Brain. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development (ASCD).
16. Campbell, D. The Mozart Effect. New York, NY: Avon, 1997.
17. Cloud, H., Genesee, F., Hamayan, E. (2009). Literacy Instruction for English Language Learners: A Teacher's Guide to Research-Based Practices. Portsmouth, NH: Heinemann.
18. Coehlo, E. (2012) Language and Learning in Multilingual Classrooms: A Practical Approach. Multilingual Matters.
19. Council of Europe (2001). Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Council of Europe.
20. Cummins, J. (2008). Encyclopedia of Language and Education, 2nd Edition, Volume 2: Literacy. (pp.71-83). New York: Springer Science + Business Media LLC.
21. Curtain, H., Dahlberg, C. (2004). Languages and Children — Making the Match: New Languages for Young Learners, Grades K-8. Pearson Education.
22. Davies, A. (2000). Making Classroom Assessment Work. Merville, B.C.: Connections Publishing.
23. Deardorff, D. (2008). Intercultural Competence. In V. Savicki (ed), Developing intercultural competence and transformation (pp. 32-52). Sterling, VA: Stylus Publishing.
24. Deardorff, D. (2020). Manual for Developing Intercultural Competencies. United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization (UNESCO) Publishing. Paris, France.
25. Dema, O., Moeller, A. Teaching Culture in the 21st century language classroom. (2012). Faculty Publications: Department of Teaching, Learning and Teacher Education, University of Nebraska.
26. Department of Education, State of Victoria. (1996). Bright Futures Resource Book: Education of Gifted Students. Melbourne, Australia: Department of Education, State of Victoria.
27. Dryden, G., Ros, C. (1995). Fundamentals. Aylesbury, UK: Accelerated Learning Systems.

28. Dryden, G., Vos, J. (1997). *The Learning Revolution: To Change the Way the World Learns*. Auckland, NZ: The Learning Web.
29. Ellis, Emmitt, M., Zbaracki, M., Komesaroff, L., Pollock, J., Luce-Kapler, R., Chin, J. (2014) *Language and Learning*. Oxford University Press Canada.
30. Finnish National Board of Education. (2014). *National Core Curriculum for Basic Education*. Helsinki, FI: Finnish National Board of Education.
31. Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York, NY: Basic Books, 1.
32. Gardner, H. (1999). *Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21st Century*. New York, NY: Basic Books.
33. Genesee, F. (2000). *Brain Research: Implications for Second Language Learning*. UC Berkeley: Center for Research on Education, Diversity and Excellence. Retrieved from <https://escholarship.org/uc/item/58n560k4>
34. Green, M., P., Grey, Remigio, S. (2013). *Let's Talk: Lifelong Language Learning*. CEC Publishing Inc.
35. Hadley, H., Wilson, L. (2002). Implications of Brain Research for Teaching Young Adolescents, *Middle School Journal*, 34:1, 57–61.
36. Jensen, E. (1994) *The Learning Brain*. San Diego, CA: Turning Point for Teachers.
37. Johnson, D. W., Johnson, R.T. (1994). *Leading the Cooperative School*. 2nd ed. Edina, MN: Interaction Book Company.
38. Krashen, S. D. (1982). *Principles and practice in second language acquisition*. Oxford, UK: Pergamon.
39. Krashen, S. D. (1983). *The Natural Approach: Language acquisition in the classroom*. Retrieved from https://www.osea-cite.org/class/SELTmaterials/SELT_Reading_Krashen.pdf.
40. Krashen, S. D. (1992). *Fundamentals of Language Education*. Beverly Hills, CA: Laredo Publishing Company.
41. Krashen, S. D. (2008). *Language Education: Past, present and future*. *RELC Journal*, 39(2), 178–187.
42. Krashen, S., Terrell (1983). *The Natural Approach: Language acquisition in the classroom*. Retrieved from https://www.osea-cite.org/class/SELTmaterials/SELT_Reading_Krashen.pdf.
43. Little, D. (2009). *The European language portfolio. Where pedagogy and assessment meet*. The International Seminar on the European Language Portfolio. Gratz: Council of Europe.
44. Marzano, Robert J., Debra Pickering and Jay McTighe. (1993). *Assessing Student Outcomes: Performance Assessment Using the Dimensions of Learning Model*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development (ASCD).
45. Nebraska Department of Education. *Nebraska K–12 Foreign Language Frameworks*. Lincoln, NE: Nebraska Department of Education, 1996.

46. Nunan, D. (2004). Task-based language teaching. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
47. Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). (2007). Understanding the brain: The birth of a learning science. Paris, FR: OECD Publishing.
48. Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). (2016). Preparing our Youth for an inclusive and sustainable world: The OECD PISA global competence framework. Paris, FR: OECD. Retrieved from <https://www.oecd.org/education/Global-compentency-for-an-incluive-world.pdf>
49. Paradis, J., Gennese, F. Crago, M. (2011). Dual Language Development & Disorders. A Handbook on Bilingualism & Second Language Learning (2nd Edition) Paul Brooks Publishing Co. Inc. Maryland U.S.A.
50. Politano, C., Paquin, J. (2000). Brain-based Learning with Class. Winnipeg, MB: Portage Main Press.
51. Sercu, L. (2005) Teaching foreign languages in an intercultural world. In L. Sercu, et.al, Foreign language teachers and intercultural competence. Clevedon, UK: Multicultural Matters Ltd.
52. Sousa, D. A. (2011). How the brain learns (4th ed.). Thousand Oaks: Corwin Press.
53. Sutton, R. (1997). The Learning School. Salford, England: RS Publications.
54. Swain, M., Lapkin, S. (2001). "Focus on Form through Collaborative Dialogue: Exploring Task Effects." In Researching Pedagogical Tasks, Second Language Learning, Teaching and Testing, Edited by M. Bygate, P. Skehan, and M. Swain. Harlow: Longman.
55. University of Calgary. Language Research Centre. (2020). Facilitating Language Learning through Technology: A Literature Review on Computer-Assisted Language Learning. Canadian Association of Second Language Teachers (CASLT).
56. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
57. Wiggins, G., McTighe, J. (2005) Understanding by Design. Expanded 2nd Edition. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development (ASCD).
58. Wolfe, P. (2001) Brain Matters: Translating Research into Classroom Practice. Association for Supervision and Curriculum Development (ASCD).
59. Arnett, K. (2013). Languages for All: How to Support and Challenge Students in a Second Language Classroom. Toronto: Pearson Canada, Inc.

Мелоді Костюк,
Ігор Григорович Хворостяний,
Ірина Корнеліївна Унгурян

УКРАЇНСЬКА ДЛЯ ВСІХ

Як навчати тих, для кого українська мова не є рідною

Підписано до друку 11.01.2021. Формат 70х100 ^{1/16}
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура Montserrat.
Умов. друк. арк. 21.01 Обл. вид. арк. 16,12
Тираж 2000 прим. Замовлення № 031220

ТОВ "Видавництво "Юстон"
01034, м. Київ, вул. О. Гончара, 36-а
т: (044) 360-22-66
www.yuston.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія дк № 4973 від 09.09.2015 р.

НАВЧАЄМОСЬ
РАЗОМ

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

Ministry for Foreign
Affairs of Finland

ПРЯМУЄМО
РАЗОМ

FCG.